

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

На правах рукопису

СМИРНОВ Максим Іванович

УДК 343.14

**ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ВЗАЄМНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У
КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ
ВІДЕОКОНФЕРЕНЦВ'ЯЗКУ**

Спеціальність 12.00.09 –
кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Науковий керівник:
АЛЕНІН Юрій Павлович
доктор юридичних наук,
професор

ОДЕСА – 2005

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
------------	---

РОЗДІЛ 1

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ВЗАЄМНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ.....	15
---	-----------

1.1. Поняття, зміст і сучасний стан інституту взаємної правової допомоги у кримінальних справах.....	15
1.2. Особливості застосування норм іноземного права при наданні взаємної правової допомоги.....	55
1.3. Процесуальний стан та повноваження представників іноземних правоохоронних і судових органів у національному кримінальному процесі.....	65
1.4. Використання доказів, отриманих із джерел в іноземній державі в порядку надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах.....	75

РОЗДІЛ 2

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦВ'ЯЗКУ ПРИ НАДАННІ ВЗАЄМНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ.....	87
---	-----------

2.1. Поняття і зміст методу відеоконференцв'язку у сфері надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах.....	87
2.2. Сучасний стан застосування методу відеоконференцв'язку при збиранні і перевірці доказів у кримінальних справах.....	99
2.3. Правове регулювання надання взаємної правової допомоги з використанням відеоконференцв'язку.....	129

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ВЗАЄМНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ

ВІДЕОКОНФЕРЕНЦЗВ'ЯЗКУ	140
3.1. Реалізація принципу безпосередності дослідження доказів при проведенні процесуальних дій за допомогою методу відеоконференцзв'язку.....	142
3.2. Загальні умови і підстави надання правової допомоги у кримінальних справах з використанням відеоконференцзв'язку.....	151
3.3. Процедурні питання надання правової допомоги у кримінальних справах з використанням відеоконференцзв'язку.....	159
 ВИСНОВКИ.....	 175
ПРИМІТКИ.....	186
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	
ДОДАТКИ.....	

ВСТУП

Актуальність теми. Однією з умов успіху провадження у кримінальних справах, ускладнених іноземним елементом, є своєчасна, надана з дотриманням встановлених правил і процедур правова допомога. Тенденції сучасної злочинності, особливо організованих її форм, визначають необхідність розробки ефективних механізмів і процедур надання (отримання) взаємної правової допомоги у кримінальних справах (далі – ВПД у КС, ВПД), оскільки принципово важливе значення для розслідування і розгляду кримінальних справ у контексті ВПД має оперативність та ефективність дій органів юстиції договірних сторін з повагою до їхнього суверенітету і територіальної цілісності. Положення міжнародних договорів (у тому числі і тих, учасником яких є Україна) свідчать про підвищення ролі нових методів одержання і перевірки доказів при наданні правової допомоги у кримінальних справах. Зокрема, сторони, що розробляють договори про ВПД у КС, повинні забезпечити, щоб ці договори сприяли *прискоренню* надання правової допомоги, *спрощенню* порядку одержання доказів і проведенню процесуально-слідчих дій, а також відображали принцип необхідності збирання доказів з використанням способів, бажаних для запитуючої сторони¹ [].

Вищенаведене, у поєднанні з інтересом, який зараз виявляється до розробки і розвитку нових видів і методів надання ВПД у КС, додає особливої актуальності питанням, розглянутим у запропонованій роботі. Тим більше, що на даний момент комплексні роботи, присвячені системному розгляду теоретичних і практичних питань надання правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу відеоконференцзв'язку (далі – ВКЗ) і національне законодавство з питань надання правової допомоги з використанням ВКЗ в Україні відсутні, хоча процесуальні відносини у цій сфері безпосередньо торкаються як дотримання прав особистості у кримінальному судочинстві, так і сфери державних інтересів.

Ступінь наукової розробки проблеми. Теоретично важливим і практично актуальним питанням міжнародного співробітництва держав у сфері кримінального процесу, чинності кримінального закону в просторі, видачі злочинців, права притулку,

громадянства, становища іноземців, у свій час приділяли такі відомі юристи дореволюційної Росії як М.Ф. Владимирський-Буданов, В.П. Даневський, П.Е. Казанський, Ф.Ф. Мартенс, Н.Д. Сергієвський, Н.С. Таганцев, І.Я. Фойницький, І. Іванівський, а з радянських часів міжнародному співробітництву в сфері кримінального судочинства приділялася увага в роботах О.І. Бастрикiна, П.Н. Бірюкова, І.П. Бліщенко, М.В. Буроменського, Р.М. Валєєва, Л.Н. Галенської, В.К. Звірбуля, В.П. Зимiна, Г.В. Ігнатенка, І.І. Карпеця, Н.І. Костенка, Ф.І. Кожевнікова, В.М. Кудрявцева, Е.Г. Ляхова, В.П. Панова, І.В. Фісенка.

Проблеми, пов'язані з міжнародним співробітництвом у сфері кримінального процесу взагалі, і надання (отримання) правової допомоги у кримінальних справах зокрема, знайшли своє відображення в роботах Ю.П. Аленiна, Н.М. Ахтирської, П.Д. Біленчука, П.Н. Бірюкова, О.І. Виноградової, С.М. Вихриста, О.Г. Волеводза, В.М. Волженкіної, Т.С. Гавриш, Ю.М. Грошевого, Н.А. Зелінської (Дрьоміної), С. Карекласа, А.В. Кофанова, Т.В. Лукашкіної (Затилкіної), В.Т. Маляренка, А.Г. Маланюка, Н.І. Маришевої, Е.Б. Мельникової, В.В. Меркушина, В.В. Мілінчук, А.С. Сизоненка, В.П. Панова, М.І. Пашковського, В.Ш. Табалдієвої, М.В. Тропіна, О. Ходирєва та інших, у яких де фрагментарно, де досить детально розглянуто різні аспекти надання правової допомоги у кримінальних справах.

Однак що стосується проблеми використання ВКЗ у кримінальному судочинстві в цілому і сфері надання (отримання) правової допомоги у кримінальних справах, то окремі наукові дослідження П.Д. Біленчука, Л.В. Брусніцина, О.Г. Волеводза, Ф.М. В'яткіна, Т.С. Гавриш, В.Т. Маляренка, В.В. Мілінчук, А.С. Сизоненка, М.І. Пашковського, Х.У. Рустамова, О.Г. Халіуліна з цієї проблематики носять вибіркового характер. Незважаючи на безумовну потребу в працях названих вчених, далеко не всі проблемні питання знайшли відображення і адекватне вирішення у цих дослідженнях. Так, за їх межами опинились питання про процесуальні і процедурні особливості надання правової допомоги у кримінальних справах з використанням ВКЗ.

Динамізм у розвитку нових потреб і форм міжнародного співробітництва в кримінальному процесі, а також недослідженість багатьох теоретичних і практичних питань надання (отримання) правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу ВКЗ, обумовлені цим прогалини в Кримінально-процесуальному кодексі України (далі – КПК України) у частині, що стосується ефективних механізмів і процедур міжнародного співробітництва, стали об'єктивною причиною вибору теми дисертаційного дослідження, а тому у ньому зроблено спробу вирішення комплексу проблем надання (отримання) правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу ВКЗ, що вимагають доктринального тлумачення, а також створення на основі аналізу нормативної бази, у тому числі міжнародних договорів, зазначених вище, і ряду інших наукових праць, накопиченого практичного досвіду, що регламентує особливості надання правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу ВКЗ.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалось відповідно до напрямків, визначених Комплексною програмою профілактики злочинності на 2001-2005 рр., затвердженою Указом Президента України від 25.12.2000 р. № 1376/2000. Проблема дослідження є складовою частиною загальної наукової теми, що розробляє Одеська національна юридична академія (далі – ОНЮА) “Правові проблеми становлення і розвитку сучасної Української держави” (номер державної реєстрації 01015001195), а також складовою частиною науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу ОНЮА за темою “Проблеми ефективності кримінально-процесуального законодавства в сфері боротьби зі злочинністю та охорони прав особистості в умовах формування правової держави” на 2001-2005 рр.

Метою дослідження є з'ясування сутності і сучасного стану інституту взаємної правової допомоги у кримінальних справах, особливостей її надання (отримання) з використанням методу ВКЗ, розробка науково-практичних рекомендацій і пропозицій

щодо подальшого удосконалення кримінально-процесуального законодавства України, міжнародних договорів у цій галузі і практики його застосування.

Для досягнення поставленої мети зроблено спробу вирішити такі **завдання**:

- ❑ провести аналіз існуючої практики застосування договірних норм, що визначають міжнародне співробітництво в сфері кримінального процесу, надання (отримання) правової допомоги у кримінальних справах і з'ясувати правову природу останньої;

- ❑ конкретизувати поняття і зміст методу ВКЗ у сфері надання правової допомоги у кримінальних справах;

- ❑ проаналізувати сутність, значення і сучасний стан використання методу ВКЗ при збиранні і перевірці доказів у кримінальних справах;

- ❑ розглянути особливості провадження процесуальних дій та процедурні питання надання правової допомоги у кримінальних справах з використанням ВКЗ;

- ❑ внести на підставі вивчення положень кримінально-процесуального закону, слідчої та судової практики (національної, іноземної, міжнародної) пропозиції, спрямовані на подальше удосконалення кримінально-процесуального законодавства і міжнародних договорів України, а також діяльності правоохоронних і судових органів у сфері надання правової допомоги у кримінальних справах.

Об'єкт і предмет дослідження. *Об'єктом* дослідження є діяльність судових і правоохоронних органів України та іноземних держав, а також міжнародних юрисдикційних органів, що пов'язана з наданням правової допомоги у кримінальних справах та нормативно-правова база з цієї сфери. *Предметом* дослідження є особливості надання правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу ВКЗ, а також норми міжнародних договорів і кримінально-процесуального законодавства щодо провадження процесуальних дій, загальних умов, підстав і процедурних питань надання правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу ВКЗ.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на загальних і спеціальних методах пізнання. У роботі використані такі спеціальні методи наукового дослідження, як метод *історичного, системно-функціонального і статистичного аналізу* правових норм для дослідження розвитку уявлень про інститут ВПД у КС у сфері міжнародного співробітництва та їхнього відображення в законодавстві і міжнародних договорах України, положень міжнародних договорів, що мають відношення до надання правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу ВКЗ; *формально-логічний* та *юридичний* методи, які використовувалися при аналізі окремих норм кримінально-процесуального права і міжнародних договорів в аспекті їхньої ролі у сфері надання ВПД; *статистичний* метод, який був використаний у процесі вивчення та узагальнення судової та слідчої практики; *порівняльно-правовий* метод, який дозволив на основі співставлення норм міжнародних договорів, національного і іноземного законодавства виявити прогалини у внутрішньодержавному правовому регулюванні надання правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу ВКЗ, що дало можливість внести конкретні пропозиції щодо удосконалення чинного та проекту нового КПК України.

Теоретичною основою дисертації є праці як вітчизняних авторів (у тому числі і вчених колишнього СРСР), так і роботи іноземних дослідників, матеріали міжнародних організацій (ООН, Ради Європи), матеріали практики. У роботі використана література в області загальної теорії права і держави, кримінального права, кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності, криміналістики і кримінології, міжнародного публічного і приватного права.

Нормативною базою роботи є положення Конституції України, міжнародно-правові акти, чинне кримінально-процесуальне законодавство (національне, європейське, міжнародне), відомчі акти, постанови Пленуму Верховного Суду України, проект нового КПК України, Модельний проект КПК для держав-учасниць СНД. У порівняльно-правовому аспекті досліджено законодавство України, Росії та інших держав, проаналізовані конкретні справи Європейського Суду з прав людини.

Емпіричну базу дослідження склали результати узагальнення судової, прокурорської та слідчої практики з питань міжнародного співробітництва та правової допомоги у кримінальних справах, вивченої на базі прокуратури Одеської області за період з 2001 по 2004 рр.; на базі слідчого відділу Управління Служби Безпеки України в Одеській області, податкової міліції Державної Податкової Адміністрації України в Одеській області, слідчого управління Управління Міністерства Внутрішніх справ України в Одеській області, місцевих судів Одеської області за 2004 р., статистичні дані Генеральної прокуратури України щодо міжнародного співробітництва та правової допомоги у 2002-2004 роках.

Наукова новизна одержаних результатів. Робота є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням, в якому розглядаються сутність, значення і сучасний стан використання методу ВКЗ при збиранні і перевірці доказів у кримінальних справах, ускладнених іноземним елементом; особливості провадження процесуальних дій за допомогою методу ВКЗ; загальні умови, підстави і процедурні питання надання правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу ВКЗ. За результатами дослідження сформульовано ряд нових положень, висновків та пропозицій, які мають значення для науки та практики, відповідають вимогам наукової новизни і виносяться на захист. До найбільш суттєвих із них слід віднести такі:

□ запропоновано визначення взаємної правової допомоги у кримінальних справах – як передбаченої міжнародними договорами, національним кримінально-процесуальним законодавством або заснованої на принципі взаємності діяльності компетентних органів запитуваної договірної сторони по проведенню на її території або сприянню в проведенні на території запитуючої договірної сторони процесуальних дій з метою сприяння розслідуванню, розгляду і вирішенню кримінальної справи, що знаходиться в провадженні компетентних органів запитуючої договірної сторони;

□ набула подальшого розвитку проблема використання доказів, отриманих у порядку надання правової допомоги по кримінальних справах. Зокрема, з метою усунення сумнівів, що виникають при оцінці доказів, отриманих в іноземній державі,

пропонується передбачити в КПК України статтю такого змісту: “Докази, отримані на території іноземної держави посадовою особою або компетентним органом цієї держави в ході виконання доручення або добровільно надані іноземною державою, а також отримані посадовою особою або компетентним органом запитуючої держави, у випадках, передбачених міжнародними договорами України або на основі взаємності, завірнені і передані у встановленому порядку України, мають таку ж юридичну силу, як якби вони були отримані на території України в повній відповідності з вимогами її КПК”;

□ запропоновано визначення, відповідно до якого під проведенням процесуальної дії (судового засідання) з використанням методу ВКЗ у порядку надання правової допомоги необхідно розуміти особливий порядок провадження, при якому посадова особа (суддя, прокурор, слідчий) компетентного органу запитуючої договірної сторони перебуває в місці основного провадження по кримінальній справі, а учасник процесуальної дії (судового засідання) знаходиться на території запитуваної договірної сторони і спілкування між ними відбувається в режимі реального часу з використанням технічних засобів шляхом аудіовізуальної взаємодії;

□ обґрунтовано положення про необхідність введення в практику розслідування і розгляду кримінальних справ такого процесуального заходу безпеки, як проведення процесуальних дій за допомогою ВКЗ;

□ обґрунтовано положення про те, що використання ВКЗ у національному кримінальному судочинстві потребує регламентації в КПК України: 1) розгляду скарг на незаконне затримання, про зміну запобіжного заходу, а також щодо продовження терміну утримання під вартою; 2) розгляду апеляційними судами областей скарг засуджених у апеляційному порядку; 3) перегляду рішень суду в касаційному порядку, коли участь засудженого в розгляді скарги з якихось причин неможлива, викликає труднощі або про розгляд скарги з використанням ВКЗ подав клопотання сам засуджений. Для цього необхідно доповнити КПК України статтю “Використання ВКЗ при перегляді судових рішень у касаційному порядку”;

□ обґрунтовано висновок, що проведення процесуальних дій за допомогою ВКЗ може бути альтернативою збирання і надання доказів традиційним способом при виконанні міжнародних слідчих (судових) доручень;

□ вперше виявлено безпосередні і похідні переваги використання ВКЗ у порівнянні з традиційними способами виконання міжнародних слідчих (судових) доручень;

□ вперше обґрунтовано, що метод ВКЗ надає можливість фактично одночасного задоволення прохань двох і більше держав про тимчасову передачу особи, що утримується під вартою на території запитуваної держави для проведення з її участю процесуально-слідчих дій, тим самим, вирішуючи проблему співпадаючих за часом прохань, а також дозволяє вирішити ситуацію, коли особа одночасно є об'єктом кримінального переслідування в одній державі і необхідність її присутності для проведення процесуальних дій потрібна в іншій державі;

□ вперше досліджено співвідношення методу ВКЗ з принципами кримінального судочинства, насамперед, принципом безпосередності дослідження доказів і показано, що проведення процесуально-слідчих дій за допомогою ВКЗ не має суттєвих недоліків у порівнянні з традиційними способами збирання та перевірки доказів, не створює нездоланного бар'єру для ефективної комунікації між учасниками процесуальної дії, не має кардинальних відмінностей в оцінці доказів. Принципи кримінального процесу під впливом таких факторів як швидкість, простота, процесуальна економія видозмінюються не втрачаючи свого процесуального характеру;

□ обґрунтовано доцільність використання ВКЗ при проведенні наступних процесуальних дій у порядку правової допомоги: 1) допиту (свідка, потерпілого, обвинувачуваного, експерта); 2) очної ставки; 3) огляду; 4) пред'явлення для впізнання; 5) віддаленої "присутності" представників запитуючої сторони при наданні таких видів правової допомоги як обшук і виїмка; 6) віддаленої "присутності" у судовому засіданні окремих учасників кримінального процесу на весь час розгляду справи; 7) проведення необхідних запитуючій державі процесуальних дій з особою, що

утримується під вартою на території запитуваної держави; 8) перегляду за клопотаннями засуджених судових рішень, що не набрали законної сили, коли їхня участь за якихось причин неможлива або ускладнена; 9) координація спільної діяльності правоохоронних і судових органів держав, у тому числі шляхом надання запитуючій стороні можливості негайного ознайомлення з доказами, отриманими за запитом про надання правової допомоги;

□ вперше обґрунтовано висновок щодо необхідності відрізняти підстави використання методу ВКЗ при проведенні запитуваних процесуальних дій від підстав надання правової допомоги у кримінальних справах;

□ вперше досліджено процесуальні особливості проведення процесуальних дій з використанням ВКЗ, які полягають в особливому, нетрадиційному для практики надання правової допомоги у кримінальних справах порядку проведення процесуальних дій, обумовлених специфікою розглянутого методу;

□ наводяться аргументи на користь того, що проведення процесуальних дій за допомогою ВКЗ може і повинно супроводжуватися відеозаписом, що може виступати самостійною формою закріплення доказів разом із протоколюванням і дозволить уникнути неточностей (випадкових або зловмисних) у протоколі процесуальної дії або судового засідання.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що сформульовані та обґрунтовані в дисертації теоретичні положення, висновки і пропозиції можуть бути використані: 1) при розробці проекту КПК України, підготовці проектів інших нормативно-правових актів і міжнародних договорів України для удосконалення законодавства України з питань надання (отримання) правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу ВКЗ; 2) у практичній діяльності для організаційно-методичного забезпечення діяльності органів дізнання, слідчих, прокурорів, суддів по наданню правової допомоги; 3) у галузі науково-дослідної діяльності в якості основи для подальшого опрацювання проблем удосконалення надання (отримання) правової допомоги, проведення емпіричних

досліджень, розробки окремих аспектів цієї комплексної теми; 4) при підготовці відповідних науково-практичних посібників, розділів підручників, методичних вказівок; 5) у навчальному процесі при викладанні курсів з “Кримінального процесу України”, “Криміналістики” (де має розглядатися, наприклад, тактика проведення процесуально-слідчих дій за допомогою ВКЗ), “Міжнародного права” (де має отримати своє місце питання надання правової допомоги у кримінальних справах, тому що сформульовані та обґрунтовані в дисертації теоретичні положення, пропозиції і висновки розширюють уявлення про сутність міжнародного співробітництва в сфері кримінального процесу) та спецкурсів.

Теоретичні положення, що містяться в дослідженні, вносять певний вклад у розвиток науки кримінального процесу і можуть бути використані при подальшій розробці її відповідних розділів.

Одержані результати дисертаційного дослідження були використані:

□ в діяльності слідчих органів прокуратури Одеської області щодо створення належних умов для їх роботи та підвищення рівня кваліфікації внаслідок запровадження відеоконференцв'язку в практику міжнародного співробітництва і правової допомоги у кримінальних справах (акт впровадження 11.02.2005 р.);

□ у навчальному процесі ОНЮА при викладанні курсу “Кримінальний процес України”, спеціальних курсів “Проблеми взаємодії органів юстиції України та інших країн”, “Проблеми теорії доказів у кримінальному процесі України”, а також у науково-дослідницькій роботі студентів (акт впровадження 10.03.2005 р.).

Крім того, на підставі дисертаційного дослідження та відповідних висновків дисертантом надані пропозиції до Науково-консультативної ради при Верховному Суді України по підготовці Проектів Постанов Пленуму Верховного Суду України.

Апробація результатів дослідження. Дисертація підготовлена на кафедрі кримінального процесу ОНЮА, представлена і обговорена на міжкафедральному семінарі кафедр кримінального процесу, криміналістики та організації судових та правоохоронних органів, схвалена ними і рекомендована до захисту.

Основні теоретичні положення, висновки і пропозиції, які містяться в дисертації неодноразово доповідалися і обговорювалися на науково-практичних конференціях, зокрема: 4-й (56-й), 5-й (57-й), 6-й (58-й), 7-й (59-й) звітній науковій конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу ОНЮА (м. Одеса, 2001, 2002, 2003, 2004 рр.); семінарі “Е-Ukraine 2003” (м. Одеса, 2003 р.); круглому столі “Торгівля людьми: виклик ХХІ століттю” (м. Одеса, 2003 р.); міжнародному семінарі “Безпека в Причорноморському регіоні: погрози і протидія” (м. Одеса, 2004 р.); Першій українській літній школі з проблеми “Транснаціональні форми організованої злочинної діяльності” (м. Одеса, 2004 р.); навчально-методичному семінарі зі слідчими органів прокуратури Одеської області щодо створення належних умов для їх роботи та підвищення рівня кваліфікації внаслідок запровадження інформаційних технологій (м. Одеса, м. Білгород-Дністровський, м. Котовськ, 2005 р.).

Публікації за темою дисертації. Основні положення, теоретичні висновки і практичні рекомендації, що містяться в дисертаційному дослідженні викладені в двадцятьох чотирьох наукових працях, двадцять з яких опубліковані у фахових виданнях, що входять до переліку ВАК України.

Структура дисертації обумовлена методологією дослідження, його спрямованістю та логікою змісту, цілями, завданнями і предметом дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що об’єднують десять підрозділів, висновків, додатків, приміток і наукового апарата, поданого списком нормативно-правових актів та систематизованим бібліографічним списком (355 найменувань). Повний обсяг дисертації складає 290 сторінок, з яких 185 сторінок – безпосередньо текст дисертації, 18 сторінок – примітки, 31 сторінка – список використаних джерел, 56 сторінок – додатки.

РОЗДІЛ 1

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ВЗАЄМНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

1.1. Поняття, зміст і сучасний стан інституту взаємної правової допомоги у кримінальних справах

Необхідність співробітництва породила найбільш важливий міжнародно-правовий принцип – принцип співробітництва держав відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН). Ідея співробітництва як принцип знайшла своє відображення в Декларації про принципи міжнародного права 1970 р. Принцип зобов'язує держави співробітничати незалежно від їхньої політичної, економічної, соціальної і правової систем. У той же час, з юридичної точки зору даний принцип не безперечний, оскільки зобов'язати де юре яку-небудь державу до співробітництва уявляється досить проблематичним. Механізму, що юридично забезпечує цей обов'язок немає. Швидше за все, цей принцип носить характер ідеї²[].

Як вказується в Декларації про принципи міжнародного права, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН у 1970 р., “сумлінне дотримання принципів міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами, і сумлінне виконання державами зобов'язань, прийнятих відповідно до Статуту, мають найважливіше значення для підтримки міжнародного світу і безпеки і для досягнення інших цілей ООН”.

Сказане повною мірою відноситься до співробітництва держав при наданні правової допомоги по кримінальних справах, що, у цілому є допоміжним стосовно внутрішньодержавних заходів боротьби зі злочинністю³[]. Але іноді воно відіграє визначальну роль. Правова допомога у кримінальних справах є однією з форм міжнародного співробітництва і його пріоритетним напрямком⁴[]. Цілями такого співробітництва є забезпечення законних прав і інтересів громадян і юридичних осіб, сприяння ефективному відправленню правосуддя, боротьба зі злочинністю⁵[].

На думку Т.Т. Мансурова зростання значення міжнародного співробітництва в сфері кримінального процесу в цілому, а також при розслідуванні, розгляді і вирішенні кримінальних справ, зокрема, визначається загальним для більшості країн абсолютним і відносним ростом злочинності, особливо організованих його форм⁶[]. Тому не дивно, що вивчення статистичних даних з питань міжнародного співробітництва та правової допомоги у кримінальних справах Генеральної прокуратури України (далі – ГПУ) засвідчило *значне* зростання обсягів відповідних звернень. Так, якщо за *2002 рік* всього було організовано виконання 2.694 звернень, то за *2003 рік* було організовано виконання 2.716 звернень (з яких 1.318 звернень ГПУ до іноземних компетентних установ, 1.398 звернень компетентних установ іноземних держав), а за *2004 рік* вже було організовано виконання 2.959 таких звернень (з яких 1.519 звернень ГПУ до іноземних компетентних установ, 1.440 звернень іноземних компетентних установ до ГПУ). Вивчення судової, прокурорської та слідчої практики на базі прокуратури Одеської області, слідчого відділу УСБ України в Одеській області, слідчого управління УМВС України в Одеській області, місцевих судів Одеської області з питань міжнародного співробітництва і правової допомоги у кримінальних справах також засвідчило зростання протягом останніх років обсягів надання (отримання) цієї допомоги. Зокрема, за *2004 рік* від іноземних установ до прокуратури Одеської області надійшло 146 звернень з питань міжнародного співробітництва та правової допомоги; до інших країн прокуратурою Одеської області було направлено 45 звернень⁷[].

Те, що без допомоги компетентних установ іноземних держав важко всебічно розслідувати, розглядати і вирішувати кримінальні справи, ускладнені іноземним елементом⁸[], визнають і практичні працівники. Так, на думку С. Молицького “потреби сьогодення вимагають від правоохоронців адекватного й ефективного реагування на вияви міжнародної злочинності, що стає можливим лише за умови постійного удосконалення механізмів надання правової допомоги”⁹[]. Тому запорукою успішного провадження по кримінальній справі, ускладненій іноземним елементом є своєчасна, надана з дотриманням встановлених правил і процедур правова допомога.

Кримінально-процесуальне право довгий час залишалося “закритою” для міжнародно-правових норм галуззю права, а наука кримінально-процесуального права, на жаль, довгий час не виявляла великого інтересу до проблем міжнародного співробітництва в сфері кримінального процесу. При характеристиці міжнародного співробітництва держав у сфері кримінального судочинства в юридичній літературі можна зустріти різні точки зору про сутність і правову природу взаємодії в розглянутій сфері¹⁰[]. Більша частина вітчизняних досліджень по проблемі міжнародного співробітництва держав у сфері кримінального процесу здійснена вченими або в частині окремих питань міжнародного кримінального процесу, або через розгляд його як складову частину міжнародного кримінального права. Як цілісна система дане питання залишається неопрацьованим. Крім того, легального поняття “міжнародний кримінальний процес” (тобто такого, яке б мало юридичне закріплення) у національному законодавстві немає.

Багато вчених розглядають міжнародне співробітництво держав у сфері кримінального судочинства як один з інститутів міжнародного кримінального права. Тому в юридичній літературі має місце бачення міжнародного кримінального права як надзвичайно широкого явища, що охоплює все міжнародне співробітництво держав у сфері кримінального процесу. Так, деякі автори до особливостей міжнародного кримінального права відносять його комплексний характер, оскільки воно містить у собі норми кримінального, кримінального-процесуального і кримінально-виконавчого права¹¹[]. Такий підхід, на нашу думку, має потребу в деяких критичних зауваженнях, оскільки в складі джерел міжнародного кримінального права більшість норм не матеріального кримінального права, а права процесуального. На необхідність більш обережного поводження з терміном “міжнародне кримінальне право” звертається увага багатьма вченими¹²[]. Так, на думку М.В. Буроменського “ідея міжнародного кримінального права нерідко по суті підміняє собою міжнародне співробітництво в боротьби зі злочинністю”¹³[].

Необхідно відзначити, що в літературі позитивно оцінюється становлення самостійного міжнародного кримінального процесу (міжнародного кримінального судочинства) і більш чіткого розмежування норм матеріального кримінального права і норм процедурного характеру¹⁴[]. Так, одні автори вважають, що “у системі міжнародно-правового процесу в якості одного з інститутів можна розглядати міжнародний кримінальний процес як сукупність принципів і норм, що регулюють співробітництво держав, а також держав і міжнародних судових органів, у сфері розслідування і судового розгляду справ про злочини проти міжнародного права і їхньому попередженню”¹⁵[]. На думку інших, міжнародне співробітництво держав у сфері кримінального судочинства є самостійним інститутом кримінально-процесуального права¹⁶[]. Треті вважають за можливе говорити про розвиток нової підгалузі кримінального процесу¹⁷[]. На думку четвертих, у міжнародному праві сформувалася нова галузь – міжнародне кримінально-процесуальне право¹⁸[].

На нашу думку, заслуговує на увагу третя точка зору. Нам уявляється, що правомірно говорити про формування в даний момент підгалузі кримінально-процесуального права, що знаходиться на стику міжнародного і кримінально-процесуального права. Про це свідчить проведений аналіз з погляду правових ознак будь-якої підгалузі права. Як відомо, підгалузі “регулюють окремі масиви суспільних відносин, характеризуються своєю специфікою і відомою родовою відособленістю”¹⁹[], “являють собою об'єднання декількох інститутів однієї і тієї ж галузі права”²⁰[]. Міжнародне співробітництво держав у сфері кримінального судочинства характеризується зазначеними ознаками, оскільки об'єднало в собі норми й інститути, що регулюють процесуальні відносини в розглянутій сфері, які виникають у зв'язку з порушенням, розслідуванням, розглядом і вирішенням кримінальних справ, ускладнених іноземним елементом, а також виконанням прийнятих процесуальних рішень.

Іноземний елемент, що міститься у кримінальній справі, породжує певні процесуальні правовідносини і може бути обумовлений необхідністю збирання доказів

або проведення інших процесуальних дій з метою сприяння розслідуванню, розгляду і вирішенню кримінальної справи, що знаходиться в провадженні компетентних органів запитуючої договірної сторони²¹[]. Наявність у справі іноземного елемента обумовлює практичну неможливість розслідування, розгляду і вирішення кримінальної справи, а також виконання прийнятого рішення в рамках однієї внутрішньодержавної системи.

У рамках цієї підгалузі об'єднані комплексні правові інститути²²[] (наприклад, інститут правової допомоги по кримінальних справах (у вузькому розумінні), інститут видачі (екстрадиції), інститут передачі осіб, засуджених іноземними судами в країну свого громадянства й ін.), що входять до складу міжнародного і внутрішньодержавного кримінально-процесуального права, що характеризуються єдністю правових норм і принципів, які регулюють самостійні, відносно відособлені групи відносин.

Дана підгалузь є комплексною також у силу наступної причини – комплексного характеру джерел. У ній міститься велика кількість міжнародно-правових джерел, що поєднуючись з національно-правовими джерелами, утворюють єдиний правовий комплекс, який характеризується спільністю предмета регулювання. Норми цієї підгалузі зафіксовані в численних договорах, що розрізняються за сферою дії і колом учасників. Вважаємо, що предмет кримінально-процесуального права і міжнародного кримінально-процесуального права однорідний, а наявність іноземного елемента створює лише його специфіку. Тому норми, що регламентують міжнародне співробітництво у сфері кримінального судочинства входять у систему кримінального-процесуального права і не є самостійною галуззю. У той же час міжнародний кримінальний процес не може зводитися до процесуальних форм однієї держави. При наявності іноземного елемента, процедура провадження по кримінальній справі ускладнюється через необхідність одержання і перевірки доказів, проведення процесуальних дій на території іноземної держави.

На думку Н.М. Кіпніса міжнародне співробітництво у сфері кримінального судочинства – це заснована на міжнародному договорі, міжнародній угоді чи на принципі взаємності *взаємодія* судів, прокурорів, слідчих і органів дізнання з

відповідними компетентними органами і посадовими особами іноземних держав і міжнародних організацій з *питань* надання правової допомоги, видачі особи для притягнення до кримінальної відповідальності, передачі особи, засудженої до позбавлення волі, для відбування покарання в державі, громадянином якої вона є²³ [].

О.Г. Волеводз визначає міжнародне співробітництво в сфері кримінального процесу як здійснювану органом дізнання, слідчим, прокурором і судом відповідно до вимог законодавства, що регулює кримінальне судочинство, погоджену з компетентними органами і посадовими особами іноземних держав, а також міжнародними організаціями *діяльність* по одержанню і наданню допомоги в досудовому слідстві і судовому розгляді, а також у прийнятті інших заходів, необхідних для правильного вирішення кримінальних справ²⁴ [].

Вказані визначення міжнародного співробітництва у сфері кримінального процесу не в повному обсязі відповідають сучасному стану взаємодії договірних сторін у розглянутій сфері, оскільки обмежують таке співробітництво тільки деякими (перерахованими) напрямками взаємодії (Н.М. Кіпніс), і лише на досудових і судових стадіях (О.Г. Волеводз). Проведений аналіз міжнародних договорів свідчить, що договірні сторони в особі їхніх компетентних органів і посадових осіб співробітничать не тільки на досудовому слідстві і судовому розгляді. Так, наприклад, передача засуджених осіб, виконання вироку іноземного суду має на увазі взаємодію в стадії виконання вироку, а коли ставиться питання про скасування або зміну вироку, то й на стадіях перегляду вироків, що як вступили, так і не вступили в законну силу.

Аналіз міжнародних договорів, нормативно-правових актів і літературних джерел свідчить, що в даний час міжнародне співробітництво в сфері кримінального процесу здійснюється на *двосторонньому, регіональному, багатосторонньому* рівнях і являє собою складний комплекс, зміст якого в числі іншого складають передбачені міжнародними договорами і внутрішньодержавним законодавством договірних сторін

надання правової допомоги у кримінальних справах, видача, здійснення кримінального переслідування, виконання вироків іноземних судів та ін.

Міжнародне співробітництво органів юстиції різних договірних сторін здійснюється за такими *процесуальними напрямками* як, надання правової допомоги у кримінальних справах (у вузькому розумінні)²⁵ [], видача²⁶ [] осіб (підозрюваних²⁷ [], обвинувачуваних, підсудних, засуджених), здійснення кримінального переслідування за клопотанням іноземної держави²⁸ [], передача осіб, засуджених іноземними судами в країну свого громадянства²⁹ [], виконання вироків і інших процесуальних рішень по кримінальних справах, спільне розслідування. Дані процесуальні напрями взаємодії³⁰ [] договірних сторін необхідно розрізняти, тому що їхня правова природа відмінна одна від одної. Аналіз договірної бази, нормативно-правових актів і літератури дозволяє нам прийти до висновку про тенденцію щодо диференціації окремих напрямів взаємодії, а також неприпустимості їхнього об'єднання в інститут правової допомоги у кримінальних справах. У той же час у юридичній літературі не всі вчені вказують на різницю між процесуальними і іншими напрямками міжнародного співробітництва. Так, зокрема, В.В. Меркушин поряд із процесуальними, виділяє наступні форми співробітництва: 1) обмін інформацією і співробітництво по окремих оперативних питаннях; 2) обмін інформацією з правових питань; 3) видача злочинців (екстрадиція); 4) взяття особи під варту для забезпечення видачі; 5) правова допомога у вилученні і конфіскації доходів від незаконної діяльності й інших активів; 6) здійснення кримінального переслідування; 7) розшук осіб; 8) проведення обшуків, виїмок, вилучень і експертиз; 9) передача предметів; 10) допити свідків, потерпілих, експертів, інших учасників процесу в запитуваній державі; 11) виклик обвинувачуваних, свідків, потерпілих, експертів, інших осіб; 12) повідомлення про обвинувальні вирoki і відомості про судимість; 13) передача засуджених до позбавлення волі для відбування покарання в державі, громадянами якої вони є; 14) визнання вироків іноземних судів³¹ [].

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що основними і самостійними *напрямами процесуальної взаємодії* договірних сторін у сфері кримінального процесу є: 1) правова допомога у кримінальних справах (у вузькому розумінні), тобто виконання (або надання допомоги в проведенні) процесуальних дій: проведення слідчих дій, вручення документів, передача предметів, надання документів і виконання інших процесуальних дій; представництво і захист інтересів власних громадян на території іноземної держави; 2) видача (екстрадиція) (підозрюваних, обвинувачуваних, підсудних, засуджених); 3) передача засуджених осіб у країну свого громадянства; 4) здійснення кримінального переслідування за клопотанням іноземної держави; 5) спільне розслідування; 6) виконання вироків і інших процесуальних рішень по кримінальних справах (наприклад, у частині, що стосується цивільного позову).

Таким чином, на нашу думку, *міжнародне співробітництво в сфері кримінального судочинства – це врегульована міжнародними договорами та (або) внутрішньодержавним кримінально-процесуальним законодавством чи заснована на принципі взаємності³², різноманітна за напрямами і формами взаємодія правоохоронних і судових органів України з відповідними компетентними органами юстиції держав або міжнародних організацій³³, здійснювана на всіх стадіях кримінального процесу, спрямована на вирішення загальних завдань кримінального судочинства, пов'язана з порушенням, розслідуванням, розглядом і вирішенням кримінальних справ, а також виконанням прийнятих процесуальних рішень, захистом прав і законних інтересів осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві.*

Однією з форм міжнародного співробітництва і його пріоритетним напрямком є правова допомога у кримінальних справах. У даний час кримінальний процес України активно взаємодіє з іноземним кримінальним процесом, з істотними розбіжностями в процесуальній формі, особливостях проведення процесуально-слідчих дій, критеріях допустимості доказів. Однак ця обставина не знайшла свого відображення ні в кримінально-процесуальному праві, ні в нових договорах, що укладаються в останній час Україною у сфері надання правової допомоги у кримінальних справах. Діючий

КПК України не передбачає процесуального порядку реалізації багатьох положень, зазначених у міжнародних договорах, що істотно ускладнює їхнє виконання на практиці, вибір і застосування відповідної норми. Не знайшов свого законодавчого вирішення порядок звертання за допомогою до держав, з якими немає договірних відносин.

Діючим КПК України не передбачено необхідних норм, що регулюють належним чином процесуальні відносини, які виникають у процесі надання (отримання) правової допомоги у кримінальних справах. Статею 31 КПК України передбачено, що “порядок зносин судів, прокурорів, слідчих і органів дізнання з відповідними установами іноземних держав, а також порядок виконання взаємних доручень визначається законодавством України і міжнародними договорами України”. На сьогодні процесуальне законодавство України не містить досить визначених правил про порядок зносин судів, прокурорів, слідчих і органів дізнання із відповідними компетентними органами юстиції держав або міжнародних організацій і виконання ними доручень, не містить інших норм, присвячених наданню правової допомоги у кримінальних справах, тому *виконання міжнародних договорів України здійснюється безпосередньо на підставі їхніх положень з урахуванням особливостей, визначених в законах про їхню ратифікацію або про приєднання України*. Законодавче регулювання процесуальних питань взаємодії держав зводиться тільки до визначення загальних положень порядку зносин з їхніми компетентними органами³⁴[]. У зв’язку з цим, у кримінальному процесі України є істотна прогалина в частині регламентації міжнародного співробітництва судово-слідчих органів при наданні правової допомоги. Регламентація діяльності судових і правоохоронних органів України та іноземних держав з питань міжнародного співробітництва в сфері кримінального процесу на національному рівні не носить випереджального характеру. Головне місце в регулюванні взаємодії правоохоронних і судових органів при розслідуванні і розгляді кримінальних справ зайняли двосторонні і багатосторонні міжнародні договори³⁵[].

Але і вони не можуть повною мірою заповнити прогалину, наявну у національному кримінально-процесуальному праві³⁶[].

У зв'язку з цим вирішальне значення має чітке з'ясування поняття ВПД у КС, тим більше, що дотепер ні в науці, ні в законодавстві, ні в практиці його застосування не склалося єдиного змісту правової допомоги у кримінальних справах³⁷[]. Необхідність визначитися в термінах не є в нашому випадку марною. Незважаючи на розробку окремих питань міжнародного співробітництва в сфері кримінального процесу, існуючі підходи у визначенні правової допомоги і її сфери різні і не завжди враховують ті зміни, що відбулися у розумінні і тлумаченні сутності поняття “ВПД у КС”.

Суть розбіжностей по розглянутому питанню така: провадження яких процесуальних (слідчих), оперативно-розшукових дій охоплюються цим поняттям. Наприклад, до правової допомоги одні автори відносять провадження процесуально-слідчих дій (виконання окремих доручень, вручення документів, обмін інформацією та ін.), видачу, здійснення кримінального переслідування, передачу осіб, засуджених іноземними судами, у країну свого громадянства, передачу предметів³⁸[], інші – здійснення на запити інших держав слідчих і оперативно-розшукових дій, не включаючи сюди видачу³⁹[], треті – розмежовують власне правову допомогу, видачу і співробітництво в сфері оперативно-розшукової діяльності⁴⁰[].

У юридичній енциклопедії правова допомога стосовно до норм міжнародного права визначається як “система, що сформувалася в міжнародних відносинах, нормативних і організаційно-правових заходів, за допомогою яких здійснюється співробітництво між державами в області взаємного надання правової допомоги з метою врегулювання правовідносин цивільного, сімейного, трудового, соціального або кримінально-правового характеру, що стосуються інтересів фізичних або юридичних осіб однієї з держав-контрагентів на території іншої. В основі такої системи лежать дво – і багатосторонні договори, що укладаються зацікавленими країнами з питань правового захисту фізичних осіб, їхньої національності, визначення компетентності

судових інстанцій для розгляду спорів різних категорій і застосовних правових систем, дотримання процесуальних прав іноземців, апатридів і біпатридів; подібними угодами регулюються також порядок визнання дійсності різноманітних документів (свідчень, дипломів і ін.), виконання судових доручень, судових актів, видачі злочинців (екстрадиція) і т.д.”⁴¹[].

Так що ж все-таки утворить зміст правової допомоги у кримінальних справах? Що є невід'ємною характеристикою, визначальним критерієм останньої?

В.В. Мілінчук визначає форму правової допомоги “як приватну задачу по встановленню істини й ухваленню законного рішення в справі, поставлену компетентним органом запитуючої держави і розв'язувану за допомогою виконання компетентним органом запитуваної держави окремих процесуальних дій чи оперативно-розшукових заходів на підставі власного законодавства з можливим урахуванням специфіки законодавства іншої сторони”⁴²[]. На її думку, невід'ємною характеристикою правової допомоги, що відрізняє її від інших форм співробітництва у сфері кримінального судочинства, є часткова передача запитуючою державою компетенції по власній кримінальній справі іншій державі. Саме повноваження по одержанню доказів, виконанню процесуальних дій і здійсненню оперативно-розшукових заходів передаються при ВПД у КС компетентним органом однієї держави компетентному органу іншої держави. Передача компетенції знаходить своє вираження в дозволі державою можливості збирання доказів по власній кримінальній справі іноземними компетентними органами, а також у визнанні доказів, отриманих на підставі іноземного кримінально-процесуального законодавства, допустимими й такими, що відповідають вимогам національного законодавства запитуючої держави⁴³[].

В.М. Волженкіна включає в поняття ВПД у КС не тільки провадження процесуально-слідчих дій, але і видачу, передачу осіб, засуджених іноземними судами, у країну свого громадянства, здійснення кримінального переслідування, передачу предметів⁴⁴[].

Розширювального тлумачення поняття “ВПД у КС” додержується С. Кравчук, що на відміну від В.М. Волженкіної таку форму правової допомоги як передача предметів відносить до процесуальних дій і не виділяє її в самостійний напрямок⁴⁵ [].

Не проводить різницю між наданням правової допомоги й іншими самостійними напрямками взаємодії держав і П.Н. Бірюков, включаючи в її зміст здійснення кримінального переслідування, розшук осіб, взяття особи під варту для забезпечення видачі, власне видачу, передачу засуджених для відбування покарання в країну свого громадянства⁴⁶ [].

На думку Н.І. Маришевої, правова допомога у кримінальних справах включає в себе: 1) виконання доручень про проведення окремих слідчих дій (допити, огляди, провадження експертиз, вручення документів та ін.); 2) надання інформації про право; 3) передачу компетенції від установи своєї держави відповідно установі іншої держави; 4) видачі злочинців; 5) правової допомоги у зв'язку з визнанням та виконанням вироків іноземних судів⁴⁷ [].

Деякі автори до правової допомоги відносять порушення кримінальної справи і видачу осіб, що скоїли злочини для залучення їх до кримінальної відповідальності⁴⁸ [].

Є помилковою позиція В.В. Меркушина, що виділяє в самостійні форми співробітництва правову допомогу у вилученні і конфіскації доходів від незаконної діяльності і інших активів; проведення обшуків, виїмок, вилучень і експертиз; передачу предметів; допити свідків, потерпілих, експертів, інших учасників процесу в запитуваній державі; виклик обвинувачуваних, свідків, потерпілих, експертів, інших осіб⁴⁹ []. Не зрозуміло на підставі якого критерію автором була проведена зазначена диференціація, тим більше, що більшість міжнародних договорів відносять перераховані форми співробітництва до сфери надання правової допомоги у кримінальних справах.

Підхід О.І. Виноградової⁵⁰ [], С.М. Вихриста⁵¹ [], Т.С. Гавриш⁵² [], В.Г. Кисельова⁵³ [], А.Г. Маланюка⁵⁴ [], К. Михайленка⁵⁵ [], С. Молицького⁵⁶ [], М.В. Тропіна⁵⁷ [], А.С. Сизоненка⁵⁸ [], до визначення правової допомоги у кримінальних

справах не враховує зазначених вище характеристик і також відрізняється розширювальним тлумаченням.

На помилковість такого розуміння “ВПД у КС” указує те, що в ситуаціях видачі обвинувачуваного, порушення кримінального переслідування на території іншої держави передачі компетенції не відбувається. У першому випадку взаємодія правоохоронних і судових органів держав не впливає на суть розслідуваної справи, оскільки запитувана держава тільки приймає рішення про можливість або неможливість видачі певної особи не з точки зору сутності кримінальної справи, а з точки зору дотримання запитуючою стороною певних формальностей. В іншому випадку всі слідчі дії, і що особливо важливо, рішення приймаються виключно на розсуд держави, у провадженні якої знаходиться дана кримінальна справа.

На думку В.В. Мілінчук “правова допомога у кримінальних справах являє собою засновану на внутрішньому законодавстві діяльність компетентних органів запитуваної держави по виконанню, відповідно до умов міжнародного договору, слідчих доручень судових і інших компетентних органів запитуючої держави про проведення на території запитуваної держави процесуальних дій і оперативно-розшукових заходів для одержання доказів по розслідуванні в запитуючій державі кримінальній справі”⁵⁹[].

У контексті обговорюваної проблеми ми також не розділяємо точки зору В.В. Мілінчук, що включає в зміст ВПД у КС проведення оперативно-розшукових заходів оперативними підрозділами правоохоронних органів різних держав⁶⁰[]. Принципово важливо відрізнити співробітництво в сфері оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) від надання правової допомоги, що є самостійними напрямками взаємодії договірних сторін. Однак у юридичній літературі не завжди правова допомога ототожнюється з проведенням оперативно-розшукових заходів. Деякі автори розрізняють надання правової допомоги і проведення ОРД, виділяючи правову допомогу в самостійний напрямок міжнародного співробітництва. Так, у залежності від характеру необхідних заходів і їхніх цілей деякі науковці виділяють: а) одержання чи обмін відомостями оперативно-розшукового й інформаційно-довідкового характеру; б)

здійснення на території іноземної держави процесуальних дій, можливих лише в порядку надання правової допомоги. При цьому справедливо відзначається, що запити щодо проведення ОРД не можуть містити прохання про проведення процесуальних і інших примусових дій, що обмежують передбачені законом особисті і майнові права, а також про повідомлення інформації, що складає банківську чи комерційну таємницю⁶¹ [].

Правова природа надання правової допомоги, здійснювана шляхом провадження процесуально-слідчих дій відрізняється від співробітництва оперативних підрозділів по деяких положеннях. Виходячи з існуючої міжнародної договірної практики оперативні й оперативно-розшукові дії, як правило, не передбачаються в обсязі наданої правової допомоги. Зокрема, прийнятим резолюцією 45/117 Генеральної Асамблеї ООН 14.12.1990 р. Типовим договором про взаємну допомогу в області кримінального правосуддя⁶² [], передбачені наступні її види: а) одержання показань свідків і заяв від окремих осіб; б) сприяння в наданні затриманих чи інших осіб для дачі показань свідків чи надання допомоги в проведенні розслідувань; в) надання судових документів; г) проведення розшуків і арештів майна; д) обстеження об'єктів і ділянок місцевості; е) надання інформації і речових доказів; є) надання оригіналів чи засвідчених копій відповідних документів і матеріалів, включаючи банківські, фінансові, юридичні і ділові документи⁶³ [].

У Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності прийнятій резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН від 15.11.2000 р., і факультативних протоколів до неї (далі – Конвенція ООН)⁶⁴ [] правова допомога у відповідності зі ст. 18 може запитуватися в наступних цілях: а) одержання показань свідків чи заяв від окремих осіб; б) вручення судових документів; в) проведення обшуку і здійснення виїмки або арешту; г) огляд об'єктів і ділянок місцевості; д) надання інформації, речових доказів і оцінок експертів; е) надання оригіналів або завірених копій відповідних документів і матеріалів, включаючи урядові, банківські, фінансові, корпоративні чи комерційні документи; є) виявлення або відстеження доходів від

злочинів, майна, засобів вчинення злочинів або інших предметів для цілей доказування; ж) сприяння добровільній явці відповідних осіб до органів запитуючої держави; з) надання будь-якого іншого виду допомоги, що не суперечить внутрішньому законодавству запитуваної держави⁶⁵[]. При цьому використання таких спеціальних методів розслідування⁶⁶[] в контексті міжнародного співробітництва, як контрольовані постачання⁶⁷[], електронне спостереження чи інші форми спостереження, агентурні операції регулюється ст. 20 “Спеціальні методи розслідування” і ст. 27 “Співробітництво між правоохоронними органами” цієї Конвенції. Аналогічні положення, що розмежовують правову допомогу від співробітництва оперативних підрозділів держав, містяться в багатьох міжнародних договорах.

Крім того, міжнародне слідче (судове) доручення про надання правової допомоги спрямовується відповідно до передбаченої міжнародними договорами процедури і виконується з дотриманням кримінального-процесуального законодавства. Відомості про факти, отримані в результаті його виконання є доказами по кримінальній справі, за умови їхньої допустимості в національному кримінальному судочинстві запитуючої держави. Оперативно-розшукові заходи здійснюються для вирішення задач виключно ОРД оперативними працівниками. Крім цього, запити про здійснення оперативно-розшукових заходів спрямовуються, як правило, у порядку, передбаченому міжвідомчими нормативними актами.

Однією з обов’язкових підстав надання правової допомоги відповідно до міжнародних договорів є наявність розпочатого провадження у справі, відповідно до КПК України – порушеної кримінальної справи. У той же час необхідність у проведенні оперативно-розшукових заходів виникає, як правило, до порушення кримінальної справи.

Аналіз сфери дії відповідних міжнародних договорів, окремих розділів ряду конвенцій з питань надання правової допомоги свідчить про тенденцію щодо диференціації процесуальних напрямів взаємодії, їх відособленого правового

регулювання, а також необхідності розмежування між власне правовою допомогою по кримінальних справах та видачею, кримінальним переслідуванням, передачею засудженого в країну свого громадянства для відбування покарання, співробітництвом у сфері ОРД. У сфері міжнародного співробітництва договірних сторін характерне прагнення врегулювати самостійними договорами кожен з напрямів взаємодії. Тому на двосторонньому рівні характерна практика укладання окремих договорів про надання правової допомоги по кримінальних справах, окремих договорів про видачу, про передачу провадження у кримінальній справі. Підтвердженням цієї тези є прийняття VIII Конгресом ООН з попередження злочинності і поведження з правопорушниками Типового договору про взаємну допомогу в області кримінального правосуддя, Факультативного протоколу до Типового договору про взаємну допомогу в області кримінального правосуддя, що стосується доходів від злочинів, Типового договору про видачу, Типового договору про передачу кримінального судочинства.

Проте, більшість багатосторонніх договорів про правову допомогу, у яких бере участь Україна, а також чинна редакція Конвенції Співдружності Незалежних Держав (далі – СНД) про правову допомогу і правові відносини з цивільних, сімейних і кримінальних справ 1993 р. (далі – Мінська конвенція)⁶⁸[] до сфери правової допомоги відносять розшук, видачу, порушення кримінального переслідування, що є наслідком розширювального тлумачення правової допомоги по кримінальних справах⁶⁹[].

Розширювальне тлумачення поняття “ВПД у КС” знайшло відображення й у новій редакції Конвенції СНД про правову допомогу і правові відносини з цивільних, сімейних і кримінальних справ 2002 р. (далі – Кишинівська конвенція)⁷⁰[]. У ній, зокрема, у сферу правової допомоги по кримінальних справах включені поряд з виконанням процесуально-слідчих дій, також виконання оперативно-розшукових заходів, видача осіб для притягнення до кримінальної відповідальності або приведення вироку у виконання, і здійснення кримінального переслідування (ст. 6).

Однією з причин розширювального розуміння правової допомоги є відсутність у національному кримінально-процесуальному законодавстві як конкретних видів

правової допомоги, так і взагалі *юридичної природи* цього інституту. Спільність інтересів договірних сторін і їх зацікавленість у взаємодії один з одним у сфері кримінального процесу визначають сутність інституту ВПД у КС, що має важливе міжнародно-правове, національно-правове і кримінально-процесуальне значення.

С. Кареклас розглядає взаємну допомогу як *принцип міжнародного права*, який означає, що дві або більше країни погоджуються співпрацювати у певній сфері. Він використовується у тому випадку, коли держава не може продовжувати розслідування або розгляд справи своїми власними силами та потребує допомоги іншої країни, наприклад, при заслуховуванні свідків, які перебувають на території іншої держави⁷¹ [].

На думку М.І. Пашковського правову допомогу у кримінальних справах можливо розглядати як: 1) акт; 2) встановлену законом процедуру; 3) міжгалузевий правовий інститут⁷² [].

Представник російської школи міжнародного права дореволюційного періоду, професор Санкт-Петербурзького університету Ф.Ф. Мартенс визначав міжнародне кримінальне право як “сукупність юридичних норм, що визначають умови міжнародної судової допомоги держав одна одній при здійсненні ними своєї карної влади в галузі міжнародного спілкування”⁷³ []. Він же, не даючи власне визначення правової допомоги, одним з перших вказав на дві невід’ємні характеристики останньої: 1) порядок здійснення державами карної влади усередині країни, обумовлений територіальними законами, складає позитивну підставу кримінальної міжнародної судової допомоги, тому що остання припускає існування нормального порядку кримінального правосуддя в державі і без нього неможлива; 2) умови і розміри взаємної судової допомоги, що надаються державами одна одній в сфері кримінального правосуддя, можуть бути найкраще визначені міжнародними договорами, які доповнюють і змінюють територіальний порядок здійснення каральної влади відповідно до мети, що ставлять собі держави в розглянутій області міжнародного управління⁷⁴ []. Визначення Ф.Ф. Мартенса, показує *взаємозв’язок і взаємозалежність*

норм міжнародного і національного кримінально-процесуального права в контексті того, що Ф.Ф. Мартенс називає “міжнародним кримінальним правом”, а в сучасному розумінні – міжнародного співробітництва в сфері кримінального процесу.

Необхідно відзначити, що інститут ВПД у КС, переважно до останніх десятиліть ХХ століття розглядався в рамках однієї галузі права – міжнародного права, чи, що те саме, міжнародного публічного права. З розвитком відповідних договірних зобов’язань механізм їхньої реалізації вимагає свого закріплення в кримінально-процесуальному праві. Стало можливим говорити про формування інституту ВПД у КС саме як сукупності кримінально-процесуальних норм, а також про відокремлення його від таких правових інститутів як, наприклад, інститут видачі.

На підтвердження того, що інститут ВПД у КС, на сьогоднішній день сформувався, говорить аналіз його з погляду основних ознак, характерних для будь-якого юридичного інституту. Правовий інститут – це сукупність правових норм, що регулюють який-небудь вид суспільних відносин або вид чи певну сторону однорідних суспільних відносин і складових частин галузі права. Юридичним критерієм відокремлення тієї чи іншої сукупності норм у конкретний правовий інститут часто називають наступні три ознаки: 1) юридична єдність правових норм; 2) повнота регулювання певної сукупності суспільних відносин; 3) відокремлення норм, що утворюють правовий інститут у главах, розділах, частинах і інших структурних одиницях законів, інших нормативно-правових актів.

Сучасний інститут правової допомоги у кримінальних справах необхідно розглядати як міжгалузевий, що відноситься і до міжнародного, і до кримінально-процесуального права, що об’єднав норми, які регулюють відносини в сфері надання правової допомоги у кримінальних справах компетентних органів юстиції договірних сторін (національних і іноземних) один з одним. Зазначені норми, що входять до інституту правової допомоги закріплені як у міжнародних договорах, так і в спеціальних розділах кримінально-процесуальних кодексів або в окремих законах і

утворюють єдиний правовий комплекс, виражаються в правових принципах, властивих для процесуальних відносин даного виду.

Характерною рисою інституту правової допомоги у кримінальних справах є виділення в ньому окремих видів правової допомоги, зміст яких, як правило, розкривається в окремих статтях міжнародного договору, у яких детально розглядаються питання надання відповідних видів допомоги, що переслідують головну мету – проведення процесуально-слідчих дій для сприяння компетентним органам запитуючої договірної сторони в розслідуванні, розгляді і вирішенні кримінальної справи, ускладненій іноземним елементом.

У юридичній літературі також відзначається, що правова допомога у кримінальних справах у даний час сформувалася як самостійний правовий інститут, врегульований нормами міжнародного і національного кримінально-процесуального права⁷⁵[]. На думку М.І. Пашковського, даний інститут полягає в передбаченій міжнародними нормативно-договірними актами (договорами, конвенціями) або реалізованої на основі взаємності системі кримінально-процесуальних заходів, механізмів, принципів, способів, методів, інститутів, за допомогою яких одна держава (чи міжнародна організація) надає іншій державі (міжнародній організації) сприяння своїх публічних служб і судових інститутів у розслідуванні і розгляді кримінальних справ і виконанні вироків, що вступили в силу⁷⁶[].

Таким чином, необхідно визнати відмінність поняття “ВПД у КС” від інших напрямів взаємодії і, насамперед, “міжнародного співробітництва в сфері кримінального процесу”. Правова допомога припускає виконання запитованою договірною стороною або сприяння в проведенні запитуючою договірною стороною процесуально-слідчих дій для забезпечення розслідування, розгляду і вирішення кримінальних справ, що торкаються інтересів запитуючої договірної сторони. Тому правова допомога може виражатися або в наданні *активної допомоги* – сприянні в розкритті злочину чи допомоги посадових осіб компетентних органів запитованої договірної сторони у проведенні процесуально-слідчих дій і одержанні доказів, або

пасивної допомоги – наданні можливості компетентним органам запитуючої договірної сторони проводити процесуально-слідчі дії на території запитуваної держави, у тому числі з дотриманням законодавства останньої. На відміну від правової допомоги міжнародне співробітництво в сфері кримінального процесу являє собою різноманітну за напрямками і формами діяльність компетентних органів юстиції держав або міжнародних організацій, спрямовану на вирішення загальних завдань кримінального судочинства, що сприяє виявленню злочинів, їхньому розслідуванню і судовому розгляду, а також виконанню вироків і інших рішень. Такий висновок може бути також зроблений виходячи з етимології слів “допомога” і “співробітництво”. Останнє розуміється як працювати разом, брати участь у загальній справі.

Отож, на нашу думку, *правова допомога у кримінальних справах – це передбачена міжнародними договорами, національним кримінально-процесуальним законодавством або заснована на принципі взаємності діяльність компетентних органів запитуваної договірної сторони по проведенню на її території або сприянню в проведенні на території запитуючої договірної сторони процесуальних дій з метою сприяння розслідуванню, розгляду і вирішенню кримінальної справи, що знаходиться в провадженні компетентних органів запитуючої договірної сторони.*

Оформлення інституту правової допомоги у кримінальних справах відобразилося в створенні комплексу спеціальних договірних норм, закріплених в окремих договорах або окремих розділах договорів, що регулюють відносини договірних сторін у процесі надання правової допомоги⁷⁷.

В даний час норми міжнародних договорів займають основне місце в сфері надання правової допомоги по кримінальних справах у силу певних причин, серед яких можна назвати наступні: 1) процедура створення і укладання договорів детально розроблена і визначена міжнародним правом (Конвенція про право міжнародних договорів 1969 р. і 1989 р.)⁷⁸[]; 2) договірна форма дозволяє більш повно врахувати характер відносин між державами, їхні інтереси по кожній проблемі та надає більше можливостей для узгодження питань, що виникають при наданні правової допомоги,

ніж будь-яка інша. Ці й інші причини обумовлюють використання договірної форми регулювання взаємодії держав у розглянутому напрямку.

Для міжнародного співробітництва України в сфері кримінального процесу важливе значення мають двосторонні договори про правову допомогу у кримінальних справах, що укладаються суверенними державами або міжнародними організаціями як основними суб'єктами міжнародного права і створюють правові підстави для співробітництва компетентних органів юстиції договірних сторін з метою ефективного надання правової допомоги. Двосторонні договори найбільш деталізовані і щонайкраще відбивають інтереси сторін. У той же час це не зменшує значимість багатосторонніх договорів, що, по суті, містять квінтесенцію необхідних правових інструментів для регулювання питань, що виникають у процесі надання правової допомоги на основі загальновизнаних міжнародних стандартів в області прав людини і принципу суверенітету. Крім того, бувають випадки, що торкаються відносин нерівних держав, коли таке співробітництво не користується підтримкою в більш слабкій країні. Тому у цій ситуації більш доцільний багатосторонній підхід.

Наявність багатостороннього договору не перешкоджає укладанню двосторонніх договорів між суб'єктами правової допомоги, що можуть не тільки конкретизувати ряд положень багатостороннього договору, але і врахувати особливості взаємодії між зацікавленими договірними сторонами. Проте, у якості одного з пріоритетних напрямків діяльності по встановленню двосторонніх договірних зв'язків, варто визнати укладання договорів про правову допомогу тільки з кримінальних справ, відокремлюючи від них норми про надання правової допомоги з цивільних і сімейних справ. Практика багатьох держав йде по шляху прийняття спеціальних законів, що регламентують як окремі напрямки правової взаємодії, так і всю сукупність міжнародного співробітництва у сфері кримінального процесу. На сьогоднішній день Україна має оформлені відносини в цій сфері більш ніж із тридцятьма державами⁷⁹ [], і робота в даному напрямку продовжується. Слід зазначити, що механізми надання правової допомоги у кримінальних справах, які передбачені у двосторонніх договорах

України, в основному є досить одноманітними, оскільки досвід держав, накопичений протягом років, дозволив визначити найбільш оптимальні способи міжнародного співробітництва у цій сфері.

Саме договори виступають підставою надання правової допомоги, направлення і виконання відповідних доручень. У ситуації, коли взаємодія держав з питань правової допомоги передбачена не тільки двостороннім договором, але і багатосторонньою конвенцією, наприклад, Мінською конвенцією, то кожний з документів може застосовуватися самостійно, але перевага все-таки повинна віддаватися двосторонньому акту. Різні рівні співробітництва держав є взаємодоповнюючими, а не альтернативними елементами. Застосування в правовому співробітництві гнучкого підходу, заснованого на розвитку двосторонніх зв'язків у сполученні з багатосторонніми домовленостями, у яких визначаються принципи, основні напрями цього співробітництва, має безумовні переваги, чим і пояснюється його ефективність для вирішення проблем розслідування і розгляду кримінальних справ ускладнених іноземним елементом. У зв'язку з цим не можна погодитися з думками, що обґрунтовують пріоритетність конвенційного підходу до питань правового співробітництва і недоцільність розвитку двосторонніх правових інструментів через значну затратність переговорного процесу⁸⁰[]. Як справедливо відзначає В.В. Мілінчук, “розбіжності у відношенні до вирішення тих самих матеріальних і процесуальних питань, специфіка національних законодавств і правових систем, а також політичні мотиви не дають підстав сподіватися на те, що, принаймні, у найближчому майбутньому внутрішні стандарти всіх учасників світового співтовариства з питань змісту, форми і меж правового співробітництва стануть однаковими”⁸¹[]. Двостороннє співробітництво на сьогоднішній день не тільки не втратило свого значення, відзначає В.В. Меркушин, але відіграє постійно зростаючу роль, що дозволяє більш повно врахувати характер відносин між двома державами, їхні інтереси по кожній проблемі⁸²[].

Ми також не можемо погодитися з тим, що наявність договірної бази в повному обсязі забезпечує потреби правоохоронних і судових органів України при провадженні по кримінальних справах з іноземним елементом. Міжнародні договори з питань надання правової допомоги у кримінальних справах регулюють порядок, умови та обсяг останньої. Разом з цим їх положення містять посилання на норми внутрішньодержавного законодавства країни, до якої надіслано запит. Зокрема, ст. 3 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 р. (далі – Європейська конвенція) та відповідні положення інших міжнародних договорів визначають, що така допомога надається в порядку, передбаченому законодавством запитуваної держави.

Важливий внесок у формування і розвиток інституту правової допомоги у кримінальних справах був зроблений Європейською конвенцією. Багато в чому саме вона сформувала сучасний вигляд і заклала основи розглянутого інституту⁸³[]. Іншим найбільш значимим для України і країн СНД багатостороннім документом з питань надання правової допомоги у кримінальних справах є Мінська конвенція. На думку Е.Б. Мельникової, Мінську конвенцію “можна вважати ідеальною моделлю міжнародної багатосторонньої угоди про правову допомогу”. Вона “істотно заповнює прогалини нашого кримінально-процесуального законодавства в розглянутій області, полегшує реалізацію відносин міжнародно-правової допомоги, зменшує число виникаючих у цьому процесі правових колізій”⁸⁴[].

Однак практика застосування Мінської конвенції продемонструвала недосконалість деяких її положень і не дозволяє говорити про неї настільки піднесено. Недоліками даної Конвенції є та обставина, що в питаннях надання правової допомоги по кримінальних справах вона копіює аналогічні двосторонні договори, що діяли до неї, і те, що вона не реалізувала об’єктивно існуючу близькість правових систем, дозволивши на більш високому рівні взаємодії вирішувати багато завдань у розглянутій сфері. Ряд її положень не відповідає вимогам сьогодення, вони застаріли і не охоплюють усього різноманіття кримінальних ситуацій і практичних

завдань, що доводиться вирішувати нашим країнам в особі компетентних органів⁸⁵[]. На думку В.Л. Грохольського в плані організації належної взаємодії Мінська конвенція не в усьому досконала⁸⁶[]. Крім того, Мінська конвенція не повною мірою врахувала досвід, накопичений при розробці аналогічних договорів у рамках Європейського Союзу (далі – ЄС).

Слід зазначити, що учасники Мінської конвенції з моменту вступу для них у силу Європейської конвенції при вирішенні питань надання правової допомоги повинні застосовувати положення цієї конвенції. Відповідно до ч. 1 ст. 26 Європейська конвенція, у тому, що стосується країн, до яких вона застосовується, припиняє дію будь-яких договорів, конвенцій або двосторонніх угод з питань надання правової допомоги по кримінальних справах. Усі питання пов'язані з наданням правової допомоги зважуються на підставі норм, зазначеної конвенції. У той же час вона передбачає використання договірними сторонами не положень цього договору, а свого “однакового законодавства” або “особливого режиму” (ч. 4 ст. 26). Правова система, що існує в рамках СНД з певністю може бути названа “однаковим законодавством”.

Важливим етапом на шляху формування і розвитку інституту правової допомоги у кримінальних справах для країн СНД з урахуванням тих змін, що відбулися в його змісті, з'явилася розробка і прийняття Кишинівської конвенції, яка вирішує багато питань, пов'язаних з міжнародним співробітництвом правоохоронних і судових органів країн СНД. Крім того, необхідно звернути особливу увагу на ту обставину, що Кишинівська конвенція передбачає застосування не тільки традиційних, але і нових, фактично невідомих процесуальному законодавству держав-учасників СНД видів правової допомоги у кримінальних справах. До них, зокрема, можна віднести передбачене ст. 105 Конвенції використання методу ВКЗ при наданні правової допомоги, яка має відсильний до національного законодавства учасників Конвенції характер. Тому принципово важливе значення має приведення національного процесуального законодавства у відповідність з положеннями цієї конвенції й інших міжнародних договорів, навіть тих, учасницею яких України не являється.

Нові можливості для України у сфері надання правової допомоги у кримінальних справах надасть підписання і ратифікація Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 8.11.2001 р. (далі – Другого додаткового протоколу)⁸⁷[], Конвенції Європейського Союзу про взаємну допомогу у кримінальних справах від 29.05.2000 р. (далі – Конвенції ЄС), Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998 р. (далі – Статуту МКС), Конвенції ООН від 2000 р. Норми цих міжнародно-правових документів містять *якісно нові положення*, зокрема, спрямовані на впровадження в практику надання (отримання) правової допомоги у кримінальних справах інституту проведення процесуальних дій шляхом відео- або телефонної конференції. Оскільки положення перерахованих міжнародно-правових документів закріпили норми і стандарти у відповідній сфері, то в двосторонніх договорах, які укладаються Україною необхідно максимально забезпечити додержання принципів і механізмів, встановлених у цих міжнародних документах. Приєднання до названих документів, розробленим світовим співтовариством вимагає глибокого осмислення їхніх основних положень, компетентної теоретичної оцінки, розробки механізмів реалізації в національному кримінально-процесуальному законодавстві.

Значні сподівання сьогодні покладаються на проект КПК України розроблений з урахуванням положень чинних міжнародних договорів України, в першу чергу Європейських конвенцій, який містить ряд статей, що передбачають проведення допиту шляхом відео- або телефонної конференції. Справа в тому, що у 2001 році Україна підписала Другий додатковий протокол. Саме його положеннями передбачені ці та інші якісно нові можливості співробітництва договірних сторін.

Міжнародні договори з питань надання правової допомоги, які укладаються державами з різними правовими режимами, традиціями та законодавством неминуче приводять до колізії норм міжнародного та національного права. Способом подолання таких колізій повинна бути трансформація норм міжнародних договорів про правову допомогу у внутрішньодержавне процесуальне законодавство з обов'язковою

наступною деталізацією процедури надання такої допомоги стосовно до особливостей національної правової системи. Крім того, міжнародні договори, що зайняли своє місце в правовому регулюванні надання правової допомоги, не передбачають порядку виконання багатьох положень, що містяться в них, не здатні заповнити прогалини в національному процесуальному законодавстві, в значній мірі відсилають до національного законодавства у тому, що стосується процедури виконання запитів іноземних держав, що у свою чергу приводить до нерозв'язних колізій. Для реалізації даних договорів необхідне відповідне внутрішньодержавне правове регулювання, формування процесуальної форми надання правової допомоги у кримінальних справах.

У зв'язку з цим оптимальною для ефективного і відповідного інтересам взаємодіючих держав є регламентація в національному кримінально-процесуальному праві особливостей і процедурних питань надання правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу ВКЗ, а також інші якісно нові можливості взаємодії договірних сторін⁸⁸[]. Тим більше, що норми багатьох міжнародних договорів зобов'язують держав-учасників ужити заходів, спрямованих на імплементацію у внутрішньодержавне процесуальне законодавство відповідних правил для максимально ефективного міжнародного співробітництва в сфері кримінального процесу, у тому числі правової допомоги по кримінальних справах. Правове регулювання цієї сфери може бути як на рівні КПК України, так і на рівні спеціального закону про правову допомогу по кримінальних справах, що регулює відповідні питання.

Аналіз сучасної договірної бази дозволяє нам прийти до висновку, що *суб'єктами правової допомоги є запитуюча сторона* – держава або міжнародна організація, що направляє офіційний запит про надання правової допомоги і *запитувана сторона* – держава або міжнародна організація, до якої звертаються про правову допомогу. У процесуальній теорії до суб'єктів правової допомоги, крім зазначених, також відносять осіб, щодо яких запитується допомога й інших суб'єктів, що сприяють її виконанню, наприклад, приватну особу – адвоката, якщо іноземне

законодавство передбачає можливість виконання запитів зазначеною особою⁸⁹[]. У той же час, положення деяких міжнародних договорів чітко визначають суб'єктів правової допомоги і обмежують можливість використання фізичними особами передбачених ними механізмів. Так, ч. 4 ст. 1 Договору між Україною та США про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1998 р. (далі – Договір між Україною та США) передбачає надання правової допомоги виключно між договірними сторонами. Це означає, що “положення цього договору не можуть бути використані жодною приватною особою як підстава для одержання, приховування або вилучення будь-яких доказів чи для перешкоджання виконанню запиту”⁹⁰[].

Предметом правової допомоги, як правило, є діяльність із проведення процесуально-слідчих дій на території іноземної держави. Як показує практика, міжнародні клопотання пов'язані в основному з одержанням доказів за допомогою іноземних судово-слідчих органів по кримінальним справам, які розслідуються і розглядаються компетентними органами запитуючої договірної сторони. Необхідність направлення запиту виникає, коли в рамках кримінальної справи є неможливим проведення на території України процесуально-слідчих дій через те, що, зокрема, окремі учасники процесу (підозрюваний, обвинувачуваний, потерпілий і ін.) або першоджерела доказів знаходяться на території іноземної держави. Доручення по кримінальній справі, що направляються іноземній державі, також можуть бути пов'язані з викликом осіб, як свідків, потерпілих, експертів, цивільних позивачів, цивільних відповідачів і їхніх представників⁹¹[]. У зв'язку з цим, можна виділити наступні дії, що охоплюються поняттям правової допомоги (відносно кримінально-процесуального законодавства України): 1) *процесуальні дії, передбачені діючим КПК*: процесуально-слідчі дії, спрямовані на збирання доказів; пошук майна, внесків і цінностей; накладення арешту на майно, внески і цінності; вилучення орендованого майна; захист і представництво інтересів іноземних держав, іноземців і міжнародних організацій; 2) *процесуальні дії, передбачені міжнародними договорами*: вручення документів; виклик свідків, потерпілих, експертів, цивільних позивачів, цивільних

відповідачів для участі в іноземному кримінальному судочинстві; доставляння осіб, що містяться під вартою, для допиту як свідків чи потерпілих; пошук і передача предметів (речових доказів, коштів, отриманих злочинним шляхом); встановлення адреси і інших даних (місця роботи, доходів осіб, до яких пред'явлені майнові вимоги); повідомлення відомостей про засуджених; надання інформації про право іноземної держави; створення можливості самостійного провадженні процесуальних дій іноземними установами на території держави, що надає правову допомогу⁹² [].

Для надання правової допомоги необхідні привід і достатні підстави. Основним *приводом* до взаємодії з іноземними судовими і правоохоронними органами є міжнародне слідче чи судове доручення, тобто засноване на міжнародно-правових нормах і звичаях прохання слідчого, прокурора, суду чи судді України до компетентного органу юстиції іноземної держави чи міжнародної організації про проведення окремих процесуально-слідчих дій, що виконується відповідно до діючого кримінально-процесуального законодавства обох держав. У зв'язку з цим ми не розділяємо позицію О.Г. Волеводза, відповідно до якої “основною *формою* (курсив наш. – М.С.) міжнародного співробітництва ... є направлення за кордон міжнародних слідчих доручень”⁹³ []. Автору необхідно визначити своє відношення з розглянутого питання, тим більше, що в науці кримінально-процесуального права справедливо звертається увага на те, що міжнародне слідче (судове) доручення є приводом надання правової допомоги⁹⁴ [].

Необхідно відзначити, що в договорах про правову допомогу у кримінальних справах містяться різні терміни: *прохання* (ст. 14 Європейської конвенції 1959 р.); *клопотання* (ст. 70 Кишинівської Конвенції 2002 р.); *запит* (ст. 12 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 р., ст. 67 Кишинівської конвенції 2002 р.); *доручення* (ст. 7 Кишинівської конвенції 2002 р.); *вимога* (ст. 58 Мінської конвенції 1993 р.). Використання в міжнародних договорах (іноді навіть в одному договорі) різних найменувань міжнародних слідчих чи судових доручень не має принципового значення, тому що вони (найменування) несуть у собі по суті одне і теж смислове

навантаження. Разом з тим, ми вважаємо некоректним вживання в міжнародних договорах терміна “вимога” із властивим йому владним, наказовим характером. Жодна держава не може вимагати від іншої надання правової допомоги, навіть якщо таке сприяння в розслідуванні і розгляді кримінальної справи впливає з договірно-правових зобов'язань держав.

Аналіз сучасного стану надання правової допомоги у кримінальних справах і міжнародних договорів у цій сфері свідчить, що *підставами* виконання міжнародних слідчих (судових) доручень є: 1) *нормативно-правові підстави*: наявність міжнародного договору; дотримання (гарантування) принципу взаємності; відповідна регламентація внутрішньодержавним (як правило, кримінально-процесуальним) законодавством питань правової допомоги по кримінальних справах; 2) *кримінально-правові підстави*: визнання злочину, у зв'язку з яким запитується правова допомога таким у законодавстві запитуваної і запитуючої держав, тобто дотримання доктрини “подвійної кримінальності”, “подвійної осудності”; дотримання строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, передбачених національним кримінальним законодавством; 3) *кримінально-процесуальні підстави*: наявність порушеної кримінальної справи, кримінального провадження за міжнародно-правовою практикою за скоєний злочин у запитуючій договірній стороні; дотримання принципу *non bis in idem*; дотримання строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, передбачених національним процесуальним законодавством; 4) *відсутність наступних підстав*: істотних інтересів запитуваної договірної сторони; дефектів кримінально-процесуальної процедури в запитуючій договірній стороні щодо гарантування прав людини; прохання не пов'язане з розслідуванням і судовим розглядом політичного, військового або фінансового злочину.

Самостійним питанням є *проблема доцільності звертання за правовою допомогою по злочинах, що не заподіяли серйозних наслідків*. Необхідно відзначити, що компетентні органи запитуваної держави при надходженні до них клопотання про правову допомогу по кримінальних справах не завжди охоче виконують такі прохання,

якщо справа стосується злочинів, що не представляють великої суспільної небезпеки. Деякими міжнародними договорами передбачається, що звертатися з клопотанням про надання правової допомоги необхідно, коли в державі в особі його компетентних органів, виникає дійсна потреба в збиранні доказів на території іноземної держави і, коли злочин заподіяв серйозні наслідки. Зокрема, ч. 3 ст. 2 Договору між Україною та США зафіксований *принцип пропорційності*, яким повинні керуватись договірні сторони при вирішенні питання про доцільність звернення із запитом. Тобто, запитуюча договірна сторона повинна оцінювати співвідношення тяжкості вчиненого злочину та міри покарання за нього із обсягами допомоги, яка запитується. Однак, на нашу думку, таке положення міжнародних договорів не завжди зможе забезпечувати інтереси України та потерпілих від злочинів.

Розглядаючи можливість направлення міжнародного слідчого чи судового доручення, необхідно враховувати особливості законодавства і правових систем кожної конкретної держави. Від цього багато в чому залежить позитивний результат надання правової допомоги. Деякі держави поширюють вимоги національного процесуального законодавства не тільки на сутність заявлених клопотань, але і на процесуальну форму їхньої заяви. Беручи до уваги процедурне різноманіття, а також його часту невідповідність національним процесуальним нормам, у запиті про правову допомогу необхідно максимально докладно вказати, яких саме процедурних правил необхідно дотримуватися, щоб отримані докази могли бути використані при розслідуванні і розгляді справи в запитуючій державі. Так, наприклад, при підготовці письмової заяви свідка (один їх чотирьох існуючих у США способів одержання показань свідків) американський слідчий чи прокурор не просить свідка поставити підпис на кожній сторінці (відповідно до ч. 5 ст. 170 КПК України). У той же час дана процедура не суперечить американському законодавству, і, якщо про це зазначено в запиті, він може надати заяву свідка з підписом на кожній сторінці⁹⁵[]. Сам по собі факт, що процедура запитуваної процесуально-слідчої дії не відома законодавству

запитуваної держави, не може виступати достатньою підставою для відмовлення слідувати процедурі, запропонованій запитуваною стороною.

У силу особливостей правових систем, специфіки національних кримінально-процесуальних законодавств назви процесуальних дій із проханням про проведення яких звернулася запитуюча договірною стороною, може не відповідати назвам цих дій, передбачених кримінально-процесуальним законодавством запитуваної договірної сторони (наприклад, допит, опитування, показання під присягою, заява). Це означає, що форма правової допомоги відображає не визначення (назву), а зміст дії, результат, на досягнення якого вона спрямована.

Вивчення практики надання правової допомоги у кримінальних справах показує, що при складанні і направленні запитів є деякі упущення⁹⁶. Зокрема, при підготовки клопотань до інших країн порушуються вимоги Інструкції “Про порядок підготовки, передачі та виконання органами прокуратури України звернень про правову допомогу у кримінальних справах”, затвердженої наказом Генерального прокурора України № 9 від 07.05.2004 р. (далі – Інструкція)⁹⁷ [] щодо форми цих документів та порядку їх направлення, що змушує організовувати їх доопрацювання. Не завжди стає ясним зі змісту деяких запитів у зв'язку з чим вони направляються, дається неповна інформація юридичного характеру (не вказується у відношенні якого діяння, оцінюваного по конкретних статтях кримінального закону, запитуваної і запитуючої держави, спрямовується запит; найменування міжнародного договору, що передбачає обсяг правової допомоги і умови її виконання), не дотримується стиль і форма сучасного ділового листа. Так, із 27 клопотань, що підготовлені прокуратурою Одеської області у 2003 році, більшість мали суттєві помилки та поверталися на доопрацювання⁹⁸ [].

Обов'язковою умовою при направленні доручень є дотримання письмової форми, що передбачено більшістю міжнародних договорів про правову допомогу, а також Віденською конвенцією про право міжнародних договорів (п. 2 ст. 2). Однак ч. 1 ст. 4 Договору між Україною та США, визначаючи вимоги до змісту і форми запитів, на відміну від більшості аналогічних договорів у невідкладних випадках та при згоді

центрального органу запитуваної сторони допускає можливість спрямування запиту не в письмовій формі.

Таким чином, *при підготовці доручень про проведення процесуальних дій на території запитуваної держави бажано враховувати наступне*: 1) прохання про проведення процесуальних дій повинні бути по можливості гранично короткі, зрозумілі і прості; складатися в письмовому виді (крім випадків, передбачених міжнародними договорами), підписуватися посадовою особою, що його направляє, засвідчуватися гербовою печаткою відповідного органу; 2) заголовок повинен містити данні про те, кому адресовано звернення (якщо точна назва компетентного органу запитуваної держави не відома – можливе використання загальної форми звернення – “компетентному органу”); 3) обґрунтувати необхідність надання правової допомоги та зазначити чинний міжнародний договір на підставі якого надається допомога (за відсутності договірних відносин обґрунтовується необхідність надання допомоги на засадах взаємності); 4) найменування кримінальної справи чи матеріалу, відносно яких надсилається доручення; 5) після викладання обставин вчиненого злочину, його юридичної кваліфікації, викладається текст відповідної статті КК України, яка встановлює кримінальну відповідальність за вчинений злочин, а при необхідності також відомості про розмір шкоди, заподіяної даним злочином; 6) вказувати прізвище, ім’я, по батькові та процесуальне становище осіб, яких стосується звернення, відомості про їхнє місце проживання або перебування, а також інша інформація особового характеру, яка може мати значення при виконанні клопотання; 7) визначити обставини, що підлягають з’ясуванню, перелік потрібних документів, речових та інших доказів, процесуальних та інших дій, які необхідно виконати (предмет клопотання); 8) вказувати, із застосуванням якого законодавства необхідно виконувати запитувані процесуальні дії (у разі постановки питання про проведення процесуально-слідчих дій згідно з вимогами кримінально-процесуального законодавства України, долучати виписки з Конституції України та відповідних статей КПК України, що регламентують процесуальний порядок їх виконання); 9) у запиті бажано зазначити терміни виконання

запитів з обґрунтуванням цих побажань обставинами справи (закінчення терміну досудового провадження, тримання обвинувачуваного під вартою і т.п.) і конкретними нормами КПК України; робити посилання на бажаність проведення процесуально-слідчих дій за участю або у присутності представників запитуючої сторони; завірення у взаємності виконання зустрічного міжнародного доручення; якщо необхідно – передбачити вимогу щодо конфіденційності; 10) зазначити адресу ініціатора звернення, телефон контактної особи.

Звернення може містити й інші дані, коли це передбачено відповідним договором або на вимогу компетентного органу держави, який надаватиме допомогу. Крім того, відповідно до вимог п. 2.4. Інструкції до звернення про виконання процесуальних дій додаються відповідні процесуальні рішення (постанови про проведення обшуку, виїмки, накладення арешту на майно тощо), оскільки не допускається направлення міжнародних доручень, у яких ставиться питання про проведення процесуально-слідчих дій, що обмежують права та свободи громадян, а також торкаються інтересів юридичних осіб, за відсутності передбачених законом підстав для їх проведення та без наявності процесуальних рішень з цього приводу.

Надання правової допомоги і виконання доручень можливе тільки в рамках порушеної кримінальної справи. Клопотання спрямовуються повноважною посадовою особою відповідного відомства, у провадженні якої знаходиться кримінальна справа в центральний орган по наданню правової допомоги або, якщо це передбачено договором, територіальний чи інший компетентний орган. При наданні правової допомоги співробітництво правоохоронних і судових органів здійснюється через Міністерство юстиції – з питань, пов'язаних з судовою діяльністю; ГПУ⁹⁹[] – з питань проведення дізнання і досудового слідства, видачі, перевезення виданих осіб, і всього того, що безпосередньо передбачене договором. Окремими договорами про надання правової допомоги ГПУ і Міністерство юстиції України названі центральними органами для взаємодії по кримінальних справах.

Підстави, що містяться в більшості міжнародних договорів, для відмови в наданні правової допомоги можна розділити на дві основні групи: 1) *імперативні* (безумовні); 2) *дискреційні* (умовні). Імперативні підстави застосовуються, коли виконання запитуваних процесуально-слідчих дій може завдати шкоди суверенітету, безпеці, суспільному порядку чи іншим, істотно важливим інтересам запитуваної держави, іншими словами правова допомога не сумісна з цілями правосуддя, наприклад, коли клопотання стосується правопорушення, що розглядається запитуваною стороною як політичне чи військове. При наявності дискреційних підстав виконання клопотання про надання правової допомоги буде можливим при певних обставинах, наприклад, на умовах запитуваної сторони, коли формально може виникнути протиріччя з положеннями матеріального і (чи) процесуального права запитуваної держави, але надання правової допомоги не викликає безпосереднє порушення цього законодавства. До другої групи підстав можна віднести, наприклад, прохання про проведення процесуально-слідчої дії, процедура проведення якої суперечить законодавству запитуваної держави. У той же час сам по собі факт того, що така процедура не відома правовій системі запитуваної держави, не є безумовною підставою для відмовлення в правовій допомозі. У такій ситуації можливе виконання заявленого прохання на певних умовах як альтернативу відмови.

Від визначення сучасного стану і змісту правової допомоги залежить визначення тих основних принципів, на яких здійснюється взаємодія між державами, а також ґрунтуються відносини в сфері правової допомоги у кримінальних справах компетентних органів юстиції договірних сторін один з одним. Міжнародне співробітництво держав повинне ґрунтуватися на системі певних критеріїв, тобто принципах міжнародного співробітництва. У зв'язку з цим кількість і зміст діючих принципів міжнародного співробітництва при наданні правової допомоги знаходить практичну значимість. Тим більше, що єдності суджень і по даному питанню не досягнуто. Міжнародне співробітництво у сфері кримінального процесу розвивається на системі основних його принципів. При цьому можна виділити чотири групи таких

принципів, що виступають основою взаємодії договірних сторін у сфері кримінального судочинства: 1) загальні принципи міжнародного права в співробітництві держав у всіх областях¹⁰⁰[]; 2) принципи міжнародного права в співробітництві держав у сфері кримінального судочинства¹⁰¹[]; 3) основні принципи надання правової допомоги по кримінальних справах¹⁰²[]; 4) кримінально-процесуальні принципи (насамперед, закріплені в Конституції), передбачені національним законодавством договірних сторін.

У юридичній літературі не завжди чітко проводиться різниця між зазначеними групами принципів. Одні автори до числа принципів міжнародного співробітництва в сфері кримінального судочинства, як більш широкому поняттю без усяких на те підстав відносять принципи, сфера дії яких обмежується яким-небудь міжнародно-правовим інститутом (наприклад, інститутом видачі), самостійним інститутом міжнародного співробітництва у сфері кримінального процесу¹⁰³[]. Інші, наприклад, принцип виконання процесуально-слідчих дій і оперативно-розшукових заходів тільки відповідно до законодавства запитуваної держави відносять до принципів співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю¹⁰⁴[], що не є безперечним, тому що перша частина принципу (виконання процесуально-слідчих дій) відноситься до сфери надання правової допомоги по кримінальних справах, а друга (проведення оперативно-розшукових заходів) до співробітництва держав у сфері оперативно-розшукової діяльності. Крім того, розглянутий принцип є досить суперечливим і спірним (у всякому разі, у запропонованому формулюванні), оскільки не враховує передбаченої більшістю міжнародних договорів можливості застосування іноземного процесуального законодавства при виконанні запитуваних дій у тій мірі, у якій це не суперечить законодавству запитуваної держави.

Вивчення проблеми дозволяє нам критично оцінити сформульовані в юридичній літературі принципи, що регулюють надання правової допомоги по кримінальних справах. Так, на думку В.М. Волженкіної, до принципів міжнародного співробітництва при наданні правової допомоги варто віднести: 1) взаємність співробітництва; 2)

добровільність співробітництва; 3) дотримання суверенітету і безпеки договірних сторін; 4) неодмінна поступка частини суверенітету (застосування іноземного законодавства); 5) відповідність прохання запитуючої сторони законодавству держави, що виконується; 6) рівність повноважень судово-слідчих органів суверенних держав, що здійснюють взаємодію; 7) забезпечення правового захисту і рівності повноважень учасників кримінального процесу на території договірних країн; 8) реалізація умов договору за допомогою застосування національного законодавства; 9) обмеження дії і застосування міжнародного договору територіями договірних країн; 10) дотримання прав і інтересів третіх країн учасниками договірних відносин; 11) обов'язок виконання умов договору; 12) взаємодія на основі права, передбаченого міжнародним договором; 13) принцип законності¹⁰⁵ [].

На думку О.І. Виноградової, до принципів міжнародного співробітництва, що впливають з міжнародних договорів України при наданні ВПД у числі інших варто віднести: взаємність і добровільність співробітництва; поступка частини суверенітету (застосування іноземного законодавства); відповідність прохання запитуючої сторони законодавству виконуючої держави; рівність повноважень судово-слідчих органів взаємодіючих держав; забезпечення правового захисту і рівність учасників кримінального процесу на території держав-учасників договору; обмеження застосування міжнародного договору територіями держав-учасників договору; дотримання прав і інтересів третіх країн чи осіб, учасників договірних відносин; обов'язковість виконання умов договору; взаємодія держав на основі права, передбаченого міжнародним договором¹⁰⁶ [].

Очевидна тотожність перерахованих принципів сформульованих В.М. Волженкіною і запропонованих О.І. Виноградовою, які разом з тим не можуть претендувати на бездоганність і викликають деякі заперечення. Так, викликає обґрунтовані заперечення запропоноване О.І. Виноградовою формулювання принципу поступки частини суверенітету (застосування іноземного законодавства) як “вимушеної дії”, оскільки суперечить іншому, запропонованому принципу взаємності і

добровільності співробітництва. Ніяка держава в сфері міжнародного співробітництва при наданні ВПД у КС не може примусити іншу застосувати іноземне процесуальне законодавство. Виходячи з власного суверенітету, держави самі приймають рішення про можливість або неможливість проведення запитуваних дій із застосуванням іноземного кримінально-процесуального закону. Крім того, в процесуальній теорії висловлена думка, що взаємне застосування закону договірних сторін на своїх територіях складає суть надання правової допомоги при розслідуванні кримінальних справ¹⁰⁷[]. Із-за незрозумілих причин цей самий принцип В.М. Волженкіна відносить до числа імперативних принципів, хоча він є дискреційним, оскільки можливість його реалізації залежить виключно від волі і розсуду запитуваної сторони. Очевидні протиріччя в позиції авторів у частині сполучення взаємовиключних принципів взаємності і добровільності співробітництва з обов'язковістю виконання умов договору.

Викликає також заперечення принцип відповідності прохання запитуючої сторони законодавству запитуваної держави. На його необачність вказує те, що навіть при подібності не тільки правових систем, але і національних законодавств, про тотожність останніх говорити не приходиться, отже, клопотання про надання правової допомоги не може цілком збігатися з положеннями матеріального і (чи) процесуального права запитуваної держави. Можна, говорити тільки *про непротириччя прохання основним принципам законодавства запитуваної держави* (у першу чергу, закріпленим у Конституції).

При наданні правової допомоги відбувається передача компетенції, що чітко просліджується у визначенні процесуального порядку проведення обшуку чи виїмки. Отже, говорити про рівність повноважень судово-слідчих органів, взаємодіючих один з одним неправильно.

Також неможливо говорити про рівність учасників кримінального процесу. Міжнародні договори надають, наприклад, додаткові процесуальні гарантії особам, що беруть участь у провадженні по кримінальній справі в порядку надання ВПД не

властиві тим, що застосовуються компетентними органами національних держав. Так, наприклад, свідкам, потерпілому, цивільному позивачу, цивільному відповідачу і їхнім представникам, експерту можуть надаватися додаткові привілеї і імунітети, не властиві тим, що притаманні застосовуваним національними органами юстиції в ході власного розслідування і розгляду кримінальної справи. На думку М.І. Пашковського в даному випадку можна говорити про наділення зазначених суб'єктів частковим імунітетом від кримінальної й адміністративної юрисдикції¹⁰⁸ [].

Не зовсім правильним з погляду теорії права є принцип взаємодії на основі права, передбаченого договором. Як відомо, права окремого договору немає, є лише сукупність норм, що є в ньому (договорі). Тому юридично коректним буде твердження про взаємодію не на основі права, а на умовах, у формі і межах, передбачених договором.

Без критичного аналізу сформульовані В.М. Волженкіною принципи з абсолютним дублюванням, перераховані в роботі А. Ходирєва¹⁰⁹ []. На думку автора, недотримання цих принципів спричиняє відмову в наданні ВПД. Нам не зрозуміло чим викликане бездоказове твердження про те, що регулюючий вплив на правозастосовну практику міжнародного співробітництва можуть здійснювати принципи, які не закріплені в міжнародних угодах і в національному процесуальному законі. Принципи, що не знайшли свого нормативного відображення, не можуть регулювати правові дії і правові відносини, що виникають у сфері міжнародного співробітництва держав, вони як і раніше будуть залишатися науковими висновками, які не мають імперативного, владно-наказового характеру.

Цікава позиція В.В. Мілінчук по розглянутому питанню. На її думку, до основних принципів надання ВПД у КС можна віднести наступні: 1) взаємність у питаннях обов'язковості для сторін умов договору, а також повага і дотримання суверенітету і безпеки сторін; 2) обумовленість нормами договору порядку, меж і форм правової допомоги; 3) визнання компетенції закордонної держави по кримінальній справі, у зв'язку з якою запитується допомога; 4) поступка частини суверенітету при

провадженні дій за участю громадян іншої держави; 5) допустимість застосування закордонного законодавства при виконанні процесуальних дій, а також оперативно-розшукових заходів щодо запиту іншої держави – у тій мірі, у якій це не суперечить основним принципам запитуваної держави¹¹⁰ [].

У юридичній літературі називаються й інші спеціальні принципи. Але при цьому завжди мова йде про принципи, сфера дії яких, як правило, обмежена яким-небудь інститутом (напрямком) правового співробітництва держав¹¹¹ []. У відношенні цих принципів необхідно відзначити, що, по-перше, вони діють стосовно до певних міжнародно-правових інститутів, по-друге, вони не завжди є загальновизнаними: у деяких випадках виступають як побажання зробити взаємодію держав більш ефективною.

Питання про принципи надання ВПД, що склалися чи оформлюються у даний час не можна вважати вирішеним. Так само як і не можна вважати закритим їх перелік. Сумарність принципів, сфера дії яких обмежена інститутом ВПД у КС, названа авторами в юридичній літературі, не збігається, оскільки містить дві протилежні тенденції, що свідчать не тільки про необґрунтоване розширення системи принципів розглянутого інституту, але і її звуженні. Автори розходяться в думках про їхню кількість і перелік. У той же час, між принципами, сфера дії яких обмежена інститутом надання ВПД і загальними принципами діють відносини підпорядкованості, субординації. Спеціальні принципи не можуть вступати в протиріччя з основними (загальними) принципами міжнародного права.

Принципи повинні пронизувати всю процесуальну діяльність по наданню ВПД і мати властивість загальності. При цьому свій регулюючий вплив на правозастосовну практику надання правової допомоги можуть здійснювати тільки такі принципи, що закріплені в міжнародних договорах. Інакше вони не будуть мати обов'язкової сили, підкоряти правила і процедуру взаємодії держав при наданні ВПД у КС. Якою б не була правова форма закріплення принципів, до якої б сфери дії міжнародного співробітництва вона не відносилася, ці принципи завжди виступають як норми

загального і керівного значення, основою правозастосовного процесу в усіх напрямках взаємодії держав, у тому числі і при наданні ВПД у КС.

З урахуванням викладеного, виділимо основні положення, що можуть розглядатися як принципи надання правової допомоги у кримінальних справах. Так, у їхню систему входять: 1) взаємність і добровільність надання правової допомоги; 2) повага та дотримання суверенітету і безпеки договірних сторін; 3) взаємне застосування іноземного права договірних сторін на своїх територіях при виконанні запитуваних дій; 4) принцип децентралізації порядку зносин з питань надання правової допомоги; 5) принцип оперативності надання правової допомоги.

Таким чином, виходячи зі смислу і змісту зазначених принципів, можна стверджувати, що вони забезпечують ефективне надання правової допомоги по кримінальних справах, забезпечують усі питання, пов'язані з розвитком і зміцненням міжнародного співробітництва в сфері кримінального процесу.

Практика показує, що правова допомога у кримінальних справах не має однаковості і вимагає глибокого вивчення з метою теоретичної розробки основ застосування норм іноземного права у кримінальному процесі України. Тим більше, що національне процесуальне законодавство не містить яких-небудь механізмів регулювання з проблеми застосування іноземного права на своїй території, а вирішення цього питання є практично актуальним у контексті вирішення задач, які виникають при наданні правової допомоги у кримінальних справах з використанням ВКЗ.

1.2. Особливості застосування норм іноземного права при наданні взаємної правової допомоги

Необхідність співробітництва по кримінальних справах викликана, насамперед, потребою України в допомозі при розслідуванні і розгляді кримінальних справ, ускладнених іноземним елементом. Тенденція до співробітництва органів юстиції різних держав у сфері кримінального процесу неминуче спричиняє розширення екстратериторіальної дії кримінально-процесуального права, застосування однією державою законодавства іншої держави в сфері своєї територіальної юрисдикції¹¹²[]. Проблема екстратериторіальної дії іноземного кримінально-процесуального права має потребу у врегулюванні на національному та міжнародно-правовому рівні. Значення екстратериторіальної дії кримінально-процесуального права постійно росте. Норми, що регулюють екстратериторіальну дію права, поступово з'являються в багатьох галузях національного права. Найбільш широка така дія в галузях приватного права (цивільного, сімейного). Складніше справа з галузями, що відносяться до публічного права, що нерозривно пов'язане з владними розпорядними функціями держави (кримінального, кримінально-процесуального). Процес взаємодії міжнародного і національного кримінально-процесуального права складний і протікає непросто. Кримінально-процесуальне право, так само як і кримінальне було галуззю, яку держави завжди намагалися тримати під своїм контролем. Довгий час було загальновизнаним, що *кримінально-процесуальне право має строго територіальну сферу дії*¹¹³. Проте, у розглянутій області під впливом потреб співробітництва в сфері кримінального судочинства відбулися помітні зміни. За взаємною згодою держав норми кримінально-процесуального права однієї з них застосовуються в сфері юрисдикції іншої¹¹⁴[]. Росте кількість норм процесуального характеру, укладається значна кількість міжнародних договорів, за допомогою яких здійснюють видачу, визнають силу іноземного судового

рішення, представники іноземної держави беруть участь у проведенні запитуваних процесуальних дій з використанням національного процесуального законодавства, застосовується іноземне процесуальне право, що сприяє екстратериторіальній дії кримінально-процесуального права¹¹⁵ [].

Необхідність застосування іноземного кримінально-процесуального права в провадженні по кримінальних справах може виникнути при необхідності збирання і перевірки доказів на території іноземної держави (наприклад, при допиті свідка, потерпілого, експерта й інших учасників кримінального процесу, що знаходяться за кордоном). Застосування кримінально-процесуального права іноземної держави на території України обмежено окремими слідчими діями. Процесуально-слідчі дії, що підлягають виконанню, повинні бути передбачені законодавством обох договірних держав. Мінська конвенція (ст. 6) і інші міжнародні договори визначення обсягу процесуально-слідчих дій відносять до компетенції запитуваної сторони. Доручення слідчих або судових органів України може бути виконане в рамках передбаченого обсягу правової допомоги з державою, що виконує доручення і при наявності в його законодавстві цієї слідчої дії. У цьому контексті важливе значення має *розвиненість кримінально-процесуального законодавства договірних сторін*, кожна з яких може виконати тільки такі слідчі дії при провадженні по кримінальній справі, які передбачені її законодавством. При відсутності в законодавстві запитуваної держави такої процесуально-слідчої дії, може бути відмовлено у виконанні прохання компетентних органів запитуючої держави.

Необхідно відзначити, що по даному питанню в теорії кримінального процесу немає єдності поглядів. Так, наприклад, О.І. Бастрикін вважає, що в міжнародних відносинах державна воля може бути виражена тільки через правову норму; між державною волею і нормою права зберігаються ті діалектичні протиріччя об'єктивного характеру, що завжди існують між формою і змістом. Однак правова норма, що навіть суперечить державній волі, не може докорінно змінювати характер і спрямованість останньої. Цей закон щодо відповідності правової норми державній волі зберігає свою

дію і тоді, коли правоохоронні органи держави з тих або інших причин застосовують норми іноземної держави. На думку О.І. Бастрикiна кримiнально-процесуальнi норми iноземних держав, не можуть застосовуватися тому, що вони порушують “встановлений законом процесуальний порядок боротьби зi злочиннiстю, виходять за межi визначених законом i прийомiв ведення цiєї боротьби, i прямо або побiчно перешкоджають ефективному регулюванню суспiльних вiдносин при порушеннi, розслiдуваннi, розглядi i вирiшеннi кримiнальних справ”¹¹⁶ [].

Протилежної точки зору дотримується В.М. Волженкіна. На її думку застосування іноземного закону при розслідуванні злочинів неминуче. Необхідність взаємного застосування закону договірних сторін на своїх територіях складає суть надання правової допомоги при розслідуванні кримінальних справ¹¹⁷ [].

Не до кінця послідовною, як нам уявляється, є позиція О.Г. Волеводза про питання застосування іноземного процесуального права в сфері національного кримінального процесу. Так, автор стверджує, що відповідно до правил, встановлених абсолютною більшістю міжнародних договорів, діючих в розглянутій сфері, при виконанні запитів іноземних держав застосуванню підлягає кримінально-процесуальне законодавство запитуваної сторони¹¹⁸ []. Разом з тим, більшість міжнародних договорів про надання правової допомоги передбачають положення, відповідно до якого на прохання запитуючої держави, сторона, що виконує міжнародне доручення, може застосувати процесуальні норми запитуючої сторони.

Ми не розділяємо позиції деяких авторів, які вважають, що застосування норм національного кримінального процесу при виконанні доручень іноземних держав є обов'язком, а не правом учасників договору. Виходячи з загальної теорії права обов'язок – це міра належної поведінки зобов'язаного суб'єкта, тобто обумовлена вимогою юридичної норми необхідність певної поведінки, певних дій¹¹⁹ []. Якщо від права можна відмовитися, то від обов'язку відмовитися не можна. Слідуючи логіці зазначених вище авторів, запитувана держава не має права застосування іноземного процесуального законодавства при виконанні запитуваних процесуальних дій. У той

же час, відповідно до правил, встановлених усіма без винятку міжнародними договорами про надання правової допомоги застосування іноземного процесуального права допустиме, якщо тільки це не суперечить фундаментальним принципам запитуваної держави.

Застосування іноземного кримінально-процесуального права здійснюється в рамках національного законодавства і міжнародних зобов'язань держав. Більшість міжнародних договорів з питань надання правової допомоги по кримінальних справах містить загальне правило, відповідно до якого, при виконанні доручення про надання правової допомоги запитувана сторона застосовує законодавство своєї країни; на прохання запитуючої сторони вона може застосувати і процесуальні норми запитуючої договірної сторони, *якщо тільки вони не суперечать законодавству запитуваної договірної сторони*¹²⁰[]. Це означає, що іноземне кримінально-процесуальне право діє тільки в тій мірі, у якій воно не суперечить національному. Виділене курсивом застереження, фактично зводить нанівець можливість застосування законодавства іноземної держави при виконанні міжнародних доручень про правову допомогу.

Відповідно, перешкодою при наданні правової допомоги може бути протиріччя прохання запитуючої держави законодавству запитуваної. Так, якщо прохання держави містить процедуру, не передбачену законодавством держави, що виконує доручення, воно вважається суперечним її внутрішньому законодавству і може бути відмовлено в його виконанні. При цьому норм, що зобов'язують запитувану державу виконати таке прохання, міжнародні договори не містять, так само, як і договірна сторона не може примусити суверенну державу до прийняття іншого рішення, тому що взаємодіючі держави є самостійними суб'єктами міждержавних відносин, мають власну юрисдикцію і не знаходяться в підлеглому положенні (у всякому разі де-юре) перед будь-якими іншими державами світу.

На думку В.М. Волженкіної, “суть принципу відповідності прохання запитуючої сторони законодавству держави, яка виконує прохання при наданні міжнародної правової допомоги полягає у відповідності не тільки кримінально-процесуальному

закону, але і положенням будь-якого галузевого права, що можуть бути застосовані в процесі надання правової допомоги”¹²¹[]. Цей принцип викликає заперечення, оскільки навіть при подібності не тільки правових систем, правових режимів, правових традицій, але і національних законодавств говорити про тотожність останніх не можна. Отже, клопотання запитуючої держави про правову допомогу не може цілком відповідати нормам матеріального і (або) процесуального права запитуваної сторони. Можна говорити лише про *непротиріччя прохання основним принципам законодавства запитуваної держави* (у першу чергу, закріпленим у Конституції).

Протиріччя кримінального законодавства запитуючої держави нормам запитуваної може бути виражене в наступному: доручення про надання правової допомоги містить прохання про виконання процесуально-слідчої дії, не передбаченої кримінально-процесуальним правом запитуваної держави; прохання суперечить кримінально-процесуальному законодавству запитуваної сторони по колу осіб (учасників процесу) і характеру можливих обмежень їхніх прав, привілеїв і імунітетів; доручення стосується проведення процесуальних дій, які можуть бути виконаними тільки на певній стадії кримінального процесу.

Надання правової допомоги здійснюється на добровільній основі, при однакових повноваженнях договірних держав, дотриманні суверенітету, взаємній повазі і взаємності. Виходячи з принципу суверенної рівності держав, закріпленому в п. 1 ст. 2 Статуту ООН, держави є рівними одна перед одною і жодна з них не підсудна судам іншої. Проте, при наданні правової допомоги запитувана сторона займає визначальні позиції, оскільки їй належить право ухвалення остаточного рішення про виконання (або невиконання) прохання про проведення процесуально-слідчих дій. Саме вона визначає обсяг правової допомоги рамками свого законодавства, розв'язує питання про можливість застосування іноземного кримінально-процесуального права в сфері своєї юрисдикції, про відповідність прохання запитуючої держави її законодавству, вирішує питання кримінального переслідування суб'єктів злочинів, правової оцінки їхніх дій, вирахування терміну давнини, а також видачі. Запитувана держава може відмовити в

задоволенні клопотання в ситуації протиріччя не тільки суті прохання про допомогу внутрішньодержавному законодавству, але також і форми, що є формальною підставою для відмови в проведенні запитуваних процесуальних дій. Більш того, прохання про правову допомогу, заявлене у формі або що містить процедуру, яка не передбачена законодавством запитуваної держави, розцінюється як суперечна її законодавству і відхиляється. Запитувана держава може відмовити в наданні правової допомоги, посилаючись на неприпустимість прийняття до виконання іноземних клопотань, заявлених у позасудовому порядку.

Повноваження виконуючої сторони настільки великі, що вона може відмовити у виконанні доручення навіть при ймовірній можливості заподіяння шкоди її суверенітету, безпеці, державним або іншим суттєво важливим інтересам. При цьому в міжнародних договорах не зазначені підстави, що створюють погрозу суверенітету, безпеці і іншим важливим інтересам країни. Тобто підставою для відмови є не сам факт заподіяння шкоди, що вже наступив, а лише можливість настання шкоди. Рішення з відмови в значній мірі залежать від суб'єктивної оцінки виконуючої держави, обов'язок якої надати допомогу по кримінальній справі за клопотанням іншої держави не безумовний, що є відображенням принципу суверенітету, пріоритетності національної юрисдикції і державних інтересів.

Здається, що підстава для відмови у виконанні доручення через протиріччя законодавства запитуючої держави законодавству виконуючої носить *дискреційний характер*, тому що виконання запиту буде можливим при певних обставинах. Так, якщо необхідно допитати обвинувачуваного, що вчинив злочин на території запитуючої держави, але який (злочин) не є таким по законодавству запитуваної сторони, а для всебічного, повного і об'єктивного розслідування і розгляду кримінальної справи, а також з метою притягнення до відповідальності інших осіб потрібні його показання, то надання правової допомоги в такій ситуації не є безумовним порушенням внутрішнього законодавства запитуваної держави. Запитувана держава у відношенні зазначеної особи не приймає рішення про його

видачу, не починає ніяких дій, спрямованих до притягнення його до кримінальної відповідальності, а лише надає допомогу в одержанні його показань.

Кримінально-процесуальний закон запитуючої держави не може відповідати процесуальному закону запитуваної. Договори про надання правової допомоги не допускають переваги іноземного процесуального права над внутрішньодержавним. Загальним правилом є застосування при виконанні доручень законодавства запитуваної держави, останнє і визначає обсяг надання правової допомоги по кримінальних справах. Запитуюча сторона може просити про застосування її кримінально-процесуального закону при виконанні її доручення про провадження процесуально-слідчих дій, якщо процесуальні норми цієї країни не суперечать кримінально-процесуальному закону запитуваної держави. Можливість застосування іноземного кримінально-процесуального права залежить виключно від волі і розсуду запитуваної сторони. Необхідно відзначити, що мова йде про застосування кримінально-процесуального закону, що не тотожне його дії. Закон може не діяти на території України, але може бути застосований при наданні взаємної правової допомоги. Так само як і навпаки.

Необхідність взаємного застосування закону договірними сторонами на своїх територіях складає зміст правової допомоги при розслідуванні і розгляді кримінальних справ. У таких випадках кожна зі сторін йде на взаємні поступки, поступається незначною частиною суверенітету й у рамках міжнародного договору допускає застосування на своїй території, але не дії іноземного кримінально-процесуального закону. Таким чином, ми маємо справу з правилами про екстратериторіальне застосування кримінально-процесуального права, із правилами застосування однією державою законодавства іншої держави в сфері своєї територіальної юрисдикції.

Тенденція до співробітництва органів кримінальної юстиції різних держав у сфері кримінального процесу неминуче спричиняє і розширення екстратериторіальної дії кримінально-процесуального права. Співробітництво здійснюється за згодою, на основі взаємності і поваги законів один одного. Отримані на прохання запитуючої

сторони із застосуванням іноземного кримінально-процесуального закону відомості про факти, повинні визнаватися доказами судом цієї країни і одержати оцінку допустимих. Саме в цьому контексті можна говорити про застосування іноземного кримінально-процесуального права в національному кримінальному судочинстві.

Концепція застосування іноземних кримінально-процесуальних норм у процесі надання правової допомоги у кримінальних справах повинна бути не тільки позначена в національній правовій системі, але і регламентована законодавчо. Застосування іноземного закону при провадженні по кримінальній справі повинне бути регламентоване в КПК України, статті якого про докази необхідно доповнити пунктом наступного змісту: *“Відомості про факти, зібрані на території іноземної держави з застосуванням кримінально-процесуального законодавства країни, що виконує доручення України або з застосуванням законодавства України на основі міжнародного договору або принципу взаємності визнаються доказами нарівні з відомостями про факти, отриманими з застосуванням кримінально-процесуального законодавства України на її території”*.

Положення міжнародних договорів і національного законодавства в процесі надання правової допомоги по кримінальних справах повинні застосовуватися в сукупності при пріоритеті норм внутрішнього права, тому що правила міжнародних договорів носять загальний характер, не передбачають деталізації процедур надання правової допомоги при порушенні, розслідуванні, розгляді і вирішенні кримінальних справ і не можуть без національного кримінального процесу забезпечити високу ефективність взаємодії або заповнити його прогалини.

Дискусійним юридичній літературі є питання про можливість прийняття запитуваною договірною стороною процесуальних рішень у порядку надання правової допомоги. Варто звернути увагу на унікальне порівняно з іншими міжнародними договорами положення ч. 1 ст. 5 Договору між Україною та США, яке уповноважує компетентні органи запитуваної держави приймати процесуальні рішення та видавати

документи (повістки, ордери на обшук і арешт або інші розпорядження) необхідні для виконання запиту.

На думку Т.С. Гавриш, “правова допомога по кримінальним справам може включати не тільки виконання доручень, а й прийняття процесуальних рішень”. В обґрунтування цієї точки зору наводиться приклад, коли суд вправі відмовити в наданні дозволу на провадження обшуку за наявності окремих обставин (наприклад, доручення неналежним чином оформлене; з державою, запитуючою правову допомогу, відсутні договірні відносини та ін.), що фактично також є відповідним процесуальним рішенням¹²²[]. Також уявляється недостатньо аргументованою пропозиція А.С. Сизоненка щодо можливості самостійного (за межами доручення) прийняття рішення відповідним органом іноземної держави, який надає правову допомогу по дорученню України, про провадження слідчих дій, не зазначених в дорученні¹²³[]. У випадку з договорами про надання правової допомоги, включаючи клопотання на умовах взаємності, процесуальне рішення запитуваною стороною не приймається. Доручення може стосуватися тільки виконання прийнятого запитуючою стороною рішення, але ніяк не прийняття самого процесуального рішення. Неприпустимо клопотатися про прийняття процесуальних рішень, що може бути розцінене як порушення державного суверенітету, і спричинити заподіяння збитку самій запитуючій стороні. Рішення, що торкаються суті кримінальної справи приймаються виключно компетентним органом держави, у провадженні якої знаходиться кримінальна справа, на підставі безпосереднього вивчення таких справ. У приведеному Т.С. Гавриш прикладі запитувана держава приймає рішення про можливість чи неможливість проведення обшуку не з погляду суті конкретної кримінальної справи, а з погляду дотримання запитуючою стороною ряду обов'язкових формальностей. Що стосується пропозиції А.С. Сизоненка, то прийняття рішення про проведення слідчих дій, не передбачених міжнародним дорученням може бути розцінене як втручання в компетенцію держави, у провадженні якої знаходиться кримінальна справа, що суперечить принципу невтручання у внутрішньодержавні справи взаємодіючих держав.

З розглянутого питання слід звернути увагу на те, що в даний час затримання і взяття під варту осіб, що підлягають видачі, здійснюється на підставі міжнародних договорів про екстрадицію, згідно з якими рішення про обрання запобіжного заходу щодо такої особи приймаються компетентними органами тих держав, де розслідуються і розглядаються кримінальні справи¹²⁴[]. Постанова Пленуму Верховного Суду України (далі – ППВС України) № 16 *“Про деякі питання застосування законодавства, яке регулює порядок і строки затримання (арешту) осіб при вирішенні питань, пов’язаних з їх екстрадицією”* від 8.10.2004 р. передбачає, що суди не можуть за власною ініціативою вирішувати питання про обрання запобіжних заходів щодо осіб, які підлягають видачі або передачі, у тому числі і тримання під вартою, оскільки такі заходи застосовуються лише у справах, що перебувають у провадженні компетентних органів України.

Таким чином, клопотання про надання правової допомоги може стосуватися виконання прийнятого запитуючою стороною рішення, але не прийняття самого процесуального рішення по суті кримінальної справи, що обумовлено охороною суверенітету і здійсненням юрисдикції держави.

1.3. Процесуальний стан та повноваження представників іноземних правоохоронних і судових органів у національному кримінальному процесі

Становить інтерес питання про повноваження і можливість участі представників іноземних правоохоронних і судових органів при виконанні доручень, спрямованих їхніми країнами. Тим більше, що дотепер ні в законодавстві, ні в практиці його застосування не склалося єдиного розуміння по цьому питанню. Діючий і проект КПК України не містять відповідних положень, що регламентують процесуальний стан та повноваження іноземних представників у національному кримінальному процесі.

В одних міжнародних договорах питання про іноземних представників взагалі не розглядається, в інших їх присутність при виконанні доручень, спрямованих їхніми країнами передбачена, але самостійних повноважень представники іноземних компетентних органів на території запитуваної держави не мають. Не встановлений також порядок і орган, повноважний приймати рішення про допуск іноземних представників до участі у проведенні процесуально-слідчих дій при виконанні прохань. Окремими договорами передбачено, що повноваження представників запитуючої сторони при надання правової допомоги, які прибувають на територію запитуваної сторони для участі в процесуально-слідчих діях, встановлюються законодавством держави, що виконує прохання і рішення приймає його центральний орган.

У той же час міжнародними двосторонніми і багатосторонніми договорами передбачена можливість присутності (іноді участі) співробітників іноземних органів юстиції в провадженні по кримінальних справах. При цьому можна виділити наступні форми такої участі: 1) *присутність* посадових осіб іноземних органів юстиції при проведенні процесуально-слідчих дій представниками іноземної держави; 2) *участь* посадових осіб іноземних органів юстиції при проведенні процесуально-слідчих дій

представниками іншої держави; 3) *спільне проведення окремих процесуальних дій, а також розслідування в цілому.*

На думку П.Н. Бірюкова, можлива також участь представників іноземних органів юстиції як свідків і експертів¹²⁵ []. Нам уявляється досить суперечливою ця точка зору, оскільки доля зазначених осіб, як свідків чи експертів виключає їх участь в рамках однієї кримінальної справи як представника іноземної установи юстиції. Інакше це означало б сполучення в одному обличчі відмінних один від одного процесуальних статусів, що неприпустимо. Очевидні протиріччя в позиції автора підкріплюють терміни, що ним підмінюються. Зокрема, автор не завжди розмежовує такі терміни як “присутність” і “участь” представників іноземних органів, що не зовсім коректно з юридичної і етимологічної точок зору. Ці терміни не можна ототожнювати, тому що вони несуть різне смислове значення і практичне навантаження.

Деякі договори передбачають можливість *присутності* співробітників іноземних органів юстиції при виконанні процесуальних дій, не наділяючи їх при цьому якими-небудь правами. У даному випадку вони є лише спостерігачами і не беруть активної участі в проведенні запитуваних процесуально-слідчих діях. Так, Європейською конвенцією 1959 р. передбачено, що “посадові та зацікавлені особи можуть бути присутні, якщо запитувана сторона на це згодна” (ст. 4). Стаття 2 Другого додаткового протоколу 2001 р. доповнює ст. 4 Європейської конвенції положенням, відповідно з яким у вимогах щодо присутності таких посадових або зацікавлених осіб *не може бути відмовлено*, якщо така присутність може сприяти задоволенню прохання про допомогу у спосіб, що більше відповідає потребам запитуючої сторони, і, таким чином, може дозволити уникнути необхідності подання додаткових прохань про допомогу. Так, по кримінальній справі № 051200100231, порушеній за ч. 5 ст. 191 КК України Міністерство юстиції Грецької Республіки позитивно розглянуло відповідне доручення прокуратури Одеської області про надання правової допомоги та клопотання ГПУ, у якому висловлено прохання бути присутніми при проведенні запитуваних процесуально-слідчих дій представників правоохоронних органів Одеської області.

Кишинівська конвенція 2002 р. розвиває положення Європейської конвенції 1959 р. і Другого додаткового протоколу 2001 р. Зокрема, ч. 3 ст. 8 передбачено, що “на прохання установи юстиції запитуючої сторони установа юстиції запитуваної сторони вчасно повідомляє їй про час і місце виконання доручення, для того щоб уповноважені нею представники могли за згодою установи юстиції запитуваної сторони і відповідно до її законодавства бути присутніми при виконанні доручення, а також, якщо це не суперечить законодавству запитуваної сторони, брати *участь* (курсив наш. – М.С) у виконанні процесуальних дій і пошукових заходів”¹²⁶[]. Договір між Україною та США визначає, що запитувана держава дозволяє представникам запитуючої держави: 1) бути власне присутніми при проведенні процесуальних дій; 2) ставити запитання особам, які дають показання чи надають докази. Тобто на підставі цих та деяких інших міжнародних договорів іноземним представникам дозволяється безпосередньо самим задавати чи формулювати питання, що повинні бути задані учаснику процесуальної дії, а в деяких випадках, фіксувати хід слідчої дії на папері або з використанням технічних засобів.

На нашу думку, при вирішенні питання про доцільність звернення із проханням щодо можливості участі представників запитуючої сторони при виконанні компетентними органами запитуваної сторони відповідного доручення необхідно взяти до уваги *термінову необхідність в одержанні запитуваної правової допомоги, з огляду на її обсяг, специфіку поставлених питань і необхідність використання при проведенні процесуально-слідчих дій значної кількості документів.*

Окремі міжнародні договори (зокрема, Конвенція ЄС) йдуть ще далі у визначенні ступеня участі іноземних представників у проведенні процесуальних дій, передбачаючи можливість проведення запитуваних процесуально-слідчих дій *безпосередньо* посадовими особами запитуючої договірної сторони або *під керівництвом* посадових осіб компетентних органів запитуваної сторони шляхом відео- або телефонної конференції.

Останнім часом просліджується тенденція до закріплення в міжнародно-правових актах можливості спільного проведення процесуальних дій, а також розслідування кримінальних справ у цілому. На жаль, в угодах між державами СНД (у тому числі Мінської конвенції) практично не міститься положень, пов'язаних з реальною організацією співробітництва держав по конкретних кримінальних справах. Зовсім очевидно, що при їхній розробці не беруться до уваги близькість правових систем, що дозволяє спільно здійснювати розслідування кримінальних справ на більш високому рівні. Тим часом організація таких груп повною мірою забезпечила б ефективну взаємодію при розслідуванні злочинів. Ми солідарні з тими практичними працівниками, що пропонують розширити повноваження сторін і доповнити Мінську конвенцію положенням про те, що “у необхідних випадках правова допомога надається шляхом забезпечення *участі* (курсив наш. – М.С.) у провадженні розслідування офіційних представників зацікавленої сторони”¹²⁷ [].

Спроба вирішити зазначену проблему на міжнародному рівні, почата Конвенцією ООН 2000 р., на регіональному – Кишинівською конвенцією 2002 р., що в числі іншого, містить положення, яке передбачає створення і діяльність міжнародних слідчо-оперативних груп (далі – МСОГ)¹²⁸ []. Спільні дії чи їхня координація мають особливе значення, без такого роду взаємодії правоохоронні і судові органи держав не можуть успішно здійснювати провадження по кримінальних справах, ускладнених іноземним елементом. Жодна держава не може самотійно, на досить високому рівні протистояти злочинності, особливо транснаціональній організованій¹²⁹ []. Створення МСОГ дозволяє одночасно проводити розслідування в різних напрямках і в різних державах.

Таким чином, на сьогоднішній день практично актуальним і теоретично важливим є питання розробки процесуальних основ створення і діяльності МСОГ при розслідуванні злочинів, ускладнених іноземним елементом. У юридичній літературі також відзначається така необхідність¹³⁰ []. Практика надання правової допомоги по кримінальних справах йде по шляху оформлення більш тісних зв'язків між компетентними органами держав, санкціонування участі представників іноземних

органів юстиції в провадженні процесуальних дій посадовими особами компетентних органів іншої держави, а також створення МСОГ для проведення спільних розслідувань злочинів, ускладнених іноземним елементом.

Діючий КПК України передбачає проведення розслідування групою слідчих, зокрема, “начальник слідчого відділу має право...доручати розслідування справи декільком слідчим” (ч. 2 ст. 114¹), а також “якщо розслідування особливо складної справи доручається декільком слідчим, то про це зазначається в постанові про порушення справи або виноситься окрема постанова” (ст. 119). Тим часом, у юридичній літературі висловлена думка, що “вказані статті не можуть розглядатися як достатня правова підстава розслідування кримінальної справи слідчо-оперативною групою”¹³¹ [].

Як відомо, груповий механізм застосовується при розслідуванні особливо складних кримінальних справ. Тому в кримінально-процесуальному законі необхідно визначити критерії віднесення кримінальних справ до розглянутої категорії. Стосовно до розслідування злочинів, ускладнених іноземним елементом, нам уявляється, що до числа таких критеріїв можна віднести необхідність: розслідування злочинів, скоєних однією чи декількома особами на території двох і більше держав, що торкаються їхніх інтересів; одночасно перевірити кілька версій про обставини злочину, сполучених з проведенням процесуальних дій і оперативних заходів на території двох і більше держав; проведення великої кількості процесуальних дій і оперативних заходів на території двох і більше держав, виконати які без створення МСОГ у порядку надання правової допомоги в розумний термін буде неможливо; одночасно розслідувати велику кількість епізодів, скоєних у різних державах; виявити всіх співучасників злочинної діяльності і притягти до кримінальної відповідальності більшу кількість обвинувачуваних, з яких два і більше мають різне громадянство чи постійно проживають на території різних держав.

МСОГ можна визначити як організаційну форму постійної взаємодії прокурорів, слідчих і оперативних працівників компетентних органів двох і більше держав з метою

проведення процесуально-слідчих дій, оперативних і оперативно-розшукових заходів для розслідування кримінальних справ, ускладнених іноземним елементом. Необхідність створення МСОГ з'являється, коли виникає потреба *спільної координації дій, систематичної й інтенсивної* взаємодії слідчих і оперативних працівників двох і більше держав. У той же час, труднощі у створенні МСОГ можуть виникнути на початковому етапі формування такої групи, зокрема з тим, хто повинен приймати рішення про створення МСОГ, особливо коли створюється МСОГ зі слідчих і оперативних працівників різних відомств (прокуратури, МВС, СБУ, ДПА). На практиці при розслідуванні злочинів, не ускладнених іноземним елементом, саме прокурори виносять постанову про створення слідчих груп, що складаються як зі слідчих прокуратури, так зі слідчих різних відомств. Ми вважаємо, що такий порядок створення спільних слідчо-оперативних груп буде виправданий і стосовно до розслідування транснаціональних злочинів. Виносити постанову про створення МСОГ і здійснювати координацію її діяльності повинен прокурор тієї держави, яка ініціювала створення МСОГ. Про створення і діяльність МСОГ повинно бути зазначено в постанові про порушення кримінальної справи або в спеціальній постанові. Крім того, на думку Ю.П. Аленіна і М.І. Пашковського, створення та діяльність таких груп буде легальною тільки в разі підписання державами певної міжнародної угоди про створення і діяльність МСОГ, а також за наявності відповідних положень у внутрішньому кримінально-процесуальному законодавстві Договірних держав¹³² [].

У залежності від складності кримінальної справи, обсягу процесуально-слідчих дій, оперативних і оперативно-розшукових заходів, що повинні бути проведені по кримінальній справі, кількісний і якісний склад МСОГ може бути різним. Якщо в складі МСОГ відбуваються зміни, у зв'язку з необхідністю введення в її склад нових членів або нового керівника, то про це повинна бути винесена спеціальна постанова.

Докази, отримані МСОГ повинні визнаватися допустимими в кримінальному процесі держав-членів МСОГ, якщо створення і діяльність МСОГ будуть передбачені національним законодавством і міжнародним договором. Необхідно в кримінально-

процесуальному законі передбачити не тільки можливість присутності, але й *участі* членів МСОГ однієї держави в проведенні процесуальних дій, пошукових і оперативно-розшукових заходів на території іншої держави.

Ми розділяємо висловлену в процесуальній теорії думку, що нагляд за законністю досудового слідства має здійснюватися прокурорами кожної Договірної держави, відповідно й дозвіл на проведення необхідних слідчих дій і рішень надається органами юстиції Договірної держави, на території якої має провадитися санкціонована слідча дія чи має виконуватися процесуальне рішення¹³³ [].

Проведене з урахуванням даного висновку вивчення проблеми показує, що міжнародно-правова база створення МСОГ, участі іноземних представників у провадженні по кримінальних справах у різних країнах знаходиться в стадії формування, тому говорити про широке поширення таких форм взаємодії компетентних органів держав поки що не приходить. Разом з тим, проблема створення МСОГ заслуговує на особливу увагу і вимагає свого вирішення. Зокрема, підлягають вирішенню питання, що виникають при створенні МСОГ, організація роботи і правове забезпечення МСОГ, визначення процесуального статусу посадових осіб, що входять у МСОГ у провадженні по кримінальних справах на території іноземної держави й ін. Дані питання повинні бути регламентовані КПК України, оскільки законодавче вирішення проблем співробітництва по кримінальних справах при відсутності міжнародного договору з відповідною країною в ньому відсутнє.

Надання правової допомоги у кримінальних справах припускає діяльність однієї держави на прохання іншої, з метою виконання процесуально-слідчих дій. Компетентні органи запитуваної держави при наданні правової допомоги повинні мати можливість брати участь у проведенні допитів свідків, потерпілих, експертів, інших учасників процесу, експертиз, обшуків і виїмки, вилученні речових доказів, проведенні інших процесуально-слідчих дій. На нашу думку, участь представників запитуючої договірної сторони при виконанні прохання є необхідною і доцільною у разі, коли у зверненні про правову допомогу ставиться питання про проведення великої кількості допитів або

інших процесуально-слідчих дій. За таких обставин участь посадових осіб запитуючої договірної сторони при виконанні прохання про правову допомогу сприятиме ефективності її надання і дозволить: 1) досягнути мети, яка ставилась при зверненні та виконати його у спосіб, що більше відповідає потребам запитуючої договірної сторони і, як наслідок, дозволить уникнути направлення додаткових запитів про надання правової допомоги; 2) представнику запитуючої договірної сторони оперативно внести корективи у зміст окремих запитуваних процесуально-слідчих дій з урахуванням нової інформації, яка отримана у процесі виконання прохання (сформулювати додаткові питання, визначити додаткові документи, які необхідно вилучити тощо).

Через відмінності у національних кримінально-процесуальних процедурах докази, зібрані в одній державі, не можуть бути використані в іншій, тому що засіб, за допомогою якого були отримані ці докази, не відповідає національним процесуальним вимогам. Тому виникає питання про правовий статус доказів, отриманих із джерел в іноземній державі в порядку надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах.

1.4. Використання доказів, отриманих із джерел в іноземній державі в порядку надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах

Відповідно до положення ч. 3 ст. 62 Конституції України обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом. Згідно ч. 1 ст. 65 КПК України “доказами в кримінальній справі є всякі фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган дізнання, слідчий і суд встановлюють наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, винність особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи”¹³⁴[]. Відповідно до ППВС України “Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя” від 01.11.1996 р. (п. 19) докази повинні визнаватися такими, що одержані незаконним шляхом, наприклад, тоді, коли їх збирання й закріплення здійснене або з порушенням гарантованих Конституцією України прав людини і громадянина, встановленого кримінально-процесуальним законодавством порядку, або не уповноваженою на це особою чи органом, або за допомогою дій, не передбачених процесуальними нормами.

Ні діючий КПК, ні Конституція України не визначає порядку закріплення і використання доказів, отриманих із джерел в іноземній державі. У процесуальному законодавстві відсутні правові норми про визнання відомостей про факти, отриманих в іноземній державі, доказами нарівні з отриманими в Україні. Ця обставина ставить під сумнів юридичну силу доказів, отриманих в іноземній державі і, відповідно, позбавляє (якщо додержуватися буквально вимог КПК) усякого смислу направлення слідчих і судових доручень іноземним органам юстиції в порядку надання правової допомоги.

Стаття 65 КПК розширювальному тлумаченню не підлягає. Що ж розуміти під законом, про який мова йде в Конституції України і КПК. Як відомо, закон – поняття

неоднорідне. З усієї суми законів з питань кримінального судочинства слід, зрозуміло, виділити особливо Конституцію України, тому що вона має вищу юридичну силу (ч. 2 ст. 8) і, як прийнято говорити, займає вершину ієрархічної градації нормативно-правових актів, а також вона має пряму дію. Усі закони й інші правові акти не повинні суперечити їй.

Процедура кримінального судочинства, тобто порядок порушення, розслідування, розгляду і вирішення кримінальних справ регламентований КПК України. Він встановлює єдиний порядок судочинства, обов'язковий по всіх кримінальних справах і регламентує діяльність учасників кримінального процесу, так само як і відповідні цій діяльності суспільні відносини між суб'єктами кримінально-процесуальних прав і обов'язків. У ст. 31 КПК регламентуючої порядок взаємодії компетентних органів держав при наданні правової допомоги, мова про порядок закріплення і використання доказів, отриманих із джерел в іноземній державі не йде. Виходом із ситуації є положення Конституції України, відповідно до якого, “чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України” (ч. 1 ст. 9)¹³⁵[]. Відповідно до ст. 12, ч. 2 ст. 17 Закону України “Про міжнародні договори України” передбачено пріоритет міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, перед національним законом та іншими актами законодавства, крім Конституції України. Стосовно до нашої проблеми це означає, що міжнародні договори в сфері надання правової допомоги у кримінальних справах (*багато положень яких не розраховані на пряму дію*) стають частиною національного кримінально-процесуального законодавства. Це означає також, що судова практика може йти шляхом безпосереднього застосування норм міжнародного права в національному кримінальному процесі. Інша справа, що безпосереднє застосування національними судами і правоохоронними органами норм міжнародних договорів представляє відому складність. Положення посилюється тим, що здебільшого працівники органів дізнання, слідства, прокурори і судді не мають достатнього досвіду

застосування міжнародно-правових норм у кримінально-процесуальній діяльності. Для вітчизняного слідчого, прокурора, судді кращий усе-таки традиційний шлях, коли норма міжнародного договору проходить стадію трансформації в національне кримінально-процесуальне право, а потім забезпечується національними юридичними засобами¹³⁶ [].

Кримінально-процесуальне законодавство підлягає приведенню у відповідність з положеннями міжнародних договорів України. Ця пропозиція, підкріплена діючим механізмом національно-правової імплементації в законодавстві України міжнародних норм, забезпечить належне узгодження міжнародних договорів і кримінально-процесуального права України.

Особливу увагу діючий і проект КПК України повинні приділити доказуванню, що є основою досудового розслідування і судового розгляду, регламентувати порядок одержання і використання доказів при наданні правової допомоги. З огляду на вищесказане, є доцільним викласти ч. 1 ст. 65 КПК України в наступній редакції: *“Доказами по кримінальній справі є усякі фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку і (або) відповідно до міжнародного договору України...”* і далі по тексту даної статті КПК, вказавши в ній, що поряд з органами дізнання, слідчими, судом (суддею) суб'єктом доказування є прокурор.

Аналіз Конституції України і діючого КПК дозволяє нам зробити висновок, що докази, отримані в порядку правової допомоги відповідно до міжнародних договорів України, мають таку ж юридичну силу, як і докази, отримані із джерел, передбачених КПК України.

Складніше постає питання справа з визнанням доказів, отриманих в іноземній державі, з якою Україна не має договірних відносин. Наявна в КПК України (ст. 31) відома підпорядкованість нормам міжнародних договорів, яка проявляється в тому, що передбачає можливість для співробітництва тільки з компетентними органами іноземних держав, з якими укладені міжнародні договори. У відповідності зі ст. 31 КПК порядок зносин судів, прокурорів, слідчих і органів дізнання з відповідними

установами іноземних держав визначається законодавством і міжнародними договорами України. Якщо дотримуватися буквально цієї норми, то варто визнавати порушенням кримінально-процесуального закону випадки направлення клопотань із проханнями про проведення процесуальних дій, з якими немає договірних відносин і використання отриманих у порядку правової допомоги доказів у національному кримінальному процесі. У такій ситуації правоохоронні і судові органи України змушені надавати правову допомогу без відповідних правових підстав. При цьому слід зазначити, що прокурори і судді не вказують на це порушення, оскільки без такої взаємодії неможливо забезпечити належне розслідування, розгляд кримінальних справ і одержання необхідних доказів.

Очевидно, що оформити договірні відносини з питань правової допомоги у кримінальних справах з усіма державами неможливо. Крім цього, особливістю іноземного кримінально-процесуального законодавства багатьох держав, особливо англо-американської правової сім'ї (системи загального права) є визнання примата судових процедур, що спричиняє відмовлення в наданні правової допомоги при недотриманні судової форми клопотань. Тому невідповідність між досудовим порядком заяви клопотань про виконання процесуальних дій і судовою процедурою їхнього розгляду та виконання в запитуваних державах спричиняє відмовлення в наданні правової допомоги при недотриманні судової форми клопотань.

Виходом із ситуації що склалася, може бути законодавче наділення судових органів України повноваженнями по підтвердженню клопотань правоохоронних органів України з проханням про правову допомогу, заявлених на досудових стадіях кримінального процесу в позасудовому порядку. КПК України можна доповнити статтю приблизно наступного змісту: *“Якщо на стадії досудового розслідування виникає необхідність у направленні клопотання про надання правової допомоги іноземній державі, з якою Україною не укладений міжнародний договір, а також, якщо законодавство запитуваної держави передбачає прийняття до виконання іноземних клопотань, заявлених у судовому порядку, прокурор, слідчий і особа, що*

проводить дізнання за узгодженням із прокурором звертається з поданням до суду за місцем проведення досудового розслідування про звернення за правовою допомогою. Суддя протягом 5 днів розглядає подання, вивчає матеріали справи, при необхідності вислуховує прокурора, слідчого, особу, що проводить дізнання, після чого в залежності від підстав для прийняття такого рішення виносить постанову про звернення за правовою допомогою або про відмовлення в цьому. Постанова про звернення за правовою допомогою передається прокурору, слідчому, особі, що проводить дізнання, для направлення компетентним органам іноземної держави”.

Проблема невиконання клопотань державами, з якими Україною не укладені міжнародні договори, не може бути вирішена використанням принципу взаємності. Можна, наприклад, уявити ситуацію, коли Україна на умовах взаємності звернулася до компетентних органів відповідної держави з проханням про виконання необхідних процесуально-слідчих дій. Як бути в цьому випадку з отриманими доказами? Чи визнавати їх допустимими? Посилання (якщо дослівно додержуватися ч. 1 ст. 9) у цьому випадку на положення Конституції буде неспроможним. Очевидно, що необхідне інше рішення. На думку Н. Ахтирської, докази, отримані при наданні правової допомоги на основі взаємності, “можуть бути допущені в кримінальний процес за умови відповідності процедури їхнього одержання вимогам кримінально-процесуального законодавства України й іншої держави”¹³⁷ []. Однак словосполучення “за умови відповідності процедури їхнього одержання вимогам кримінально-процесуального законодавства України й іншої держави” фактично зводять нанівець саму можливість використання таких доказів у національному кримінальному процесі.

Загальним правилом є застосування іноземного кримінально-процесуального законодавства при виконанні прохання запитуючої сторони. Відповідно процедури іноземної держави не можуть бути тотожними процесуальним особливостям проведення слідчих дій країни, яка заявляє клопотання про виконання міжнародного слідчого (судового) доручення. Навіть при подібності правових систем і національних законодавств не можна говорити про тотожність останніх, отже, процедура одержання

доказів не може цілком збігатися з положеннями матеріального і (або) процесуального законодавства іншої країни. Тим більше, неможливо говорити про відповідність процедури законодавству, як запитуваної, так і запитуючої держави одночасно. Якщо прохання виконується з дотриманням матеріального і (або) процесуального права однієї сторони, то процедура одержання доказів у цьому випадку автоматично не буде відповідати законодавству іншої країни за названими вище причинами. У контексті обговорюваної проблеми правомірно говорити про непротириччя процедури одержання доказів основним принципам законодавства запитуючої держави (насамперед, закріпленим в Основному законі).

Порушенням кримінально-процесуального закону, на думку О.Г. Волеводза є випадки направлення клопотань із проханням про проведення окремих процесуальних дій у компетентні органи держав, з якими не укладені договори про правову допомогу, оскільки в КПК як України, так і Росії це не передбачено. Але відразу автор визнає, що судова практика, даючи оцінку доказам, отриманим з інших держав, визнає їх допустимими незалежно від наявності або відсутності договорів про правову допомогу¹³⁸ [].

Окремі автори виділяють наступні вимоги до процесуальної форми одержання доказів від компетентних органів іноземної держави, що забезпечують їхню допустимість, зокрема: 1) матеріали, отримані від компетентних органів іноземних держав, повинні бути складені і направлені належною посадовою особою, що діяла в межах своєї компетенції; 2) документи повинні бути оформлені і засвідчені (завірені) спеціально уповноваженими на те установами чи посадовими особами відповідно до законодавства запитуваної держави; 3) зазначені матеріали, що мають докази по кримінальній справі, повинні бути передані запитуваній стороні в порядку, установленому міжнародним договором через відповідні центральні органи¹³⁹ []. Остання з зазначених вище вимог не враховує можливості одержання доказів при проведенні запитуваних процесуально-слідчих дій на основі принципу взаємності,

наявність якої (можливості) має принципово важливе значення при наданні правової допомоги державі, з якою відсутні договірні відносини.

Міжнародні слідчі (судові) доручення можуть виконуватися не тільки при наявності договору про правову допомогу, але і на основі принципу взаємності або на підставі відповідних урядових угод. Кримінально-процесуальним законодавством, двосторонніми договорами не заборонена можливість звертання компетентних органів України з міжнародними слідчими (судовими) дорученнями до відповідних органів інших держав, з якими немає відповідних договірних відносин. Більш того, є всі підстави вважати, що національна практика повинна йти по шляху допустимості надання правової допомоги у кримінальних справах у відсутності договірних відносин. Так, зокрема, *Проектом ППВС України “Про деякі питання застосування законодавства, яке регулює порядок і строки затримання (арешту) осіб при вирішенні питань, пов’язаних з їх екстрадицією”* було передбачено, що у разі, коли договір не укладено або не ратифіковано, питання, пов’язані з екстрадицією, мають вирішуватися за загальновизнаними принципами міжнародного права, нормами Віденської конвенції про право міжнародних договорів та національним законодавством¹⁴⁰[]. І хоча в зазначеному положенні ППВС України мова йшла про такий самостійний процесуальний інститут як видача, запропоноване правило цілком може буде поширене і на надання правової допомоги у кримінальних справах. Однак, вже ППВС України від 8.10.2004 р. № 16 *“Про деякі питання застосування законодавства, яке регулює порядок і строки затримання (арешту) осіб при вирішенні питань, пов’язаних з їх екстрадицією”* передбачено, що “судам слід з’ясовувати, чи укладено між Україною та державою, що надіслала запит, відповідний договір і який саме порядок вирішення питань, пов’язаних з екстрадицією, у ньому передбачено”¹⁴¹[].

Отримані шляхом проведення запитуваних процесуально-слідчих дій докази підлягають оцінці на загальних підставах з погляду належності, допустимості і достовірності, і після цього повинні бути залучені до кримінальної справи, з винесенням про це постанови¹⁴²[]. Тільки після перевірки і всебічного дослідження

таких доказів вони можуть бути покладені в основу висновків у справі. У ході оцінки доказів вони можуть бути визнані недопустимими як по клопотанню підозрюваних, обвинувачуваних, інших учасників процесу, так і за власною ініціативою слідчого, прокурора чи суду, що дають таку оцінку. На думку Н.М. Кіпніса при виникненні сумнівів у допустимості доказів, отриманих на території іноземної держави, варто перевіряти дотримання норм національного процесуального законодавства іноземної держави, а також норм, що регламентують правовідносини держав по наданню правової допомоги¹⁴³[]. Ми вважаємо, що з цією метою при оцінці у судовому засіданні доказів, отриманих у порядку правової допомоги на території іноземної держави можлива участь представника компетентного органу іноземної держави, що безпосередньо проводив або брав участь у проведенні запитуваних процесуально-слідчих дій. У такій ситуації він міг би довести до суду й інших учасників процедуру та особливості проведення процесуальних дій, відповідність порядку їхнього проведення законодавству запитуваної держави, що дозволить суду прийняти обґрунтоване рішення про допустимість і достовірність отриманих доказів.

Допускаючи застосування іноземного кримінально-процесуального права при збиранні доказів на території іноземної держави в порядку надання правової допомоги, включаючи клопотання на основі взаємності, компетентні органи і суди держав здійснюють оцінку їхньої допустимості в національний кримінальний процес з урахуванням положень власного законодавства. Тому вирішувати питання про допустимість доказів, отриманих на умовах взаємності, необхідно виходячи з того, що в Україні існує оціночна заборона на використання доказів, отриманих незаконним шляхом, при цьому суд самостійно вирішує питання про допустимість доказів, керуючись кримінально-процесуальним законом. Правда, у такому випадку, кодифікований кримінальний процес України мимоволі перетворюється в процедуру, здійснювану з використанням певних прецедентів. Це свідчить про те, яким важливим є закріплення норми, спираючись на яку стало б можливим визначити допустимість

доказів, отриманих за правилами, передбаченими процесуальним правом іноземних держав з якими немає договірних відносин.

Надання правової допомоги у кримінальних справах державою, з якою Україна має договірні відносини, забезпечується принципом сумлінного виконання¹⁴⁴[] (*parata sunt servanda*), що юридично зобов'язує держави дотримуватися міжнародно-правових норм. Тоді як відсутність договору про правову допомогу між країнами означає, що виконання міжнародного слідчого (судового) доручення не обов'язкове, але може бути виконане на добровільних засадах запитуваною державою. У цьому контексті тільки міжнародний договір забезпечує виконання необхідних процесуально-слідчих дій, за умови дотримання встановлених цим договором процедур.

Відсутність договору про правову допомогу, а також питання про легалізацію отриманих доказів не може розглядатися як перешкода для використання у якості доказів іноземних судово-слідчих документів, тому що в даному випадку правова допомога надається добровільно. У зв'язку з цим нам уявляється, що питання про допустимість використання доказів отриманих в іноземній державі, з якими Україна не має договірних відносин, повинне вирішуватися в кожному окремому випадку і кожній окремій кримінальній справі судом (суддею), що її розглядає. Як докази, отримані на території іноземної держави на добровільних началах повинні визнаватися тільки ті з них, що отримані на законній підставі, компетентними на те особами, з дотриманням процесуальних норм держави, що виконує доручення або запитуючої держави і закріплені (по можливості) у формі процесуальних документів, що мають аналоги в національному кримінально-процесуальному законодавстві.

Неврегульованість на міжнародно-правовому рівні відносин взаємодіючих держав не повинна братися до уваги при вирішенні питання про допустимість отриманих доказів, тому що добровільне надання ВПД судових і правоохоронних органів різних країн обґрунтоване і відповідає завданням кримінального правосуддя.

На думку П.Н. Бірюкова, для визнання “іноземних” доказів у національному кримінальному судочинстві необхідно дотримання двох обов'язкових умов: 1)

дотримання порядку одержання і закріплення доказів в іноземній державі, оскільки на підставі норм міжнародного права при виконанні прохань про правову допомогу сторони керуються процесуальним законодавством запитуваної держави; 2) дотримання порядку взаємодії національних правоохоронних органів з іноземними установами¹⁴⁵[]. Проте, дотримання цих умов не вирішує деяких труднощів, що виникають у слідчій і судовій практиці з визнанням доказів, отриманих в іноземній державі допустимими. Проблема полягає в тому, як зробити докази, отримані в іноземній державі за умови їхньої допустимості формально прийнятними для національного кримінального процесу. Безумовно, що при направленні іноземній державі відповідних клопотань можна і навіть необхідно просити дотримуватися певних формальностей, процедур обов'язкових з точки зору національного кримінального процесу, для того, щоб запитувана сторона при виконанні клопотання могла б взяти їх до уваги. Так, наприклад, при направленні доручень про допит свідків, потерпілих, підозрюваних необхідно мати на увазі, що згідно законодавства запитуваної держави, істинність показань може бути забезпечена інакше, ніж національним кримінальним процесом (роз'яснення особі перед допитом положень ст. 63 Конституції України, а свідкові – статті 69 КПК), а приведенням особи до присяги або іншої процедури. Законодавство запитуваної держави може взагалі не передбачати процедури приведення допитуваного до присяги. Тому, є доцільним обумовити порядок, що існує при виконанні відповідних процесуальних дій у кримінальному судочинстві України, роз'яснити санкції, що накладаються за порушення цього порядку, і просити запитувану сторону застосувати, по можливості, саме цю або іншу адекватну цій національну процедуру країни, яка виконує доручення, що підтверджує істинність отриманих показань.

Інакше стоїть питання про допустимість доказів, якщо запитувана сторона не врахувала цих побажань. У такому випадку залишається два варіанти, або відмовитися від допомоги іноземної держави при розслідуванні і розгляді кримінальної справи, і як наслідок не одержати взагалі яких-небудь доказів, або прийняти форму допомоги,

запропоновану іноземною державою. Процесуальна форма, порядок і умови проведення процесуально-слідчих дій, критерії допустимості доказів в іноземній державі будуть відрізнятися, а іноді істотно. Відповідно отримані докази з формальної точки зору не будуть застосовні в національному кримінальному судочинстві.

Переклад і залучення таких доказів до кримінальної справи означає, що вони підлягають застосуванню саме в тій процесуальній формі, що була їм дана слідчими або судовими органами іноземної держави. Однак це не завжди тягне визнання таких доказів допустимими. Так, визнання досудовим розслідуванням протоколу допиту свідка або потерпілого аналогічним видом доказів припускає обов'язок суду відповідно до принципу безпосередності дослідження доказів допитати зазначених осіб.

Дотримання порядку одержання і закріплення доказів в іноземній державі необхідне для їхнього допустимого використання в кримінальному судочинстві України. При проведенні допиту свідка або потерпілого, проведенні обшуку або виїмки на території іноземної держави в порядку надання правової допомоги застосовується законодавство (загальне правило) країни, що виконує доручення. У зв'язку з цим протоколи названих слідчих дій, у національному кримінальному процесі визнаються іншими документами (ст. 83 КПК). При складанні обвинувального висновку й інших процесуальних документів, слідчому пропонується конкретизувати джерело доказів¹⁴⁶[]. Документи є джерелом доказів, якщо в них викладені або засвідчені обставини, що мають значення для справи. Це повною мірою відноситься до фактів проведення відповідних слідчих дій. У тому випадку, якщо на прохання запитуючої держави при виконанні міжнародного слідчого або судового доручення буде застосоване його законодавство, то зазначені документи можуть бути визнані протоколами слідчих і судових дій.

Ми вважаємо, що для розгляду документів і протоколів, що відповідають процесуально-слідчій дії як допустимих доказів, можливе залучення (після перекладу) їх до справи як інші документи за змістом ст. 83 КПК України. Це означає, що такі

докази підлягають використанню саме в тій процесуальній формі, що була їм надана слідчими або судовими органами іноземної держави.

Оцінка доказів, отриманих з інших держав і вирішення питань, перерахованих у ст. 64 КПК України, повинна проходити відповідно до норм кримінально-процесуального законодавства України та законодавства запитуваної держави. При оцінці допустимості доказів, отриманих на території іноземної держави, необхідно виходити з того, що докази можуть бути визнані допустимими, якщо вони отримані на законних підставах, тобто за окремими судовими або слідчими дорученнями; компетентними особами правоохоронних або судових органів держави; з дотриманням процесуальних норм цих держав.

На підставі викладеного, а також з метою усунення сумнівів, що виникають при оцінці доказів, отриманих в іноземній державі, нам уявляється необхідним передбачити в нині діючому та проекті КПК України, статтю наступного змісту: *“Докази, отримані на території іноземної держави посадовою особою або компетентним органом цієї держави в ході виконання доручення або добровільно надані іноземною державою, а також отримані посадовою особою або компетентним органом запитуючої держави, у випадках, передбачених міжнародними договорами України або на основі взаємності, завірені і передані у встановленому порядку України, мають таку ж юридичну силу, як якби вони були отримані на території України в повній відповідності з вимогами її КПК”*.

Таким чином, на підставі розглянутого в даному розділі матеріалу, з урахуванням запропонованих мір і рекомендацій, вважаємо можливим звернути увагу на основні висновки, зміст яких зводиться до наступного.

З розвитком спеціальної договірної бази з питань міжнародного співробітництва в сфері кримінального процесу, механізму реалізації відповідних зобов'язань у внутрішньодержавному процесуальному праві, а також диференціації нормативно-правової бази з питань виконання процесуальних і слідчих дій, здійснення кримінального переслідування, пошукових заходів, видачі, передачі засуджених для

відбування покарання, стало можливим говорити про *відокремлення* названих правових інститутів і формування самостійного міжгалузевого інституту правової допомоги у кримінальних справах.

Правова допомога у кримінальних справах здійснюється на декількох рівнях. За своїм характером вона може бути неформальною і формальною, за своїм масштабом – багатосторонньою, двосторонньою і регіональною. Основний обсяг правових норм, що регулюють надання правової допомоги у кримінальних справах, - це норми, які відносяться до двосторонніх і багатосторонніх договорів, безумовна перевага яких полягає в тому, що вони утворюють правовий фундамент для співробітництва шляхом апріорно встановлених передбачуваних взаємних правил поведінки сторін.

Робота в сфері підготовки міжнародних договорів про правову допомогу повинна здійснюватися більш цілеспрямовано, з урахуванням національних пріоритетів. Національне законодавство несе значне навантаження при наданні правової допомоги у кримінальних справах, тому необхідний юридичний механізм реалізації норм міжнародних договорів в національному кримінальному законодавстві. Для свого практичного застосування більшість положень міжнародних договорів потребують конкретизації з боку національного правопорядку¹⁴⁷[]. Україна, беручи на себе зобов'язання за міжнародними договорами про надання правової допомоги повинна забезпечувати їхнє виконання національними засобами, і в першу чергу шляхом прийняття внутрішньодержавних норм. З огляду на ту обставину, що положення, які містяться в міжнародних договорах, як правило, недостатньо конкретизовані, що утруднює їхню реалізацію на практиці, необхідно у виконання міжнародних договорів і з урахуванням власних потреб, прийняти відповідні закони або доповнення в процесуальне законодавство, дотримуючись при цьому власної моделі законотворчої діяльності¹⁴⁸[]. Внутрішньодержавне право повинне оперативно реагувати на зміни в міжнародній договірній практиці в сфері правової взаємодії держав, послідовно відображаючи всі її позитивні начала.

У КПК України повинна знайти своє відображення концепція нормативно-правового регулювання міжнародного співробітництва в сфері кримінального процесу, яка б включала в себе загальні положення такого співробітництва і окремі його напрямки, зокрема, надання правової допомоги у кримінальних справах. Такий підхід дозволить структурувати відповідний розділ КПК з урахуванням діючих міжнародних договорів і практики їхнього застосування. Необхідно розробити і ввести в КПК базові положення для взаємодії держав при відсутності міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах.

Вважаємо за необхідне доповнити діючий і проєктований КПК України статтями, спрямованими на регламентацію проведення процесуальних дій з використанням методу ВКЗ у порядку надання правової допомоги, проробити питання про можливість регламентації термінів виконання запитів про правову допомогу. Думаємо, що за умови встановлення термінів для виконання запитуваних дій можна оптимізувати досудове розслідування і судовий розгляд кримінальних справ. Включення в міжнародні договори положень, що передбачають терміни виконання доручень про правову допомогу є важливим, як із процесуальної (дотримання термінів провадження по кримінальній справі, тримання особи під вартою і т.д.), так і з криміналістичної точок зору, оскільки надає слідчим можливість планувати подальше розслідування з урахуванням конкретних термінів виконання клопотань про правову допомогу.

Правоохоронні та судові органи України в кожному конкретному випадку, з урахуванням терміновості отримання правової допомоги від іноземної держави та ряду інших чинників, повинні мати можливість самим визначати механізми передачі запитів до компетентних органів іноземних держав. Доцільно попередньо із застосуванням сучасних засобів комунікації з'ясувати можливість та обсяги надання такої допомоги, а також умови, за яких запит буде виконаний. Це надасть можливість скорегувати підготовку запиту згідно з вимогами чинного законодавства запитуваної договірної сторони.

Основні положення, теоретичні висновки і практичні рекомендації, що містяться у розділі, викладені в більш ніж двадцяти наукових працях, що входять до переліку ВАК України, Росії та Молдови.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦВ'ЯЗКУ ПРИ НАДАННІ ВЗАЄМНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

2.1. Поняття і зміст методу відеоконференцв'язку у сфері надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах

Використання ВКЗ у кримінальному судочинстві і сфері надання правової допомоги у кримінальних справах, хоча і представляє теоретичний та практичний інтерес, все-таки відноситься до розряду майже недосліджених наукових проблем. Переконливою ілюстрацією цьому є те, що в КПК України врегулюванню відносин, пов'язаних із застосуванням ВКЗ при збиранні і перевірці доказів, присвячена усього лише ст. 303 КПК і та обмежує її використання випадками забезпечення безпеки свідка, що підлягає допиту і тільки при розгляді справи в суді. Проблема використання ВКЗ у кримінальному процесі залишається настільки невирішеною, що навіть на заняттях із судовими працівниками в Російській правовій академії Міністерства юстиції РФ і на засіданні Ради при Президенті РФ із питань удосконалювання правосуддя “у силу новизни запропонованого способу вирішення проблеми і відсутності достатнього досвіду його використання до обговорення ніхто не був готовий”¹⁴⁹[]. У юридичній літературі процесуальні особливості і процедурні питання використання методу ВКЗ у кримінальному судочинстві, у тому числі при наданні

правової допомоги по кримінальних справах практично не розглядалися. Відсутня і практика її використання в національному кримінальному процесі, що могла б виявити проблеми, які при цьому виникають.

Проблема застосування методу ВКЗ при наданні (отриманні) правової допомоги по кримінальних справах має *фінансову, технічну, організаційну, процесуально-правову* і навіть *психологічну* сторони. Зокрема психологічні складності можуть виникнути в силу відсутності у суду і інших учасників процесу навичок спілкування подібним чином. Насторожене відношення до технології ВКЗ, як нам уявляється, є нічим іншим, як даниною симпатій чисто зовнішній, ритуальній і устояній процедурі провадження процесуально-слідчих дій. Помилковість такої позиції обумовлена тим, що судді, прокурори, слідчі пов'язані жорстким правилом, відповідно до якого перелік доказів і порядок їхнього збирання обмежуються лише зазначеними в кримінально-процесуальному законі. У силу новизни проблеми застосування ВКЗ при наданні правової допомоги по кримінальних справах, у кримінальному процесі в цілому і відсутності достатнього досвіду її використання, а іноді явного заперечення даного прогресивного методу з боку практичних працівників негативно позначається на можливості його застосування у практиці. Ще однієї з причин такого стану є і відсутність відповідних теоретичних розробок, унаслідок чого багато практичних питань застосування ВКЗ залишаються невирішеними. Цей факт міг би залишитися тим, що не тягне яких-небудь наслідків констатацією, якби не перспектива використання розглянутій технології в кримінальному судочинстві і сфері надання правової допомоги по кримінальних справах, а також міжнародному співробітництві у сфері кримінального процесу в цілому.

У зв'язку з цим актуальною залишається проблема забезпечення ефективного механізму надання (отримання) правової допомоги по кримінальних справах в умовах використання методу ВКЗ.

Питанням розвитку справедливих систем кримінального правосуддя, організації діяльності кримінальної юстиції та підвищення ефективності міжнародного

співробітництва у сфері кримінального процесу світове співтовариство приділяє значну увагу. Про це, зокрема, свідчать результати чергового XIV Колоквіуму Комітету експертів Ради Європи з інформаційних технологій і права, що відбувся в травні 2000 р. у Кембриджі. Він був присвячений застосуванню сучасних телекомунікаційних технологій у правовій сфері. Серед іншого було розглянуто рекомендації Комітету експертів з питань автоматизації процедури судочинства державам – учасникам Ради Європи щодо впровадження інформаційних технологій на всіх стадіях судочинства, у тому числі в інтерактивному режимі¹⁵⁰[]. Пропонується обладнати відповідними технічними засобами зали судового засідання, приміщення органів розслідування, слідчі ізолятори, адвокатські контори. Як приклад наводиться досвід Австрії – однієї з перших країн Європи, де такі технології було впроваджено в процесуальне право.

Як слушно зазначають науковці, “в умовах глобалізації та інтегрування кримінально-процесуального законодавства України у європейське і світове співтовариство посилюється увага до *розумного спрощення процесуальних процедур* (курсив наш. – М.С.) з урахуванням реалій сьогодення”¹⁵¹[]. Проведення процесуальних (слідчих чи судових) дій з використанням ВКЗ є новим процесуальним інститутом спрощеного провадження, що на думку В.Т. Маляренка *жодним чином не суперечить законодавству України*. Сьогодні вже не викликає сумніву потреба розроблення і масштабного впровадження у практику національних судів ВКЗ, що дасть можливість забезпечити участь свідків, потерпілих, обвинувачуваних та інших учасників у судовому засіданні. І якщо ця сучасна інформаційна технологія, яка повинна стати одним з важливих інструментів судової реформи, не буде запроваджена судовою системою держави, то навряд чи можна буде вести мову про завершення останньої¹⁵²[].

Вважаємо, що метод ВКЗ оптимізує процес кримінального судочинства в цілому. Крім того, суттєво розширюють функціональні можливості судів, підвищують ступінь обґрунтованості їх рішень, сприяють відкритості судової системи також автоматизація

інформаційних процесів безпосередньо в залі судового засідання та здійснення відеозапису перебігу судового процесу при застосуванні ВКЗ. Перевагою застосування цього технічного засобу в судочинстві, на чому неодноразово наголошувалося в юридичній літературі, є те, що тільки відеозапис може адекватно відобразити всі події в судовій залі, включаючи поведінку сторін у визначальні моменти судового процесу¹⁵³ [], тому що “у протоколі судового засідання показання допитуваних осіб викладаються скорочено, при цьому не відображаються форма і зміст запитань, які ставляться цим особам, хоч і те, і друге має значення для оцінки відповідей”¹⁵⁴ [].

За змістом ст. 87¹ КПК України клопотання про фіксування судового процесу може стосуватися не всього процесу, а лише окремих процесуальних дій (наприклад, допит певного свідка або потерпілого). У той же час ми не розділяємо позицію законодавця, що обмежує застосування технічних засобів фіксації лише наявністю заявленого клопотання учасника судового розгляду¹⁵⁵ []. Якщо ж говорити по суті, то в КПК необхідно прямо вказати, що для фіксування судового процесу поряд зі складанням протоколу судового засідання повинен застосовуватися відеозапис і інші технічні засоби фіксування інформації. Таким чином, з'являється два самостійних способи фіксування інформації, що рівні і повинні сприйматися при оцінці доказів як рівноцінні.

З огляду на те, що в багатьох країнах дослідження доказів взагалі можливе лише в суді з умовою дотримання принципу безпосередності, практичною вимогою до залу судових засідань є надання всім учасникам процесу, включаючи публіку, усієї важливої інформації в режимі реального часу. Для цього доцільно використовувати спеціальну цифрову систему оповіщення з виведенням інформації на екран. Наявну в судді інформацію, документи або речові докази, що демонструються, відеозаписи, включаючи ВКЗ, можна переглядати на будь-якому з екранів, розташованих у залі суду. Представники захисту й обвинувачення, інші учасники процесу мають можливість візуально оцінювати представлену в суді інформацію і вирішувати в режимі реального часу будь-які питання, пов'язані з його перебігом.

Таким чином, для забезпечення ефективного кримінального судочинства, надання (отримання) правової допомоги по кримінальних справах необхідно: 1) автоматизувати інформаційні процеси безпосередньо в залі судового засідання (кабінеті слідчого); 2) застосовувати метод ВКЗ для забезпечення присутності під час проведення процесуальних дій (судового розгляду) свідків, потерпілих, експертів, підозрюваних, обвинувачуваних, підсудних, засуджених та інших осіб; 3) вести відеозапис судових засідань (процесуальних дій), у тому числі при використанні методу ВКЗ¹⁵⁶.

Як справедливо відзначено у процесуальній теорії, досягнення науково-технічного прогресу не можуть не знайти відображення в кримінально-процесуальній діяльності, особливо в тій її області, що пов'язана з процесом збирання і перевірки доказів¹⁵⁷[]. Тому практика розслідування і розгляду кримінальних справ повинна прийняти таку нову концепцію як *“дистанційне правосуддя”*, що передбачає можливість проведення не тільки окремих процесуальних дій, але й у цілому розгляді кримінальних справ на відстані за допомогою ВКЗ¹⁵⁸[]. У зв'язку з цим ми не можемо погодитися з суперечливою позицією Т.С. Гавриш, яка критично оцінює запропоновану в юридичній літературі концепцію дистанційного правосуддя, як суперечну *“сталім традиціям судового процесу”*¹⁵⁹[] й одночасно аргументує можливість використання ВКЗ та телефонної конференції при наданні правової допомоги по кримінальних справах, що вже на її думку не суперечить принципам кримінального процесу і насамперед безпосередності дослідження доказів. Однак проведення процесуально-слідчих дій за допомогою ВКЗ із віддаленою присутністю його учасників є головною складовою концепції дистанційного правосуддя і не може розглядатися як така, що ускладнює реалізацію принципу гласності, криміналістичних прийомів провадження процесуальних дій.

На думку окремих авторів ВКЗ, безсумнівно, є своєрідною специфічною формою участі в судочинстві, хоча по багатьом параметрам ця модель правосуддя, безумовно, відноситься до заочної форми¹⁶⁰[]. Відзначаючи, що по злочинах невеликої суспільної

небезпеки при достатній технічній оснащеності судів, слідчих ізоляторів – ця форма судочинства має чимало переваг¹⁶¹ [].

На нашу думку, віднесення інституту проведення процесуальних дій з використанням методу ВКЗ до заочної форми розгляду кримінальних справ, і обмеження її застосування випадками утримання підсудного під вартою, а також по злочинах невеликої суспільної небезпеки є не зовсім правильним, оскільки обмежує сферу її застосування, тоді як потенційні можливості використання розглянутого методу набагато ширші. При застосуванні ВКЗ підсудний, або будь-який інший учасник процесуальної дії, не присутній безпосередньо в залі суду, а знаходиться в іншому приміщенні (місці), тобто віддалено є присутнім при розгляді і вирішенні його справи. У цьому, мабуть, основна відмінність заочного розгляду кримінальних справ від розгляду останніх із застосуванням ВКЗ.

Заочний розгляд кримінальних справ має місце, коли учасник процесу (як правило, підсудний) знаходиться поза межами держави і ухиляється від явки в суд. У цьому випадку допускається розгляд під час відсутності підсудного, але за умови одержання доказів, що він був сповіщений про майбутній судовий розгляд. Однак, незважаючи на те, що ч. 2 ст. 262 КПК України передбачає можливість розгляду кримінальної справи за відсутності підсудного, коли він перебуває за межами України і ухиляється від явки до суду, органи досудового розслідування та суду намагаються притягти обвинуваченого (підсудного) до участі в судочинстві на території України, зокрема з метою отримання його показань¹⁶² []. Метод ВКЗ ефективно вирішує питання заочного розгляду кримінальних справ, коли підсудний знаходиться на території іноземної держави і відмовляється прибути в місце розгляду його справи, але при цьому, згодний віддалено взяти участь у судовому засіданні за допомогою ВКЗ, тим самим, забезпечивши реалізацію права на участь у кримінальному судочинстві.

Бачиться непослідовною позиція В.Т. Малярєнка, який обмежує застосування ВКЗ лише касаційним провадженням. Крім того, в авторефераті не розкривається процесуальний механізм здійснення судочинства за допомогою ВКЗ, у зв'язку з чим

важко визначити новизну автора в цій частині, тому що ці питання вже були предметом нашого дослідження¹⁶³ [].

У процесуальній літературі помилково стверджується, що проведення процесуально-слідчих дій за допомогою ВКЗ є тактичним прийомом. Зокрема, Д.В. Лебедев відзначає, “*суть цього тактичного прийому* (курсив наш. – М.С.) у тому, що під час провадження окремих слідчих дій, їхні учасники не вступають один із одним у безпосередній контакт – вони взаємодіють за допомогою технічних засобів зв'язку”¹⁶⁴ []. Однак тактичний прийом являє собою спосіб дії чи лінію поведінки здійснюючої розслідування особи, що найбільш ефективно забезпечують вирішення задач, пов'язаних з розслідуванням злочинів¹⁶⁵ []. Мова в даному випадку йде про особливий порядок проведення процесуально-слідчих дій, зокрема з використанням методу ВКЗ, який (порядок) може диктуватися різними причинами (забезпеченням безпеки учасників кримінального процесу, необхідністю одержання показань від свідків і потерпілих, що знаходяться в іноземній державі і т.д.). Тому правомірно говорити не про тактичний прийом, а про особливий порядок проведення процесуальної (слідчої чи судової) дії з використанням методу ВКЗ, або процесуальної міри забезпечення безпеки.

Слід зазначити, що метод ВКЗ в різних державах застосовується: *при перегляді судових рішень, коли особи, що оскаржують вирок, утримуються під вартою і забезпечення їхньої фізичної присутності утруднене; при розгляді судами питань, пов'язаних з обранням запобіжного заходу; для забезпечення участі в процесі осіб, які через фізичні вади не можуть бути присутніми в залі засідань; при необхідності забезпечення безпеки осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві; при наданні ВПД у КС.* Що ж стосується національного кримінального судочинства, то ВКЗ застосовується вкрай обмежено – лише як процесуальний захід забезпечення безпеки свідка, а цього явно недостатньо. Головна причина подібної ситуації полягає не стільки в технічному та фінансовому аспектах проблеми, скільки в психологічному аспекті та відсутності державної політики щодо впровадження інформатизації в судочинство, у

тому числі в кримінальне. Тільки завдяки ініціативі відомств, у зв'язку з їх функціональними завданнями і практичними потребами, досягнуто певних зрушень у цій сфері¹⁶⁶[]. Так, Верховним Судом України у співпраці з Агенцією міжнародного розвитку США підготовлені пропозиції з відповідними розрахунками зі створення системи ВКЗ *CIZO – MBC України – Верховний Суд України* (на 2001-2005 рр.). Створення системи мало на меті забезпечення можливості брати участь у судових засіданнях Верховного Суду засуджених з будь-яких регіонів України без фізичного переміщення їх до залу суду. Однак з різних суб'єктивних і об'єктивних причин проект не впроваджено¹⁶⁷[].

Юристи-науковці розпочали роботу по визначенню стандартів використання ВКЗ у кримінальному судочинстві. На думку М.Я. Сегая, інформатизація судочинства має базуватися на законодавчому вирішенні застосування в кримінальному процесі інформаційних технологій (комп'ютерної та телекомунікаційної техніки з відповідними програмними продуктами). Це дасть змогу оптимізувати діяльність усіх правових інституцій, що задіяні в судочинстві, – органів досудового слідства, прокуратури, судово-експертних установ, судів, установ виконання покарань, адвокатури. Застосування інформаційних технологій у судочинстві має бути дозволене при виконанні будь-яких процесуальних дій, як у звичайному, так і в *інтерактивному (дистанційному) режимі*, з одночасним веденням документообігу і діловодства на паперових та електронних носіях, з яких для учасників процесу у випадках, передбачених процесуальним законодавством, виготовляються автентичні копії процесуальних документів¹⁶⁸[]. Слід визнати слушними вимоги деяких юристів щодо необхідності впроваджувати якісно нову організаційну структуру судів, використання в їх роботі сучасних технологічних процесів з відповідним кадровим забезпеченням, створення нових проектів судів¹⁶⁹[].

Однією з процесуальних форм використання інформаційних технологій у кримінальному судочинстві є впровадження в практику розслідування і розгляду кримінальних справ методу ВКЗ. Останній *потребує переосмислення багатьох понять*

кримінально-процесуального права, таких як процесуальна форма, безпосередність дослідження доказів, правовий статус і допустимість доказів, що отримані розглянутим способом, процесуальне положення нових суб'єктів кримінального процесу, а також зміна тактики проведення багатьох слідчих дій.

Для правильного розуміння питання про правові засади, процесуальні особливості надання правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу ВКЗ необхідно пояснити зміст самого методу, оскільки без його з'ясування неможливий подальший розгляд проблеми.

На даний час у юридичній літературі серед дослідників застосування ВКЗ у кримінальному судочинстві не досягнуто термінологічної єдності у відношенні назви методу. Зустрічаються різні найменування, зокрема, “відеоконференцзв’язок”, “відеозв’язок”, “відеоконференцмережа”, “відеоконференція”, “телебачення замкнутого циклу”, “замкнуті телемережі”. Ми вважаємо, що найбільш придатним для позначення змісту методу є термін “відеоконференцзв’язок”, який використовується для позначення заходу, учасники якого територіально віддалені один від одного, а тому спілкуються з використанням технічних засобів, що забезпечують передачу зображення і звуку в режимі реального часу¹⁷⁰[]. Він в однаковій мірі застосовується до заходів, що суттєво відрізняються один від одного не тільки в технологічному, але й в організаційному відношенні. ВКЗ дозволяє людям бачити і чути один одного, обмінюватися даними і спільно їх обробляти в інтерактивному режимі, використовуючи можливості персональних комп’ютерів, з’єднаних між собою.

Сучасні системи ВКЗ надають можливості спільної роботи з даними, включаючи підписання документів, для чого в систему включається так звана “біла дошка” – спеціальний додаток, що відкриває вікно, у якому кожен учасник може вводити як текст, так і графічні зображення (наприклад, підпис), що стають видимими для кожного учасника. Якщо у 80-і і 90-і роки системи обслуговували головним чином співробітників урядових організацій, представників ділових кіл, науки, то сьогодні широке поширення відеоконференції одержали в області судочинства, дозволяючи

проводити судові процеси, допити свідків і експертів, що знаходяться на території запитуючої держави відповідно до норм процесуального права запитуваної держави.

Застосування методу ВКЗ при наданні (отриманні) правової допомоги у кримінальних справах, у кримінальному судочинстві надає можливість його учасникам “бути присутніми” на процесі, брати участь при розгляді справи, не знаходячись у будинку суду, використовуючи термінали, які розташовані в суді, слідчих органах і адвокатських конторах¹⁷¹[]. ВКЗ частіше та ефективніше застосовуються в ході судового розгляду, рідше (насамперед, по фінансових причинах) – на досудовому слідстві.

При використанні засобів ВКЗ слідчі дії здійснюються для запитуючої сторони в режимі “реального часу” з передачею зображення і звуку. Оскільки при проведенні слідчих дій, як правило, не виникає необхідності у проектуванні зображення на великий екран, для проведення ВКЗ може бути використаний підключений до мережі Інтернет комп'ютер з монітором і відеокамерою. За допомогою програми “speak free” (“вільна розмова”) це дозволяє провести допит свідка (обвинувачуваного, потерпілого, експерта), що знаходиться в будь-якій країні світу, де є доступ до мережі Інтернет¹⁷²[]. При цьому на екрані монітора буде відеозображення свідка, а з динаміків буде досить чисто чути його голос. Слідчий і допитуваний бачать один одного на екранах монітора і можуть спілкуватися між собою. Допит (звук і відеозображення) може записуватися і відтворюватися, у тому числі й у суді.

Проведення судових засідань по розгляду кримінальних справ за допомогою ВКЗ, у якому склад суду й учасники процесу (наприклад, обвинувач, секретар судового засідання) знаходяться в одному приміщенні (суді), а один з учасників судочинства (наприклад, обвинувачуваний, свідок, потерпілий) перебувають за межами приміщення, у якому розглядається кримінальна справа і спілкування між ними з питань розгляду кримінальної справи також може здійснюватися за допомогою засобів електронного зв'язку, що забезпечує абонентів (учасників судового засідання) аудіовізуальним контактом. Процес судового засідання проходить точно так само, як і

в звичайному режимі. Різниця тільки в тому, що один з учасників процесу знаходиться поза залом судового засідання. Фахівці в такому випадку говорять, що учасники процесу (обвинувачуваний, свідок, потерпілий та інший учасник) знаходяться при проведенні процесуальної дії в режимі віддаленої присутності. За бажанням суду, учасників процесу, допитуваного можуть показати в повний ріст, збоку чи великим планом і т.д.¹⁷³ [].

Учасник, що віддалено є присутнім на судовому засіданні, має можливість передати будь-яку інформацію в зал суду. Для цього в місці перебування такого учасника встановлюють сканер, а в залі суду принтер. Для організації подібного з'єднання з технічної сторони необхідне ВКЗ, що складається з головного комунікаційного термінала (за місцем перебування суду, слідчого), каналу зв'язку й абонентського комунікаційного термінала (за місцем перебування обвинувачуваного, свідка, потерпілого, експерта). На думку доктора фізико-математичних наук К.Е. Афанасьєва, директора центра “Інтернет” Кемеровського державного університету, проведення процесуальних дій за допомогою ВКЗ, надійність з'єднання і захист інформації, що надійшла, не являє собою технічної складності¹⁷⁴ []. Вважаємо, що для збільшення надійності з'єднання і виключення розривів зв'язку (безперервності проведення ВКЗ) необхідно передбачити ведення сесії по двох каналах одночасно.

Таким чином, *під проведенням процесуальної дії (судового засідання) з використанням методу ВКЗ у порядку надання правової допомоги необхідно розуміти особливий порядок провадження, при якому посадова особа (суддя, прокурор, слідчий) компетентного органу запитуючої договірної сторони знаходиться в місці основного провадження по кримінальній справі, а учасник процесуальної дії (судового засідання) знаходиться на території запитуваної договірної сторони і спілкування між ними відбувається в режимі реального часу з використанням технічних засобів шляхом аудіовізуальної взаємодії.*

Перехід до практики проведення процесуальних дій, судових засідань за допомогою ВКЗ означає не стільки технічне переозброєння, скільки створення

відповідної правової бази, що регламентує процесуальні особливості і процедурні питання, визначення сфери застосування ВКЗ та її закріплення в національному кримінально-процесуальному законодавстві. Саме на законодавчому рівні необхідно вирішити наступні питання: 1) особливості застосування ВКЗ у національному кримінальному судочинстві при проведенні процесуальних дій (допит, очна ставка, впізнання, огляд і ін.), які спрямовані на отримання та перевірку доказів і не тільки як засіб забезпечення безпеки осіб, що беруть участь у кримінальному процесі; 2) специфіка застосування ВКЗ в ситуації віддаленої присутності учасників кримінального процесу при проведенні процесуальних дій, досудового розслідування, судового розгляду, а також у стадіях перегляду судових рішень; 3) особливості використання ВКЗ при наданні правової допомоги у кримінальних справах.

Перспективи використання методу ВКЗ при наданні (отриманні) правової допомоги визначають необхідність розгляду сучасного стану застосування методу ВКЗ при одержанні і перевірці доказів по кримінальних справах і кримінально-процесуального регулювання використання ВКЗ при розслідуванні і розгляді кримінальних справ ускладнених іноземним елементом у внутрішньодержавному законодавстві.

2.2. Сучасний стан застосування методу відеоконференцзв'язку при збиранні і перевірці доказів у кримінальних справах

На даний час можна виділити такі визнані сфери використання ВКЗ при збиранні і перевірці доказів по кримінальних справах: 1) застосування ВКЗ як процесуального заходу безпеки осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві; 2) використання ВКЗ у національному кримінальному судочинстві; 3) використання ВКЗ при наданні правової допомоги у кримінальних справах. Розглянемо названі сфери більш докладно, оскільки кожна з них має свої особливості і задачі.

Необхідність забезпечення безпеки осіб, що сприяють правосуддю, обумовлена, передусім, реаліями сучасного кримінального судочинства. Тиск на свідків і потерпілих і спонукання їх до дачі неправдивих показань стають все більш витонченими¹⁷⁵[]. Значна частина потерпілих і свідків бояться спілкування зі злочинцями, тому що останні нерідко поведуться агресивно стосовно осіб, що викривають їх у злочині¹⁷⁶[]. Зовсім очевидно, що ефективність кримінального судочинства, тобто досягнення задач, що стоять перед ним, багато в чому залежить від позиції осіб, що беруть участь у ньому – чи сприяють вони встановленню істини, чи ж навпаки всіляко перешкоджають цьому. При такому положенні, коли особа, справедливо побоюється протиправного впливу на самого себе, своїх рідних і близьких, помилково розраховувати на доброякісність його показань, на його активну роль у вирішенні кримінальної справи і встановленні істини. Тому у випадках, коли є необхідність зберегти анонімність свідка і потерпілого, допит, пред'явлення для

впізнання, очну ставку рекомендується проводити без візуального контакту з учасниками цих слідчих дій за допомогою ВКЗ¹⁷⁷ [].

Розкриття злочинів неможливе без надійної доказової бази. Оскільки ж показання свідків та потерпілих відіграють часто вирішальну роль у розкритті злочинів, саме так звані дистанційні (насамперед відео) показання свідків та потерпілих найбільш ефективно вирішують проблему захисту останніх від прямих і непрямих погроз, тиску чи залякування в ході процесуальних дій¹⁷⁸ [].

Про перспективність розвитку цієї сфери говорить достатній обсяг міжнародно-правового регулювання¹⁷⁹ []. У сукупності міжнародно-правових документів містяться рекомендації й обов'язкові для виконання норми, що складають міжнародно-правову основу застосування ВКЗ з метою забезпечення безпеки осіб, що сприяють кримінальному судочинству. Введення цього процесуального заходу захисту в кримінальне судочинство знаходить свою підтримку й у юридичній літературі¹⁸⁰ [].

Допустимість використання ВКЗ при провадженні процесуальних дій як процесуального заходу безпеки визначена в прийнятому в 1990 р. ООН *Керівництві для співробітників системи кримінального правосуддя у відношенні здійснення Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочину і зловживання владою*¹⁸¹ [], що було підготовлено за допомогою Хельсінкського інституту по попередженню злочинності і боротьбі з нею, асоційованого з ООН. У цьому документі передбачений комплекс конкретних заходів щодо захисту суб'єктів кримінально-процесуальних відносин, розроблених на основі досвіду різних національних систем.

Міжнародними організаціями, які досліджують проблеми боротьби з організованою злочинністю визнано, що протиправний вплив на свідків, потерпілих, й інших осіб, що сприяють правосуддю, є “найбільш розповсюдженим засобом підриву системи кримінального правосуддя”¹⁸² []. У попередній повістці IX Конгресу ООН по попередженню злочинності і ставленню до правопорушників (Каїр, квітень-травень 1995 р.)¹⁸³ [], було запропоновано активізувати міри на національному і міжнародному рівнях по захисту учасників кримінального процесу. Особлива увага звертається на

необхідність розробки спеціальних програм, що забезпечують у кримінальному судочинстві безпеку потерпілих жінок, а також на ефективність показань свідків, записаних на відеоплівку, по справах про злочини у відношенні неповнолітніх¹⁸⁴ [].

На використання ВКЗ із вище позначеною метою звертається увага в рекомендаціях групи старших експертів по боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю наради міністрів (Париж, 12 квітня 1996 р.). У них зокрема говориться, що “держави повинні передбачити можливість уживання відповідних заходів по забезпеченню захисту свідків у ході розслідування кримінальних справ. Вони повинні включати такі методи, як дача показань по технічних каналах чи зв'язку обмеження розголошення відомостей про адресу і анкетних даних свідків”¹⁸⁵ [].

Починаючи з 1995 р. ООН стала проводити більш інтенсивну роботу по виробленню принципів і стандартів захисту учасників кримінального судочинства¹⁸⁶ []. Виникла нагальна потреба прийняття міжнародних і національних заходів для забезпечення процесуальної безпеки учасників кримінального судочинства. Результатом інтенсифікації таких зусиль є прийняття *Статуту МКС* (Рим, 17 липня 1998 р.)¹⁸⁷ [], ст. 68 якого містить наступні положення: “як виключення з принципу проведення відкритих слухань, передбаченого в статті 67, палати Суду можуть для захисту потерпілих, свідків чи обвинувачуваного провести будь-яку частину розгляду in camera чи дозволити представити докази за допомогою електронних чи інших спеціальних засобів. Зокрема, такі міри приймаються у випадку, коли мова йде про жертву сексуального насильства чи дитину, що є потерпілим чи свідком, якщо Судом не запропоноване інше, з урахуванням всіх обставин, особливо думки такого потерпілого чи свідка” (ч. 2 ст. 68); “показання даються свідками в судовому засіданні особисто, оскільки інше не передбачається мірами, викладеними в статті 68 чи в Правилах процедури і доведення. Суд може також дозволити дачу viva voce (усних) чи записаних за допомогою відео- чи аудіотехніки показань свідка... Ці міри не повинні завдавати шкоди чи суперечити правам обвинувачуваного” (ч. 2 ст. 69)¹⁸⁸ [].

Крім цього використання ВКЗ передбачене підготовленим у 1999-2000 р. проектом *Правил процедури і доказування в Міжнародному кримінальному суді*¹⁸⁹ [].

Для заохочення свідків і збереження їхньої безпеки *Конвенція ООН* (15.11.2000 р.) містить норму про те, що держави-учасники повинні забезпечити прийняття правил доказування, що дозволяють свідчити, таким чином, що забезпечує безпеку свідка, наприклад, дозвіл свідчити за допомогою засобів зв'язку, таких як ВКЗ чи інші належні засоби (п. 2 б ст. 24)¹⁹⁰ [].

Беручи до уваги особливе значення такої слідчої дії як допит, міжнародне співтовариство закріпило вимогу, відповідно до якої кожна держава “систематично розглядає правила, інструкції, методи і практику, що стосуються допиту”¹⁹¹ []. Це спонукало законодавців багатьох держав до створення відповідної нормативної бази, що закріплює механізм проведення слідчих і судових дій (у тому числі допиту) за допомогою ВКЗ.

Допит особи, що захищається, при перебуванні поза залом судового засідання з використанням технічних засобів, рекомендований міжнародним співтовариством як захід забезпечення безпеки тим, хто сприяє правосуддю¹⁹² []. Незважаючи на дискусії і неоднозначність оцінок допустимості розглянутого процесуального заходу безпеки у внутрішньодержавному кримінальному процесі, у багатьох країнах світу він визнаний на законодавчому і прецедентному рівнях, і з кожним роком застосовується усе ширше. Порівняльно-правовий аналіз законодавства багатьох держав свідчить, що в ньому містяться норми, які регламентують процесуальний порядок проведення ряду слідчих дій (допит, очна ставка, впізнання) за допомогою ВКЗ для забезпечення безпеки тим, хто сприяє кримінальному правосуддю. Так, наприклад, законодавство Бельгії, Великобританії¹⁹³ [], Франції, Італії¹⁹⁴ [], Нідерландів, Шотландії, США, Латвії¹⁹⁵ [], Республіці Татарстан¹⁹⁶ [] й ін. передбачає застосування ВКЗ із вище позначеною метою¹⁹⁷ [], у тому числі й у відношенні підсудних, з певними процедурними відмінностями¹⁹⁸.

КПК України передбачені деякі процесуальні особливості проведення ряду слідчих дій з метою нерозголошення даних про осіб, що беруть участь у них¹⁹⁹ []. Допускається, наприклад, проведення такої слідчої дії як пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням того, кого впізнають. Воно проводиться відповідно до загальних вимог кримінально-процесуального законодавства, а про результати даної слідчої дії обов'язково повідомляється особа, яка пред'являлася для впізнання (ч. 4 ст. 174 КПК України). У той же час зі змісту ч. 4 ст. 174 КПК України не ясно, чи допустимо для проведення впізнання застосування ВКЗ із приміщення, де знаходиться той, кого впізнають, у місце перебування того, хто впізнає? Що законодавець вкладає в словосполучення “*впізнання провадиться поза візуальним спостереженням того, кого пізнають*”? Однак у літературі відзначається, що використання ВКЗ при проведенні впізнання також може бути віднесене до впізнання поза візуальним контактом. Криміналістиці відомі кілька способів проведення впізнання без візуального контакту того, кого впізнають. Це може бути й впізнання з використанням спеціальної перегородки, що забезпечує односторонню видимість, і проведення впізнання по фотознімках. Правда в останньому випадку той, хто впізнає, не має можливості спостерігати динамічні ознаки того, кого впізнають – поведінку, жестикуляцію, міміку і т.д. Виходячи зі сказаного, є можливим впізнання з використанням ВКЗ віднести до впізнання поза візуальним контактом. Ми думаємо, що у випадках, які викликані необхідністю використання ВКЗ при впізнанні може бути не тільки оптимальним, але і принципово допустимим. Проведення впізнання з використанням ВКЗ дозволить реалізувати положення ч. 4 ст. 174 КПК України, відповідно до якої у виключних випадках з метою забезпечення безпеки особи, що впізнає, впізнання провадиться поза візуальним спостереженням того, кого впізнають.

Крім цього, для забезпечення безпеки свідка національним кримінально-процесуальним законом передбачена особлива процедура допиту в судовому засіданні. Так, на основі мотивованого визначення суду (судді) про проведення допиту свідка з використанням технічних засобів з іншого приміщення, останній може знаходитися

поза місцем проведення судового засідання, у тому числі за межами приміщення суду. При наявності погрози ідентифікації голосу свідка допускається використання акустичних перешкод. Це рішення може бути прийняте за власною ініціативою суду (судді), клопотання прокурора, адвоката чи самого свідка. Учасникам процесу надане право слухати показання свідка, задавати питання й одержувати відповіді на них.

Справедливо було б відзначити, що проведення дистанційного допиту без застосування аудіо- і відеоперешкод, що цілком виключають ідентифікацію допитуваного для учасників судового розгляду, але не для суду, досягти бажаного результату, а саме забезпечити безпеку особи, що захищається, навряд чи буде можливо²⁰⁰[]. У зв'язку з цим одержання дистанційних показань, з використанням аудіо- і відеоперешкод, що виключають ідентифікацію допитуваного для учасників судового розгляду, уявляє відому складність, оскільки реалізація заходів захисту процесуального характеру, у тому числі і розглянутого нами заходу, неминуче веде до зміни порядку судочинства, а іноді й обмеження процесуальних гарантій²⁰¹[], у тому числі порушення права конфронтації. Тому надання анонімності свідкам та потерпілим повинне диктуватися строгою необхідністю і бути досить обґрунтованим.

Вивчення проблеми показує, що як у законодавстві, так і в процесуальній теорії не завжди однозначно вирішується питання про межі забезпечення конфіденційності про особистість учасника процесуальної дії. Іншими словами про допустимість проведення слідчої дії (допит, очна ставка, пред'явлення для впізнання) за допомогою ВКЗ зі створенням акустичних і візуальних перешкод, що виключають ідентифікацію його учасника. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне звернути увагу на висновки, суть яких зводиться до наступного: 1) розглянутий процесуальний захід безпеки є визначеним об'єктивним обмеженням принципу безпосередності дослідження доказів, що припускає необхідність їхнього одержання від першоджерела, особистого дослідження й обґрунтування висновків у справі. Іноді його розглядають як захід, несумісний з правом обвинувачуваного на захист²⁰²[]. Однак ми вважаємо, що його використання в кримінальному судочинстві не за всіх обставин несумісне з принципом

безпосередності дослідження доказів і правом обвинувачуваного на захист; 2) проведення процесуальної дії за допомогою ВКЗ в умовах, що виключають ідентифікацію особи допустиме, якщо зі справжніми даними особи, що захищається, у стадії досудового розслідування і судового розгляду можуть ознайомитися відповідно прокурор, що здійснює нагляд за дотриманням законності, і суд. Відповідно суду і прокурору особистість такого свідка повинна бути відома; обвинувачуваному або захиснику вона може не називатися; 3) показання анонімних свідків повинні бути отримані незалежним судом з дотриманням принципу змагальності. Обвинувачуваний при цьому повинен мати можливість бути присутнім при допиті і спостерігати за поведінкою свідка. Використання незаперечних показань як основу для осуду особи є порушенням права конфронтації, яка міститься в підпункті “d” п. 3 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод від 1950 р. Надання обвинувачуваному можливості задавати питання анонімним свідкам у письмовий формі через суддю є недостатньою мірою для забезпечення права обвинувачуваного на допит; 4) прийняття доказів, отриманих з використанням розглянутого заходу за основу, тобто обґрунтування обвинувачення виключно на показаннях анонімних свідків, коли вони (докази) не підтверджуються ніякими іншими додатковими доказами і виступають як головний доказ, недопустимо. Таким чином, важливе значення при вирішенні питання про допустимість використання доказів, що надходять від анонімних свідків, має значимість останнього для оцінки й обґрунтування висновків у справі. У тому випадку, якщо такий доказ є основним джерелом інформації для встановлення обставин справи, воно повинне визнаватися недопустимим. Обвинувальний вирок не повинен ґрунтуватися виключно на показаннях анонімних свідків. Суду повинні бути надані інші докази, незалежні від показань анонімних свідків, що підтверджують винність обвинувачуваного у вчиненні злочину; 5) показання анонімного свідка підлягають ретельній перевірці; спиратися на них можна тільки в тому випадку, коли ці показання підтверджуються іншими доказами. Незважаючи на те, що судова практика не дає однозначної відповіді на питання, чи можуть служити

підставою для обґрунтування висновку в справі в цілому, повідомлені анонімним свідком відомості, частково підтверджені іншими доказами, вважаємо, що якщо підтверджується тільки частина показань, повідомлених анонімним свідком, то суддя, що розглядає справу, на підставі частково підтвердженої інформації може обґрунтувати висновок у справі в цілому, але за умови, що ця частина показань надійна і має високу доказову цінність. Принцип вільної оцінки доказів і принцип тлумачення непереборних сумнівів на користь обвинувачуваного має важливе значення для недопущення порушення права обвинувачуваного на захист; 6) проведення процесуальної дії з використанням методу ВКЗ в умовах, що виключають ідентифікацію свідка, потерпілого, іншого учасника процесу повинне диктуватися суворою необхідністю і бути досить обґрунтованим. Якщо менш обмежувальний захід буде достатній, то саме він повинен застосовуватися (так званий *пріоритет менш обмежувальних заходів*).

ВКЗ застосовується не тільки як процесуальний захід забезпечення безпеки учасників кримінального процесу, але і як інститут проведення процесуальних (судових або слідчих) дій у національному кримінальному судочинстві. ВКЗ у національному кримінальному судочинстві різних держав використовується в різних цілях, наприклад, при перегляді судових рішень, коли особи, що оскаржують вирок, тримаються під вартою і забезпечення їхньої фізичної присутності утруднене; при розгляді судами питань, пов'язаних з обранням запобіжного заходу; для забезпечення участі в процесі осіб, фізичні вади яких унеможливають їхню присутність у залі засідань.

Певний позитивний досвід застосування ВКЗ при касаційному розгляді справ, накопичений у Росії²⁰³. Метод ВКЗ, що забезпечує віддалену присутність засуджених у судовому процесі вперше був застосований в Російській Федерації 18 листопада 1999 р. у Челябінському обласному суді з ініціативи його голови Ф.М. В'яткіна²⁰⁴[]. Основним спонукальним мотивом у розробці і реалізації проекту використання ВКЗ у засіданнях судової палати по кримінальних справах обласного суду стала Постанова №

27-П Конституційного Суду РФ від 10.12.1998 р. якою визнане не відповідним Конституції РФ положення ч. 2 ст. 335 КПК РСФСР, що наділяє суди правом приймати остаточне рішення в справі, не надаючи засудженим можливості ознайомитися з матеріалами судового засідання і викласти свою позицію по розглянутим судом питанням²⁰⁵[]. Бути присутнім чи ні засудженому на судовому засіданні при касаційному розгляді кримінальних справ, – право приймати таке рішення було дане суду. Відповідь (у більшому ступені по чисто технічних причинах), як правило, була негативною. У тому ж самому Челябінському обласному суді за кілька років до 1999 року не було ні одного випадку доставки підсудних на засідання судової колегії по кримінальних справах. Проблема є не тільки в тому, щоб доставити декілька десятків осіб, але й у тому, що необхідні додаткові приміщення, щоб кожного розмістити. Крім того, із різних причин своєчасна доставка засуджених у суд виявляється в деяких випадках неможливою. Як наслідок, відкладення (іноді кількаразове) і, відповідно, збільшення термінів розгляду кримінальних справ.

З прийняттям Постанови Конституційного Суду РФ, усі суди зобов'язані цікавитися, чи бажає засуджений брати участь у процедурі розгляду своєї скарги. Якщо про це засудженим заявлене клопотання, суд повинен забезпечити його участь у касаційному засіданні. Відповідно до п. 3 ст. 376 КПК РФ, засуджений, що тримається під вартою, заявив про своє бажання бути присутнім при розгляді скарги, має право брати участь у судовому засіданні безпосередньо або викласти свою позицію шляхом використання методу ВКЗ. Процес відеозасідання проходить точно так само, як і в звичайному режимі. Різниця лише в тому, що засуджений знаходиться не в залі суду, а в спеціально відведеній кімнаті для допитів СІЗО. Суддів і адвокатів показують на екрані монітора. У кімнаті засудженого знаходиться оператор, що стежить за відеокамерою, і конвоїр. У залі суду встановлені монітори і пульти керування відеокамерою, спрямованою на засудженого. За бажанням судді, засудженого можуть показати в повний ріст, великим планом чи збоку.

З початку 2000 р. Верховний Суд РФ приступив до побудови системи ВКЗ для віддаленої участі засуджених у судових засіданнях при касаційному розгляді кримінальних справ. Перше слухання справ у Верховному Суді Росії з використанням методу ВКЗ було проведене 19.04.2000 р. (Верховний Суд – СІЗО № 3). Про ефективність і необхідність застосування ВКЗ говорить той факт, що Верховний Суд РФ, де в традиційному виді проходило в день не більше 7-8 засідань, виключно нововведенню став працювати удвічі швидше. Проводячи по 10 судових засідань щодня, судді вже через три місяці змогли розглянути всі справи, що нагромадились за попередній рік²⁰⁶ [].

Застосування в Росії ВКЗ обмежується поки що розглядом кримінальних справ у порядку касаційного провадження, а також по скаргах на незаконний арешт і продовження терміну тримання під вартою. В останньому випадку обов'язкова доставка арештованого в суд, що на практиці буває пов'язане з безліччю проблем. Але тепер вони втратили свою гостроту, оскільки в судах почала діяти технологія ВКЗ.

Відповідно до ч. 1 ст. 391 КПК України клопотання засудженого, що утримується під вартою, про виклик його для дачі пояснень при касаційній перевірці судових рішень, є обов'язковим для суду касаційної інстанції. Тобто суд зобов'язаний забезпечити участь в касаційному розгляді справи всіх засуджених, що подали клопотання про це. Лише у 2003 р. до слідчих ізоляторів надіслано 1.172 листи-вимоги про доставку засуджених для їх участі в судових засіданнях при розгляді касаційних скарг у Верховному Суді України²⁰⁷ []. Крім того, згідно з КПК України засуджені мають право наполягати на участі у судовому засіданні при розгляді апеляційної скарги, а якщо у апеляції ставиться питання про погіршення становища засудженого, виклик його до суду апеляційної інстанції є обов'язковим (ч. 4 ст. 354; ч. 2 ст. 358). Ця обставина має бути основним спонукальним мотивом для розробки проекту використання і впровадження ВКЗ у судових засіданнях²⁰⁸.

При розгляді апеляційних і касаційних скарг та подань виникає потреба забезпечення доставки і конвоювання засуджених, яким обрано запобіжний захід –

утримання під вартою і котрі заявили про своє бажання брати участь у судовому засіданні. Кількість осіб, які проходять у кримінальних справах, що розглядаються апеляційними судами областей у апеляційному порядку, перевищує 26 тис. на рік²⁰⁹[]. Тому при розгляді в судах апеляційних і касаційних скарг та подань, виникають труднощі, пов'язані з організацією конвоювання засуджених зі слідчих ізоляторів, охороною в суді й оплатою витрат за доставку засуджених до місця розгляду справи. Терміни розгляду скарг осіб, що утримуються під вартою, не виправдано затягуються, це призводить до порушень закону, конституційних прав громадян²¹⁰[]. Одним із способів вирішення цієї проблеми і є застосування ВКЗ. При цьому засуджений, який заявив про своє бажання бути присутнім при розгляді скарги або подання на вирок, матиме можливість взяти участь в судовому засіданні касаційної інстанції безпосередньо або викласти свою позицію щодо розглядуваних судом питань та ознайомитися з матеріалами судового засідання за допомогою ВКЗ. Це означає, що застосування методу ВКЗ при касаційному розгляді кримінальної справи є *альтернативою особистій участі засудженого в судовому засіданні*. Але форму участі засудженого в судовому засіданні на нашу думку має визначати суд.

З точки зору можливості забезпечення прав і законних інтересів засудженого, його згода на використання ВКЗ необхідна, якщо при розгляді справи в касаційному порядку суд виходить за рамки принесених скарг чи протесту (ст. 395 КПК), а також, якщо безпосередньо в касаційну інстанцію надаються додаткові матеріали (ст. 393 КПК), що можуть вплинути на рішення суду і повинні бути надані особам, що з'явилися в судові засідання, для ознайомлення. Але навіть якщо засуджений дасть свою згоду на участь у судовому засіданні з використанням ВКЗ, не можна виключити того, що після такого спілкування їм буде заявлено, що метод ВКЗ не надав йому можливість належним чином ознайомитися з матеріалами судового засідання і викласти свою позицію по розглянутим судом питанням. Заява такого роду може мати місце навіть не в силу технічних особливостей спілкування, скільки в силу психологічних складностей і відсутності навичок спілкування подібним чином. Якщо

така заява надійде до видалення суду в дорадчу кімнату, то необхідно буде відкласти розгляд справи до безпосередньої явки засудженого в судове засідання. Інакше це може послужити підставою для скасування судового рішення. У той же самий час, ми вважаємо, що суд касаційної інстанції повинен мати законодавчо надане право відмовити засудженому в заміні його віддаленої участі з використанням ВКЗ, безпосередньою присутністю в залі суду, якщо в наявності виключно правова суперечка, не пов'язана із заперечуванням фактичних обставин справи, погіршенням положення засудженого чи виправданого, а також, якщо в засіданні суду бере участь захисник засудженого. У зв'язку з цим мало б смисл передбачити в КПК України норму, відповідно до якої засудженому, що виявив бажання особистої участі в розгляді його справи судом касаційної інстанції, може бути в цьому відмовлено з заміною його участі за допомогою ВКЗ, якщо в суді бере участь його захисник і розгляд справи не пов'язаний з погіршенням положення засудженого чи виправданого, коли саме на підставах необхідності застосування закону про більш тяжкий злочин чи більш строгому покаранні не принесене подання прокурора чи подано скаргу потерпілого (ч. 2 ст. 397 КПК). Якщо в поданні прокурора чи скаргі потерпілого ставиться питання про необхідність застосування закону про більш тяжкий злочин чи більш строге покарання, то клопотання засудженого, що виявив бажання безпосередньо взяти участь у судовому засіданні, підлягає обов'язковому задоволенню. Однак досвід російських судів, що використовують метод ВКЗ при перегляді судових рішень у касаційному порядку показує, що засуджені, як правило, віддають перевагу не особистій участі, а розгляду їхньої справи за допомогою ВКЗ. Процес у такому випадку проходить набагато швидше, і атмосфера часом психологічно більш сприятлива. Тим більше, що таке засідання нічим не відрізняється від звичайного, ВКЗ нітрохи не ущемляє права обвинувачуваного й інших учасників кримінального судочинства.

Важливо також визначити місце перебування захисника при розгляді справи судом касаційної інстанції за допомогою ВКЗ за участю його підзахисного. Вважаємо за необхідне, щоб захисник засудженого перебував при касаційному розгляді справи

поряд зі своїм підзахисним і мав можливість безпосередньо з ним спілкуватися. А участь захисника в касаційному розгляді кримінальної справи на прохання засудженого має забезпечувати суд. Крім того, якщо в засудженого два захисники, а закон не обмежує кількість адвокатів, що захищають підсудного, то один з них може знаходитися в залі судового засідання, а інший поруч зі своїм підзахисним. За таких обставин метод ВКЗ не призведе до порушення права засудженого на захист.

Розгляд кримінальних справ судом касаційної інстанції за допомогою ВКЗ не повинен здійснюватися стосовно осіб, які мають фізичні або психічні вади, не володіють мовою, якою ведеться судочинство, щодо неповнолітніх, а також у справах про злочини, за які як міра покарання може бути призначене довічне позбавлення волі²¹¹[]. Це обмеження викликане, головним чином, необхідністю надання додаткових процесуальних гарантій учасникам процесу, що є однією з ознак справедливого судового розгляду, а також урахування особливостей осіб, діяння яких розглядає суд. Тільки в справах про злочини, за які як міра покарання може бути призначене довічне позбавлення волі, додаткові процесуальні гарантії пов'язані не з особистістю підсудного (засудженого), а з мірою покарання.

Використання ВКЗ при збиранні і перевірці доказів у кримінальних справах не обмежується кордонами однієї держави і застосовується при наданні правової допомоги по кримінальних справах у сфері міжнародного співробітництва²¹²[], що дозволяє виконувати запити про проведення процесуальних дій і одержання необхідних доказів запитуючою стороною у режимі реального часу з застосуванням розглянутого методу. Введення ВКЗ у практику надання правової допомоги по кримінальних справах знаходить свою підтримку в юридичній літературі²¹³[].

Незважаючи на те що потенційні можливості, надані методом ВКЗ дуже великі, ВКЗ у сфері надання ВПД у КС дотепер не знайшла широкого поширення в сфері міжнародного співробітництва. Проте, багатьма країнами накопичений певний позитивний досвід використання ВКЗ у цій сфері.

Відповідно до схвалених главами держав “Групи Вісімки” (квітень 1996 р.) Рекомендаціями з боротьби з транснаціональною організованою злочинністю, держави, що розробляють угоди про ВПД, повинні забезпечити, щоб ці угоди сприяли *прискоренню надання правової допомоги, спрощенню порядку одержання показань свідків і проведенню слідчих дій, а також відбивали принцип необхідності збирання доказів з використанням засобів, бажаних для запитуючих держав*²¹⁴[]. У випадках, коли злочинна діяльність здійснюється в декількох країнах, держави повинні погоджувати проведення слідчих дій і заходи правової допомоги у стратегічному плані для того, щоб досягти найбільшої ефективності в боротьбі з міжнародними злочинними співтовариствами. Подібна юридична допомога повинна містити в собі надання доказів чи іншої необхідної допомоги, що буде надаватися з використанням ВКЗ чи інших сучасних засобів комунікації²¹⁵[]. Необхідна більш тісна координація й активізація технічного співробітництва між державами в боротьбі з транснаціональною злочинністю²¹⁶[].

Відповідно до Рекомендацій групи старших експертів “Вісімки”, державам необхідно вивчити можливість застосування ВКЗ для подолання наявних труднощів з одержанням показань від свідків, що знаходяться за межами держав, що проводять розслідування. Конвенцією ООН (п. 18 ст. 18) передбачається можливість (у тому випадку, якщо це не суперечить основним принципам внутрішнього законодавства) проведення допиту особи як свідка чи експерта за допомогою ВКЗ, якщо його присутність на території запитуючої держави не є можливою чи бажаною. Заслуховування показань зазначених осіб може проводитися судовим органом запитуючої держави в присутності представників судового органу запитуваної держави.

Усе це повинно стати стимулом для світового співтовариства в питанні удосконалення надання ВПД і використання з цією метою переваг глобальної мережі комунікацій і нових технологій²¹⁷[]. Розслідування і розгляд кримінальних справ, у тому числі з іноземним елементом, вимагає нових методів одержання доказів, особливо

з використанням сучасних інформаційних технологій – за допомогою методу ВКЗ. Як показує практика, використання в кримінально-процесуальній діяльності методу ВКЗ відкриває широкі можливості для правоохоронних і судових органів держав при наданні правової допомоги по кримінальних справах. Так, проведення допитів, з віддаленою присутністю допитуваних стало можливим завдяки використанню ВКЗ при одержанні доказів по кримінальних справах.

На жаль, діяльність транснаціональної організованої злочинності випереджає здібності і можливості ефективної протидії з боку органів юстиції держав²¹⁸[]. Транснаціональна організована злочинність, яка перетнула всі кордони, набула таких розмірів, що вимагають негайного й ефективного міжнародного співробітництва правоохоронних і судових органів держав. Вона діє в масштабі багатьох держав і активно використовує у своїх цілях міжнародні зв'язки. Об'єктивна сторона злочинів такого характеру здійснюється на території декількох держав. Не складно уявити, з якими труднощами стикаються практичні працівники при розслідуванні таких злочинів. Труднощі можуть виникнути, наприклад, з реалізацією права конфронтації²¹⁹[] у зв'язку з необхідністю допиту свідка, що знаходиться на території іншої держави, і допитувався на досудовому слідстві в порядку надання правової допомоги.

Виїзди слідчих, у провадженні яких знаходяться кримінальні справи, в закордонні відрядження (часто безрезультатні) для провадження процесуальних дій найчастіше стають нереальними як у зв'язку з відсутністю коштів, так і в зв'язку з перешкодами міжнародно-правового характеру²²⁰[]. Неможливість проведення процесуальних дій у подібних випадках приводить до відсутності реальних результатів розслідування²²¹[]. А якщо врахувати при цьому, що до неповного з'ясування співробітниками правоохоронних і судових органів запитуючої сторони суттєвих обставин, що мають значення для справи, додаються строки розслідування, що затягуються, і розгляду кримінальних справ через неможливість одержання свідчень

звичайним способом, то вигода від застосування ВКЗ для одержання доказів по кримінальних справах стає очевидною.

Найчастіше при розслідуванні і розгляді кримінальних справ, ускладнених іноземним елементом, доводиться вдаватися до такої форми правової допомоги як сприяння в одержанні показань і заяв від осіб, що перебувають на території запитуваної держави і наданні затриманих й інших осіб для дачі показань або надання допомоги в проведенні розслідування. Це обумовлено тим, що найбільш ефективним і таким, що дозволяє реалізувати принцип безпосередності дослідження доказів є особиста участь особи у провадженні слідчих дій на території запитуючої держави. Правова допомога з боку запитуваної держави в сприянні особистій явці свідків, потерпілих, цивільних позивачів, цивільних відповідачів, їхніх представників, а також експертів у запитуючу державу пов'язана з виконанням наступних дій: 1) передача повістки компетентного органу запитуючої держави; 2) роз'яснення наслідків прийняття запрошення з'явитися в запитуючу державу або відмови від такого запрошення, а також інформування про всі видатки, які будуть виплачені свідку, експерту або іншій особі; 3) надання допомоги в організації поїздки відповідної особи, присутність якої потрібна в запитуючій державі для цілей розслідування кримінальної справи (зокрема, запитувана сторона може видати свідку або експерту аванс, що відшкодовується запитуючою стороною).

Відповідно до діючих міжнародних договорів свідок, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, їх представники, а також експерт, які за викликом врученим установою запитуваної держави, з'являться в установу юстиції запитуючої держави, не можуть бути, незалежно від свого громадянства, притягнуті на її території до кримінальної чи адміністративної відповідальності, взяті під варту і покарані за діяння, вчинені до перетину її державного кордону. Такі особи також не можуть бути взяті під варту чи піддані покаранню у зв'язку з їх показаннями свідків і потерпілих або висновками як експертів у зв'язку з кримінальною справою, що є предметом

розгляду²²²[]. Тобто мова в даному випадку йде *про вилучення вказаних осіб з-під кримінальної чи адміністративної юрисдикції запитуючої держави.*

Органам юстиції практично всіх країн відомі проблеми, що виникають у зв'язку з неможливістю одержання свідчень від свідків і потерпілих, що знаходяться за кордоном, через їхню неявку в правоохоронні чи судові органи запитуючої держави. При цьому неявка свідків може бути викликана аж ніяк не небажанням допомогти компетентним органам іноземної держави в розкритті злочину, а *об'єктивними причинами*, основними серед яких є відсутність належних гарантій особистої безпеки свідка (Німеччина, наприклад, не гарантує безпеку свідка у випадку відсутності двосторонньої угоди або незастосування Європейської конвенції 1959 р.) і недостатня компенсація витрат на проїзд і проживання, а також супутніх витрат запитуючою державою²²³[]. При цьому випадки, коли свідок з тих чи інших причин не може бути присутнім у місці провадження, як досудового розслідування, так і судового розгляду не є рідкісними винятками.

Отже, однієї з головних проблем, що виникають при розслідуванні і розгляді кримінальних справ, по яких необхідно допитати свідків, потерпілих, експертів і інших осіб, що знаходяться в іншій державі є те, що хоча по всіх міжнародних договорах ці особи можуть бути викликані повісткою для дачі показань, у той же час, запитуюча держава не має у своєму розпорядженні діючих механізмів, що дозволяють забезпечити примусову явку зазначених осіб. Навіть якщо законодавство запитуваної держави передбачає обов'язок зазначених осіб з'явитися по повістці, проте, запитуючою державою ці зобов'язання не можуть бути примусово виконані. В цьому плані показова ст. 8 Європейської конвенції 1959 р. (аналогічні положення знайшли своє відображення практично у всіх міжнародних договорах), відповідно до якої свідок чи експерт, що по повістці суду чи слідчого, врученій йому на прохання запитуючої держави, навіть якщо дана повістка містить попередження про санкції, не може бути притягнутий до відповідальності і піддаватися якому-небудь покаранню за свою неявку, якщо тільки в майбутньому він добровільно не з'явиться на території

запитуючої сторони і знову не буде там належним чином викликаний у суд²²⁴[]. Явка зазначених осіб у судові чи правоохоронні органи іноземної держави є їхнім правом, а не обов'язком. Цим підкреслюється добровільний характер даної форми правової допомоги. Однак добровільність виклику свідків й експертів ставить під сумнів можливість виконання договірних зобов'язань по наданню правової допомоги шляхом забезпечення особистої явки зазначених осіб до запитуючої держави. Міжнародні договори не гарантують прибуття викликаних свідків і експертів для участі в процесуальних діях. Неявка свідків, потерпілих або експертів може істотно утруднити розслідування і судовий розгляд, негативно позначитися на їх результатах, що у свою чергу зменшує ймовірність розкриття злочину. Навіть якщо така особа з'явиться в запитуючу державу, міжнародні договори не передбачають положень про реалізацію кримінальної чи адміністративної відповідальності за дачу свідомо неправдивих свідчень і експертних висновків у рамках правової допомоги по кримінальних справах, у той час як національними законодавствами така можливість передбачається.

Крім того, при виклику свідка в запитуючу державу для дачі показань, публічні інтереси²²⁵[], інтереси кримінального судочинства однієї держави можуть стикатися не тільки із *приватними інтересами особи, що викликана по повістці* (особа може не мати можливості або відмовитися нести витрати авансом на проїзд в іноземну державу; явці свідка перешкоджає яке-небудь захворювання), але і з *публічними інтересами запитуваної держави* (особа, явка якої необхідна в іноземній державі, бере участь у судочинстві запитуваної держави), у якій перебуває свідок або інша особа. При цьому останні дві групи інтересів приносяться в жертву першій.

Наділення зазначених суб'єктів частковим імунітетом²²⁶[] від кримінальної і адміністративної юрисдикції запитуючої держави значною мірою звужує доказову базу, обмежує коло доказів, іноді ставить під сумнів їх достовірність. У деяких випадках можна говорити про недоцільність виклику зазначених осіб на територію України для проведення з їхньою участю процесуальних дій, тому що це може спричинити значні витрати і привести до втрати часу, особливо необхідного для суду,

що розглядає справу, якщо особи, яка викликана, не буде призначений певний строк явки. Також з погляду приватних інтересів особи, обов'язок її особистої явки перед судом запитуючої держави для дачі показань може виявитися скрутним в силу матеріальних причин, оскільки винагорода свідку або експерту, передбачена міжнародними договорами за час його перебування в запитуючій державі далеко не завжди може компенсувати відсутність особи за місцем своєї роботи, місцем проживання.

Що стосується можливості направлення доручення іноземній державі, де перебувають ці особи, з докладним описом процедури проведення слідчих дій з їхньою участю, то в цій ситуації слідчий, прокурор і суд запитуючої держави змушені відступити від принципу безпосередності дослідження доказів, не мають можливості критично оцінити отримані компетентними органами запитуваної держави докази. Просте оголошення в суді отриманих запитуваною державою показань не зможе замінити собою живе спілкування суду запитуючої держави з тим або іншим учасником процесу. При безпосередньому одержанні судом запитуючої держави показань від свідка, потерпілого або експерта він може залежно від змісту показань допитуваного, від його позиції в справі (перед початком допиту слідчому або суду може бути невідомо про позицію допитуваного – буде він давати правдиві чи неправдиві свідчення), а також від наявних у слідчого й суду, у провадженні яких перебуває кримінальна справа, відомостей про факти задавати додаткові питання, які за своїм характером можуть бути різними. Тому, яким би прозорливим не був суд запитуючої держави, він не зможе у своєму запиті врахувати всі можливі питання (особливо якщо суд не має інформації щодо позиції допитуваного і якими відомостями про факти він володіє), необхідність постановки яких компетентним органом запитуваної держави може виникнути безпосередньо в ході проведення допиту.

Все сказане буде недосяжне при направленні доручення в запитувану державу із проханням про проведення слідчої дії, але буде можливим при проведенні допиту слідчим або судом запитуючої держави з використанням ВКЗ. Ще в 1889 році І.

Івановський у своїй праці *«Взаимное содействие государств в производстве следствий по делам уголовным»* відзначив незручності допиту свідка іноземною судовою владою, які на його думку будуть багато в чому зведені до мінімуму, *«коли допит свідка, що особисто не може з'явитися на розгляд справи, буде провадитися по телеграфу або телефону (курсив наш. – М.С.)»*²²⁷ [].

Крім того, нині діючий спосіб одержання доказів при виконанні доручень по проведенню процесуальних дій в інших державах традиційно вимагає застосування законів запитуваної держави (зокрема, ст. 3 Європейської конвенції 1959 р.), що робить скрутним, а в деяких випадках неможливим використання отриманих доказів запитуючою державою, у зв'язку з розходженням (іноді дуже істотним) кримінальних процедур, порядку проведення процесуальних дій, критеріїв допустимості отриманих доказів. *Тому найбільш ефективним для кримінального судочинства запитуючої держави є особиста участь особи у провадженні слідчих дій.*

Відповідні гарантії, які передбачені міжнародними договорами, призначені для того, щоб забезпечити захист особи, яка дала згоду прибути в запитуючу державу. Оскільки метод ВКЗ дозволяє такій особі, фізично не перетинаючи кордонів запитуючої держави віддалено взяти участь у запитуваних слідчих діях, то в наявності таких гарантій немає необхідності, тому що така особа не може бути піддана небезпеці або примушуватися запитуючою державою до надання якої-небудь іншої допомоги, ніж та, на яку вона погодилася. Навпаки, до особи, що перебуває на території запитуваної держави й віддалено бере участь у процесуальних діях за допомогою ВКЗ, які проводить запитуюча сторона, повинні застосовуватися законодавчі положення запитуваної держави в частині застосування мір примусу по забезпеченню явки викликаних осіб у місце проведення процесуальної дії, зазначене запитуваною державою, й реалізації відповідальності за відмову від дачі показань і дачу неправдивих свідчень і експертних висновків. Зазначена обставина є суттєвим аргументом використання методу ВКЗ у сфері надання правової допомоги у кримінальних справах. Використання методу ВКЗ дозволяє вирішити проблему

юрисдикції примусу запитуючої держави, оскільки відносно зазначених у повістці осіб здійснюється примусова юрисдикція запитуваною державою згідно її законодавства. Підставами реалізації примусової юрисдикції запитуваною державою щодо осіб, які знаходяться на її території будуть відповідний міжнародний договір, а також міжнародне слідче (судове) доручення.

Якщо компетентний орган запитуваної держави погоджується на проведення процесуально-слідчих дій з використанням ВКЗ, то між ним й особою, що дає свідчення, повинні бути такі ж юридичні (процесуальні) відносини, які б існували у тому випадку, якби дана особа була викликана по справі, що перебуває у провадженні слідчого, прокурора і суду (судді) запитуваної держави. Іншими словами в обох випадках існує однакова можливість застосування мір процесуального примусу відносно особи, що ухиляється по повістці-запрошенню або дає неправдиві свідчення.

На нашу думку, застосування процесуального примусу може здійснюватися не тільки відносно громадян запитуючої держави, а також щодо громадян запитуваної держави і тих, які перебувають на її території, оскільки це питання не повинне ставитися в залежність від громадянства осіб, тому що слідчому або прокурору, в провадженні яких знаходиться кримінальна справа на момент направлення міжнародного доручення може бути невідома інформація щодо громадянства відповідної особи. Таким чином, примусова юрисдикція може здійснюватися щодо осіб, які знаходяться на території запитуваної держави, тобто держави що здійснює юрисдикцію по забезпеченню примусової явки свідка або експерта для проведення за їх участю процесуальної дії за допомогою ВКЗ.

Застосування заходу процесуального примусу, навіть при наявності відповідного міжнародного договору і міжнародного доручення іноземної держави обов'язково повинне забезпечуватися можливістю оскарження підстав і порядку застосування таких мір, як у запитуючої, так і в запитуваної державі. З цією метою в процесуальному законі необхідно передбачити можливість оскарження дій і рішень, що обмежують права і законні інтереси осіб, у суд або інший наглядовий орган.

Одержання доброякісних показань, забезпечення їхньої правдивості багато в чому залежить від наявності в запитуючої держави реального механізму реалізації відповідальності за відмову від дачі свідчень і дачу свідомо неправдивих свідчень і неправдивих експертних висновків у рамках правової допомоги по кримінальних справах. Рішення цієї і зазначених проблем може бути знайдене в проведенні процесуальних дій за допомогою ВКЗ, що дозволить, *по-перше*, забезпечити особисту явку зазначених у повістці свідків, потерпілих, експертів й інших осіб, що перебувають на території запитуваної держави й, *по-друге*, реалізувати відповідальність за відмову від дачі показань і дачу свідомо неправдивих свідчень й експертних висновків, оскільки відповідно до Другого додаткового протоколу 2001 р. кожна сторона вживає необхідних заходів для забезпечення того, щоб до свідків або експертів, які заслуховуються на її території за допомогою ВКЗ та відмовляються давати свідчення, коли вони зобов'язані свідчити, або дають хибні свідчення, її національне законодавство застосовувалося у такий же спосіб, як якщо б ці свідчення давалися у внутрішньому провадженні. Тобто застосування ВКЗ ефективно вирішує цю проблему, оскільки санкції за ухилення від явки і за дачу неправдивих показань у країнах, що використовують метод ВКЗ, поширені і на даний випадок. Тому свідок або експерт, що ухиляється від явки чи дає неправдиві показання, хоча формально своїми діями (бездіяльністю) перешкоджає здійсненню іноземного правосуддя, фактично залучається до кримінальної чи адміністративної відповідальності за законами тієї країни, на території якої він фактично давав ці показання, або від явки, до влади якої він ухилився. Застосування національного законодавства запитуючої держави, що передбачає відповідальність зазначених осіб, означало б екстериторіальну дію кримінального права.

Особи, що перебувають на території іноземної держави й беруть участь у слідчих діях, проведених за допомогою ВКЗ, не мають права свідоцького імунітету, у тому розумінні, що на них поширюється адміністративна й кримінальна юрисдикція запитуваної держави за відхилення від явки по відповідній повістці, відмову від дачі

показань і дачу свідомо неправдивих свідчень й експертних висновків. Розглянута категорія осіб не має права імунітету у частині *кримінальної відповідальності, мір примусу і покарання*. Однак, особи, що дають показання з використанням методу ВКЗ мають право відмовитися від дачі свідчень, якщо це передбачено законодавством запитуваної й (або) запитуючої держави. Особа, що попадає в орбіту кримінального процесу, має певний процесуальний статус, володіє сукупністю прав і обов'язків, що належать їй у певній правовій системі. При переміщенні його в сферу дії іншої правової системи, він не повинен позбавлятися своїх прав, особливо це стосується привілеїв і імунітетів. Права, у всякому разі, основні, створені в рамках однієї національної правової системи, повинні визнаватися в сфері дії іншої.

Також у практичній діяльності часто виникає необхідність виклику особи, що утримується під вартою на території іноземної держави для проведення з її участю процесуально-слідчих дій²²⁸[]. Сприяння запитуваної держави в забезпеченні тимчасової передачі особи, що утримується під вартою, припускає одержання згоди такої особи на її тимчасову передачу, узгодження умов такої передачі (цілей, строку тимчасової передачі, маршруту перевезення й ін.), а також організацію перевезення зазначеної особи. У такій ситуації особа, що утримується під вартою, про особисту явку якої як свідка чи для очної ставки запрошує запитуюча держава, тимчасово передається на територію, де повинно відбутися слухання справи (проведення процесуально-слідчої дії), за умови, що вона буде відправлена назад у терміни, зазначені запитуваною державою, і при дотриманні імунітетів, установлених ст. 12 Європейської конвенції 1959 р., у тій мірі, у якій вони застосовані. При цьому в передачі може бути відмовлено: 1) якщо особа, що утримується під вартою, не дає на це згоду; 2) якщо її присутність необхідна для кримінального судочинства, здійснюваного на території запитуваної держави; 3) якщо передача може продовжити її утримання під вартою; 4) якщо є інші вагомні підстави не передавати її на територію запитуючої держави (п. 1 ст. 11 Європейської конвенції 1959 р.). Аналогічні підстави

для відмовлення передбачені Мінською конвенцією 1993 р.²²⁹[], а також практично всіма міжнародними договорами.

Аргументуючи необхідність передбачити в національному кримінально-процесуальному законодавстві і міжнародних договорах України проведення процесуально-слідчих дій за допомогою ВКЗ з особою, що утримується під вартою на території іноземної держави варто звернути увагу, що підстави для відмовлення в передачі такої особи, які містяться в Європейській конвенції 1959 р., в такому випадку перестають носити імперативний характер. Так, відповідно до Європейської конвенції підставою не передавати запитуючій державі особу, що утримується під вартою, може бути необхідність її присутності для кримінального судочинства, здійснюваного на території запитуваної держави. ВКЗ надає можливість фізично не передавати особу запитуючій державі, забезпечити її віддалену участь у проведенні запитуваних процесуально-слідчих діях і одночасно забезпечити здійснення кримінального судочинства на території запитуваної держави.

Відповідно до іншої підстави, в передачі особи може бути відмовлено, якщо це може спричинити продовження її утримання під вартою. Застосування ВКЗ у цій ситуації могло б стати допустимим компромісом, оскільки дозволило б проводити необхідні запитуючій державі за участю такої особи процесуально-слідчі дії в найкоротший термін, що дуже важливо для дотримання термінів утримання під вартою і мінімізації негативних наслідків тривалого провадження по кримінальній справі.

Клопотання про надання даного виду правової допомоги, як правило, виконуються тільки за згодою переданої особи. Як справедливо відзначила В.В. Мілінчук, тимчасова передача особи, що утримується під вартою, коли згода її не потрібна, більше співвідноситься з положеннями тимчасової видачі, ніж із забезпеченням явки особи як свідка²³⁰[]. Тому, неотримання згоди від особи, тимчасової передачі якої просить запитуюча держава, виступає самостійною підставою для відмови у виконанні заявленого клопотання. Така відмова може бути викликана аж ніяк не небажанням особи надати допомогу запитуючій державі в розслідуванні і

розгляді кримінальної справи, а об'єктивними причинами, основними серед яких може бути відсутність належних гарантій її особистої безпеки. Крім того, якщо у відношенні такої особи до її передачі запитуючій державі буде обраний запобіжний захід не пов'язаний з утриманням її під вартою, то це унеможливило виконання клопотання про її тимчасову передачу. Ми думаємо, що згода особи на проведення з її участю запитуваних процесуально-слідчих дій за допомогою ВКЗ є необов'язковою, оскільки цим не порушується право особи на особисту недоторканність і свободу. Метод ВКЗ повинен використовуватися як альтернатива тимчасової передачі даної особи запитуючій державі.

Крім того, необхідно мати на увазі, що при передачі особи, що утримується під вартою, у деяких випадках виникає проблема транзиту через третю державу (коли між відповідними державами відсутні прямі шляхи сполучення), оскільки законодавством багатьох країн подібний транзит не допускається. Звідси неможливість передачі особи, що утримується під вартою на території іноземної держави для проведення з нею процесуально-слідчих дій. ВКЗ ефективно вирішує і цю проблему. Потенційна економія в даному випадку визначається вартістю витрат на охорону і транспортування.

Також, вимагає вирішення проблема співпадаючих за часом прохань двох і більше запитуючих держав про тимчасову передачу особи, що утримується під вартою на території запитуваної держави для проведення з її участю процесуально-слідчих дій. Одночасне задоволення клопотань двох держав про тимчасову передачу такої особи в рамках діючої системи міжнародного співробітництва та правової допомоги буде неможливим. Запитувана держава, що одержала клопотання про тимчасову передачу особи від двох і більше держав повинна рівною мірою повідомити запитуючі держави про цей факт. Безумовно, приймаючи рішення, запитувана держава враховує усі відповідні фактори, і що перевага запитуваною державою може бути віддана клопотанню держави, з якою є договірно-правові відносини. Але може скластися ситуація, коли запитувана держава не пов'язана якими-небудь договірними

зобов'язаннями про тимчасову передачу особи з жодною із запитуючих держав. Оптимальне вирішення позначеної проблеми в рамках діючої системи міжнародного співробітництва в сфері кримінального процесу і правової допомоги може бути знайдене за допомогою використання ВКЗ, що дозволить забезпечити віддалену присутність особи перед компетентними органами запитуючих держав, забезпечивши їй віддалену участь у необхідних запитуючим державам процесуально-слідчих діях. *ВКЗ надає можливість фактично одночасного задоволення клопотань двох і більше держав про тимчасову передачу особи, тим самим, дозволяючи вирішити проблему співпадаючих за часом прохань.*

ВКЗ дозволяє знайти адекватне і справедливе вирішення ситуації, коли держава, що одержала прохання про тимчасову передачу особи, одержує також прохання від іншої запитуючої держави про видачу цієї ж особи, тобто коли особа одночасно є об'єктом кримінального переслідування в одній державі і необхідність її присутності для проведення процесуальних дій потрібна в іншій державі.

Таким чином, при вивченні питання про використання ВКЗ при одержанні показань від осіб, що утримуються під вартою, на території іноземної держави встановлені очевидні вигоди в порівнянні з традиційними способами одержання їхніх показань. *По-перше*, безпеки організації їхнього конвоювання й охорони, оскільки знижується ризик можливої втечі, особливо, коли це стосується ув'язнених (засуджених), що знаходяться під посиленою охороною. *По-друге*, вирішення проблеми транзиту зазначених осіб через територію третіх держав, коли між запитуючою і запитуваною державами відсутні прямі шляхи сполучення. *По-третє*, економії витрат по доставці таких осіб до місця розгляду справи чи участі в процесуально-слідчих діях. *По-четверте*, вирішення проблеми співпадаючих за часом прохань двох і більше запитуючих держав про тимчасову передачу особи, що утримується під вартою на території запитуваної держави для проведення з її участю процесуально-слідчих дій. *По-п'яте*, у відношенні осіб, що утримується під вартою,

істотно скорочується проміжок часу між скоєнням злочину і моментом покарання винної особи.

Беручи до уваги сказане, ми вважаємо, що альтернативою особистої участі особи, що утримується під вартою на території іноземної держави, може і повинна бути її віддалена присутність з використанням методу ВКЗ. При цьому ВКЗ дозволить забезпечити проведення за участю цієї особи допиту, очної ставки, інших процесуально-слідчих дій.

Ми також можемо припустити, що використання методу ВКЗ може бути ефективним в практиці здійснення кримінального переслідування по запиту іноземної держави за злочин, вчинений на його території. Необхідність використання ВКЗ при передачі кримінального переслідування визначається тим, що злочин вчинений в одній державі, де перебувають першоджерела доказів (свідки, потерпілі, речові докази), переміщення яких до місця провадження по кримінальній справі в іноземну державу істотно ускладнене або неможливо, а особа, що вчинила цей злочин перебуває на території іншої держави й видачі не підлягає. У цій ситуації метод ВКЗ ефективно й оперативно дозволяє компетентним органам запитуваної держави, що здійснюють кримінальне переслідування особи, яка вчинила злочин на території запитуючої держави й не підлягає видачі, безпосередньо досліджувати докази (допитувати свідків, потерпілих, експертів, проводити огляд місця події, впізнання, очні ставки), збирання яких традиційним способом у місці їхнього дослідження утруднене або неможливо.

Потенційні можливості, що надає застосування ВКЗ при розслідуванні і розгляді кримінальних справ важко переоцінити. У той же час прагнення “йти в ногу з часом” припускає всебічний розгляд усіх проблемних ситуацій, що неминуче виникають при становленні нового кримінально-процесуального інституту проведення процесуально-слідчих дій за допомогою методу ВКЗ.

З урахуванням викладеного, вважаємо за необхідне закріпити в кримінально-процесуальному законодавстві України норму, яка б регламентувала процесуальний порядок проведення очної ставки за допомогою ВКЗ. При наявності погрози

ідентифікації особи, що захищається, допустити використання акустичних і (або) візуальних перешкод. Застосування цього заходу безпеки буде можливе як на досудових стадіях, так і при розгляді справи в суді, а також при наданні правової допомоги по кримінальних справах. Крім того, у випадках, коли цього вимагають інтереси безпеки осіб, взятих під захист, законодавчо передбачити проведення допиту свідка, а також потерпілого за допомогою ВКЗ на досудових стадіях кримінального процесу, а у відношенні потерпілого й у судовому засіданні. Варто також передбачити і проведення пред'явлення для впізнання з використанням ВКЗ. Воно повинно проводитися з дотриманням загальних вимог кримінально-процесуального законодавства. У той же час поняті повинні знаходитися не тільки в приміщенні з особою, яка впізнає, але й у місці перебування того, кого впізнають. Вирішення питання про перебування захисника разом з особою, яка впізнає, повинне бути віднесене до компетенції слідчого. Принципова значимість цих положень полягає в наступному: *по-перше*, у практику розслідування і розгляду кримінальних справ вводиться такий процесуальний захід безпеки, як проведення очної ставки за допомогою ВКЗ; *по-друге*, як захід безпеки прямо передбачити в кримінально-процесуальному законодавстві пред'явлення для впізнання з використанням ВКЗ; *по-третє*, законодавчо передбачити допит особи, що захищається, за допомогою ВКЗ на досудових стадіях кримінального процесу; *по-четверте*, при проведенні допиту, очної ставки, пред'явлення для впізнання за допомогою ВКЗ пропонується використовувати не тільки акустичні, але і візуальні перешкоди, що виключають ідентифікацію особи, яка захищається; *по-п'яте*, названі процесуальні заходи безпеки повинні поширюватися не тільки на свідка і потерпілого, але також, і на інших учасників, а в деяких випадках і самого обвинувачуваного.

Про перспективність застосування ВКЗ у національному кримінальному судочинстві свідчить позитивний досвід інших країн. Наведемо лише деякі переваги використання ВКЗ при касаційному перегляді судових рішень: 1) підвищується рівень безпеки судової діяльності; 2) значно скорочується час розгляду справ; 3)

заощаджуються кошти на транспортування осіб, що утримуються під вартою, до суду; 4) вирішується проблема доставки осіб, що утримується під вартою, у судові засідання; 5) не відволікаються для конвоювання і забезпечення охорони в суді працівники органів внутрішніх справ; 6) зменшується ймовірність утечі засуджених з-під варти; 7) забезпечується право засуджених особисто викласти свою позицію щодо питань, які розглядає суд; 8) підсудний не почуватиме себе невпевнено, як часто буває у залі судового засідання, особливо якщо при цьому присутні його родичі та знайомі; 9) зменшується ризик поширення захворювань, на які страждають особи, що утримується під вартою; 10) значно скорочується проміжок часу від скоєння злочину до призначення покарання винній особі.

Використання методу ВКЗ при наданні правової допомоги по кримінальних справах значно прискорює процес одержання доказів, виконання міжнародних слідчих (судових) доручень, дозволяє заощадити величезні кошти, які витрачаються для міжнародних відряджень що, безумовно, є важливим аргументом для мінімізації негативних наслідків тривалого провадження по кримінальній справі. Суттєва економія часу, матеріальних ресурсів при розслідуванні і розгляді кримінальних справ, особливо коли учасники процесуальної дії знаходяться в різних державах, є важливим аргументом введення в практику надання правової допомоги методу ВКЗ.

ВКЗ дозволяє представникові запитуючої держави безпосередньо проводити слідчі або судові дії з застосуванням власного кримінально-процесуального законодавства, без порушення при цьому обмежень, що накладаються суверенітетом запитуваної держави, де фактично знаходиться свідок, потерпілий або інша особа, показання якої одержати звичайним способом є скрутним або неможливим. Крім того, застосування ВКЗ дозволяє реалізувати право конфронтації при допиті свідка, що знаходиться за межами території держави, оскільки ВКЗ надає обвинувачуваному відповідну і належну можливість допитувати свідків, що дають показання проти нього, або під час дачі ним своїх показань (наприклад, на очній ставці), або на більш пізньому етапі судового розгляду.

Крім того, для запитуючої держави альтернативне використання ВКЗ було б найбільш прийнятним, ефективним і оперативним способом одержання доказів від особи, що утримується під вартою на території іноземної держави. Метод ВКЗ дозволить заповнити неповноту міжнародних договорів у частині забезпечення віддаленої участі осіб, у тому числі, що утримуються під вартою на території іноземної держави. З огляду на вищесказане, у міжнародних договорах, укладених Україною, необхідно передбачити можливість використання ВКЗ при наданні правової допомоги по кримінальних справах, а також обов'язок посадових осіб компетентних органів проінформувати особу, про тимчасову передачу якої отримане клопотання, про її право відмовитися від тимчасової передачі або обов'язку взяти участь у провадженні необхідних запитуваних процесуально-слідчих дій з використанням ВКЗ.

Доцільність та ефективність одержання доказів із застосуванням технології ВКЗ як в Україні, так і з-за кордону очевидна. При достатній технічній оснащеності судів і слідчих ізоляторів, їх відповідному кадровому забезпеченні використання ВКЗ у національній системі судочинства матиме багато переваг, оскільки прискорить процес одержання доказів, що позитивно позначиться на дотриманні прав обвинувачуваних і потерпілих, а також сприятиме з'ясуванню істини в справі. На національному рівні необхідно привести внутрішнє законодавство відповідно до норм міжнародних договорів, у створенні спеціальної нормативно-правової бази, що регламентує застосування ВКЗ у національному кримінальному процесі.

Таким чином, метод ВКЗ повинен знайти своє відображення в кримінально-процесуальній діяльності, чому повинне сприяти належне правове регулювання на національному рівні. Формування правових основ використання технології ВКЗ у національному кримінальному процесі, у тому числі в сфері надання ВПД у КС припускає всебічний аналіз міжнародно-правових документів, які містять норми, що регламентують використання методу ВКЗ при збиранні та перевірці доказів по кримінальних справах.

2.3. Правове регулювання надання взаємної правової допомоги з використанням відеоконференцзв'язку

Спроби визначити стандарти використання ВКЗ, у тому числі при наданні правової допомоги по кримінальних справах відзначаються в багатьох міжнародно-правових документах. Уперше на міжнародному рівні кримінально-процесуальний інститут проведення процесуальних дій за допомогою ВКЗ знайшов відображення в прийнятому ООН у 1990 р. *Керівництві для співробітників системи кримінального правосуддя у відношенні здійснення Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочину і зловживання владою*²³¹ [].

Цікавою по розглянутому питанню є принципова позиція держав “Групи Вісімки”²³² [] – міжнародного об'єднання восьми провідних промислово розвинених держав світу: Великобританії, ФРН, Італії, Канади, США, Франції, Японії, Росії. Співробітництво в правовій сфері в рамках “Групи вісімки” спрямоване, насамперед, на зміцнення міжнародного режиму правової допомоги по кримінальних справах. Відповідно до схвалених міністрами держав “Групи Вісімки” (Париж, 12 квітня 1996 р.) *Рекомендаціями по боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю*, держави повинні передбачити можливість уживання відповідних заходів по забезпеченню захисту свідків у ході розслідування кримінальних справ. Вони повинні включати такі методи, як дача показань по технічних каналах зв'язку. Необхідно також вивчити можливість застосування сучасних технологій, таких як ВКЗ, для подолання

наявних у даний час труднощів з одержанням показань від свідків, що знаходяться за межами держав, які проводять розслідування²³³[]. Схваливши ці рекомендації, глави держав і урядів “Групи Вісімки” прийняли відповідні рішення про доручення компетентним органам своїх держав ужити заходів, спрямованих на імплементацію їхніх основних положень у національні законодавства.

У грудні 1997 р. у Вашингтоні відбулася зустріч міністрів юстиції і внутрішніх справ країн “Вісімки”. На цій зустрічі, присвяченій перспективам удосконалювання міжнародного співробітництва, було прийнято Комюніке²³⁴[], що призвало держави інтенсифікувати свої зусилля для вирішення двох важливих задач: підвищення можливостей по розслідуванню і визначенню покарання за злочини з застосуванням сучасних технологій, а також зміцнення міжнародного законодавства в області видачі і надання правової допомоги по кримінальних справах із метою забезпечення відсутності “тихих гаваней” для злочинців у кожній із країн світу. У сфері, що має відношення до розглянутого питання, була підкреслена фундаментальна важливість, підвищити можливості держав по одержанню показань від свідків, що знаходяться в інших країнах, що можуть використовуватися для проведення кримінальних процесів у національних державах. З цією метою запропоновано інтенсифікувати свої зусилля по використанню технологій, що забезпечують проведення ВКЗ для надання правової допомоги іншим країнам і забезпечення покарання за дачу неправдивих показань під час цих відеоконференцій.

В даний час Групою старших експертів по боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю “Групи Вісімки” (Ліонської групи) завершена робота над документом, що регулює міжнародне співробітництво при одержанні доказів за допомогою методу ВКЗ – *Погоджені принципи використання відеозв’язку в питаннях надання взаємної правової допомоги країнами “Вісімки”*²³⁵[]. Останнім, зокрема, встановлюється, що, визнаючи потенційні вигоди використання методу ВКЗ для одержання доказів з-за кордону і необхідність інтенсифікації зусиль для ефективного використання даної технології там, де це не суперечить фундаментальним принципам

законодавства запитуваної держави. Необхідність застосування ВКЗ вимагає, щоб *національні закони дозволили*: 1) використовувати ВКЗ для надання ВПД у КС для одержання показань, у тому числі від осіб, що утримуються під вартою на території іншої держави; 2) проводити очні ставки й впізнання за допомогою ВКЗ; 3) з використанням ВКЗ отримувати згоду засуджених на передачу з однієї країни в іншу для виконання вироку; 4) координувати іншу спільну діяльність правоохоронних органів, у тому числі шляхом надання запитуючій стороні можливості негайного перегляду доказів, отриманих на запит про надання ВПД, чи “бути присутнім” за допомогою ВКЗ при наданні таких видів правової допомоги як обшук і виїмка.

Отже, у даному міжнародному документі мова йде про впровадження в практику міжнародного співробітництва в сфері кримінального процесу в цілому, і надання правової допомоги по кримінальних справах, зокрема, інституту проведення процесуальних дій з використанням методу ВКЗ.

На зустрічі конференції міністрів “Групи Вісімки” по боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю (Москва, 19-20 жовтня 1999 р.) було прийнято Комюніке²³⁶ [], у якому схвалені шляхи по *спрощенню надання ВПД між країнами-учасницями*. Зокрема, підтверджена важливість використання відео показань у розслідуванні кримінальних справ з іноземним елементом.

На нараді міністрів внутрішніх справ і юстиції країн “Вісімки” у Монт-Треблані (Квебек, Канада, 13-14 травня 2002 р.) прийняті Рекомендації “Групи Вісімки” по боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю, що відбили сучасні підходи в даній області і є орієнтирами не тільки для членів цього форуму, але і для інших держав світу. Ми вважаємо, що необхідно сприйняти дані рекомендації і забезпечити їхню реалізацію в національному кримінально-процесуальному законодавстві, у тому числі в міжнародних договорах, що укладаються Україною, і правозастосовній практиці.

Принципова позиція по розглянутому питанню знайшла відображення в *Конвенції ООН* від 2000 р. Відповідно до Конвенції “у тій мірі, у якій це можливо і

відповідає основним принципам внутрішнього законодавства, якщо яка-небудь особа знаходиться на території держави-учасника і повинна бути заслухана як свідок чи експерт судовими органами іншої держави-учасника, перша держава-учасник може, на прохання іншої держави-учасника, *дозволити проведення заслуховування за допомогою відеозв'язку* (курсив наш. – М.С.), якщо особиста присутність відповідної особи на території запитуючої держави-учасника не є можливою чи бажаною. Держави-учасники можуть домовитися про те, що заслуховування проводиться судовим органом запитуючої держави-учасника в присутності представників судового органу запитуваної держави-учасника” (п. 18 ст. 18).

Введення в практику правової допомоги у кримінальних справах заслуховування свідків та експертів шляхом відео- або телефонної конференції передбачене *Конвенцією ЄС* від 2000 р., що для держав, які її підписали, покликана *посилити* та *удосконалити* співпрацю між судовими та правоохоронними органами в межах ЄС, а також *розширити* можливості, надані Європейською конвенцією від 1959 р. Норми, що містяться в ст. 10 “*Заслуховування шляхом відеоконференції*” та ст. 11 “*Заслуховування свідків та експертів шляхом телефонної конференції*”, які регулюють відповідні питання практично аналогічні.

Конвенція визначає умови, за якими надається правова допомога шляхом ВКЗ, зокрема, ч. 1 ст. 10 встановлює загальне правило відповідно до якого особа, яка перебуває на території запитуваної держави і має бути заслуханою в якості свідка чи експерта компетентними органами запитуючої держави, коли її явка до місця допиту є небажаною чи неможливою, то про її допит за допомогою ВКЗ може бути надіслане прохання. При цьому відповідно до Конвенції на одержання показань свідка чи експерта, їхньої згоди не потрібно. На відміну від *заслуховування свідків та експертів шляхом телефонної конференції* (ч. 2 ст. 11), що також передбачено Конвенцією як альтернативний і економічно більш вигідний, ніж метод ВКЗ, така згода є обов'язковою. Відповідно слухання може бути проведене шляхом телефонної конференції, тільки якщо свідок або експерт погодяться на те, щоб слухання

відбувалося у такій спосіб. Це правило поширюється і на допит обвинувачуваного за допомогою ВКЗ.

Конвенція (ч. 5 ст. 10) передбачає наступні процесуальні правила слухання за допомогою ВКЗ: а) посадові особи компетентних органів запитуваної сторони повинні бути присутніми при проведенні ВКЗ, при необхідності їм повинні бути надані послуги перекладача; на них покладається відповідальність як за встановлення особистості особи, що повинна бути заслухана, так і за дотриманням фундаментальних принципів законодавства власної держави; якщо посадові особи компетентних органів запитуваної сторони вважають, що під час проведення слухань були порушені фундаментальні принципи законодавства їхньої країни, вони повинні прийняти всі необхідні міри для того, щоб гарантувати, що слухання справи буде продовжене відповідно до зазначених принципів; б) заходи для захисту особи, що повинна бути заслухана в ході ВКЗ, підлягають узгодженню, якщо це необхідно, між компетентними органами запитуваної і запитуючої сторін; в) слухання (допит) повинне бути проведене безпосередньо чи під керівництвом посадових осіб компетентних органів запитуючої сторони і відповідно до її кримінально-процесуального законодавством; г) на прохання запитуючої сторони чи особи, що підлягає допиту, запитувана сторона повинна гарантувати надання допомоги перекладача, якщо це необхідно; д) особа, яка підлягає допиту, може заявити про своє право не давати показання, якщо це передбачено законодавством запитуваної чи запитуючої сторони; е) відповідно до власного законодавства запитувана сторона повинна забезпечити вживання заходів, спрямованих на неприпустимість відхилення допитуваної особи від дачі показань, а також про відповідальність за дачу свідомо неправдивих показань; ж) по завершенні слухання (допиту) посадові особи компетентних органів запитуваної сторони повинні скласти протокол, у якому вказуються: дата і місце проведення ВКЗ, дані про особистість допитаної і посадової осіб компетентних органів запитуваної сторони, що брали участь у ВКЗ, її технічні умови; складений протокол направляється запитуючій стороні.

Практично аналогічна норма, тільки трохи в іншій редакції, міститься в *Другому додатковому протоколі* від 2001 р., ст. 9 якого (*“Проведення слухання шляхом відеоконференції”*) надає можливість використання ВКЗ при наданні правової допомоги і передбачає наступні процесуальні правила використання ВКЗ: 1) якщо особа перебуває на території однієї Сторони та має давати свідчення як свідок або експерт судовим органам іншої Сторони, остання може, якщо особиста явка особи для надання свідчень на її території є небажаною або неможливою, просити про заслуховування свідчень шляхом ВКЗ, як це передбачається в пунктах 2-7; 2) запитувана Сторона може погодитись на заслуховування свідчень шляхом ВКЗ за умови, що використання ВКЗ не суперечить основним принципам її законодавства та вона має технічні можливості для проведення такого слухання. Якщо запитувана Сторона не має доступу до технічних засобів для ВКЗ, такі засоби можуть надаватися їй Стороною, що запитує, за взаємною згодою; 3) прохання про заслуховування свідчень шляхом ВКЗ містять на додаток до інформації, згаданої в статті 14 цієї Конвенції, виклад причин, з яких особиста присутність свідка або експерта є небажаною або неможливою, назву судового органу та імена осіб, які проводитимуть ВКЗ; 4) судові органи запитуваної Сторони викликають згадану особу для явки відповідно до норм національного законодавства; 5) при заслуховуванні свідчень шляхом ВКЗ застосовуються такі правила: а) представники судових органів запитуваної Сторони беруть участь в заслуховуванні свідчень, у разі необхідності їм допомагає перекладач; вони несуть відповідальність як за забезпечення впізнання особи, яка дає свідчення, так і за дотримання основних принципів законодавства запитуваної Сторони. Якщо представники судових органів запитуваної Сторони вважають, що під час заслуховування свідчень порушуються основні принципи законодавства запитуваної Сторони, вони негайно вживають необхідних заходів для того, щоб подалі заслуховування свідчень відбувалось за вищезгаданими принципами; б) заходи щодо захисту особи, яка дає свідчення, погоджуються в разі необхідності компетентними органами запитуваної Сторони та Сторони, що запитує; в)

заслуховування свідчень проводиться безпосередньо судовими органами Сторони, що запитує, або під їхнім керівництвом відповідно до норм її національного законодавства; г) на прохання Сторони, що запитує, або особи, яка дає свідчення, запитувана Сторона в разі необхідності забезпечує послуги перекладача для особи, яка дає свідчення; д) особа, яка дає свідчення, може заявити право відмови від дачі свідчень, яке закріплене за нею в законодавстві або запитуваної Сторони, або Сторони, що запитує; е) без шкоди для будь-яких узгоджених заходів із захисту осіб судові органи запитуваної Сторони після заслуховування свідчень складають протокол, зазначаючи дату та місце проведення слухання, ім'я особи, яка дала свідчення, імена та посади всіх інших осіб запитуваної Сторони, які брали участь у заслуховуванні свідчень, будь-яку взяту присягу, а також технічні умови, за яких відбувалось свідчення. Документ надсилається компетентними органами запитуваної Сторони компетентним органам Сторони, що запитує; 7) кожна Сторона вживає необхідних заходів для забезпечення того, щоб до свідків або експертів, які заслуховуються на її території відповідно до цієї статті та відмовляється давати свідчення, коли вони зобов'язані свідчити, або дають хибні свідчення, її національне законодавство застосовувалося в такий же спосіб, як якщо б ці свідчення давалися у внутрішньому провадженні; 8) сторони можуть на свій розсуд застосовувати положення цієї статті, де це є доцільним, та за згоди компетентних органів, також щодо надання доказів шляхом проведення ВКЗ та спосіб, у який проводиться така конференція, погоджуються між Сторонами відповідно до їхнього національного законодавства та відповідних міжнародних документів. Заслуховування свідчень за участю обвинувачуваної або підозрюваної особи проводиться лише за її згоди; 9) кожна Договірна Держава може в будь-який час шляхом направлення заяви на ім'я Генерального секретаря Ради Європи заявити, що вона не користуватиметься можливістю, передбаченою вище в пункті 8, щодо застосування положень цієї статті також і до заслуховування свідчень шляхом ВКЗ за участю обвинувачуваної або підозрюваної особи²³⁷ [].

Другим додатковим протоколом, також як і Конвенцією ЄС передбачено як альтернативний, економічно більш вигідний, ніж метод ВКЗ спосіб одержання показань від свідків або експертів – *проведення слухання шляхом телефонної конференції* (ст. 10). Умови, за якими надається така допомога, практично збігаються з процесуальними правилами використання ВКЗ.

Кишинівською конвенцією 2002 р. також передбачена можливість використання ВКЗ для одержання доказів по кримінальних справах при наданні правової допомоги. Зокрема, ст. 6 Кишинівської конвенції (*“Обсяг правової допомоги”*) передбачає, що “Договірні Сторони надають взаємну правову допомогу шляхом виконання процесуальних і інших дій, передбачених законодавством запитуваної Договірної Сторони, зокрема, складання, пересилання і вручення адресату документів, провадження оглядів, обшуків, виїмок, передачі речових доказів, проведення експертиз, допиту сторін, третіх осіб, підозрюваних, обвинувачуваних, потерпілих, свідків, цивільних позивачів, цивільних відповідачів, їхніх представників, законних представників обвинувачуваних, експертів, пред'явлення для впізнання, *у тому числі з використанням відеозв'язку, відеозапису й інших технічних засобів* (курсив наш. – М.С.)...”. Крім цього ст. 105 Кишинівської конвенції, що називається “*Використання засобів відеозв'язку*” передбачає, що “компетентні установи юстиції Договірних Сторін при наданні правової допомоги вправі за взаємною згодою використовувати засоби відеозв'язку. *Використання засобів відеозв'язку здійснюється відповідно до внутрішнього законодавства Договірних Сторін* (курсив наш. – М.С.)”²³⁸ [].

Проектом КПК України (глава 57), прийнятим Верховною Радою України в першому читанні передбачається використання ВКЗ при одержанні доказів по кримінальних справах у сфері надання правової допомоги. Зокрема, ст. 653 (“*Допит свідка, потерпілого, експерта на доручення компетентного органу іноземної держави за допомогою відео- або телефонної конференції*”) Проекту КПК України передбачає наступні процесуальні правила використання ВКЗ: 1) у разі, коли явка свідка, потерпілого чи експерта до компетентного органу іноземної держави для дачі показань

є неможливою чи небажаною, їхній допит може бути проведений за допомогою відео або телефонної конференції. Згода осіб на проведення їхнього допиту в такий спосіб є обов'язковою; 2) від особи, допит якої проводиться за допомогою відео або телефонної конференції, отримують письмову згоду на його проведення, яка долучається до протоколу допиту; 3) уповноважений орган України після отримання згоди особи на її допит, доручає компетентному органу за місцем її перебування забезпечити присутність слідчого, прокурора чи судді під час проведення цих дій, фіксування допиту на відео- чи аудіо носії та складання по закінченню допиту протоколу. Зазначений протокол допиту складається за результатами перегляду відео чи прослуховування аудіо запису конференції з дотриманням вимог цього Кодексу; 4) компетентний орган іноземної держави, який доручає проведення допиту, повинен забезпечити на своїй території участь перекладача на час проведення відео чи телефонної конференції; 5) у разі, якщо під час допиту присутнім слідчим, прокурором чи суддею буде виявлено порушення вимог законодавства України з боку особи, яка безпосередньо провадить допит, вони повинні вжити невідкладних заходів для їх усунення; 6) протокол допиту та носії відео- чи аудіо інформації надсилаються до компетентного органу іноземної держави²³⁹[].

На жаль ст. 653 Проекту КПК України передбачає використання методу ВКЗ тільки при проведенні допиту свідка, потерпілого й експерта при наданні правової допомоги по кримінальних справах, тоді як потенційні можливості, що надає ВКЗ у сфері надання правової допомоги набагато ширші, а тому у КПК України необхідно передбачити, що правова допомога у проведенні процесуальних (слідчих і судових) дій з використанням методу ВКЗ може бути надана іноземній державі як у порядку виконання положень міжнародного договору, стороною в якому є Україна, так і при відсутності договірних відносин. Питання про допустимість застосування в інтересах іноземної держави ВКЗ з території України залишається на розсуд її компетентних органів, оскільки запитувана країна при надходженні запиту може (але не зобов'язана) погодитися на застосування ВКЗ, якщо тільки це не буде суперечити фундаментальним

принципам її законодавства. Проектом КПК України передбачені також підстави застосування технології ВКЗ, коли явка зазначених у статті 653 осіб неможлива або небажана. Однак у статті не вказані *критерії*, що визначають неможливість і (або) небажаність особистої присутності особи в місці проведення допиту. Тому також є необхідність визначити виключні обставини справи, що вимагають одержання показань із застосуванням методу ВКЗ.

Вважаємо, що прискорити розслідування і розгляд кримінальних справ відносно злочинів, ускладнених іноземним елементом, уніфікувати правозастосовну практику доцільно шляхом провадження процесуальних (судових або слідчих) дій при наданні правової допомоги по кримінальних справах з використанням методу ВКЗ, що передбачено низкою міжнародних договорів з імплементацію цих положень до кримінально-процесуального законодавства України.

Аналіз перерахованих вище міжнародно-правових документів дозволяє нам зробити висновок, що норми, які містяться в них, спрямовані на регламентацію надання (отримання) правової допомоги по кримінальних справах з використанням методу ВКЗ. Однак не всі перераховані міжнародно-правові документи обов'язкові для України, оскільки не підписані і не ратифіковані нею. Деякі з перерахованих документів відносяться до категорії так званого “м'якого права”²⁴⁰[], розпорядження якого не обов'язкові для держав. Разом з тим, розпорядження і рекомендації, що містяться в таких міжнародно-правових актах можуть і повинні бути враховані при укладанні міжнародних договорів України, у внутрішньодержавному правовому регулюванні правовідносин, що виникають при наданні (отриманні) правової допомоги по кримінальних справах з використанням методу ВКЗ.

Що стосується Конвенції ЄС, то її положення з розглянутого питання повинні бути відображені в національному кримінально-процесуальному законодавстві. Такий висновок пояснюється тим, що відповідно до Закону України “*Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу*”²⁴¹[] така адаптація (як процес приведення законів та інших нормативно-

правових актів України у відповідність з правом ЄС) має на увазі також і діяльність України з адаптації кримінального і кримінально-процесуального законодавства до права ЄС²⁴² [].

Правове регулювання ВКЗ у кримінальному судочинстві в даний час тільки формується. Однак незважаючи на це перспективи використання ВКЗ визначають необхідність кримінально-процесуального регулювання її використання при розслідуванні і розгляді кримінальних справ у внутрішньодержавному законодавстві. Тому з метою удосконалення порядку надання правової допомоги по кримінальних справах та проведення процесуальних дій з використанням методу ВКЗ вважаємо за необхідне включити в КПК України відповідні норми, що регламентують процесуальні і процедурні особливості виконання слідчих і судових дій з використанням методу ВКЗ. Мова йде про формування в національному кримінально-процесуальному законодавстві правових основ проведення процесуальних дій за допомогою методу ВКЗ при наданні (отриманні) правової допомоги у кримінальних справах. Детальна регламентація процедурних питань надання (отримання) правової допомоги по кримінальних справах із використанням методу ВКЗ дозволить, насамперед, забезпечити виконання в Україні запитів іноземних держав, а також захист прав і законних інтересів осіб, за участю яких можуть проводитися процесуальні дії.

Основні положення, теоретичні висновки і практичні рекомендації, що містяться у розділі, викладені в більш ніж двадцяти наукових працях, що входять до переліку ВАК України, Росії та Молдови.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ВЗАЄМНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦВ'ЯЗКУ

При розслідуванні і розгляді кримінальних справ, не ускладнених іноземним елементом, у край рідко бувають випадки, коли з тих чи інших причин на території власної держави не може бути забезпечена явка особи, для проведення з її участю необхідних процесуально-слідчих дій. У зв'язку з цим метод ВКЗ, головним чином став застосовуватися при наданні (отриманні) правової допомоги у кримінальних справах у сфері міжнародного співробітництва. Однак ні діючим, ні проектом КПК України не передбачено необхідних норм, що регулюють належним чином проведення процесуальних дій за допомогою методу ВКЗ при наданні правової допомоги по кримінальних справах. Оскільки від процесуальних дій, проведених за допомогою ВКЗ, вимагається відповідність специфіці процедур запитуючої держави, тому вимагають рішення процесуальні проблеми, пов'язані з використанням ВКЗ, як на досудовому слідстві, так і в суді. Проблема полягає у вирішенні процедурних питань провадження процесуальних дій з використанням ВКЗ, у тому числі, яке з національних законодавств варто застосовувати, коли учасники ВКЗ знаходяться в різних країнах; де повинен знаходитись захисник підозрюваного чи обвинувачуваного;

чи можна вважати підписом, по суті, копію підпису, отриману через засоби комп'ютерного або іншого зв'язку; прокурор, якої країни повинен здійснювати нагляд²⁴³[]. Також повинні бути вирішені питання правового забезпечення допустимості отриманих за допомогою ВКЗ доказів; питання, що стосуються привілеїв і імунітетів свідків; а також вирішені питання кримінальної відповідальності свідків (потерпілих, експертів), що беруть участь у процесуальних діях, трансльованих за допомогою ВКЗ, за відхилення від явки по відповідній повістці, відмовлення від дачі показань без поважної причини, дачу неправдивих показань, чи інше перешкоджання здійсненню відповідних процесуальних дій²⁴⁴[]. Формування правових основ використання ВКЗ у сфері надання правової допомоги припускає вирішення й інших питань, що виникають, наприклад, про можливість застосування методу ВКЗ у відношенні осіб, що страждають фізичними вадами чи неповнолітніх.

У зв'язку з цим в національному кримінально-процесуальному законодавстві повинні знайти своє вирішення наступні питання: 1) співвідношення методу ВКЗ із принципами кримінального процесу і, насамперед, із принципом безпосередності дослідження доказів і ін.; 2) загальні умови і підстави надання правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу ВКЗ, а також використання отриманих за допомогою ВКЗ доказів у національному кримінальному судочинстві; 3) особливості проведення процесуальних дій із застосуванням методу ВКЗ; 4) процесуальне положення осіб, що присутні і беруть участь, а також залучених до використання ВКЗ при проведенні провадженні процесуальної дії чи судового засідання.

3.1. Реалізація принципу безпосередності дослідження доказів при проведенні процесуальних дій за допомогою методу відеоконференцз'язку

Розглядаючи питання про співвідношення методу ВКЗ з переважною більшістю принципів кримінального процесу, можна зробити висновок, що ці відносини складаються таким чином, що говорити про яке-небудь їхнє порушення, власне кажучи, не доводиться. Багато принципів узагалі “не відчують” на собі впливу методу ВКЗ, і продовжують діяти так як і при традиційному порядку проведення процесуальних дій, провадженні по кримінальній справі в цілому. Однак є і принципи судочинства, відношення яких до методу ВКЗ потребує більш докладного вивчення. До їх числа необхідно віднести принцип безпосередності дослідження доказів. Тим більше що однією із причин, за якої метод ВКЗ поки що не знайшов свого широкого поширення в діяльності, пов'язаній зі збиранням та перевіркою доказів по кримінальних справах, є, на думку деяких авторів, наявність у кримінально-процесуальному законодавстві багатьох держав основного правового принципу про безпосередність дослідження судом відповідних доказів.

Під час обговорення процесуальних особливостей надання правової допомоги по кримінальних справах з використанням методу ВКЗ необхідно розглянути питання про вплив, що має технологія ВКЗ при одержанні доказів на слідчого, прокурора, суд і інших учасників процесуальної дії чи судового розгляду. Тим більше, що при

ратифікації Другого додаткового протоколу 2001 р. обов'язково стане питання про допустимість застосування і співвідносність ВКЗ з основними принципами кримінального процесу, насамперед безпосередності і змагальності. Крім того, ст. 8 Другого додаткового протоколу передбачає, що, якщо клопотання містить яку-небудь формальність або певну процедуру, що вимагає законодавство запитуючої сторони, то навіть якщо ця формальність або процедура не знайома запитуваній стороні, ця сторона повинна задовольнити клопотання в тій мірі, у якій це не суперечить фундаментальним принципам її права.

Саме з позиції принципу безпосередності дослідження доказів застосування методу ВКЗ при наданні правової допомоги по кримінальних справах, у кримінальному судочинстві в цілому найбільше може бути піддане критиці. Пояснити це неважко, оскільки процесуальний порядок проведення процесуальних дій з використанням методу ВКЗ має деякі особливості, що відрізняють його від традиційного порядку. Тому на перший погляд може здатися, що застосування ВКЗ впливає на демократичні засади судочинства, суперечить принципу безпосередності.

В теорії кримінального процесу під безпосередністю розуміють особисте сприйняття суддями джерел доказів і вирішення справи, власне кажучи, на підставі тільки тих відомостей про факти (доказів), що досліджені, перевірені й оцінені судом (суддею) разом з учасниками процесу в ході судового розгляду²⁴⁵[]. Це означає, що суди розглядають і досліджують докази, одержуючи їх від першоджерела, а не задовольняючись їх оголошенням чи ознайомленням з матеріалами справи, у яких органи досудового розслідування зафіксували відомості про факти, що стосуються справи.

Питання про безпосередність дослідження доказів законодавчо урегульоване для судових стадій кримінального процесу. Судове слідство не зводиться виключно до перевірки того, що було встановлено на досудових стадіях процесу. Це самостійне дослідження всіх матеріалів справи, найчастіше з залученням нових, раніше не відомих доказів. В умовах гласності і змагальності суд повинен ретельно вивчити й оцінити

кожен доказ окремо і всі докази в їхній сукупності, а потім скласти своє внутрішнє переконання з усіх основних питань справи. При цьому він керується правилами, стисло сформульованими в ст. 257 КПК. Зміст цих положень у тому, що суд не може обмежитися ознайомленням з показаннями обвинувачуваних, свідків, потерпілих з протоколів їхніх допитів, складених на досудових стадіях процесу. Він сам допитує цих осіб у судовому засіданні, і ті усно дають свої показання. Суд безпосередньо знайомиться з доказами, не вдаючись для цього до допомоги кого-небудь. Не можна не погодитися з висловленням В.М. Савицького по цьому питанню про те, що “пряме сприйняття показань того, хто говорить, ніколи не зможе знайти собі рівноцінну заміну в читанні протоколів його допитів, якою б високою не була якість таких протоколів”²⁴⁶ [].

Однак у розумінні цього принципу під впливом потреб правоохоронних і судових органів в ефективному розслідуванні, розгляді і вирішенні кримінальних справ відбулися помітні зміни, що підтверджують сучасні тенденції, пов'язані з певним об'єктивним обмеженням безпосередності дослідження доказів у кримінальному процесі. Законодавець не може не враховувати обставини, що обумовлюють необхідність зробити виключення з цього правила. Хоча принцип безпосередності і є основним у кримінальному судочинстві, його реалізація стосовно до усіх без винятку процесуальних дій, пов'язаних зі збиранням і дослідженням доказів, на усіх без винятку стадіях кримінального процесу неможлива. Так, у законі (ст. 257 КПК) вимога безпосереднього дослідження доказів адресована тільки суду. І це зовсім виправдано, оскільки до умов досудового розслідування цей принцип застосуємо лише частково. У провадженні слідчого одночасно може знаходитися безліч кримінальних справ. І щоб не вийти за межі термінів, він змушений розслідувати їх паралельно. У деяких випадках, передбачених законом, слідчий звертається за допомогою до інших слідчих, а для провадження оперативних і пошукових дій – до органів дізнання. При розслідуванні складних, багатоепізодних справ, як правило, створюється бригада слідчих, кожний з яких розслідує певний епізод чи усю злочинну діяльність одного з обвинувачуваних. В

усіх такого роду випадках слідчому – керівнику бригади, яким після закінчення розслідування має бути прийняте рішення про подальший напрямок кримінальної справи, багато відомостей про факти доводиться одержувати не безпосередньо від свідків, потерпілих, обвинувачуваних і інших осіб, а з протоколів допитів, огляду, обшуку чи виїмки, складених іншими слідчими. Іншими словами, на досудовому слідстві безпосереднє сприйняття доказів що, так необхідне для правильної їхньої оцінки і формування підсумкового висновку, значно утруднене і практично не може бути реалізоване в повному обсязі.

З принципу безпосередності самим законодавцем зроблено ряд суттєвих виключень і в стадії судового розгляду. Особливий процесуальний порядок дій у випадках, передбачених КПК встановлюється в силу саме винятковості обставин (за винятком мабуть ст. 299 КПК), обумовлених факторами як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Особливо необхідно відзначити, що у всіх таких випадках між судом, наділеним обов'язком і правом безпосереднього сприйняття матеріалів кримінальної справи, і першоджерелами доказів існують проміжні ланки і посередники, що, звичайно, виступає в якості додаткового і зайвого нашарування, що заважає правильному сприйняттю й оцінці доказів, а також суперечить самому змісту поняття “безпосередність”²⁴⁷[]. Так, не можуть безпосередньо судом оглядатися речові докази, що відносяться до товарів і продукції, які швидко псуються, згідно, ч. 4 ст. 80 КПК України, після їхнього огляду і опису в протоколі слідчим, а також перевірки їх якості, повертаються власнику, реалізуються чи знищуються. Аналогічним чином, не можуть бути безпосередньо сприйняті судом і сторонами показання осіб, що не з'явилися з поважних причин у судові засідання. Стосовно до свідка оголосити в суді його показання, дані на стадії досудового розслідування чи на суді можна: 1) при наявності суттєвих протиріч між цими показаннями і показаннями свідка на суді (п. 1 ч. 1 ст. 306 КПК); 2) при відсутності в судовому засіданні свідка з причин, що виключають можливість його явки в суд (п. 2 ч. 1 ст. 306 КПК); 3) якщо у відношенні свідка застосовуються заходи безпеки, і він звільнений від обов'язку з'являтися в

судовому засіданні при наявності письмового підтвердження показань, даних ним раніше (ч. 2 ст. 292 КПК). Крім того, відступ від принципу безпосередності передбачений ч. 2 ст. 290 КПК – у виключних випадках суд може звільнити від явки в судові засідання потерпілого, у відношенні якого приймаються заходи безпеки, і обмежитися письмовим підтвердженням ним своїх показань, даних раніше. Такі показання повинні бути оголошені в судовому засіданні. Суд оголошує в судовому засіданні показання підсудного, якщо він відмовився давати показання на судовому слідстві або якщо справа розглядається в його відсутності (ст. 301 КПК).

Дуже істотним виключенням, зробленим законодавцем із принципу безпосередності дослідження доказів є ст. 299 КПК, відповідно до якої суд вправі, якщо проти цього не заперечують учасники судового розгляду, визнати недоцільним дослідження доказів стосовно тих фактичних обставин справи та розміру цивільного позову, які ніким не оспорюються. При цьому суд повинен переконатися, що сторони правильно розуміють зміст цих обставин, і їх відмова від дослідження доказів є добровільною. Отже, матеріали досудового розслідування можуть бути покладені в основу вироку, навіть якщо вони не досліджені судом і сторонами в судовому засіданні. Як уже відзначалося, часткова відмова від дотримання в кримінальному судочинстві принципу безпосередності дослідження доказів встановлюється в силу винятковості обставин, яких, за змістом статті 299 КПК не має. Залучення до справи різного роду довідок, характеристик і інших письмових документів без їхнього оголошення і ознайомлення з ними всіх учасників процесу є суттєвим виключенням із принципу безпосередності і підтверджує сучасну тенденцію, пов'язану з обмеженням цього принципу в кримінальному судочинстві.

В окремих випадках законодавець, як уявляється, з міркувань зручності процесу і додання йому більш строгої процесуальної форми, прямо відмовляється від винятково безпосереднього сприйняття в суді даних, що мають значення у справі, у їхній первісній формі, а вимагає їхнього опису у відповідному протоколі, залишаючи на розсуд сторін і суду, що беруть участь у справі, можливість безпосереднього їхнього

дослідження. Яскравим прикладом цього є ст. 187¹ КПК України, що регламентує порядок зняття інформації з каналів зв'язку. Відповідно до цієї статті, з одного боку, результати дослідження інформації, знятої з каналів зв'язку фіксуються в протоколі огляду (відтворюється відповідна частина запису, що має доказове значення), а з іншого боку – носій самої інформації (фонограма) залучається до матеріалів кримінальної справи (як речовий доказ) для забезпечення можливості його повторного прослуховування, у тому числі й у судовому засіданні. Відповідно дослідження в суді записаних переговорів може проходити як по протоколу, так і шляхом прослуховування самої фонограми.

Приведене вище свідчить про те, що *безпосередність дослідження доказів у сучасному кримінальному процесі є принципом, з якого законодавець зробив ряд дуже суттєвих виключень*. На думку Ф.М. В'яткіна, використання методу ВКЗ у кримінальному судочинстві *“припускає ще в більшому ступені розширити тлумачення безпосередності участі сторони в процесі”*²⁴⁸ [].

Дійсно, порядок проведення процесуальних дій із застосуванням ВКЗ при наданні правової допомоги має деякі особливості, що відрізняють його від загального порядку проведення зазначених дій. На цій підставі робляться помилкові висновки, що це два принципово самостійних процесуальних порядки. Однак принципи кримінального процесу ті самі, як для традиційного порядку проведення процесуальних дій, так і для порядку з використанням ВКЗ. Відмінність останнього полягає в тому, що в ньому ці принципи під впливом таких факторів як *швидкість, простота, процесуальна економія* видозмінюються, при цьому, не втрачаючи свого процесуального характеру. Вилучення, характерні для процедури застосування ВКЗ у сфері міжнародного співробітництва вводяться з метою максимального *прискорення, можливого здешевлення і спрощення* порядку надання правової допомоги у кримінальних справах. Відповідно, надання правової допомоги у кримінальних справах з використанням ВКЗ набуває таких якостей, як швидкість, ефективність, процесуальна економія. Так, застосування ВКЗ у сфері надання правової допомоги по кримінальних

справах дозволяє значно прискорити виконання міжнародних доручень, наприклад, при необхідності одержання показань від осіб, що знаходяться на території іноземної держави.

Крім того, при традиційному виконанні запитуваних процесуальних дій у порядку правової допомоги по кримінальних справах, суд і слідчий (прокурор) запитуючої держави, як правило, змушені відступити від принципу безпосередності і використовувати в національному кримінальному процесі докази, отримані посадовими особами компетентних органів запитуваної держави, які (докази) найчастіше страждають неповнотою, містять протиріччя, викликають сумнів у своїй достовірності. Такі докази завжди опосередковані і їхнє використання в національному кримінальному процесі підвищує ймовірність одержання неповної і перекрученої інформації про факти. При проведенні запитуваних процесуальних дій з використанням методу ВКЗ такої ситуації можна уникнути, оскільки сторони вступають у безпосередній контакт між собою й судом (прокурором, слідчим), одержують реальну можливість брати активну участь у дослідженні всіх доказів, одержувати з першоджерел докази про обставини, що входять у предмет доказування, і використовувати їх при обґрунтуванні висновків у справі. Можна навіть говорити, що *безпосередність виступає основною умовою проведення слідчої і іншої процесуальної дії за допомогою методу ВКЗ*, оскільки процес проведення процесуальної дії з використанням методу ВКЗ у порядку правової допомоги здійснюється у віддаленій "присутності" обвинувачуваного, потерпілого, свідка, які безпосередньо сприймають хід і результати відповідної дії. Відображення ходу й результатів процесуальної дії здійснюється як у пам'яті присутніх і тих осіб, що беруть участь при цьому, так й одержує певну фіксовану форму (за допомогою протоколювання і відеозапису).

На нашу думку, факт перебування свідка, потерпілого, обвинувачуваного, експерта або іншої особи в залі суду або іншому місці проведення процесуальної дії суттєво не впливає на здатність слідчого, прокурору, суду відрізнити правдиві показання від неправдивих. Суд запитуючої держави, отримуючи свідчення за

допомогою методу ВКЗ може враховувати практично всі нюанси поведінки, які проявляються при особистому спілкуванні, тому використання методу ВКЗ узгоджується з принципом безпосередності і не має суттєвих недоліків у порівнянні з традиційними способами одержання показань, не створює нездоланного бар'єру для ефективної комунікації між учасниками процесуальної дії, не має кардинальних відмінностей в оцінці показань. Свідки і потерпілі доступні суду, стороні захисту й стороні обвинувачення і можуть бути допитані за всіх обставин, що мають значення для справи.

Використання методу ВКЗ при проведенні судового засідання з віддаленою присутністю обвинувачуваного також не входить у суперечність із принципом змагальності²⁴⁹[]. Аналіз відповідних положень Міжнародного пакту про цивільні і політичні права (1966 р.), Конвенції про захист прав людини і основних свобод (1950 р.) дозволяє нам зробити висновок, що реалізація основних гарантій судового захисту припускає, що обвинувачуваний, якій перебуває на території іноземної держави, якщо його участь необхідна в проведенні на території запитуючої держави процесуальних дій (судового засідання) повинен мати можливість заявляти відводи і клопотання, ознайомиться з позиціями учасників процесуальної дії (судового засідання) і додатковими матеріалами, якщо такі надані, давати показання. Зазначені процесуальні права є необхідними, але не вичерпними гарантіями як судового захисту і справедливого розгляду справи в умовах змагальності, так і законного та обґрунтованого проведення відповідної процесуальної дії за участю обвинувачуваного. Але не тільки обвинувачуваному (у тому числі особі, що утримується під вартою на території іноземної держави), але й іншим особам, що перебувають у запитуваній державі, участь яких необхідна в запитуючій державі при провадженні по кримінальній справі повинне бути забезпечене право довести до відома слідчого, прокурора й суду свою позицію по обговорюваних питаннях шляхом особистої участі в процесуальних діях (судовому засіданні). У зв'язку з цим проведення запитуваних процесуальних дій за допомогою ВКЗ не може витлумачуватися як обмежуваче право обвинувачуваного,

потерпілого й інших учасників шляхом особистої участі в процесуальних діях (судовому засіданні), проведених у запитуючій державі, повідомити слідчому, прокурору, суду необхідні в справі відомості, викласти свою думку з питань, пов'язаних з розслідуванням і розглядом кримінальної справи. ВКЗ реально забезпечує обвинувачуваному можливість, як на досудових стадіях, так і в суді, в умовах дотримання принципу змагальності сторін висловитися з розглянутих судом питань, привести доводи в спростування висновків протилежної сторони, надавати докази і заявляти клопотання. Обвинувачуваний безпосередньо в судовому засіданні не бере участі, однак його віддалена присутність у суді забезпечує ВКЗ. Він точно так само має можливість заявляти клопотання, представляти докази, брати участь в їхньому дослідженні, як якби він безпосередньо знаходився в залі суду. Крім того, безпосередня відсутність обвинувачуваного в залі суду може бути компенсована участю його захисника і законного представника, що в суді будуть відстоювати його права і інтереси.

Неважко переконатися в тому, що застосування такого прогресивного методу як ВКЗ при виконанні міжнародних слідчих (судових) доручень, незначно впливає на дію принципів кримінального судочинства, і в першу чергу на принципи змагальності і безпосередності. Одержання доказів за допомогою ВКЗ може бути найкращою альтернативою, дозволяючи суду, прокурору, слідчому безпосередньо спостерігати за поведінкою учасника процесуальної дії, його емоціями, жестами, виразом обличчя, голосом, реакцією на поставлені питання, тобто враховувати всю повноту факторів, що впливають на оцінку індивідуальних показань; дозволяє суду безпосередньо заслуховувати показання допитуваного, що, безумовно, сприяє більш ретельному і повному встановленню обставин справи, у відмінності від одержання доказів у порядку надання правової допомоги по кримінальних справах за допомогою виконання доручення про провадження слідчої дії, де вимога ст. 257 КПК України про безпосередність і усність дослідження доказів, судом не реалізується зовсім.

3.2. Загальні умови і підстави надання правової допомоги у кримінальних справах з використанням відеоконференцзв'язку

У відповідності з ч. 1 ст. 10 (“Заслуховування шляхом відеоконференції”) Конвенції ЄС від 2000 р.²⁵⁰[] якщо особа, що підлягає допиту в якості свідка чи експерта, знаходиться на території іноземної держави, а її явка до місця допиту є небажаною чи неможливою, то про її допит за допомогою ВКЗ може бути надіслане прохання про надання правової допомоги. Запитувана сторона при надходженні такого запиту повинна погодитися на застосування ВКЗ, якщо: 1) це не суперечить фундаментальним принципам законодавства запитуваної держави; 2) для цього є відповідні технічні можливості. При відсутності останніх допускається за узгодженням сторін надання необхідних технічних засобів запитуючою стороною.

Відповідно *приводом* до надання правової допомоги по кримінальних справах з використанням ВКЗ є передбачене міжнародним договором або засноване на принципі взаємності прохання відповідної процесуальної форми слідчого, прокурора, суду або судді, у провадженні яких знаходиться кримінальна справа, до компетентного органу запитуваної держави про проведення процесуальних (слідчих або судових) дій з використанням ВКЗ.

Що стосується вимог до форми і змісту прохання про надання правової допомоги з використанням методу ВКЗ, то вони схожі з встановленими ст. 14 Європейської конвенції 1959 р., ст. 37 Договору Бенілюксу і доповнені переліком відомостей, специфічних для цього виду правової допомоги. Так, у *проханні* повинні бути зазначені

причини, через які небажана або неможлива особиста присутність свідка (експерта), а також точні дані про компетентний орган і конкретних осіб, що будуть проводити слухання за допомогою ВКЗ з боку запитуючої держави.

Допустимість використання в національному кримінальному процесі доказів, отриманих за допомогою ВКЗ, безпосередньо пов'язана з підставами надання правової допомоги по кримінальних справах і підставами використання методу ВКЗ при проведенні запитуваних процесуальних дій. Ці підстави необхідно відрізняти.

Питання про те, що повинно лежати в основі ухвалення рішення слідчим, прокурором і судом запитуючої держави про проведення процесуальної дії чи судового засідання з використанням методу ВКЗ має важливе значення. Вказівка в запиті причин, що не дозволяють одержати докази традиційним способом, необхідна для допустимого їхнього використання в національному кримінальному процесі, тому що метод ВКЗ повинен застосовуватися тільки в строго визначених міжнародними договорами України і кримінально-процесуальним законом випадках і при наявності процесуальних підстав. *Критеріями, які визначають винятковість випадку, що дозволяє використовувати ВКЗ, може бути особлива важливість доказів для встановлення істини в справі, і неможливість при цьому для допитуваної особи в силу об'єктивних чи суб'єктивних обставин безпосередньо постати перед судом чи слідчим.* Тому в запиті про правову допомогу повинні бути приведені докази, що підтверджують *виняткові обставини справи*, що вимагають одержання показань із застосуванням методу ВКЗ. На винятковість обставин справи можуть вказувати такі фактори як *зміст показань, недоступність особи для дачі показань звичайним способом, а також неможливість особистої присутності свідка, потерпілого, експерта або іншої особи в місці проведення процесуальної дії.* *Зміст показань* визначає необхідність останніх для всебічного, повного і об'єктивного вирішення кримінальної справи і встановлення істини. Під “*недоступністю*” особи для дачі показань необхідно розуміти небажання особи прибути в орган досудового розслідування чи суд запитуючої держави і добровільно дати показання, якщо на нього не поширюється

обов'язок з'явитися по повістці, направленій компетентним органом запитуючої держави, у провадженні якого знаходиться кримінальна справа. Особи, які не є громадянами запитуючої держави й, що перебувають на території іноземної держави, як правило, вважаються недоступними. *Критеріями, що визначають неможливість особистої присутності особи* в місці проведення допиту, можуть бути: хвороба, неміч або інші непереборні обставини, що перешкоджають участі особи в проведенні процесуальної дії протягом тривалого чи невизначеного періоду часу; неможливість особи з поважних причин прибути в суд чи інше місце проведення процесуальної дії в зв'язку з великими витратами до її місця проживання, з урахуванням важливості її показань; явка особи до місця проведення процесуальної дії пов'язана з небезпекою для її життя чи з необхідністю застосування особливих мір забезпечення її безпеки. Тобто, головним критерієм, що визначає винятковість обставин справи, при яких допускається використання ВКЗ, є особлива важливість для правильного вирішення кримінальної справи і встановлення істини доказів, що передбачається одержати, сполучена з неможливістю для особи в силу об'єктивних і (чи) суб'єктивних причин безпосередньо стати перед судом чи слідчим. Застосування ВКЗ в інших випадках можливе при згоді сторін у справі чи по клопотанню обвинувачуваного і його захисника, а також, якщо це передбачено міжнародним договором України, міжнародною угодою чи на основі взаємності. Вважаємо, що згода обвинувачуваного, потерпілого, свідка, експерта на їх участь у процесуальних діях за допомогою ВКЗ для одержання їхніх показань не потрібна, тому не повинна розглядатися як обов'язкова. В зв'язку з цим, ми вважаємо, що *підставами* використання методу ВКЗ при наданні правової допомоги по кримінальних справах можуть бути:

□ необхідність одержання і дослідження доказів в умовах, що утрудняють або виключають за якихось причин об'єктивного і (або) суб'єктивного характеру присутність першоджерела доказів (обвинувачуваного, потерпілого, свідка, експерта та інших осіб) у місці їхнього одержання і дослідження протягом тривалого чи невизначеного періоду часу, тобто необхідність забезпечення віддаленої присутності

учасників процесуальної дії, досудового розслідування, судового розгляду, що знаходяться за межами України;

❑ необхідність одержання показань від осіб, що утримуються під вартою, засуджених і що відбувають покарання на території іноземної держави;

❑ необхідність одержання згоди засудженого на передачу його з однієї країни в іншу для виконання вироку;

❑ необхідність забезпечення безпеки учасника процесуальної дії при наданні правової допомоги по кримінальних справах;

❑ наявність заявленого клопотання обвинувачуваного про виклик і допит свідка, який викриває його у вчиненні злочину і що перебуває на території іноземної держави, тобто використання ВКЗ як реального механізму реалізації права конфронтації²⁵¹ [];

❑ особлива важливість доказів по кримінальній справі, ускладненій іноземним елементом і неможливість або особлива складність їхнього одержання традиційним способом.

Використання ВКЗ при наданні ВПД у КС не повинне обмежуватися розслідуванням певних категорії злочинів і ставитися в залежність від місця перебування допитуваного або іншого учасника процесуальної дії. Її застосування можливе при розслідуванні і розгляді будь-яких кримінальних справ, ускладнених іноземним елементом, але тільки в строго визначених випадках, і при наявності процесуальних підстав. Тому необхідно визначити перелік дій, при проведенні яких можливо використовувати метод ВКЗ. На нашу думку, з використанням методу ВКЗ при наданні правової допомоги можливе проведення наступних процесуальних (судових, слідчих) дій: 1) допиту (свідка, потерпілого, обвинувачуваного, експерта); 2) очної ставки; 3) огляду; 4) пред'явлення для впізнання; 5) віддаленої “присутності” представників запитуючої сторони при наданні таких видів правової допомоги як обшук і виїмка; 6) віддаленої “присутності” у судовому засіданні окремих учасників кримінального процесу на весь час розгляду справи; 7) проведення необхідних запитуючій державі процесуальних дій з особою, що утримується під вартою на

території запитуваної держави; 8) перегляду по клопотаннях засуджених судових рішень, що не вступили в законну силу, коли їхня участь за якихось причин неможлива або утруднена; 9) координація спільної діяльності правоохоронних і судових органів держав, у тому числі шляхом надання запитуючій стороні можливості негайного ознайомлення з доказами, отриманими за запитом про надання правової допомоги.

Крім того, можна визначити деякі *загальні умови і процесуальні особливості* проведення процесуальних дій в порядку надання правової допомоги по кримінальних справах з використанням методу ВКЗ. Правомірність проведення процесуальних дій за допомогою ВКЗ повинна визначатися наступними *загальними умовами*: *по-перше*, процесуальні дії з використанням ВКЗ при наданні правової допомоги можуть проводитися при наявності підстав, передбачених міжнародними договорами України, кримінально-процесуальним законом або на умовах гарантування принципу взаємності. Проведення процесуальних дій з використанням ВКЗ при наданні ВПД не є безмежним, не зможе замінити собою безпосередню дачу показань, безпосередню участь особи в проведенні процесуальної дії, тому її застосування є допустимим при наявності певних обставин, коли в силу об'єктивних або суб'єктивних причин є неможливим одержати особливо важливі для встановлення істини докази традиційним способом; *по-друге*, проведення процесуальних дій за допомогою ВКЗ в порядку надання правової допомоги повинне супроводжуватися відеозаписом, що може виступати самостійною формою закріплення доказів разом із протоколюванням; *по-третє*, проведення процесуальних дій з використанням ВКЗ у порядку надання правової допомоги не може здійснюватися відносно осіб, що страждають фізичними вадами (у першу чергу осіб, що страждають дефектами мови, зору і слуху).

Процесуальні особливості проведення слідчих або судових дій з використанням ВКЗ полягають в особливому, нетрадиційному для практики надання правової допомоги по кримінальних справах порядку проведення процесуальних дій, обумовлених специфікою розглянутого методу. До них зокрема можна віднести наступні: *по-перше*, при використанні методу ВКЗ процесуальні дії здійснюються для

запитуючої сторони в режимі “реального часу”; *по-друге*, метод ВКЗ дозволяє посадовим особам компетентного органу запитуючої держави *безпосередньо* проводити необхідні їм у зв'язку з розслідуванням і розглядом кримінальної справи процесуальні дії, з дотриманням законодавства цієї держави, фізично не перетинаючи кордоні запитуваної держави, при дотриманні суверенітету і територіальної цілісності останньої; *по-третьє*, процесуальна дія з використанням методу ВКЗ повинна бути організована таким чином, щоб виключити можливість визнання отриманих доказів недопустимими через певний вплив на допитуваного або іншого учасника слідчої (судової) дії з боку присутніх при проведенні процесуальної дії осіб; *по-четверте*, при використанні методу ВКЗ при одержанні і перевірці доказів по кримінальних справах деякі особливості має тактика проведення слідчих дій (зокрема, встановлення комунікативного контакту при проведенні вербальних слідчих дій). Тому використання ВКЗ визначає створення особливої тактики проведення процесуальних дій; *по-п'яте*, ВКЗ є свого роду посередником, проміжною ланкою між судом, наділеним обов'язком безпосереднього сприйняття доказів і першоджерелом доказів; *по-шосте*, має свої особливості процесуальне оформлення ходу і результатів відповідних дій, проведених за допомогою ВКЗ.

Також важливим є питання про допустимість доказів, отриманих у результаті проведення процесуальних дій з використанням ВКЗ, тобто їхньої придатності з погляду законності джерела, методів і прийомів одержання²⁵²[]. Інститут допустимості доказів забезпечує в кримінальному процесі досягнення наступних цілей: достовірності доказів і забезпечення встановлення істини в кримінальній справі (*гносеологічна сторона*) і дотримання прав та законних інтересів суб'єктів кримінального процесу (*правова сторона*)²⁵³[]. Відповідно, проблема правового забезпечення допустимості доказів, отриманих при проведенні процесуальних дій за допомогою ВКЗ у національному кримінальному процесі, повинна вирішуватися, виходячи з того, що допустимість визначається законністю джерела доказів, суб'єкта, що його одержує, умовами і способами його одержання. Допустимість доказу тісно пов'язана з

процесуальним порядком його одержання. Як відомо, способи збирання і закріплення доказів, детально визначені кримінально-процесуальним законом. Будь-яка слідча або судова дія повинна провадитися тільки відповідно до закріплених у законі правил, інакше отримані при їхньому проведенні результати не будуть мати доказового значення.

Застосування методу ВКЗ у сфері надання правової допомоги по кримінальних справах повинне визнаватися допустимим, якщо його використання:

- ❑ передбачено кримінально-процесуальним законом, не суперечить принципам кримінального процесу, відповідає цілям і завданням судочинства;
- ❑ науково достовірне, тобто відповідає науковим положенням, що лежать в основі використання методу ВКЗ;
- ❑ забезпечує ефективність провадження по кримінальній справі в цілому і проведення процесуальних дій у порядку надання правової допомоги зокрема;
- ❑ відповідає моральним нормам, не заподіює шкоди і не принижує людську гідність.

Очевидно, що застосування ВКЗ не суперечить відзначеним умовам допустимості використання розглянутого методу, однак можливість надання правової допомоги по кримінальних справах з використанням ВКЗ не передбачена кримінально-процесуальним законом. Тому для допустимого використання в кримінальному судочинстві України таких доказів, у кримінально-процесуальному законодавстві необхідно *закріпити положення* про можливість проведення процесуальних дій за допомогою ВКЗ, *детально регламентувати* підстави використання методу ВКЗ при наданні правової допомоги по кримінальних справах, процесуальні особливості такого способу збирання і перевірки доказів, процесуальне положення осіб, що присутні і беруть участь, а також залучених до використання ВКЗ при проведенні процесуальної дії за допомогою ВКЗ. Одним з важливих критеріїв допустимого використання таких доказів є перевірка достовірності отриманих за допомогою ВКЗ результатів. Проблема полягає не в тому, як будуть оформлені отримані результати, а в надійності технічного

з'єднання від втручання ззовні, оскільки недостатня захищеність від впливу на процес одержання відомостей про факти може позначитися на достовірності отриманих при проведенні процесуальної дії результатів. Визначити достовірність можна тільки при наявності реальної можливості цілком контролювати процес одержання доказової інформації в ході ВКЗ. Використання ВКЗ при наданні ВПД повинне гарантувати допустимість і достовірність доказів, отриманих таким способом. Процедура проведення процесуальних дій за допомогою ВКЗ може бути визнана допустимою за умови дотримання вимог, що забезпечують і гарантують обвинувачуваному, потерпілому, свідку і іншим особам можливість вільної дачі ними своїх показань і заяв клопотань під час спілкування зі слідчим, прокурором і судом. У зв'язку з цим в процесуальному законі повинне бути закріплене положення, відповідно до якого особа, що проводить процесуальну дію, повинна мати можливість переконатися, що учасник ВКЗ не піддається якому-небудь впливові, дає показання добровільно, має вільну лінію вибору свого поведіння, має можливість заявляти клопотання.

3.3. Процедурні питання надання правової допомоги у кримінальних справах з використанням відеоконференцзв'язку

Незважаючи на досить докладний виклад у Конвенції ЄС від 2000 р., Другому додатковому протоколі від 2001 р. основних принципів використання методу ВКЗ, процесуальний порядок проведення відповідних дій у них не деталізований, а самі міжнародно-правові документи відсилають для їхнього виконання до національного законодавства. Беручи до уваги, що правова допомога з використанням ВКЗ може надаватися відповідно до законодавства взаємодіючих держав, вважаємо за необхідне, в національному кримінально-процесуальному законі регламентувати процедурні питання надання правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу ВКЗ (на прикладі одержання показань і заяв від осіб, що перебувають на території запитуваної держави, як найпоширенішої форми правової допомоги) наступними правилами.

Допитуваний викликається для дачі показань у порядку, передбаченому законодавством запитуваної держави. Запитувана сторона відповідно до власного законодавства повинна забезпечити вживання заходів, спрямованих на неприпустимість відхилення допитуваної особи від дачі показань з використанням ВКЗ, а також відповідальність за дачу свідомо неправдивих показань. Відповідно застосування ВКЗ вирішує дуже важливу проблему – явки зазначених у повістці осіб, оскільки санкції за відхилення від явки і за дачу неправдивих показань у країнах, що використовують метод ВКЗ, поширені і на даний випадок, тому свідок, що ухилився від явки чи дав свідомо неправдиві свідчення, хоча формально своїми діями (бездіяльністю) перешкоджає здійсненню іноземного правосуддя, фактично притягується до кримінальної відповідальності за вчинення злочину за законами тієї

країни, на території якої він фактично давав ці показання, або від явки до влади якої він ухилився.

Таким чином, запитувана сторона приймає всі необхідні міри для того, щоб у випадках, коли на її території допитуються свідки, потерпілі, експерти, що, будучи зобов'язаними давати показання, відмовляються від їхньої дачі чи дають свідомо неправдиві показання, застосовувалося національне законодавство держави, що передбачає відповідальність за несумлінну поведінку зазначених осіб. Застосування в таких випадках національного законодавства запитуючої держави означало б екстратериторіальну дію кримінального права в сфері юрисдикції іноземної держави. Кожна зі сторін повинна вжити необхідних заходів для того, щоб у випадках, коли на її території заслуховуються свідки, потерпілі, експерти, що, будучи зобов'язаними давати показання, відмовляються від їхньої дачі, або дають свідомо неправдиві показання, національне законодавство застосовувалося так само, як якби їхній допит проходив у рамках національної процедури.

Перед початком допиту допитуваному обов'язково роз'яснюються його права, зокрема, давати показання рідною мовою; відмовитися давати показання і відповідати на запитання, якщо це передбачено законодавством запитуваної або запитуючої сторони; надавати докази; заявляти відводи і клопотання; мати при собі і користуватися будь-якими записами і документами, що мають відношення до справи; знайомитися з протоколом процесуальної дії, проведеної за допомогою ВКЗ і робити до нього зауваження; знайомитися з відеозаписом процесуальної дії, а також обов'язок з'явитися в зазначене запитуваною державою місце і встановлений час; бути присутнім до закінчення процесуальної дії, проведеної за допомогою ВКЗ до підписання відповідного протоколу.

Також перед початком допиту повинні бути вирішені питання, що стосуються привілеїв і імунітетів особи, яка підлягає допиту, оскільки така особа повинна мати можливість заявити про своє право не давати показання або відповідати на запитання, якщо це передбачено законодавством запитуваної і (або) запитуючої сторони.

Відповідно якщо особа має які-небудь привілеї в частині відмови від дачі показань і відповіді на запитання по законодавству запитуваної і (або) запитуючої держави, то докази, отримані в порушення цих прав, не будуть мати доказового значення для справи, по якій запитувалася правова допомога. При заяві особою про наявність у неї такого права по законодавству іншої держави, воно береться до уваги при їхньому підтвердженні компетентними органами такої держави. Беручи до уваги, що одержання відповідних роз'яснень щодо права особи відмовитися від дачі показань і відповіді на запитання може спричинити затримку у виконанні запитуваних процесуальних дій, національним компетентним органам при направленні в іноземну державу запиту про провадження слідчих дій за допомогою ВКЗ, з метою уникнути наступних погоджень і затримок, необхідно докладно обмовляти, які привілеї по законодавству запитуючої держави має особа, показання якої необхідно одержати. Зазначені міркування доцільно врахувати при підготовці і направленні відповідних запитів про надання правової допомоги з використанням ВКЗ.

Питання про те, яке з національних законодавств варто застосовувати, коли учасники ВКЗ знаходяться в різних країнах, повинне вирішуватися між компетентними органами запитуючої і запитуваної сторін. Вважаємо що, при проведенні процесуальних дій за допомогою ВКЗ повинне застосовуватися законодавство *запитуючої держави*, у тому випадку, якщо воно *суттєво не суперечить законодавству запитуваної держави*. При наявності суттєвих розбіжностей у процесуальному законодавстві держав (наприклад, розходжень у процесуальному положенні учасників слідчої або судової дії) у частині колізій повинне застосовуватися законодавство держави, на території якої знаходиться основний учасник процесуальної дії. Так, процесуальні правила ст. 10 Конвенції Європейського Союзу від 2000 р. передбачають, що слухання (допит) повинне бути проведене *безпосередньо чи під керівництвом посадових осіб компетентних органів запитуючої сторони і відповідно до її кримінально-процесуального законодавства*. У цьому випадку, застосування ВКЗ дозволяє представнику запитуючої держави безпосередньо проводити процесуальні дії,

без порушення при цьому обмежень, що накладаються суверенітетом запитуваної держави, де фактично знаходиться свідок, потерпілий чи інша особа, показання якої одержати звичайним способом складно.

В умовах спілкування за допомогою ВКЗ необхідно переконатися, що ніщо не перешкоджає особі вільно висловлювати свою думку, підтверджувати чи заперечувати обставини справи, заявляти клопотання, надавати докази. Ця обставина має суттєве значення для допустимого використання в національному кримінальному процесі доказів, отриманих за допомогою ВКЗ. Тому проведення допиту з використанням ВКЗ, так само як і іншої процесуальній дії за допомогою ВКЗ повинне бути організоване таким чином, щоб було видно не тільки допитуваного, але і все приміщення, де відбувається допит, а також і всіх осіб, що беруть участь і присутні при допиті, з метою спостереження за їх реакцією на конкретні показання і питання. Інакше, захист може заперечити отримані докази, поставивши під сумнів їхню допустимість через можливий вплив під час ВКЗ на допитуваного, присутніх під час допиту осіб²⁵⁴[]. На думку деяких авторів, у певних випадках ВКЗ може використовуватися проти самого учасника процесуальної дії, наприклад, обвинувачуваного – адміністрація в'язниці або хто-небудь ще одержує можливість впливати на поведінку ув'язненого або іншого допитуваного. Грубо кажучи, за відеокамерою поруч з підсудним може стояти хтось з кийком; адвокат цього проконтролювати не може, тому що знаходиться в суді, а не поруч зі своїм підопічним²⁵⁵[]. На нашу думку, ці побоювання необґрунтовані, оскільки сучасні технології ВКЗ дозволяють бачити не тільки учасника процесуальної дії, але і все приміщення, в якому воно знаходиться, що дозволяє уникнути так званого впливу “за кадром”, і як наслідок неприпустимості використання отриманих таким способом доказів. Крім того, якщо в підсудного два захисники, а закон не обмежує кількість захисників підсудного, то один з них може знаходитися в залі судового засідання (місці проведення слідчої дії), а інший поруч зі своїм підзахисним. За таких обставин використання ВКЗ не призведе до порушення права засудженого на захист.

При проведенні допиту особи, що знаходиться на території іноземної держави, очної ставки за допомогою ВКЗ, деякі труднощі викликає встановлення комунікативного контакту з допитуваним, а його встановлення, на думку багатьох криміналістів, є важливою складовою ефективності слідчої дії²⁵⁶[]. Дійсно при проведенні вербальних слідчих дій²⁵⁷[] із застосуванням ВКЗ знижується рівень комунікативного контакту з його учасником, оскільки важливо одержати особисте, безпосереднє враження від допитуваного, важливі всі нюанси його поведінки під час дачі ним показань. Ця обставина зумовлена відсутністю безпосереднього спілкування слідчого (судді) з учасником процесуальної дії (тобто віч-на-віч) і технічною складністю передачі всього обсягу інформації, створення сприятливої для спілкування атмосфери слідчої дії. Для мінімізації негативних наслідків зазначеної обставини на позитивний результат процесуальної дії, доцільно проводити вербальні слідчі дії посадовою особою компетентного органу запитуваної держави і слідчим (судом), що надіслали відповідний запит. Саме представник іноземної держави повинен забезпечити комунікативний контакт з учасником процесуальної дії, особливо, якщо цей учасник не є співвітчизником слідчого (судді), виконуючого процесуальну дію. Однак, провідна роль у цій взаємодії повинна належати особі, що проводить процесуальну дію. Слідчий (суддя) відповідно до кримінально-процесуального закону своєї держави, коректує дії інших осіб і ступінь їхньої участі, забезпечує найбільш ефективну форму одержання інформації від допитуваної особи. Проте, зниження рівня комунікативного контакту із застосуванням ВКЗ не повинно розглядатися як перешкода для впровадження в практику надання правової допомоги по кримінальних справах методу ВКЗ. ВКЗ виступає технічним посередником між учасниками процесуальної дії і припускає мінімум впливу на безпосереднє враження від допитуваного, не створює нездоланного бар'єру для ефективної комунікації.

Допит компетентним іноземним органом особи, що знаходиться на території запитуваної держави за допомогою методу ВКЗ, є суверенною діяльністю суверенної влади іноземної держави. У той же час посадові особи запитуваної сторони повинні

бути присутніми при проведенні ВКЗ. На них також покладається обов'язок за встановлення особистості особи, що підлягає допиту, і за дотримання фундаментальних принципів законодавства власної держави. У зв'язку з цим, якщо в ході допиту будуть порушені чи виникне погроза порушення принципів, представник запитуваної держави, що присутній під час допиту, вправі негайно втручатися в його хід і прийняти всі необхідні міри для того, щоб гарантувати, що допит буде продовжений відповідно до зазначених принципів.

Вимагає рішення проблема правового регулювання використання ВКЗ при наданні правової допомоги у кримінальних справах і, насамперед з погляду можливості забезпечення прав і законних інтересів учасників процесу при його застосуванні. Зокрема, рішення про проведення процесуальних дій при наданні правової допомоги з використанням ВКЗ за участю осіб, що страждають фізичними вадами, а також щодо неповнолітніх повинне прийматися вибірково. Рівність процесуальних можливостей для відстоювання своєї позиції в справі означає дію основних принципів справедливості й у відношенні зазначених осіб. У силу цієї обставини вважаємо, що проведення запитуваних дій за допомогою ВКЗ не повинно застосовуватися у відношенні зазначених осіб.

Важливо визначитися з місцем захисника при проведенні процесуальної дії за допомогою ВКЗ за участю обвинувачуваного. Проведення процесуальної дії або судового засідання при особистій участі обвинувачуваного, в захисника є можливість спілкування зі своїм підзахисним. Необхідно визначити, чи приведе до порушення цього права застосування методу ВКЗ, якою мірою і які з таких порушень можуть бути негативні наслідки, якими технічними і організаційними заходами можна звести їх до мінімуму. Захисник може бути присутнім з підозрюваним чи обвинувачуваним. У той же час може скластися ситуація коли, наприклад, підозрюваний або обвинувачуваний, що знаходиться на території запитуваної держави при проведенні процесуальної дії з його участю за допомогою ВКЗ побажає скористатися послугами свого адвоката який є громадянином запитуючої держави. У теорії питання про допуск адвокатів іноземних

держав завжди було дискусійним. У законодавстві іноземних держав можна виділити два основних підходи в рішенні питання про допуск адвоката іноземної держави в національний кримінальний процес. Перший підхід виключає саму можливість участі іноземного адвоката в національному кримінальному процесі і передбачає, що правову допомогу може робити тільки адвокат, який є громадянином цієї держави. Другий підхід допускає можливість участі адвоката іноземної держави, обмовляючи можливість такої діяльності низкою обмежень (наприклад, заборона іноземному адвокату надавати правову допомогу, якщо ця діяльність буде пов'язана з можливістю розголошення державної таємниці) і визначеними умовами (досягнення певного віку, наявність певного стажу роботи адвокатом). Участь адвоката іноземної держави в національному кримінальному процесі повинна бути прямо передбачена національним законодавством і міжнародними договорами України. Правова система не повинна знаходитися в повній ізоляції держави від участі іноземних адвокатів у національному кримінальному процесі. З цією метою, на думку деяких авторів, можливе укладання двосторонніх міжнародних договорів, у яких розширювалися б можливості участі іноземних адвокатів у наданні правової допомоги²⁵⁸ [].

При проведенні процесуальних дій, а також судового засідання з використанням методу ВКЗ обов'язковим є участь особи, що забезпечує первісну установку устаткування, налагодження каналів і обслуговуючого ВКЗ безпосереднього в ході виконання слідчої дії. Важливо визначити процесуальний статус цієї особи²⁵⁹ []. За змістом ст. ст. 128¹, 270¹ КПК України спеціаліст – це особа, що сприяє слідчому, судові у виявленні, закріпленні і вилученні доказів²⁶⁰ []. Участь цієї особи розширює практичні можливості слідчого у збиранні доказів. Основна ж ціль залучення особи до участі в проведенні процесуальних дій за допомогою ВКЗ – забезпечення належної якості передачі зображення і звуку, безперервного і стабільного сеансу зв'язку, інформаційної безпеки ВКЗ. У цьому смислі він виступає як технічний помічник слідчого в межах компетенції останнього. Наведені особливості участі особи, що забезпечує належну якість зв'язку, що обслуговує ВКЗ безпосередньо в ході

проведення процесуальної дії (судового засідання) дозволяє нам зробити висновок про можливість віднесення його до спеціаліста-оператора²⁶¹[]. Участь спеціаліста-оператора не зовсім відповідає тому призначенню, про яке мова йде в ст. ст. 128¹ і 270¹ КПК України. У кримінально-процесуальному законі необхідно передбачити, що для надання сприяння у використанні методу ВКЗ при проведенні процесуальних дій або судового засідання запрошується спеціаліст-оператор. При цьому його процесуальне положення повинне бути пов'язане з забезпеченням прав і законних інтересів учасників процесуальної дії. Учасникам процесуальної дії необхідно надати право заявляти відвід спеціалістам-операторам і іншим особам, що присутні або беруть участь в проведенні слідчої дії, а також клопотати про необхідність роз'яснення принципів дії ВКЗ і процесу одержання з його допомогою певних результатів. Спеціаліст-оператор повинен мати законодавчо надану можливість самовідводу по мотивах некомпетентності або його зацікавленості в результаті справи. Його участь у проведенні процесуальної дії (судового засідання) з використанням ВКЗ повинна бути обов'язковою і не ставитися в залежність від розсуду слідчого або суду.

Сторона, що одержує показання, повинна мати законодавчо передбачену можливість вибору способу фіксації показань, чи будуть ці показання записані звуковим, візуально-звуковим чи стенографічним способом. Можливо також їхнє одночасне використання. Метод ВКЗ припускає запис процесуальної дії (судового засідання) на електронний носій – лазерний диск, з можливістю наступного прилучення даного диска до матеріалів справи. Необхідно нормативно закріпити можливість використання візуально-звукового способу фіксації як самостійного засобу протоколювання процесуальної дії і всього судового засідання, проведених за допомогою ВКЗ. Проведення запитуваних процесуальних дій за допомогою ВКЗ може і повинне супроводжуватися відеозаписом, що може виступати самостійною формою закріплення доказів разом із протоколюванням і дозволить уникнути неточностей (випадкових чи зловмисних) у протоколі процесуальної дії чи судового засідання. Тим більше, що серед основних засад судочинства Конституцією України визначено його

повне фіксування технічними засобами (п. 7 ч. 3 ст. 129). КПК України (ст. 87¹) передбачає випадки, коли фіксування судового процесу технічними засобами є обов'язковим. Метод ВКЗ дає змогу ефективно вирішувати це завдання, оскільки хід і результати процесуальної дії, проведеної за допомогою ВКЗ, фіксуються на плівку для перегляду, у разі необхідності, у суді²⁶²[]. Відеозапис дозволить якнайкраще передати все, що відбувалося під час проведення процесуальної дії чи судового засідання з використанням ВКЗ, оцінити судом докази, отримані в порядку правової допомоги на досудових стадіях.

Конвенція ЄС (ч. 6 ст. 10), Другий додатковий протокол (ч. 6 ст. 9) передбачають, що без шкоди для жодних заходів, узгоджених для захисту осіб, компетентний орган запитуваної держави складає після завершення слухання протокол, який передається компетентним органом запитуваної держави компетентному органу запитуючої держави. На нашу думку, можливо передбачити наступні варіанти фіксації ходу і результатів проведення процесуальної дії з застосуванням ВКЗ: 1) *протокол процесуальної дії складається посадовими особами компетентних органів запитуваної сторони, у якому повинні знайти своє відображення: дата, час і місце проведення процесуальної дії за допомогою ВКЗ; дані про учасників процесуальної дії і посадових осіб компетентних органів запитуваної і запитуючої сторони, що були присутні або брали участь у ВКЗ; їхнє правове положення; роз'яснення прав і обов'язків учасникам процесуальної дії; зміст процесуальної дії (зміст показань, задані питання й відповіді на них); технічні умови ВКЗ, зокрема за допомогою яких засобів ВКЗ проводилася процесуальна дія, яким чином провадився запис процесуальної дії й за допомогою яких технічних засобів вона може бути відтворена. Складений протокол підписується всіма учасниками процесуальної дії з запитуваної сторони, сканується, і передається електронною поштою, комп'ютерним, факсимільним або іншим зв'язком запитуючій стороні; 2) *протокол процесуальної дії складається посадовими особами компетентних органів запитуючої держави, що роздруковується в країні (місці) перебування основного**

учасника процесуальної дії (наприклад, допитуваного) для підпису, сканується, і передається комп'ютерним зв'язком слідчому (судді), що проводив процесуальну дію. Копію підпису допитуваної особи, передану каналами зв'язку, можна буде вважати підписом, якщо вона буде засвідчена посадовими особами компетентних органів тієї країни, що повинні відповідати за ідентифікацію такої особи.

Вважаємо, що кожна сторона повинна мати можливість направляти протокол слідчої дії, проведеної за допомогою ВКЗ, використовуючи оперативні засоби зв'язку, включаючи факсимільний зв'язок або електронну пошту, у тій мірі, у який такі засоби забезпечують відповідні рівні безпеки і підтвердження дійсності (включаючи, якщо буде потрібно, використання шифрів). На прохання запитуючої сторони у кожному такому випадку протокол відповідної дії з відеозаписом останньої і інші матеріали виконаного доручення одночасно направляються центральним органам запитуючої сторони через центральні органи запитуваної сторони.

Таким чином, можна виділити основні функціональні завдання та повноваження компетентних органів запитуючої та запитуваної держав, які виникають при наданні (отриманні) правової допомоги у кримінальних справах з використанням ВКЗ.

Компетентні органи запитуючої сторони: *приймають рішення* щодо необхідності проведення процесуальної дії за допомогою ВКЗ; *роз'яснюють* права і обов'язки особи, що дає свідчення, а також сутність проведення процесуальної дії з її участю за допомогою ВКЗ; *з'ясовують* перед початком проведення процесуальної дії чи немає у особи, яка має давати свідчення претензій до якості звуку і зображення; *пересвідчуються* у тому, що ніщо не перешкоджає особі вільно висловлювати свою думку, заявляти клопотання, надавати докази, підтверджувати чи заперечувати обставини справи; *забезпечують* участь спеціаліста-оператора, що забезпечує належну якість передачі зображення і звуку, безперервний і стабільний сеанс зв'язку, інформаційну безпеку ВКЗ; безпосередньо або під їх керівництвом *проводять* заслуховування свідчень відповідно до норм їх національного законодавства; *використовують* відеозапис під час заслуховування свідчень; *складають* протокол

процесуальної дії, який роздруковується в запитуваній стороні, тобто в місці перебування основного учасника процесуальної дії (допитуваного) для підпису, сканується, і передається зв'язком судді, прокурору або слідчому, що проводив заслуховування свідчень.

Компетентні органи запитуваної сторони: *приймають рішення* про задоволення клопотання запитуючої держави про проведення процесуальної дії з використанням методу ВКЗ; *повідомляють* особу про день, час та місце заслуховування свідчень; *викликають* особу для явки відповідно до норм власного національного законодавства і застосовують санкції за відхилення від явки зазначених у повістці осіб і за дачу неправдивих показань; *відповідають* за забезпечення впізнання особи, яка дає свідчення; *забезпечують* участь спеціаліста-оператора; *беруть участь* (у разі необхідності за допомогою перекладача) у заслуховуванні свідчень; *відповідають* за дотримання під час проведення процесуальної дії за допомогою ВКЗ основних принципів законодавства запитуваної сторони; *вживають* необхідних заходів для того, щоб заслуховування свідчень відбувалось згідно з вищезгаданими принципами; *забезпечують* послуги перекладача у разі необхідності для особи, яка дає свідчення на прохання запитуючої сторони, або особи яка дає свідчення; *використовують* відеозапис під час заслуховування свідчень; *складають* протокол після заслуховування свідчень за результатами перегляду ВКЗ, зазначаючи дату та місце проведення слухання, ім'я особи, яка дала свідчення, імена та посади всіх інших осіб запитуваної сторони, які брали участь у заслуховуванні свідчень, будь-яку взяту присягу, а також технічні умови, за яких відбулось надання свідчень. Після цього протокол передається каналами зв'язку запитуючій стороні (судді, прокурору або слідчому, що проводив заслуховування свідчень) і (або) надсилається компетентними органами запитуваної сторони компетентним органам сторони, що запитує; *засвідчують* підпис допитуваної особи на протоколі процесуальної дії.

Крім того, при наданні (отриманні) правової допомоги по кримінальних справах з використанням ВКЗ деякі питання повинні вирішуватися *за взаємною згодою*

компетентних органів запитуваної та запитуючої сторони, зокрема, питання щодо визначення термінів і умов виконання запиту, а також способу і розмірів покриття витрат на застосування ВКЗ; питання про технічні можливості проведення слухання з використанням ВКЗ, якщо запитувана сторона не має доступу до технічних засобів для застосування ВКЗ; питання про те, яке з національних законодавств варто застосовувати; питання використання у разі необхідності заходів щодо захисту особи, яка дає свідчення від протиправного впливу на неї, а також застосування необхідних заходів для забезпечення того, щоб до свідків або експертів, які заслуховуються на їх території та відмовляються давати свідчення, коли вони зобов'язані свідчити, або дають хибні свідчення, їх національне законодавство застосовувалося у такий спосіб, як якщо б ці свідчення давалися у внутрішньому провадженні; питання, що стосуються привілеїв і імунітетів особи, яка дає свідчення; питання фіксації ходу і результатів проведення процесуальної дії за допомогою ВКЗ.

Важливою гарантією точного й неухильного дотримання правових норм, що регламентують надання правової допомоги по кримінальних справах з використанням методу ВКЗ є прокурорський нагляд, покликаний сприяти найбільш сприятливим умовам надання такого виду правової допомоги і який повинен здійснюватися протягом усього процесу надання правової допомоги з використанням ВКЗ. Обов'язком прокурора, що здійснює нагляд, є перевірка дотримання норм міжнародних договорів України, які передбачають надання правової допомоги з використанням ВКЗ з боку осіб, що виконують такі запити, вибір процедури надання такої допомоги при відсутності відповідного договору, яка повинна бути розглянута на предмет не протиріччя законодавству України.

Особливістю прокурорського нагляду за законністю і обґрунтованістю надання правової допомоги із застосуванням методу ВКЗ полягають в безпосередній перевірці питань наступного характеру: 1) правова допомога з використанням методу ВКЗ надається чи запитується на підставі чинних міжнародних договорів України чи на засадах взаємності. В останньому випадку з'ясовується наявність письмового

зобов'язання запитуючої держави щодо виконання в майбутньому аналогічного доручення України; 2) підстави для збирання і перевірки доказів по кримінальних справах ускладненим іноземним елементом з використанням методу ВКЗ передбачені міжнародними договорами України і національним кримінально-процесуальним законом; 3) порядок проведення запитуваних процесуальних дій за допомогою ВКЗ не суперечить міжнародним договорам України й національному кримінально-процесуальному закону.

Однієї з форм захисту законних прав учасників кримінального судочинства є право на оскарження процесуальних дій і рішень, що торкаються законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, чи інших осіб, у тій частині, у якій проведені процесуальні дії і прийняті рішення торкаються їхніх інтересів. При цьому засоби оскарження дій посадових осіб повинні мати достатній ступінь надійності не тільки в теорії, але і на практиці, бути неодмінно ефективними і доступними. Важливою гарантією забезпечення захисту прав і законних інтересів осіб, за участю яких можуть проводитися процесуальні дії за допомогою ВКЗ, є можливість оскарження дій і рішень посадових осіб щодо проведення процесуальної дії. Відповідно до ч. 2 ст. 55 Конституції України суди повинні приймати до свого провадження і розглядати по суті скарги осіб, що беруть участь у процесуально-слідчих діях, у тому числі проведених з використанням ВКЗ на незаконність і необґрунтованість проведення процесуально-слідчої дії, а також скарги їх захисників і законних представників²⁶³[]. Розгляд таких скарг провадиться за правилами, встановленими КПК України. Вирішуючи питання про законність і обґрунтованість проведення процесуальної дії за допомогою ВКЗ, суддя має враховувати як відповідні положення КПК України щодо порядку проведення та процесуального його оформлення, так і положення відповідного міжнародного договору (коли правова допомога надається не на умовах взаємності), у зв'язку з виконанням якого було проведено допит або іншу процесуальну дію з використанням ВКЗ, та наявність

необхідних документів, на підставі яких проводиться процесуальна дія за допомогою ВКЗ (ними, зокрема, є запит про надання правової допомоги з використанням ВКЗ).

Таким чином можемо відмітити, що на території України можливим буде оскарження процесуального порядку проведення запитуваних процесуальних дій, дотримання положень міжнародного договору при направленні клопотання і процедури проведення процесуальної дії за допомогою ВКЗ. Саме рішення про проведення процесуальних дій з використанням методу ВКЗ оскарженню на території України не підлягає, інакше надання можливості оскаржити рішення про проведення процесуальних дій з використанням ВКЗ означало б втручання у виключну юрисдикцію держави, яка прийняла таке рішення. Однак це не означає, що особа, яка є учасником процесуальної дії в режимі ВКЗ не буде мати можливість оскаржити підстави ухвалення рішення про проведення процесуальної дії за допомогою ВКЗ. Рішення про проведення процесуальної дії з використанням ВКЗ можуть підлягати оскарженню посадовим особам компетентних органів, які прийняли рішення про проведення цієї слідчої дії з застосуванням ВКЗ. Таке розмежування є необхідним і важливим, оскільки надання правової допомоги стосується тільки виконання доручення запитуючої держави про проведення процесуальної дії з використанням ВКЗ, але не прийняття самого цього рішення.

Вище нами було відзначено, що однієї із причин, по якій метод ВКЗ поки що не знайшов свого широкого поширення в діяльності, пов'язаній зі збиранням та перевіркою доказів по кримінальних справах, є на думку деяких авторів, відносно висока вартість устаткування й погодинного використання каналів зв'язку. Що стосується упередження про великі витрати, які може спричинити впровадження в слідчу й судову практику цієї прогресивної технології, то необхідно відзначити, що вартість одного повного стаціонарного комплексу устаткування для ВКЗ по деяким даним складає приблизно від 11 тисяч доларів США (включаючи установочні роботи)²⁶⁴[] до 20 тисяч доларів США²⁶⁵[], а витрати на канали зв'язку складають близько 30 доларів США на годину, з тенденцією до наступного зниження в зв'язку з

його здешевленням. Таке устаткування може бути також орендоване у відповідних організацій. Але на нашу думку, все-таки економічно вигідно зробити початкове вкладення у власне устаткування й укласти угоди з провайдерами телекомунікаційних послуг, замість значно більш високої орендної плати, установленної комерційними організаціями за використання їхнього устаткування.

Дійсно, на перший погляд може скластися думка, що подібні витрати невинуватені. Однак вивчення проблеми показує, що витрати на відрядження в іноземні держави для проведення необхідних процесуальних дій, витрати по кримінальних справах, розгляд яких відкладався через неявку свідків, потерпілих та інших осіб, що знаходяться на території іноземної держави перевищують витрати на проведення аналогічних процесуальних дій за допомогою ВКЗ. Крім того, у відповідності з ч. 7 ст. 10 Конвенції ЄС від 2000 р. запитувана сторона при надходженні запиту про правову допомогу в проведенні процесуальних дій з використанням методу ВКЗ повинна погодитися на її застосування, якщо для цього є технічні можливості. При відсутності таких, допускається, за узгодженням сторін, надання необхідних технічних засобів запитуючою стороною. Витрати, пов'язані з проведенням процесуальних дій (судового засідання) за допомогою ВКЗ у порядку надання правової допомоги у кримінальних справах, у тому числі понесені в зв'язку з використанням відповідного устаткування, винагорода, яку запитувана держава надає перекладачам, добові для свідків та експертів і їхні дорожні витрати у запитуваній державі відшкодовуються запитуючою державою, якщо запитувана держава не відмовляється від відшкодування всіх чи частини цих витрат і це питання не було заздалегідь вирішене в зв'язку з кожною конкретною кримінальною справою. Однак у всякому випадку при вирішенні питання про економічну доцільність застосування методу ВКЗ при наданні правової допомоги варто враховувати суттєву необхідність для справи відповідних доказів, можливість і складність їхнього одержання традиційним способом.

Використання в кримінальному судочинстві ВКЗ безпосередньо торкається питання дотримання процесуальної форми і є важливою віхою у формуванні процесуальних основ інституту спрощеного порядку надання правової допомоги у кримінальних справах при безумовному дотриманні основних принципів кримінального судочинства, прав і інтересів осіб, які беруть у ньому участь. Впровадження методу ВКЗ у практику надання правової допомоги по кримінальних справах визначає необхідність формування в національному кримінально-процесуальному праві концептуальних засад надання такого виду правової допомоги, удосконалювання процесуального порядку проведення процесуальних дій за допомогою ВКЗ.

Основні положення, теоретичні висновки і практичні рекомендації, що містяться у розділі викладені в більш ніж двадцяти наукових працях, що входять до переліку ВАК України, Росії та Молдови.

ВИСНОВКИ

Для ефективної взаємодії держав при провадженні по кримінальних справах, ускладнених іноземним елементом необхідна оперативність. Діючий механізм співробітництва такої оперативності не надає. Недооцінка значення оперативності може негативно позначитися на вирішенні низки процесуальних проблем, а також організації провадження по кримінальній справі в цілому. Передумовою успішної взаємодії держав повинне бути максимально оперативне збирання і закріплення слідів злочину.

Положення міжнародних договорів України, що регламентують процесуальну форму взаємодії держав, порядок реалізації конкретних прав і виконання обов'язків, процедурні питання співробітництва повинні знайти своє відображення в національному процесуальному праві. Правильне вирішення даного питання повинне полягати в *діалектичному сполученні* швидкості й ефективності правової взаємодії держав зі збереженням процесуальної форми для забезпечення задач судочинства, дотримання гарантій прав учасників процесу. Регламентація процесуальної форми надання правової допомоги по кримінальних справах повинна йти шляхом раціоналізації процесуальних засобів встановлення істини, а також посилення ефективності механізму процедур правової взаємодії держав.

Спрощеному порядку надання правової допомоги повинні бути властиві вилучення у виді *прискорених термінів виконання доручень*. Потреби практичної діяльності правоохоронних і судових органів при розслідуванні і розгляді кримінальних справ, ускладнених іноземним елементом ставлять задачу розробити спрощений порядок співробітництва і ввести прямі контакти між компетентними органами України й інших держав, ужити заходів по удосконаленню надання правової

допомоги по кримінальних справах. Так, при укладанні міжнародних договорів України необхідно передбачити можливість направлення клопотань про надання правової допомоги чи повідомлень, пов'язаних з такими клопотаннями, з використанням *оперативних засобів зв'язку*, включаючи факсимільні повідомлення чи електронну пошту, якщо такі засоби забезпечують відповідні рівні безпеки і підтвердження дійсності, з наступним офіційним підтвердженням на вимогу запитуваної сторони.

На рівні міжнародних договорів, національного кримінально-процесуального законодавства України необхідно реалізувати *принцип децентралізації* порядку зносин з питань міжнародного співробітництва та правової допомоги у кримінальних справах, реалізація якого дозволить значно підвищити оперативність виконання запитів, прискорити терміни надання правової допомоги, оскільки відпаде необхідність у звертанні щоразу у центральні органи. Для спрощення контактів органів юстиції держав необхідно передбачити в КПК можливість направляти доручення про проведення процесуальних дій через прокурорів областей і голів обласних судів.

Спрощений порядок надання правової допомоги у кримінальних справах – це встановлена міжнародним договором і внутрішньодержавним кримінально-процесуальним законодавством процедура, якій властиві прискорені терміни виконання міжнародних доручень, можливе здешевлення, раціоналізація, спрощена процесуальна форма співробітництва держав при розслідуванні, розгляді і вирішенні кримінальних справ, ускладнених іноземним елементом.

Аналіз міжнародно-правових документів, які містять норми, спрямовані на впровадження в практику надання правової допомоги методу ВКЗ дозволяє нам зробити висновок про тенденцію щодо удосконалення процедури взаємодії держав при розслідуванні і розгляді кримінальних справ, ускладнених іноземним елементом. Використання цього методу дозволяє сподіватися, що надання правової допомоги піде по шляху спрощення тих процесуальних форм, що невиправдано ускладнюють процес. У той же час подібна практика зберігає й основні процесуальні гарантії.

Правова регламентація в міжнародних договорах використання методу ВКЗ сприяє *прискоренню* надання правової допомоги, *спрощенню* порядку одержання доказів і проведенню процесуально-слідчих дій (свого роду “процесуальної економії”), а також відображає *принцип необхідності збирання доказів з використанням способів, бажаних для запитуючої сторони*.

Введення інституту проведення процесуальних дій з використанням методу ВКЗ у практику надання правової допомоги по кримінальних справах, а також у кримінальне судочинство в цілому повинне бути забезпечене *матеріально-технічно, організаційно і насамперед законодавчо*. У процесі впровадження технології ВКЗ у кримінальне судочинство, так чи інакше, перетинаються сфери дії Верховного Суду України, Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України. Щоб уникнути роз'єднаності названих установ, що беруть участь у цьому процесі уявляється необхідним створення *представницької міжвідомчої комісії* можливо при Верховному Суді України повноважної вирішувати матеріально-технічні, організаційні і інші питання, пов'язані з реалізацією масштабного впровадження розглянутої технології на загальнодержавному рівні.

У сукупності міжнародно-правових документів містяться рекомендації і обов'язкові для виконання норми, що складають міжнародно-правову основу застосування ВКЗ, у тому числі при наданні правової допомоги із метою забезпечення безпеки осіб, що сприяють кримінальному судочинству. Тому ВКЗ як захід безпеки може бути використаний як в рамках національної території держави, так і в порядку надання взаємної правової допомоги по кримінальних справах. Головне, що й у першому і в другому випадках необхідність одержання важливих для справи доказів та їх перевірки пов'язана з забезпеченням безпеки особи, що бере участь в процесуальних діях. ВКЗ як процесуальний захід безпеки ефективно може застосовуватися при проведенні вербальних слідчих дій.

Застосуванню ВКЗ у національному кримінальному судочинстві при перегляді рішень суду в касаційному порядку, а також при розгляді апеляційних скарг та подань

має передувати відповідне нормативне регулювання цього питання в КПК, процедурних аспектів використання цього методу. Для цього необхідно передбачити в чинному або новому КПК України статтю *“Використання ВКЗ при перегляді судових рішень у касаційному порядку”*. Пропонується така процедура ведення судового засідання при розгляді касаційних скарг у Верховному Суді України: *засуджений, який, подав клопотання про перегляд вироку судом касаційної інстанції, за дорученням головуючого суду доставляється в найближчий до нього (засудженого) суд (якщо зі слідчого ізолятора, де він перебуває, забезпечити ВКЗ неможливо), дату і час також узгоджує суд, що виконує доручення, і головуючий; у цьому ж суді оформляються необхідні за процедурою для участі засудженого в судовому засіданні документи, що факсимільним зв'язком або електронною поштою надсилаються в суд касаційної інстанції; з використанням методу ВКЗ, у режимі реального часу проводяться всі необхідні процесуальні дії; результатом судового засідання є рішення суду, що з деякими доповненнями другорядного характеру передається у відповідні органи юстиції, від яких залежить його виконання.* Таким же чином можна забезпечити віддалену присутність засуджених, яким обрано запобіжний захід – утримання під вартою і котрі заявили про своє бажання брати участь у судовому засіданні при розгляді апеляційної скарги, а також інших осіб, щодо яких передбачене застосувати процесуальний захід забезпечення безпеки за допомогою ВКЗ.

Удосконалення організаційно-правового механізму і порядку надання правової допомоги у кримінальних справах вимагає забезпечення імплементації положень міжнародних договорів у національне процесуальне законодавство України, що означає приведення у відповідність законодавства України з нормами міжнародних договорів. Підписання міжнародних договорів, а також ратифікація вже підписаних договорів, що регламентують проведення процесуальних дій за допомогою ВКЗ, припускає створення в національному законодавстві відповідних механізмів, здатних на практиці реалізувати застосування ВКЗ при виконанні міжнародних доручень. Відсутність внутрішньодержавного правового регулювання використання ВКЗ буде

перешкодою для підписання, а також ратифікації вже підписаних міжнародних договорів. Крім того, норми міжнародних договорів, що передбачають використання ВКЗ не можуть виступати достатньою правовою підставою для виконання відповідних процесуальних дій з використанням ВКЗ при наданні правової допомоги по кримінальних справах, оскільки положення міжнародних договорів не мають детальну пропрацьованість і не можуть вважатися самоздійсненими нормами прямої дії. Так, наприклад, ч. 2 ст. 9 Другого додаткового протоколу 2001 р. передбачає, що запитувана Сторона може погодитись на заслуховування свідчень шляхом ВКЗ за умови, що використання ВКЗ не суперечить основним принципам її законодавства. Однак для правоохоронних і судових органів України пряма дія даного положення Другого додаткового протоколу при наданні ВПД буде неможлива, оскільки слідчий, прокурор і суд пов'язані вимогою національного кримінально-процесуального закону, відповідно до якої перелік доказів і порядок їхнього збирання обмежується лише КПК, а отримані з порушенням його вимог докази визначаються недопустимими. Це означає, що для допустимого і максимально ефективного надання ВПД по КС із використанням методу ВКЗ необхідне включення відповідної норми (про можливість проведення процесуальних дій з використанням методу ВКЗ у порядку надання правової допомоги) в КПК, тобто створення юридичних передумов для фактичного виконання міжнародних договорів.

Для виконання відповідних клопотань іноземних правоохоронних і судових органів компетентні органи України вправі надати іноземній державі правову допомогу в збиранні і перевірці доказів з використанням методу ВКЗ. Однак міжнародні договори передбачають, що виконання таких клопотань повинне здійснюватися відповідно до законодавства взаємодіючих держав. Так, згідно зі ст. 105 Кишинівської конвенції 2002 р. використання засобів відеозв'язку здійснюється відповідно до внутрішнього законодавства Договірних Сторін. Отже при виконанні міжнародних слідчих (судових) доручень з використанням ВКЗ центр ваги лежить на законах тієї країни, до якої звернулися із проханням про надання правової допомоги. В

зв'язку з цим, у нині діючому і проекті КПК України повинні знайти своє відображення не проста констатація принципової можливості використання ВКЗ при наданні правової допомоги, а процесуальний порядок і процесуальні особливості використання ВКЗ при наданні ВПД у КС, тобто строга процесуальна форма.

Аналіз норм КПК України, відповідних положень міжнародних договорів дозволяє нам зробити висновок, що застосування при наданні правової допомоги по кримінальних справах методу ВКЗ принципово є допустимим і *не суперечить принципам змагальності і безпосередності дослідження доказів*. В установлених кримінально-процесуальним законодавством випадках обмеження принципу безпосередності між судом і першоджерелами доказів існують проміжні ланки, свого роду посередники. У нашому випадку таким посередником виступає ВКЗ, сучасна технологічна основа якої на відміну від інших проміжних ланок (наприклад, оголошення в судовому засіданні протоколу відповідної процесуальної дії, проведеної посадовою особою запитуваної держави в порядку надання правової допомоги по кримінальних справах) припускає *мінімум можливостей для суб'єктивного, з боку людини, впливу на неї*. Тому, застосування ВКЗ при наданні ВПД у КС принципово допустиме і не може розцінюватися як суперечне основним принципам кримінального процесу України, таким як безпосередність і змагальність.

Використання особливих процедур надання взаємної правової допомоги по кримінальних справах припускає закріплення в міжнародних договорах України і національному кримінально-процесуальному законодавстві додаткових процесуальних гарантій захисту прав осіб, що беруть участь у проведенні процесуальних дій за допомогою ВКЗ. Виключення із загального правила проведення процесуальних дій у порядку правової допомоги, зокрема, повинні стосуватися: надання особі права відмовитися від дачі показань та відповідати на запитання, якщо таке право передбачене законодавством як запитуваної, так і запитуючої держави; заборони проведення процесуальних дій з використанням ВКЗ у порядку надання правової допомоги за участю осіб, що страждають фізичними вадами (у першу чергу осіб, що

страждають дефектами мови, зору і слуху); обов'язкового використання відеозапису при проведенні процесуальних дій з використанням ВКЗ в порядку надання правової допомоги.

Необхідними умовами виконання взаємних зобов'язань держав у сфері надання правової допомоги по кримінальних справах з використанням методу ВКЗ є: 1) включення в національні законодавства положень про допустимість використання у кримінальному судочинстві доказів, отриманих за допомогою ВКЗ; 2) установлення кримінальної відповідальності свідків, що беруть участь у процесуальних діях, трансльованих за допомогою ВКЗ, за ухилення від явки по відповідній повістці, відмовлення від дачі показань без поважної причини; дачу свідомо неправдивих показань, а також за інше перешкоджання здійсненню процесуальних дій у ході ВКЗ; 3) проведення процесуальних дій шляхом використання методу ВКЗ таким чином, щоб їхній порядок допускав використання процедур, що відповідають законодавству запитуючої держави в тій мірі, у якій це дозволяють закони запитуваної; 4) допустимість погодженого між запитуваною і запитуючою сторонами вирішення процедурних питань, що виникають безпосередньо в ході проведення процесуальних дій з використанням ВКЗ, особливо в частині, що стосується привілеїв і імунітетів свідків; 5) необхідність вирішення і узгодження питань у відношенні витрат, пов'язаних з проведенням ВКЗ, до початку виконання відповідних запитів про правову допомогу по кримінальних справах; 6) використання найбільш досконалих засобів ВКЗ – для забезпечення належної якості передачі зображення і звуку, а також забезпечення інформаційної безпеки ВКЗ.

На певній стадії розвитку кримінального процесу, інституту правової допомоги у кримінальних справах при відповідній технічній модернізації приміщень судів, слідчих органів, ізоляторів, а також всебічної процесуальної регламентації з боку законодавця, впровадження методу ВКЗ у кримінальне судочинство буде вкрай необхідне і виправдане. Потенційні можливості, що надає метод ВКЗ при розслідуванні і розгляді кримінальних справ, ускладнених іноземним елементом, важко переоцінити.

Використання ВКЗ значно прискорює процес збирання і перевірки доказів (особливо коли вони знаходяться в іноземній державі), виконання міжнародних доручень, дозволяє заощадити величезні кошти, затрачені для міжнародних відряджень що, безумовно, є важливим аргументом для мінімізації негативних наслідків тривалого провадження по кримінальній справі.

Безпосередні переваги використання ВКЗ у порівнянні з традиційними способами виконання міжнародних слідчих доручень полягають у наступному: *по-перше*, можливості забезпечити особисту явку зазначених у повістці свідків, потерпілих, експертів й інших осіб, що перебувають на території запитуваної держави та реалізувати відповідальність за відмову від дачі показань і дачу свідомо неправдивих свідчень й експертних висновків; *по-друге*, реалізації принципу безпосередності дослідження доказів, зокрема можливості проведення запитуваних процесуальних дій безпосередньо посадовими особами запитуючої держави чи під керівництвом посадових осіб компетентних органів запитуваної сторони, без порушення при цьому обмежень, що накладаються суверенітетом запитуваної держави. На відміну від виконання міжнародних слідчих доручень традиційним способом, коли між першоджерелами доказів і судом (прокурором, слідчим), що направили запит, існує посередник – посадова особа компетентного органу запитуваної держави, що виконує це доручення, ВКЗ як проміжна ланка між першоджерелом доказу і посадовою особою запитуючої держави припускає мінімум можливостей для суб'єктивного впливу на неї з боку людини; *по-третє*, виконання запитуваних процесуальних дій з дотриманням кримінально-процесуального законодавства запитуючої держави. При виконанні міжнародних слідчих доручень, як загальне правило, застосовується законодавство запитуваної держави, що робить не завжди можливим використання отриманих доказів в національному кримінальному судочинстві, у зв'язку з розходженням у порядку провадження процесуальних дій, критеріях допустимості доказів; *по-четверте*, повної фіксації запитуваних дій проведених з використанням ВКЗ, які одержують фіксовану форму за допомогою відеозапису, що може бути відтворена в суді запитуючої держави

для максимально повного, всебічного й об'єктивного дослідження обставин справи. Фіксація ходу і результатів процесуальних дій (судового засідання) проведених в режимі ВКЗ шляхом відеозапису має важливе значення, тому що протоколи відповідних процесуальних дій, складені представниками іноземної держави при виконанні міжнародних слідчих доручень, далеко не в повному обсязі відображають зміст слідчої дії, не відображається форма і зміст питань, хоча все це має значення для оцінки доказів; *по-п'яте*, застосування ВКЗ при проведенні процесуальних дій з тактичної точки зору має більше переваг у порівнянні з традиційними способами виконання міжнародних слідчих доручень, де комунікативний контакт між особою, що розслідує (розглядає) кримінальну справу й іншим учасником процесуальної дії, що знаходиться в іноземній державі відсутній зовсім.

Похідні переваги надання взаємної правової допомоги по кримінальних справах з використанням ВКЗ полягають у наступному: *по-перше*, спрощенні порядку надання правової допомоги, тобто високої оперативності і ефективності збирання і перевірки доказів у режимі реального часу без прибуття до місця їхнього знаходження при дотриманні основних принципів кримінального судочинства на відміну від тривалого, формалізованого і не завжди ефективного процесу надання правової допомоги; *по-друге*, перспективному зменшенні судових витрат, економії матеріальних коштів, часу і людських ресурсів при проведенні процесуальних дій. Витрати на закордонні відрядження для виконання процесуальних дій, витрати по кримінальних справах, розгляд яких відкладається через неявку свідків, потерпілих або інших осіб, що знаходяться на території іноземної держави непропорційно більш високі, ніж витрати по проведенню процесуальних дій за допомогою методу ВКЗ і витрати на первісну установку устаткування і налагодження каналів для ВКЗ; *по-третє*, суттєвому скороченні строків виконання запитів іноземної держави. Використання ВКЗ при наданні правової допомоги по кримінальних справах буде сприяти процесуальній економії – дотриманню термінів у кримінальному судочинстві²⁶⁶[], скороченню термінів проведення слідчих і судових дій. Застосування методу ВКЗ при наданні

взаємної правової допомоги по кримінальних справах дозволить реалізувати в кримінальному судочинстві закріплені в ст. 6 Конвенції про захист прав людини й основних свобод 1950 р. і Міжнародному пакті про цивільні і політичні права 1966 р. принципи “розумного терміну судового розгляду” і права бути засудженим “без невинуваданої затримки”. Застосування ВКЗ може докорінно змінити процедуру надання правової допомоги в цілому, що істотно скоротить у часі виконання міжнародних слідчих доручень. Це є важливим аргументом ще і тому, що міжнародні договори про правову допомогу, як правило, не містять положень, які регламентують час виконання таких доручень; *по-четверте*, переваги надання правової допомоги по кримінальних справах з використанням ВКЗ містяться у тому, що охороняються як публічні інтереси (інтереси кримінального судочинства) запитуючої держави, так і приватні інтереси особи, яка повинна брати участь у проведенні запитуваних дій у режимі ВКЗ, і публічні інтереси тієї держави, у якій перебуває ця особа.

Використання ВКЗ у кримінальному судочинстві й у сфері надання ВПД у КС із метою збирання і перевірки доказів *відповідає наступним умовам*: 1) дотримання морально-етичних основ (безпека для здоров'я особи, що бере участь у процесуальних діях проведених за допомогою ВКЗ); 2) дотримання пізнавальних закономірностей (наукова обґрунтованість і практична результативність методу ВКЗ; можливість одержання об'єктивних, достовірних і таких, котрі можна перевірити даних). Відсутня лише одна умова, але вона може і повинна бути усунута законодавчо, а саме організаційно-правова умова, тобто предметна законодавча регламентація на рівні кримінально-процесуального закону і міжнародних договорів України порядку надання (отримання) правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу ВКЗ, процедури проведення процесуальних дій за допомогою ВКЗ, фіксації отриманих результатів, прав і обов'язків учасників і правових наслідків. Тому застосування ВКЗ, як процесуальної форми використання інформаційних технологій у сфері надання правової допомоги по кримінальних справах, кримінальному судочинстві в цілому має бути регламентоване в процесуальному праві щодо всіх

стадій процесу (це також стосується і перегляду судових рішень), що прискорить розслідування і розгляд справ, змінить саму технологію провадження по кримінальних справах з іноземним елементом у цілому. Застосування ВКЗ при одержанні доказів по кримінальних справах не повинне обмежуватися проведенням виключно допитів. Необхідно також передбачити можливість дистанційного проведення інших процесуальних дій, таких як очна ставка, впізнання, огляд, проведення експертизи²⁶⁷ [], віддаленої присутності в судовому засіданні окремих учасників кримінального процесу на весь час розгляду справи та ін.

Можливість використання ВКЗ при провадженні процесуальних дій, особливо за участю обвинувачуваного повинна бути прямо передбачена національним кримінально-процесуальним законодавством, а також відповідними міжнародними договорами України. Ми вважаємо, що договори про надання правової допомоги з використанням методу ВКЗ повинні допускати її надання *в рамках будь-якої процедури, бажаної для запитуючої держави*, за умови, що вона не буде суперечити фундаментальним принципам її законодавства, а запити підлягають виконанню незалежно від того, чи укладений з іноземною державою відповідний договір чи ні, але з обов'язковим дотриманням запитуючою стороною загальних умов і принципів, при яких компетентні органи держави-виконавця можуть надавати таку допомогу на основі взаємності. Тому ВПД у проведенні процесуальних дій з використанням методу ВКЗ може бути надана іноземній державі як у порядку виконання положень міжнародного договору, так і при відсутності договірних відносин. Однак питання про допустимість застосування в інтересах іноземного судочинства ВКЗ із території запитуваної держави залишається на розсуд його компетентних органів, оскільки запитувана сторона при надходженні запиту може (але не зобов'язана) погодитися на застосування ВКЗ, якщо тільки це не буде суперечити фундаментальним принципам її законодавства. Що стосується допустимого використання доказів, отриманих із застосуванням засобів ВКЗ, то необхідне введення в кримінально-процесуальне законодавство норм, що

визначають специфіку доказів, отриманих таким способом, і умови провадження відповідних процесуальних дій.

СПИСОК НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Закони України

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – ст. 141
2. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. / В зб. Кримінальний кодекс України. Кримінально-процесуальний кодекс України. Постанови Пленуму Верховного Суду України із загальних питань судової діяльності та в кримінальних справах. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 717 с.
Із змінами, внесеними згідно із Законом України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України» від 21.06.2001 р. № 2533-III
3. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII
4. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23.12.1993 р. № 3782-XII
5. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 р. № 341-XII // Відомості Верховної Ради. – 1993. - № 5. – ст. 358
6. Про міжнародні договори України: Закон України від 22.12.1993 р. № 3767-XII // Відомості Верховної Ради. – 1994. - № 10. – ст. 45
7. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2004. - № 29. – ст. 367.

Міжнародні договори

8. Віденська конвенції про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р.
9. Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН від 1970 р.
10. Договір між Україною і Азербайджанською Республікою про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання від 1997 р. (ратифікований 21.11.1997 р. Законом України № 669/97; чинності набув 27.04.1998 р.)
11. Договір між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 2002 р. (ратифікований 06.03.2003 р. Законом України № 620-IV; підписаний, однак ще не набув чинності)
12. Договір між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про видачу правопорушників від 2003 р. (підписаний, однак ще не набув чинності)
13. Договір між Україною і Республікою Вірменія про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання від 2001 р.

- (ратифікований 15.11.2001 р. Законом України № 2798-III; чинності набув 01.09.2002 р.)
14. Договір між Україною та Соціалістичною Республікою В'єтнам про правову допомогу і правових відносини у цивільних та кримінальних справах від 2000 р. (ратифікований 02.11.2000 р. Законом України № 2080-III; чинності набув 18.08.2002 р.)
 15. Договір між Україною та Гонконгом – Спеціальним Адміністративним Районом Китайської Народної Республіки про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 2003 р. (ратифікований 20.11.2003 р. Законом України № 1320-IV; підписаний, однак ще не набув чинності)
 16. Договір між Україною і Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 1995 р. (ратифікований 22.11.1995 р. Законом України № 451/95; чинності набув 05.12.1996 р.)
 17. Договір між Україною і Грузією про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання від 1997 р. (ратифікований 21.11.1997 р. Законом України № 670/97; чинності набув 27.04.1998 р.)
 18. Договір між Україною і Естонською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 1995 р. (ратифікований 22.11.1995 р. Законом України № 450/95; чинності набув 17.05.1996 р.)
 19. Договір між Україною та Республікою Індія про взаємну правову допомогу в кримінальних справах від 2002 р. (ратифікований 06.03.2003 р. Законом України № 622-IV; підписаний, однак ще не набув чинності)
 20. Договір між Україною та Республікою Індія про видачу правопорушників від 2002 р. (ратифікований 06.03.2003 р. Законом України № 622-IV; підписаний, однак ще не набув чинності)
 21. Договір між Україною і Республікою Казахстан про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання від 1999 р. (ратифікований 18.05.2000 р. Законом України № 1738-III; чинності набув 22.06.2000 р.)
 22. Договір між Україною і Канадою про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 1996 р. (ратифікований 17.12.1997 р. Законом України № 740/97; чинності набув 01.03.1999 р.)
 23. Договір між Україною і Китайською Народною Республікою про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах від 1992 р. (ратифікований 05.02.1993 р. Законом України № 2996-XII; чинності набув 20.12.1993 р.)
 24. Договір між Україною і Китайською Народною Республікою про екстрадицію від 1998 р. (ратифікований 21.10.1999 р. Законом України № 1184-XIV; чинності набув 13.07.2000 р.)
 25. Договір між Україною та Китайською Народною Республікою про передачу засуджених осіб для відбування покарання від 2001 р. (ратифікований 07.03.2002 р. Законом України № 3106-III; чинності набув 12.10.2002 р.)

26. Договір між Україною та Корейською Народно-Демократичною Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 2003 р. (підписаний, однак ще не набув чинності)
27. Договір між Україною та Республікою Куба про правові відносини та правову допомогу в цивільних та кримінальних справах від 2003 р. (підписаний, однак ще не набув чинності)
28. Договір між Україною і Латвійською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних, трудових та кримінальних справах від 1995 р. (ратифікований 22.11.1995 р. Законом України № 452/95; чинності набув 12.07.1996 р.)
29. Договір між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 1993 р. (ратифікований 17.12.1993 р. Законом України № 3737-XII; чинності набув 19.12.1994 р.)
30. Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 1993 р. (ратифікований 10.11.1994 р. Законом України № 238/94; чинності набув 24.05.1995 р.)
31. Договір між Україною і Монголією про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах від 1995 р. (ратифікований 01.11.1996 р. Законом України № 471/96; чинності набув 04.12.1996 р.)
32. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 1993 р. (ратифікований 04.02.1994 р. Законом України № 3941-XII; чинності набув 04.08.1994 р.)
33. Договір між Україною та Сполученими Штатами Америки про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 1998 р. (ратифікований 10.02.2000 р. Законом України, обмін ратифікаційними грамотами ще не відбувся, тимчасово застосовується з 30.09.1999 р.; чинності набув 27.02.2001 р.)
34. Договір між Україною і Республікою Узбекистан про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання від 1998 р. (ратифікований 19.03.1999 р. Законом України № 532-XIV; чинності набув 20.06.1999 р.)
35. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 8.11.2001 р. (підписаний від імені України 08.11.2001 р., не ратифікований)
36. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 1959 р. (ратифікована разом з протоколом Законом України № 44/98 від 16.01.1998 р. зі змінами і доповненнями, внесеними Законом від 15.12.1999 р. № 1298-XIV)
37. Європейська конвенція про видачу правопорушників від 1957 р. (ратифікована разом з обома протоколами Законом України № 43/98 від 16.01.1998 р. зі змінами і доповненнями, внесеними Законом від 15.12.1999 р. № 1299-XIV)

38. Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах від 1972 р. (приєднання України 22.09.1995 р. Законом України № 339/95 зі змінами і доповненнями, внесеними Законом від 15.12.1999 р. № 1300-XIV)
39. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 2000 р.
40. Конвенція про правову допомогу і правові відносини з цивільних, сімейних і кримінальних справ від 1993 р. (ратифікована 10.11.1994 р. Законом України № 240/94)
41. Конвенция о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам от 07.10.2002 г. // Прокурорская и следственная практика. – 2002. - № 3-4. – С. 9-61.
42. Конвенції Європейського Союзу про взаємну допомогу у кримінальних справах від 29.05.2000 р.
43. Конвенция против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания 1984 г.
44. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998 р. // Документ ООН A/CONF.183/9.
45. Венская декларация о преступности и правосудии: ответы на вызовы XXI века. Принята на Десятом Конгрессе ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями. – Вена, 10-17 апреля 2000 г.
46. Выводы и рекомендации Совещания Специальной группы экспертов по уменьшению риска насилия в системе уголовного правосудия // Док. E / CN.15 / 1994 / 4 / Add. 3.25 February. 1994. P.10.
47. Доклад Подготовительной комиссии для Международного уголовного суда. Часть I. Окончательный проект текста Правил процедуры и доказывания // Документ ООН PCNICC/2000/1/Add.1, 1 november, 2000.
48. Док. A/CONF.169/7, 24 January, 1995, P. 35.
49. Резолюція ЕКОСОС 1990/22 від 24.05.1990 р. (Док. A/CONF.144/20, 7 June, 1990).
50. Рекомендації групи старших експертів «Вісімки». – Париж, 12 квітня 1996 р.
51. Руководство для сотрудников системы уголовного правосудия в отношении осуществления Декларации основных принципов правосудия для жертв преступлений и злоупотребления властью (Док. A / conf. 144 / 20.1990. 7 June).
52. Стратегии в области предупреждения преступности, в частности, в отношении преступлений в городских районах и преступности среди несовершеннолетних и преступлений с применением насилия, включая вопрос о потерпевших: оценка и новые перспективы // Доклад девятого Конгресса ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями. – Каир, 1995. – с. 13.
53. Типовой договор о взаимной помощи в области уголовного правосудия // Резолюции и решения принятые Генеральной Ассамблеей ООН на сорок пятой сессии. Официальные отчеты. – Нью-Йорк, 1991. – Т.1. – с. 291-298.

54. Про введення в дію Інструкції про порядок зносин органів внутрішніх справ України з компетентними правоохоронними органами іноземних держав з питань запобігання, розкриття та розслідування злочинів: Наказ Міністра внутрішніх справ України № 600 від 30.09.1999 р.
55. Про забезпечення виконання органами прокуратури України “Угоди між Генеральною прокуратурою України і Міністерством юстиції Республіки Польща на виконання статті 3 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24 травня 1993 року”: Наказ Генерального прокурора України № 27 від 16.11.1998 р.
56. Про організацію роботи органів прокуратури України в галузі міжнародного співробітництва і правової допомоги: Наказ Генерального прокурора України № 8 від 28.10.2002 р. (втратив чинність)
57. Про введення в дію Інструкції про порядок підготовки, передачі та виконання органами прокуратури України звернень про правову допомогу у кримінальних справах: Наказ Генерального прокурора України № 8/1 від 28.10.2002 р. (втратив чинність)
58. Про введення в дію Інструкції про порядок виїздів працівників органів прокуратури України у закордонні службові відрядження: Наказ Генерального прокурора України № 8/2 від 28.10.2002 р. (втратив чинність)
59. Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство: Наказ Генерального прокурора України № 4/1 від 20.04.2004 р.
60. Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва і правової допомоги: Наказ Генерального прокурора України № 9гн від 07.05.2004 р.
61. Про введення в дію Інструкції про порядок підготовки, передачі та виконання органами прокуратури України звернень про правову допомогу у кримінальних справах: Наказ Генерального прокурора України № 9гн від 07.05.2004 р.
62. Про введення в дію Інструкції про організаційно-протокольне забезпечення заходів міжнародного співробітництва, які здійснюються органами прокуратури України: Наказ Генерального прокурора України № 9гн від 07.05.2004 р.

Постанови Пленуму Верховного Суду України

63. Про застосування Конституції при здійсненні правосуддя: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 9 від 01.11.1996 р.
64. Про застосування законодавства, що передбачає державний захист суддів, працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у судочинстві: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 10 від 18.06.1999 р.
65. Про деякі питання застосування законодавства, яке регулює порядок і строки затримання (арешту) осіб при вирішенні питань, пов'язаних з їх екстрадицією: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 16 від 8.10.2004 р.

66. Про деякі питання застосування законодавства, яке регулює порядок та строки затримання (арешту) осіб при вирішенні питань, пов'язаних з їх екстрадицією: Проект Постанови Пленуму Верховного Суду України // Матеріали до третього пленарного засідання Науково-консультативної ради при Верховному Суді України. – Київ, 2004 р.
67. Про деякі питання, що виникають в судовій практиці при застосуванні і відтворенні технічного запису судового процесу: Проект Постанови Пленуму Верховного Суду України // Матеріали до третього пленарного засідання Науково-консультативної ради при Верховному Суді України. – Київ, 2004 р.

Рішення Конституційного Суду України

68. Висновок Конституційного Суду України від 11.07.2001 р. № 3-в/2001 у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) // Офіційний вісник України. – 2001. - № 28.

Іноземні нормативно-правові акти

69. Agreed Principles Relating to the Use of Video Links in Mutual Assistance Practice // The Lyon Group. G 8 Senior Expert Group on Transnational Organized Crime. November, 2000.
70. Convention established by the Council in accordance with Article 34 of the Treaty on European Union, on mutual assistance in criminal matters between the Members States of the European Union // Official Journal of the European Communities, 17.7.2000. – P. 197/6.
71. Criminal Justice Act 1988. – Published by HMSO. – London, 1989. – P. 67.
72. Meeting of Justice and Interior Ministers of The Eight. December 9-10, 1997. COMMUNIQUE, Washington, D.C., December 10 // The Lyon Group. G8 Senior Expert Group on Transnational Organized Crime. Provisional Archive: June 1999. – Designed and Published by the Rule of Law Foundation for free distribution within the Lyon Group, with support from the U.S. Department of State. – Washington, DS USA. – Published: November, 1999. – 14 p.
73. Ministerial Conference of the G-8 Countries on Combating Transnational Organized Crime (Moscow, October 19-20, 1999). Communiqué. // G-8 Information Centre. Information System by the University of Toronto Library and the G8 Research Group at the University of Toronto.
74. Second Additional Protocol to the European Convention on mutual assistance in criminal matters, 08.IX.2001. – Strasburg, 2001. – Art. 9.
75. Senior Expert Group on Transnational Organized Crime. Senior Experts Group Recommendations. Paris. April 12, 1996 // G-8 Information Center. Information System by the University of Toronto Library and the G8 Research Group at the University of Toronto.

Матеріали практики

76. Кримінальна справа № 03020118 порушена за ст. 365 ч. 3 КК України (*прокуратура Вінницької області*)
77. Кримінальна справа № 03275112 порушена за ст. 358 ч. 1 КК України (*прокуратура Вінницької області*)
78. Кримінальна справа № 02050056 порушена за ст. 185 ч. 3 КК України (*прокуратура Вінницької області*)
79. Кримінальна справа № 02260102 порушена за ст. 364 ч. 1 и ст. 366 ч. 1 КК України (*прокуратура Вінницької області*)
80. Кримінальна справа № 98170057 порушена за ст. 166 ч. 2 и ст. 101 ч. 1 КК України (*прокуратура Вінницької області*)
81. Кримінальна справа № 62-140 порушена за ст. 215 ч. 1 КК України (*прокуратура Кіровоградської області*)
82. Кримінальна справа № 60-369 порушена за ст. 115 ч. 2 п.п. 6, 12 КК України (*прокуратура Кіровоградської області*)
83. Кримінальна справа № 11-8091 порушена за ст. 307 КК України (*слідче відділення Кіровоградського міського відділу Управління Міністерства внутрішніх справ України в Кіровоградській області*)
84. Кримінальна справа № 04-3037 порушена за ст. 115 ч. 2 п.п. 4, 7, 12 КК України (*Управління Міністерства внутрішніх справ України на Південно-Західній залізниці*)
85. Кримінальна справа № 21200400587 порушена за ст. 185 ч. 3, ч. 5, ст. 186 ч. 3 КК України (*Іллічівський міський відділ УМВС України в Одеській області*)
86. Кримінальна справа № 09200200180 порушена за ст. 190 ч. 2 КК України (*слідче управління УМВС України в Одеській області*)
87. Кримінальна справа № 31200200212 (*слідче управління УМВС України в Одеській області*)
88. Кримінальна справа № 21200200065 порушена за ст. 143 ч. 2 КК України в редакції Закону від 1960 року (*слідче управління УМВС України в Одеській області*)
89. Кримінальна справа № 229900328 порушена за ст. 185 ч. 3 КК України (*слідче управління УМВС України в Одеській області*)
90. Кримінальна справа № 079800733 порушена за ст. 185 ч. 2 КК України (*слідче управління УМВС України в Одеській області*)
91. Кримінальна справа № 13200000179 порушена за ст. 140 ч. 2 КК України (*слідче управління УМВС України в Одеській області*)
92. Кримінальна справа № 10200300966 порушена за ст. 121 ч. 2 КК України (*слідче управління УМВС України в Одеській області*)
93. Кримінальна справа № 1159900660 порушена за ст. 101 ч. 3 КК України в редакції Закону від 1960 року (*слідче управління УМВС України в Одеській області*)

94. Кримінальна справа № 109600476 порушена за ст. 142 ч. 2 КК України в редакції Закону від 1960 року (*слідче управління УМВС України в Одеській області*)
95. Кримінальна справа № 115200200227 порушена за ст. 186 ч. 3 КК України (*слідче управління УМВС України в Одеській області*)
96. Кримінальна справа № 01200200071 порушена за ст. 289 ч. 3 КК України (*слідче управління УМВС України в Одеській області*)
97. Кримінальна справа № 56200200024 (*прокуратура Київського району м. Одеси, 2002 р.*)
98. Кримінальна справа № 05620040084 порушена за ст. 115 ч. 1 КК України (*прокуратура Київського району м. Одеси, 2004 р.*)
99. Кримінальна справа № 158200100033 порушена за ст. 123 ч. 1 КК України (*прокуратура Приморського району м. Одеси, 2001 р.*)
100. Кримінальна справа № 158200100031 порушена за ст. 123 ч. 1 КК України (*прокуратура Приморського району м. Одеси, 2002 р.*)
101. Кримінальна справа № 532001018 порушена за ст. 94 КК України (*прокуратура Малиновського району м. Одеси, 2001 р.*)
102. Кримінальна справа № 0532001028 порушена за ст. 152 ч. 1 КК України (*прокуратура Малиновського району м. Одеси, 2001 р.*)
103. Кримінальна справа № 05320020016 порушена за ст. 152 ч. 3 КК України в редакції Закону від 1960 року (*прокуратура Малиновського району м. Одеси, 2002 р.*)
104. Кримінальна справа № 5520030001 (*прокуратура Малиновського району м. Одеси, 2003 р.*)
105. Кримінальна справа № 0532001018 порушена за ст. 94 КК України (*прокуратура Малиновського району м. Одеси*)
106. Кримінальна справа № 552001039 порушена за ст. 166 ч. 3 КК України (*прокуратура Малиновського району м. Одеси, 2004 р.*)
107. Кримінальна справа № 060990029 порушена за ст. 168 ч. 3 КК України (*прокуратура Суворовського району м. Одеси, 2001 р.*)
108. Кримінальна справа № 060200100031 порушена за ст. 94 КК України (*прокуратура Суворовського району м. Одеси, 2001 р.*)
109. Кримінальна справа № 060200100071 порушена за ст. 115 ч. 2 п. 2 КК України (*прокуратура Суворовського району м. Одеси, 2001 р.*)
110. Кримінальна справа № 060200300039 порушена за ст. 152 ч. 1 КК України (*прокуратура Суворовського району м. Одеси, 2003 р.*)
111. Кримінальна справа № 052200000027 (*прокуратура м. Одеси, 2000-2001 рр.*)
112. Кримінальна справа № 05220047 (*прокуратура м. Одеси, 2001 р.*)
113. Кримінальна справа № 05220010047 (*прокуратура м. Одеси, 2001 р.*)
114. Кримінальна справа № 58980003 (*прокуратура м. Одеси, 2001 р.*)
115. Кримінальна справа № 052200100057 (*прокуратура м. Одеси, 2001 р.*)
116. Кримінальна справа № 158970011 (*прокуратура м. Одеси, 2001 р.*)
117. Кримінальна справа № 052200100095 (*прокуратура м. Одеси, 2001-2002 рр.*)

118. Кримінальна справа № 060200100053 порушена за ст. 101 ч. 3 КК України (прокуратура м. Одеси, 2001 р.)
119. Кримінальна справа № 051200100209 (прокуратура м. Одеси, 2001 р.)
120. Кримінальна справа № 05220000001 порушена за ст. 144 ч. 3 КК України (прокуратура м. Одеси, 2002 р.)
121. Кримінальна справа № 052200100127 порушена за ст. 207 ч. 3 КК України (прокуратура м. Одеси, 2002 р.)
122. Кримінальна справа № 15820020024 (прокуратура м. Одеси, 2002 р.)
123. Кримінальна справа № 052200200068 (прокуратура м. Одеси, 2002 р.)
124. Кримінальна справа № 05220000006 (прокуратура м. Одеси, 2002-2003 рр.)
125. Кримінальна справа № 05820030120 порушена за ст. 115 ч. 2 КК України (прокуратура м. Одеси, 2003-2004 рр.)
126. Кримінальна справа № 79200200042 (прокуратура м. Одеси, 2003-2004 рр.)
127. Кримінальна справа № 56200300095 порушена за ст. 115 ч. 2 КК України (прокуратура м. Одеси, 2004 р.)
128. Кримінальна справа № 052200300043 (прокуратура м. Одеси, 2004 р.)
129. Кримінальна справа № 052980029 порушена за ст. 115 ч. 1 КК України (прокуратура м. Одеси)
130. Кримінальна справа № 052200400080 порушена за ст. 146 ч. 2 КК України (прокуратура м. Одеси)
131. Кримінальна справа № 71200200047 порушена за ст. 201 ч. 1 КК України (прокуратура м. Іллічівська, 2002 р.)
132. Кримінальна справа № 399600661 порушена за ст. 115 ч. 1 КК України (прокуратура м. Ізмаїла, 2001 р.)
133. Кримінальна справа № 89200200040 порушена за ст. 93 п. «ж», ст. 117 ч. 4, ст. 118 ч. 2, ст. 121 КК України (прокуратура м. Ізмаїла, 2002 р.)
134. Кримінальна справа № 111200100009 порушена за ст. 143 ч. 3 КК України (прокуратура м. Ізмаїла, 2003 р.)
135. Кримінальна справа № 8820010036 (Б.-Дністровська міжрайонна прокуратура, 2001 р.)
136. Кримінальна справа № 051200100171 (Б.-Дністровська міжрайонна прокуратура, 2001-2002 рр.)
137. Кримінальна справа № 88200200069 (Б.-Дністровська міжрайонна прокуратура, 2003 р.)
138. Кримінальна справа № 75200100051 (Котовська міжрайонна прокуратура, 2002 р.)
139. Кримінальна справа № 165200100049 (Біляївська міжрайонна прокуратура, 2002 р.)
140. Кримінальна справа № 165200200035 порушена за ст. 115 ч. 1 КК України (Біляївська міжрайонна прокуратура, 2003 р.)
141. Кримінальна справа № 165200300042 порушена за ст. 146 ч. 2 КК України (Біляївська міжрайонна прокуратура, 2003 р.)

142. Кримінальна справа № 7320010023 (*прокуратура Кодимського району Одеської області, 2002 р.*)
143. Кримінальна справа № 30200200184 порушена за ст. 115 ч. 1 КК України (*прокуратура Роздільнянського району Одеської області, 2003 р.*)
144. Кримінальна справа № 051200400063 (*прокуратура Болградського району Одеської області, 2004 р.*)
145. Кримінальна справа № 0512000/00004 (*прокуратура Одеської області, 2001 р.*)
146. Кримінальна справа № 05920010020 (*прокуратура Одеської області, 2001 р.*)
147. Кримінальна справа № 051200100198 (*прокуратура Одеської області, 2001 р.*)
148. Кримінальна справа № 50000/3/02 порушена за ст. 201 ч. 1, ст. 366 ч. 2 КК України (*прокуратура Одеської області, 2002 р.*)
149. Кримінальна справа № 051200200099 (*прокуратура Одеської області, 2002 р.*)
150. Кримінальна справа № 02900047 (*прокуратура Одеської області, 2003 р.*)
151. Кримінальна справа № 051200100231 порушена за ст. 191 ч. 5 КК України (*прокуратура Одеської області, 2002-2004 рр.*)
152. Кримінальна справа № 0549700055 (*прокуратура Одеської області, 2004 р.*)
153. Кримінальна справа № 022000034 порушена за ст. 299-6 ч. 1 КК України в редакції Закону від 1960 року (*прокуратура Одеської області*)
154. Кримінальна справа № 051200200004 порушена за ст. 222 ч. 2, ст. 366 ч. 2 КК України (*прокуратура Одеської області, 2002 р.*)
155. Кримінальна справа № 1121200100028 (*Чорноморська транспортна прокуратура, 2001 р.*)
156. Кримінальна справа № 051200200110 (*Чорноморська транспортна прокуратура, 2002 р.*)
157. Кримінальна справа № 121200300015 порушена за ст. 190 ч. 4, ст. 358 ч. 3 КК України (*Чорноморська транспортна прокуратура, 2004 р.*)
158. Кримінальна справа № 11200100028 порушена за ст. 201 КК України (*Чорноморська транспортна прокуратура*)
159. Кримінальна справа № 1199/19 (*Одеська транспортна прокуратура, 2001 р.*)
160. Кримінальна справа № 051200100047 (*Одеська транспортна прокуратура, 2001 р.*)
161. Кримінальна справа № 051200100048 порушена за ст. 167 ч. 2 КК України (*Одеська транспортна прокуратура, 2001 р.*)
162. Кримінальна справа № 051200100049 (*Одеська транспортна прокуратура, 2001 р.*)
163. Кримінальна справа № 1101/34 порушена за ст. 276 ч. 2 КК України (*Одеська транспортна прокуратура, 2002 р.*)
164. Кримінальна справа № 051200100231 (*Одеська транспортна прокуратура, 2002 р.*)
165. Кримінальна справа № 1120200200003 (*Одеська транспортна прокуратура, 2002 р.*)

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Авербух В., Владимиров Д., Пунанов Г.* Из кинозала суда. Рассмотрение дел ускорят мониторы в тюремных камерах // Известия. – 2000. – 11 июля. - № 126. – С. 2.
2. *Алексеева Л.* Видеоконференцсвязь в суде: технические проблемы решены, остались процессуальные // Российская юстиция. – 2000. - № 6. – С. 12.
3. *Аленін Ю.П., Пашиковський М.І.* Міжнародне співробітництво у боротьбі з тероризмом: тенденції розвитку кримінально-процесуальних інститутів // Актуальні проблеми держави та права: Зб. наук. праць. – Вип. 8. – Одеса: Юридична література, 2000. – С. 63-70.
4. *Аленін Ю.П., Пашиковський М.І.* Кримінально-процесуальні інститути у боротьбі з тероризмом: міжнародне співробітництво // Тероризм і боротьба з ним. – Том 19. – К.: Науково-дослідний інститут “Проблеми людини”, 2000. – С. 350-354.
5. *Аленин Ю.П.* Процессуальные особенности производства следственных действий. – Одесса: Центрально-Украинское издательство, 2002. – 264 с.
6. *Андреев Р.* Российские прокуроры обманули швейцарских // Независимая газета. – 2002. – 9 августа.
7. *Андреев Р.* Суд по делу “Аэрофлота” ушел от международного скандала // Независимая газета. – 2002. – 16 августа.
8. *Аношко В.* Институт передачи осужденных в международной правовой практике // Ведомости уголовно-исполнительной системы. – 2002. - № 1. – С. 33-36.
9. *Ахтырская Н.* Оказание правовой помощи по уголовным делам в рамках Содружества // Российская юстиция. – 2002. - № 7. – С. 57-58.
10. *Базов В.* Загальна характеристика чинного законодавства щодо кримінальної відповідальності за порушення законів та звичаїв війни (воєнні злочини) // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 100-104.
11. *Баймуратов М.* Актуальні проблеми національної імплементації Україною норм міжнародних конвенцій // Юридична Україна. – 2003. - № 1. – С. 33-36.
12. *Барнашов А.* Экстерриториальная юрисдикция в США: доктрина «минимальных контактов» // Российская юстиция. – 2000. - № 5. – С. 46-47.
13. *Бастрыкин А.И.* Процессуальные проблемы участия СССР в международной борьбе с преступностью: Учебное пособие. – Л.: Издательство ЛГУ, 1985. – 99 с.
14. *Бастрыкин А.И.* Взаимодействие советского уголовно-процессуального и международного права. – Л.: Издательство ЛГУ, 1986. – 136 с.
15. *Бастрыкин А., Александрова О.* Расследование по делам с участием иностранных граждан // Законность. – 2004. - № 1. – С. 13-15.
16. *Бастрыкин А., Александрова О.* Особенности допроса иностранных граждан на предварительном следствии // Законность. – 2004. - № 3. – С. 30-32.
17. *Белкин Р.С.* Профессия – следователь (Введение в юридическую специальность). – М.: «Юристь», 1998. – 168 с.

18. *Биленчук П.Д., Еркенов С.Е., Кофанов А.В.* Транснациональная преступность: состояние и трансформация: Учебное пособие / Под ред. акад. П.Д. Биленчука. – К.: Атика, 1999. – 272 с.
19. *Бирюков П.Н.* Международное право: Учебное пособие. – М.: Юрист, 1998. – 416 с.
20. *Бирюков П.Н.* К вопросу о правовом статусе доказательств по уголовным делам, полученных из источников в иностранном государстве // Правоведение. – 1999. - № 2. – С. 232.
21. *Бирюков П.Н.* Представитель правоохранительного органа иностранного государства – субъект российского уголовного процесса // Московский журнал международного права. – 2000. - № 3 (43). – С. 4-11.
22. *Богданов Л., Радущкий О.* Технічна фіксація судових процесів: системний підхід до розвитку комп'ютерних технологій та інформаційних ресурсів // Юридичний журнал. – 2002. - № 2. – С. 84-85.
23. *Божьев В.* К вопросу о состязательности в Российском уголовном процессе // Уголовное право. – 2000. - № 1. – С. 47-55.
24. *Большой юридический словарь* / Под ред. А.Я. Сухарева, В.Е. Крутских. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА – М, 2002. – 704 с.
25. *Бондаренко О., Сафронов С.* Забезпечення безпеки суб'єктів кримінального судочинства // Право України. – 1999. - № 1. – С. 122-123.
26. *Борьба с отмыванием доходов от индустрии наркобизнеса в странах содружества* / Б.С. Болотский, А.Г. Волеводз, Е.В. Воронова, Б.Ф. Калачев. – М.: ООО Издательство «Юрлитинформ», 2001. – 248 с.
27. *Бояров В.* Проблемні питання захисту свідків у законодавстві України // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. праць. – Вип. 13-14. – Одеса, 2002. – с. 360-365.
28. *Брусницын Л.В.* Обеспечение безопасности лиц, содействующих уголовному правосудию: российский, зарубежный и международный опыт XX века (процессуальное исследование). – М.: ООО Издательство «Юрлитинформ», 2001. – 400 с.
29. *Брусницын Л.В.* Правовое обеспечение безопасности лиц, содействующих уголовному правосудию. – М.: Спарк, 2002. – 108 с.
30. *Брусницын Л.* Потерпевшие и свидетели под псевдонимом: национальное законодательство и прецеденты Европейского суда по правам человека // Уголовное право. – 2002. - № 2. – С. 125-127.
31. *Брусницын Л.* Обеспечение безопасности участников процесса: возможности и перспективы развития УПК // Российская юстиция. – 2003. - № 5. – С. 48-50.
32. *Буроменський М.* Застосування міжнародно-правових норм про права людини у внутрішньому правопорядку України // Вісник Академії правових наук України. – 1999. - № 1. – С. 86-94.
33. *Буроменский М.В.* Значение международной уголовно-правовой юрисдикции в борьбе с организованной преступностью // Зб. наук. праць Харківського Центру по

- вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. – Вип. 2. – Харків, 2001. – с. 48-67.
34. *Буроменський М.* Деякі судження про поняття міжнародного кримінального права // Вісник до 10-річчя Академії правових наук України. – 2003. - № 2-3 (33-34). – С. 359-370.
 35. *Васильев Ю.Г.* Институт выдачи преступников (экстрадиции) в современном международном праве. – М.: Современная экономика и право, 2003. – 320 с.
 36. *Васильчикова Н.А.* Международный гражданский процесс как составная часть внутригосударственного гражданского процессуального права // Арбитражный и гражданский процесс. – 2003. - № 3. – С. 37-41.
 37. *Весельский В.* Питання захисту осіб, які мають інформацію про злочинну діяльність // Право України. – 1999. – № 7. – С. 58-61.
 38. *Виноградова О.* Принципи міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю // Право України. – 1999. - № 4. – С. 90-93.
 39. *Виноградова О.І.* Міжнародне співробітництво України у галузі боротьби зі злочинністю (кримінально-процесуальний аспект): Автореф. дис... к.ю.н.: 12.00.09 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2000. – 22 с.
 40. *Вихрист С.* До визначення екстрадиції // Український часопис міжнародного права. – 2001. - № 1. – С. 57-60.
 41. *Волеводз А.Г.* Методика заявления ходатайств о международной правовой помощи по уголовным делам // Прокурорская и следственная практика. – 2001. - № 1-2. – С. 169-182.
 42. *Волеводз А.Г.* Концептуальные проблемы совершенствования регламентации уголовно-процессуальных аспектов международного сотрудничества в проекте УПК РФ // Юрист. – 2001. - № 1. – С. 68-78.
 43. *Волеводз А.Г.* О формировании правовых основ новых направлений международного сотрудничества в сфере уголовного процесса государств – участников СНГ // Прокурорская и следственная практика. – 2002. - № 3-4. – С. 111-135.
 44. *Волеводз А.Г.* Противодействие компьютерным преступлениям: правовые основы международного сотрудничества. – М.: Издательство «Юрлитинформ», 2002. – 496 с.
 45. *Волеводз А.Г.* Правовое регулирование новых направлений международного сотрудничества в сфере уголовного процесса. – М.: ООО Издательство «Юрлитинформ», 2002. – 528 с.
 46. *Волеводз А.Г.* Правовые основы новых направлений международного сотрудничества в сфере уголовного процесса: Автореф. дис... д.ю.н.. – М., 2002. – 40 с.
 47. *Волженкина В.М.* Оказание правовой помощи по уголовным делам в сфере международного сотрудничества: Учебное пособие. – СПб., 1999. – с. 34.

48. *Волженкина В.М.* Нормы международного права в российском уголовном процессе. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс»; Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры РФ, 2001. – 359 с.
49. *Волженкина В.* К вопросу о разработке закона «О выдаче (экстрадиции)» // Уголовное право. – 2002. - № 1. – С. 6-10.
50. *Волженкина В.* Продолжая дискуссию о Проекте закона о выдаче (экстрадиции) // Уголовное право. – 2002. – № 2. – С. 11-13.
51. *Волженкина В.М.* Выдача в российском уголовном процессе. – М.: ООО Издательство «Юрлитинформ», 2002. – 336 с.
52. *Воробьев И.А.* Защита свидетелей как одно из ключевых условий эффективной борьбы с организованной преступностью // Журнал российского права. – 1999. - № 2. – с. 133-136.
53. *Ворожцов С.* Обеспечение процессуальной безопасности потерпевшего и свидетеля // Российская юстиция. – 1996. - № 11. – С. 25.
54. *Вяткин Ф., Зильберман С.* Видеоконференцсвязь при рассмотрении кассационных жалоб // Российская юстиция. – 2000. - № 6. – С. 11-12.
55. *Вяткин Ф., Зильберман С.* Высокие технологии в организации работы судов // Российская юстиция. – 2003. - № 6. – С. 64-65.
56. *Гавриш Т.С.* Проблеми правової регламентації міжнародного співробітництва у галузі надання Україною правової допомоги в кримінальних справах // Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 13. – 2001. – С. 381-388.
57. *Гавриш Т.С.* Особливості процесуального статусу осіб, викликаних для участі у провадженні по кримінальній справі в порядку міжнародної правової допомоги // Вісник Академії правових наук України. – 2002. - № 3 (30). – С. 188-198.
58. *Гавриш Т.С.* Проблеми допустимості доказів, отриманих в ході міжнародної правової допомоги в кримінальних справах: Автореф. дис... к.ю.н.: 12.00.09 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2004. – 20 с.
59. *Гасымов Н.Г.* Международные принципы сотрудничества государств в борьбе с преступностью // Российский следователь. – 2002. - № 6. – С. 38-47.
60. *Геворгян К.Г.* Учреждение Международного уголовного суда // Международное право. – 1998. - № 3. – С. 204.
61. *Глотова С.В.* Международные проблемы борьбы с международным терроризмом // Вестник Московского университета. Сер. 11 «Право». – 2004. - № 4. – С. 61-88.
62. *Гогусь О.* Перспективи розвитку і шляхи вдосконалення законодавства про державне забезпечення безпеки суб'єктів кримінального судочинства // Право України. – 1999. - № 6. – С. 35-37.
63. *Годунов И.В.* Противодействие организованной преступности: Учебное пособие. – М.: Высшая школа, 2003. – 497 с.

64. *Гомьен Д., Харрис Д., Зваак Л.* Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика. – М.: Издательство МНИМП, 1998. – 600 с.
65. *Гончаров В.Б., Кожевников В.В.* Проблемы безопасности участников уголовного процесса // Государство и право. – 2000. - № 2. – С. 49-56.
66. *Гордін Л.Я.* Проблеми законодавчого забезпечення діяльності слідчо-оперативних груп // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2004. - № 1-2 (9-10). – С. 236-239.
67. *Грим и маска для свидетеля* // Аргументы и факты. – 2001. - № 44 (327). – с. 13.
68. *Грищенко К.* Міжнародний кримінальний суд – універсальний механізм міжнародного карного правосуддя // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 9-13.
69. *Громов Н.А., Николайченко В.В.* Принципы уголовного процесса, их понятие и система // Государство и право. – 1997. - № 7. – С. 38-39.
70. *Громов Н.А.* Уголовный процесс России: Учебное пособие. – М.: Юристь, 1998. – 552 с.
71. *Грохольський В.Л.* До питання про міжнародне співробітництво в боротьбі з організованою злочинністю // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2002. - № 3. – С. 17-24.
72. *Давыдов Ф., Зимина И.* Передача иностранцев для отбывания наказания в страну их гражданства // Преступление и наказание. – 2002. - № 11. – С. 26-28.
73. *Де Сальвіа М.* Европейская конвенция по правам человека. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 267 с.
74. *Дистефано Карл Л.* Способы получения доказательств из США для судопроизводства за границей // Государство и право. – 1996. - № 10. – С. 30.
75. *Дремина Н.* Международный уголовный суд: проблемы юрисдикции // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 76-87.
76. *Ерохин А.* Программа ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию // Прокурорская и следственная практика. – 1998. - № 3. – С. 187-191.
77. *Єрмак А.* За яким правом буде засуджувати та виправдовувати Міжнародний кримінальний суд? // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 61-63.
78. *Зайка С.* Поняття та значення строків у кримінальному процесі // Підприємництво, господарство і право. – 2003. - № 7. – С. 125-129.
79. *Зайцев О.А.* Теоретические и правовые основы государственной защиты участников уголовного судопроизводства в Российской Федерации: Автореф. дис... д.ю.н.. – М., 1999. – 50 с.
80. *Законодательство Италии о борьбе с организованной преступностью* // Законность. – 1993. - № 11. – С. 34-38.
81. *Засурский Я.Н.* Информационное общество в рамках международного сотрудничества // Информационное общество. – 2000. - № 1. – С. 59.

82. *Зелинская Н.* Международное преступление как основание международной уголовной ответственности индивидов // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 93-99.
83. *Ивановский И.* Взаимное содействие государств в производстве следствий по делам уголовным. – Одесса: Типография «Одесского вестника», 1989. – 152 с.
84. *Исабеков Б.* Формирование правовой основы международной правовой помощи по уголовным делам, связанным с организованной преступностью в Российской Федерации и Кыргызской Республике // Следователь. – 2004. - № 5. – С. 57-59.
85. *Использование в Великобритании видеопоказаний потерпевших при расследовании дел о преступлениях против детей* // Борьба с преступностью за рубежом. – 1995. – № 12. – С. 4-5.
86. *Иващенко В.* Міжнародне кримінальне право у боротьбі зі злочинністю // Підприємництво, господарство і право. – 2002. - № 2. – С. 88-89.
87. *Каракаш І.* Римський договір про Міжнародний Кримінальний Суд // Українське право. – 2000. - № 1. – С. 180-188.
88. *Кареклас С., Пашковський М.І.* Кримінальне право ЄС: Навчальний посібник. – Одеса: Одеська національна юридична академія, 2004. – 162 с.
89. *Карибов К.Ф.* Проблема использования показаний анонимных свидетелей в уголовном процессе в свете решений Европейского суда по правам человека // Вестник Московского университета. Сер. 11 «Право». – 2001. - № 5. – С. 83-90.
90. *Карлов А.И.* О правовых основах сотрудничества в борьбе с терроризмом // Российский следователь. – 2003. - № 3. – С. 45-47.
91. *Каткова А.Г., Сивуляк П.М.* Правове регулювання міжнародних слідчих та слідчо-оперативних груп при розслідуванні транснаціональних злочинів // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. праць. – Вип. 21. – Одеса, 2004. – С. 93-97.
92. *Квашиш В.Е., Вавилова Л.В.* Зарубежное законодательство и практика защиты жертв преступлений. – М.: ВНИИ МВД России, 1996. – 128 с.
93. *Кибальник А.Г.* Современное международное уголовное право: понятие, задачи и принципы / Под науч. ред. докт. юрид. наук А.В. Наумова. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. – 252 с.
94. *Киселев В.Г.* Правовая помощь по уголовным делам в договорах СССР с другими социалистическими странами: Автореф. дис... к.ю.н.. – Л., 1978. – 20 с.
95. *Ковалев В.* Анонимные свидетели в буржуазном уголовном процессе // Соц. законность. – 1983. - № 4. – С. 70.
96. *Кокорев Л.Д.* Положение личности в советском уголовном судопроизводстве: Автореф. дис... д.ю.н.: 12.00.08 / Ленинградский государственный университет им. А.А. Жданова. – Ленинград, 1975. – 40 с.
97. *Колесник В.* Як державі захистити свідка? // Право України. – 1997. - № 7. – С. 56.
98. *Колибаб К.Е.* Выдача обвиняемых и осужденных по международным договорам России // Правоведение. – 1996. - № 2. – С. 83-88.
99. *Колибаб К.Е.* Институт передачи осужденных для отбывания наказания в другие государства // Журнал российского права. – 1999. - № 5/6. – С. 89-99.

100. Колкутин В.В., Момот Д.В., Соседко Ю.И., Капустин Е.В. Телекоммуникационные системы в судебно-медицинской практике // Военно-медицинский журнал. – 2001. - № 9. – С. 13-14.
101. Колчевский И.Б., Нагаев Е.А., Спанов Б.И., Дудченко В.Л. Доказательственное значение материалов, полученных от правоохранительных органов иностранных государств при производстве предварительного следствия // Российский следователь. – 2003. - № 12. – С. 17-20.
102. Коляда П. Ще раз до питання про Міжнародний Кримінальний Суд // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 36-38.
103. Комарова Н.А., Лукашевич В.З. Принцип состязательности и равноправия сторон должен быть эффективным средством установления объективной истины в судебном разбирательстве // Правоведение. – 2001. - № 4. – С. 156-162.
104. Комиссаров В.И. Предъявление для опознания и допрос опознающих в уголовном судопроизводстве: состояние и перспективы развития // Правоведение. – 2001. - № 4. – С. 175-176.
105. Костенко Н.И. Международное сотрудничество Международного уголовного суда и судебная помощь // Право и политика. – 2000. - № 10. – С. 105-112.
106. Костенко Н.И. Судопроизводство Международного уголовного суда – основа международного уголовного процесса // Государство и право. – 2001. - № 2. – С. 64-70.
107. Костенко Н.И. Международное уголовное право: современные теоретические проблемы. – М.: Издательство «Юрлитинформ», 2004. – 448 с.
108. Кравчук С. Процесуальні особливості виконання міжнародного доручення про надання правової допомоги у кримінальних справах // Право України. – 1998. - № 11. – С. 61-64.
109. Кравчук С. Міжнародна правова допомога у кримінальних справах // Право України. – 1999. - № 12. – С. 59-61.
110. Красюков В.Г. Криминальный интернационал и как с ним бороться // Российская газета. – 2000. – 9 июня.
111. Криминалистика / Под ред. В.А. Образцова. – М.: Юристь, 1995. – с. 280.
112. Криминалистика: Учебник / Отв. ред. Н.П. Яблоков. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристь, 1999. – 718 с.
113. Кримінально-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За загал. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – К.: Форум, 2003. – 938 с.
114. Крохин А.Н. Система международного уголовного правосудия: проблемы институционализации // Юрист. – 1999. - № 10. – С. 72-75.
115. Кузьменков С.Ю. О принятии Статута Международного уголовного суда // Вестник Московского университета. Сер. 11 «Право». – 1999. - № 4. – С. 61-66.
116. Кулеба Д. Що сталося з Римським Статутом в Україні // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 39-56.

117. *Лавринович О.* Основні проблемні питання імплементації положень Римського Статуту Міжнародного кримінального суду до законодавства України та шляхи їх вирішення // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 14-19.
118. *Леманн К.* Россия – США: правовое взаимодействие // Интерпол в России. – 2001. - № 1. – С. 45-48.
119. *Лебедєв Д.В.* Тактичні особливості забезпечення безпеки потерпілого та свідка при розслідуванні кримінальних справ про торгівлю жінками з метою їх сексуальної експлуатації // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. праць. – Вип. 21. – Одеса: Фенікс, 2004. – С. 131-137.
120. *Лобанов С.А.* Международно-правовые аспекты уголовного судопроизводства по делам о военных преступлениях // Государство и право. – 1998. - № 5. – С. 76-84.
121. *Лобанов С.А.* Проблемы участия России в Римском Статуте международного уголовного суда // Международное право. – 2000. - № 3. – С. 106-113.
122. *Лотыш Т.А.* Проблемы гарантий принципа состязательности в уголовном судопроизводстве // Государство и право. – 2002. - № 6. – С. 104-109.
123. *Лукашевич В.З.* О понятии доказательств в советском уголовном процессе // Правоведение. - 1963. - № 1. – С. 114-118.
124. *Лукашук И.И.* Международное право. Общая часть: Учебник. – М.: Издательство БЕК, 1997. – 371 с.
125. *Лукашук И.И., Наумов А.В.* Выдача обвиняемых и осужденных в международном уголовном праве: Учебно-практическое пособие. – М.: Российский Юридический Издательский Дом, 1998. – 160 с.
126. *Лукашук И.И.* Выдача обвиняемых и осужденных // Журнал российского права. – 1999. - № 2. – С. 58-68.
127. *Лукашук И.И., Наумов А.В.* Международное уголовное право: Учебник. – М.: Спарк, 1999. – 287 с.
128. *Максименко В.* Україна – суб'єкт правової допомоги зарубіжним державам у кримінальних справах // Право України. – 1998. - № 11. – С. 149-152.
129. *Маланюк А.* Переїняття кримінального переслідування як інститут правової допомоги у кримінальних справах // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали VIII регіональної науково-практичної конференції. 13-14 лютого 2002 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. – С. 281-283.
130. *Маланюк А.Г.* Провадження у кримінальних справах, пов'язане з міжнародними відносинами, за законодавством України: Автореф. дис... к.ю.н.: 12.00.09 / Академія адвокатури України. – Київ, 2004. – 20 с.
131. *Малярєнко В.Т.* Конституційні засади кримінального судочинства. – К., 1999. – С. 95.
132. *Малярєнко В.* Щодо строків кримінального процесу // Право України. – 2000. - № 1. – С. 16-23.

133. *Малярєнко В.Т.* Щодо міжнародного співробітництва у виконанні окремих процесуальних дій в кримінальних справах // Вісник Верховного Суду України. – 2001. - № 1. – С. 41-44.
134. *Малярєнко В.Т.* Змагальність сторін у кримінальному судочинстві та функціональне становище суду (окремі аспекти) // Вісник Верховного Суду України. – 2002. - № 6. – С. 6-10.
135. *Малярєнко В.* Про заочне провадження у кримінальному судочинстві // Право України. – 2004. - № 9. – С. 3-12.
136. *Малярєнко В.Т.* Перебудова кримінального процесу України в контексті Європейських стандартів: теорія, історія і практика: Автореф. дис... д.ю.н.: 12.00.09 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2005. – 35 с.
137. *Мансуров Т.Т.* Мировое сообщество в борьбе с преступлениями международного характера // Право и политика. – 2004. - № 2 (50). – С. 66-70.
138. *Мартенс Ф.Ф.* Современное международное право цивилизованных народов (по изданию 1905 г.). Т. 2. – М.: Издательство «Юридический колледж МГУ», 1996. – с. 388.
139. *Мартынєнко С.* Компьютерные преступления // Служба безопасности. – 2001. - № 1. – С. 13.
140. *Марусин И.С.* Международные уголовные судебные учреждения: судоустройство и судопроизводство. – СПб.: Издательский Дом С.-Петербургского гос. ун-та, Издательство юридического факультета С.-Петербургского гос. ун-та, 2004. – 224 с.
141. *Марышева Н.И.* Международная правовая помощь по гражданским и уголовным делам: Дис. в форме научного доклада... д.ю.н.. – М., 1996.
142. *Масягутова Г.Р.* Государственная защита потерпевших: международно-правовые и уголовно-правовые аспекты // Российский юридический журнал. – 2001. - № 1. – С. 153-157.
143. *Матеріали* міжнародного семінару “Актуальні проблеми надання правової допомоги та напрямки удосконалення договірно-правової бази у цій сфері”. – Київ, 9-10 грудня 2003 р.
144. *Мацько А.* Міжнародний кримінальний суд (створення та напрям діяльності) // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 70-76.
145. *Мельникова Э.Б.* Уголовный процесс и вопросы международного сотрудничества // Ларин А.М., Мельникова Э.Б., Савицкий В.М. Уголовный процесс России: Лекции-очерки / Под ред. В.М. Савицкого. – М., 1997. – с. 261.
146. *Мельниченко Р.Г.* Правовое положение иностранных адвокатов в правовых системах различных государств // Адвокатская практика. – 2003. - № 1. – С. 34-36.
147. *Мендкович А.С.* Новая система международных видеоконференций. Разработка и апробация // Информационное общество. – 2000. - № 1. – С. 75.
148. *Мережко О.* Поняття міжнародного договору в сучасній доктрині і практиці міжнародного публічного права // Українське право. – 2000. - № 1. – С. 121-127.

149. *Меркушин В.В.* Борьба с транснациональной организованной преступностью. – Минск: Амалфея, 2003. – 208 с.
150. *Методичні рекомендації щодо порядку підготовки та направлення звернень до правоохоронних органів іноземних держав з питань надання правової допомоги у кримінальних справах та виконання міжнародно-правових доручень слідчими органів внутрішніх справ України від 2004 р.*
151. *Милинчук В.В.* Использование видеосвязи при получении доказательств по уголовным делам в рамках международного сотрудничества // Вестник Московского университета. Сер. 11 «Право». – 2001. - № 5. – С. 91-92.
152. *Милинчук В.В.* Институт взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспективы развития. – М.: ООО Издательство «Юрлитинформ», 2001. – 352 с.
153. *Михайленко К.* Вопросы сотрудничества государств в области оказания международной правовой помощи // Право и политика. – 2002. - № 6. – С. 94-99.
154. *Михайленко К.* Минская конвенция о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам // Российская юстиция. – 2003. - № 10. – С. 53-55.
155. *Михайлов В.И.* Противодействие легализации доходов от преступной деятельности: Правовое регулирование, уголовная ответственность, оперативно-розыскные мероприятия и международное сотрудничество. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. – 427 с.
156. *Михеєнко М.М., Нор В.Т., Шибко В.П.* Кримінальний процес України: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Либідь, 1999. – 536 с.
157. *Моліцький С.* Правове регулювання міжнародного співробітництва органів прокуратури України // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - № 1 (31). – С. 5-9.
158. *Монітор у клітинку* // Урядовий кур'єр. – 2000. – 4 серпня.
159. *Морозов А., Полопанова И.* Россия в международном информационном пространстве // Российская юстиция. – 2000. - № 1. – С. 58.
160. *Морозов А.В., Полопанова И.С.* Результаты работы XIV Коллоквиума Комитета экспертов Совета Европы по информационным технологиям и праву // Информатизация правоохранительных систем. IX Международная научная конференция (7-8 июня 2000 г., Москва). Сборник трудов. – М., 2000. – С. 38-44.
161. *Москалюк А.* Видеоконференц-связь обретает второе дыхание // Компьютерное обозрение. – 2001. - № 37. – С. 52.
162. *Муравин А.Б.* Уголовный процесс. Вопросы Общей части: Учебное пособие. – Одесса: АО БАХВА, 1997. – 164 с.
163. *Муравин А.Б.* Уголовный процесс. Вопросы Особенной части: Учебное пособие. – Одесса: АО БАХВА, 1998. – 200 с.
164. *Муравйов В.І.* Взаємодія права Європейського Союзу з внутрішнім правом держав-членів // Часопис Київського університету права. – 2004. - № 4. – С. 90-99.

165. *Нигматуллин Р.В.* Международное сотрудничество государств в борьбе с организованной транснациональной преступностью // *Международное право.* – 1999. - № 2. – С. 169-180.
166. *Общая теория права и государства: Учебник / Под ред. В.В. Лазарева.* – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 1999. – 520 с.
167. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка: Ок. 57 000 слов / Под ред. докт. филол. наук, проф. Н.Ю. Шведовой. – 14-е изд., стереотип. – М.: Русский язык, 1983. – с. 360.
168. *Палеев М.* Почему Президент России отклонил закон о защите потерпевших и свидетелей // *Российская юстиция.* - 1998. - № 1. – с. 8.
169. *Панов В.П.* Международное уголовное право: Учебное пособие. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 320 с.
170. *Пашковский Н.И.* Субъекты международной правовой помощи по уголовным делам // *Актуальні проблеми держави та права: Зб. наук. праць.* – Вип. 6. Ч. II. – Одеса: Астропринт, 1999. – С. 261-267.
171. *Пашковський М.І.* Дистанційне правосуддя: міф чи реальність? // *Вісник Верховного Суду України.* – 2001. - № 5. – С. 36-40.
172. *Пашковський М.І.* Проблема допустимості показань осіб (обвинувачених та підозрюваних), які були доставлені на територію України з порушенням національного та міжнародного права // *Актуальні проблеми держави та права: Зб. наук. праць.* – Вип. 10. – Одеса: 2001. – С. 92-101.
173. *Пашковський М.І.* Особливості доказування у кримінальних справах, пов'язаних з наданням міжнародної правової допомоги: Автореф. дис... к.ю.н.: 12.00.09 / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 21 с.
174. *Перспективы международного сотрудничества в борьбе с организованной преступностью* // *Борьба с преступностью за рубежом.* – 1999. - № 6. – С. 35-39.
175. *Петрухин И.Л.* Человек и власть (в сфере борьбы с преступностью). – М.: Юристъ, 1999. – с. 131.
176. *Пилипенко В.* Криміналізація злочину геноциду за Римським Статутом 1998 року // *Український часопис міжнародного права.* – 2003. - № 4. – С. 105-109.
177. *Полищук Д.А., Парфеньев А.В.* Перспективы применения по новому УПК России научно-технических средств при раскрытии и расследовании преступлений // *Прокурорская и следственная практика.* – 2001. - № 3-4. – С. 164.
178. *Преступления террористической направленности: уголовное преследование на досудебных стадиях / Под науч. ред. О.Н. Коршуновой.* – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. – 435 с.
179. *Проверка показаний свидетеля «со слуха»* // *Борьба с преступностью за рубежом.* – 2000. - № 9. – С. 18-22.
180. *Противодействие торговле людьми: Учебное пособие.* – А.М. Бандурка, В.Н. Куц, Е.Б. Левченко и др. / Под общ. ред. акад. АПрНУ А.М. Бандурки. – Харьков: Консум, 2003. – 312 с.

181. *Пфаннер Т.* Возможности для укрепления сотрудничества государств с Международным уголовным судом // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 5-8.
182. *Пятчаніна О.С.* Загальні чинники міжнародно-правового співробітництва держав у протидії організованій транснаціональній злочинності // Часопис Київського університету права. – 2004. - № 4. – С. 99-106.
183. *Рабцевич О.И.* Международно-правовое и Российское закрепление права на справедливое судебное разбирательство // Право и политика. – 2003. - № 2. – С. 88-96.
184. *Радуцький О., Богданов Л.* Технічна фіксація судових процесів: системний підхід до розвитку комп'ютерних технологій та інформаційних ресурсів // Юридичний журнал. – 2002. - № 2. – С. 84-85.
185. *Рашков П.* В Молдове свидетели будут защищены // Прокурорская и следственная практика. – 1998. - № 3. – С. 99-100.
186. *Российская юридическая энциклопедия.* – М.: Издательский Дом ИНФРА - М, 1999. – с. 756.
187. *Рустамов Х.У.* Уголовный процесс. Формы: Учебное пособие для вузов. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. – 304 с.
188. *Савицкий В.М.* Презумпция невиновности. – М.: Издательство НОРМА, 1997. – 126 с.
189. *Сафаров Н.А.* Передача лиц Международному уголовному суду и институт экстрадиции: трудный компромисс // Московский журнал международного права. – 2003. - № 2. – С. 150-167.
190. *Сегай М.* Концептуальні засади інформатизації судочинства // Вісник Академії правових наук України. – 2000. - № 4. – С. 193-200.
191. *Сегай М.* Сучасна парадигма інформатизації судочинства і питання захисту прав і законних інтересів учасників кримінального процесу // Вісник Академії правових наук України. – 2001. - № 4. – С. 190-198.
192. *Селівон М.* Проблеми конституційності Римського Статуту Міжнародного кримінального суду // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 20-25.
193. *Семенов В., Маєвська А.* Становлення Міжнародного кримінального суду // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 64-69.
194. *Сизоненко А.* Деякі особливості використання доказів, отриманих за кордоном // Підприємництво, господарство і право. – 2002. - № 10. – С. 112-113.
195. *Сизоненко А.* Відеозв'язок як засіб проведення слідчих дій за межами України // Право України. – 2003. - № 3. – С. 96-99.
196. *Сизоненко А.С.* Використання доказів, отриманих на території інших країн, в кримінальному процесі України: Автореф. дис... к.ю.н.: 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ України. – Київ, 2004. – 18 с.

197. *Скомороха В.* Римський Статут Міжнародного кримінального суду: питання конституційності // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 26-35.
198. *Смирнов В.П.* Проблемы состязательности в науке Российского уголовно-процессуального права // Государство и право. – 2001. - № 8. – С. 51-59.
199. *Смирнов М.И.* Актуальные проблемы участия свидетеля в уголовном процессе // Проблеми розвитку держави і права України в сучасних умовах: Тези доповідей учасників Всеукраїнської студентської наукової конференції (Одеса, 30-31 березня 2000 р.). – Одеса: Юридична література, 2000. – С. 443-444.
200. *Смирнов М.И.* Дистанционное проведение допроса: перспективы развития // Правова держава очима молодих дослідників: Матеріали 4-ї звітної щорічної студентської конференції (Одеса, 20 березня 2001 р.). – Одеса: Юридична література, 2001. – С. 181-189.
201. *Смирнов М.И.* Допустимість використання в кримінальному процесі свідчень анонімних свідків // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. – Вип. 16. – Одеса: Юридична література, 2002. – С. 624-628.
202. *Смирнов М.И.* Процесуальні особливості застосування відеозв'язку в наданні взаємної допомоги у кримінальних справах // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: Зб. наук. праць. – Донецьк, 2003. - № 1. – С. 142-156.
203. *Смирнов М.И.* Діюча сфера застосування засобів відеозв'язку при одержанні доказів по кримінальних справах // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. – Вип. 18. – Одеса: Юридична література, 2003. – С. 842-849.
204. *Смирнов М.И.* Процесуальні особливості застосування нових форм взаємної правової допомоги при одержанні доказів по кримінальних справах у сфері міжнародного співробітництва // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. – Вип. 20. – Одеса: Юридична література, 2003. – С. 125-129.
205. *Смирнов М.* Допустимість використання в кримінальному процесі показань анонімних свідків // Юридична Україна. – 2003. - № 4. – С. 34-37.
206. *Смирнов М.* Применение видеосвязи как мера обеспечения безопасности лиц, содействующих уголовному правосудию, и возможность реализации в уголовном судопроизводстве права конфронтации // Підприємництво, господарство і право. – 2003. - № 5. – С. 117-120.
207. *Смирнов М.* Применение средств видеосвязи при оказании правовой помощи по уголовным делам в сфере международного сотрудничества // Підприємництво, господарство і право. – 2003. - № 6. – С. 92-95.
208. *Смирнов М.* Застосування відеозв'язку при одержанні доказів по кримінальних справах у порядку надання взаємної правової допомоги (процесуальні особливості) // Юридична Україна. – 2003. - № 8. – С. 23-30.
209. *Смирнов М.* Поняття і сучасний стан інституту взаємної правової допомоги в кримінальних справах // Право України. – 2003. - № 10. – С. 40-43.

210. *Смирнов М.* Процесуальні особливості проведення трансграничних обшуків і вилучення інформації, переданої через телекомунікаційні мережі // Підприємництво, господарство і право. – 2003. - № 10. – С. 133-136.
211. *Смирнов М.* Інститут взаємної правової допомоги: діюча практика та перспективи розвитку // Юридична Україна. – 2003. - № 10. – С. 65-69.
212. *Смирнов М.* Применение видеоконференцсвязи при получении доказательств по уголовным делам в порядке оказания взаимной правовой помощи (процессуальные особенности) // Підприємництво, господарство і право. – 2003. - № 11. – С. 127-131.
213. *Смирнов М.* Норми іноземного права в національному кримінальному процесі // Вісник прокуратури. – 2003. - № 11 (29). – С. 51-56.
214. *Смирнов М.І.* Відеоконференцзв'язок у кримінальному судочинстві // Юридичний вісник України. – 2003. – 13-19 грудня. - № 50 (442). – С. 28-32.
215. *Смирнов М.* Застосування відеоконференцзв'язку при одержанні доказів по кримінальних справах у сфері міжнародного співробітництва // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 88-92.
216. *Смирнов М.І.* Дистанційне кримінальне судочинство: реальність та перспективи // Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. праць. – Вип. 212: Правознавство. – Чернівці, 2004. – С. 117-121.
217. *Смирнов М.ІІ.* Современное состояние института взаимной правовой помощи по уголовным делам // Юрист-Правовед. – 2004. - № 1 (8). – С. 46-52.
218. *Смирнов М.І.* Сутність і правова природа міжнародного співробітництва держав у сфері кримінального процесу // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: Зб. наук. праць. – Донецьк, 2004. - № 1. – С. 187-196.
219. *Смирнов М.* Міжнародне співробітництво держав у сфері кримінального процесу // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - № 1 (31). – С. 10-14.
220. *Смирнов М.ІІ.* Современное состояние института взаимной правовой помощи по уголовным делам // Прокурорская и следственная практика. – 2004. - № 1-2. – С. 159-162.
221. *Смирнов М.* Процесуальні особливості застосування нових форм взаємної правової допомоги по кримінальних справах // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2004. - № 1-2 (9-10). – С. 228-231.
222. *Смирнов М.І.* Застосування іноземного кримінально-процесуального права при наданні взаємної правової допомоги по кримінальних справах // Підприємництво, господарство і право. – 2004. - № 1. – С. 109-112.
223. *Смирнов М.* Норми іноземного права в національному кримінальному процесі // Юридична Україна. – 2004. - № 1 (13). – С. 72-76.
224. *Смирнов М.* Щодо проблеми використання відеоконференцзв'язку при перегляді судових рішень у касаційному порядку // Вісник Верховного Суду України. – 2004. - № 1 (41). – С. 38-40.

225. *Смирнов М.* Використання в кримінальному процесі України доказів по справах про контрабанду, отриманих із джерел в іноземній державі в порядку надання правової взаємодопомоги // Митна справа. – 2004. - № 1 (31). – С. 55-60.
226. *Смирнов М.* Процессуальные особенности применения видеоконференцсвязи при получении доказательств по уголовным делам в порядке оказания взаимной правовой помощи // Юридический вестник. – 2004. - № 1. – С. 98-103.
227. *Смирнов М.И.* Эффективность механизмов и процедур оказания взаимной правовой помощи по уголовным делам: вопросы процессуальной формы // Юридический вестник Ростовского государственного экономического университета. – 2004. - № 2 (30). – С. 27-31.
228. *Смирнов М.* Поняття і сучасний стан інституту взаємної правової допомоги по кримінальних справах // Підприємництво, господарство і право. – 2004. - № 2. – С. 115-119.
229. *Смирнов М.* Ефективність механізмів надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах: питання процесуальної форми // Часопис Київського університету права. – 2004. - № 2. – С. 72-76.
230. *Смирнов М.* Використання в кримінальному процесі України доказів, отриманих із джерел в іноземній державі // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - № 2 (32). – С. 124-128.
231. *Смирнов М.* Ефективність механізмів надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах: питання процесуальної форми // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. праць. – Вип. 21. – Одеса: Фенікс, 2004. – С. 224-230.
232. *Смирнов М.* Особливості і процедурні питання провадження процесуальних дій за допомогою відеоконференцв'язку у сфері міжнародного співробітництва // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2004. - № 3 (11). – С. 210-214.
233. *Смирнов М.И.* Проблема використання в кримінальному процесі доказів, отриманих із джерел в іноземній державі в порядку надання взаємної правової допомоги // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2004. - № 3 (частина друга). – С. 119-123.
234. *Смирнов М.И.* Актуальні питання удосконалювання інституту взаємної правової допомоги у кримінальних справах // Життя і право. – 2004. - № 4 (4). – С. 52-60.
235. *Смирнов М.* Эффективность механизмов и процедур оказания взаимной правовой помощи по уголовным делам: вопросы процессуальной формы // Международный научно-практический правовой журнал «Закон и жизнь». – 2004. - № 4 (149). – С. 8-12.
236. *Смирнов М.И.* Удосконалення інституту взаємної правової допомоги у кримінальних справах // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - № 4 (34). – С. 114-118.
237. *Смирнов М.И.* Сутність і правова природа міжнародного співробітництва держав у сфері кримінального процесу // Підприємництво, господарство і право. – 2004. - № 4. – С. 112-116.

238. *Смирнов М.* Концепція удосконалювання інституту взаємної правової допомоги по кримінальних справах // Юридична Україна. – 2004. - № 4 (16). – С. 56-62.
239. *Смирнов М.* Перспективи розвитку інституту взаємної правової допомоги по кримінальних справах // Право України. – 2004. - № 5. – С. 99-102.
240. *Смирнов М.* Надання взаємної правової допомоги по кримінальних справах: питання процесуальної форми // Підприємництво, господарство і право. – 2004. - № 6. – С. 124-127.
241. *Смирнов М.* Дистанційне кримінальне судочинство: реальність та перспективи // Юридична Україна. – 2004. - № 7 (19). – С. 69-74.
242. *Смирнов М.* Інститут взаємної правової допомоги по кримінальних справах: концепція удосконалювання // Підприємництво, господарство і право. – 2004. - № 7. – С. 125-128.
243. *Смирнов М.И.* Эффективность механизмов оказания взаимной правовой помощи по уголовным делам: вопросы процессуальной формы // Современное право. – 2004. - № 8. – С. 34-37.
244. *Смирнов М.* Дистанційне кримінальне судочинство: реальність та перспективи // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2004. - № 9 (35). – С. 74-83.
245. *Смирнов М.* Актуальні питання надання взаємної правової допомоги по кримінальних справах // Підприємництво, господарство і право. – 2004. - № 9. – С. 139-142.
246. *Смирнов М.И.* Перспективи розвитку нових форм взаємної правової допомоги по кримінальних справах // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. – Вип. 22. – Одеса: Юридична література, 2004. – С. 927-933.
247. *Смірський В.В.* Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1999. – № 2. – С. 152-155.
248. *Сташис В.* Деякі аспекти боротьби з організованою злочинністю // Вісник Академії правових наук України. – 2000. - № 4 (19). – С. 133-141.
249. *Табалдиева В.Ш.* Уголовно-процессуальный статус следственного аппарата – субъекта применения правовых норм о международной правовой помощи по уголовным делам // Российский следователь. – 2003. - № 12. – С. 9-12.
250. *Табалдиева В.Ш.* Основы правовой регламентации уголовно-процессуального статуса субъектов международной правовой помощи по уголовным делам // Уголовное право. – 2004. - № 1. – С. 90-91.
251. *Табалдиева В.Ш.* Уголовно-процессуальный статус следователя как субъекта применения норм права в процессе оказания международной правовой помощи по уголовным делам // Российский следователь. – 2004. - № 2. – С. 5-8.
252. *Табалдиева В.Ш.* Международное сотрудничество в сфере уголовного судопроизводства: Учебное пособие. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2004. – 192 с.
253. *Таций В., Грошев Ю.* Проблеми імплементації норм міжнародного права в національні процесуальні процедури (до 50-річчя Конвенції про захист прав

- людини і основних свобод) // Вісник Академії правових наук України. – 2000. - № 4. – С. 4-10.
254. *Теория государства и права: Курс лекций* / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристь, 2000. – 776 с.
255. *Тертишник В.М.* Кримінально-процесуальне право України: Підручник. – 4-те вид., доп. і переробл. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 1120 с.
256. *Тертишник В., Тертишник О.* Проблеми міжнародного співробітництва у сфері правосуддя: екстрадиція та конфіскація // Юридична Україна. – 2003. - № 6. – С. 34-39.
257. *Тропин М.В.* Заключение под стражу лиц, подлежащих экстрадиции // Российский следователь. – 2003. - № 3. – С. 13-15.
258. *Тропин М.В.* Задержание лиц, подлежащих экстрадиции на территории Российской Федерации // Следователь. – 2003. - № 8. – С. 60-62.
259. *Трунк А.* Использование современных коммуникационных технологий в юриспруденции // Государство и право. – 2001. - № 3. – С. 108-111.
260. *Трунов И.Л.* Защита прав личности в уголовном процессе. – М.: ИД «Юриспруденция», 2005. – 304 с.
261. *Трунцевский Ю.В.* Десятый Конгресс ООН о борьбе с транснациональной организованной преступностью // Международное публичное и частное право. – 2001. - № 1. – С. 32-33.
262. *Трунцевский Ю.В.* Соотношение международно-правовых норм и норм национального уголовного права (историко-правовой аспект) // История государства и права. – 2002. - № 5. – С. 35.
263. *Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: Учебник* / Отв. ред. П.А. Лупинская. – М.: Юристь, 2004. – 800 с.
264. *Уголовно-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий* / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – Х.: ООО «Одиссей», 2003. – 960 с.
265. *Удалова Л.* Деякі проблеми розвитку кримінально-процесуального законодавства // Право України. – 2002. - № 6. – С. 99-101.
266. *Усиление международного сотрудничества в борьбе с транснациональной организованной преступностью* // Борьба с преступностью за рубежом. – 1999. - № 11. – С. 16-34.
267. *Федченко В.М.* Розслідування злочинів слідчою та слідчо-оперативною групою: правові та організаційні засади: Автореф. дис... к.ю.н.: 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ України. – Київ, 2005. – 20 с.
268. *Хайруллин Ф.А.* Опыт и рекомендации по обеспечению безопасности свидетелей и потерпевших в уголовном процессе // Прокурорская и следственная практика. – 2000. - № 1-2. – С. 116-124.
269. *Халиулин А.Г.* Использование телекоммуникаций в уголовно-процессуальной деятельности // Прокурорская и следственная практика. – 1999. - № 1-2. – С. 175-178.

270. *Хлобустов О.М.* О международно-правовых основах противодействия современному терроризму // Международное публичное и частное право. – 2001. - № 2. – С. 35-40.
271. *Ходырев А.* Международное сотрудничество в области борьбы с преступностью // Международное публичное и частное право. – 2003. - № 3. – С. 62-68.
272. *Чанкова Д.И.* Проблемы и тенденции в развитии болгарского уголовно-процессуального законодательства // Государство и право. – 2000. - № 10. – С. 98-103.
273. *Шахметов И.С.* Преступность не знает границ // Прокурорская и следственная практика. – 1999. - № 3-4. – С. 127-131.
274. *Шевченко К.Д.* Международно-правовые основы деятельности по защите потерпевших, свидетелей и других лиц, содействующих уголовному судопроизводству, в документах Организации Объединенных Наций // Международное публичное и частное право. – 2002. - № 5 (9). – С. 41-44.
275. *Шешуков И.Л.* Латвийское законодательство о защите лиц, содействующих правосудию по уголовным делам // Государство и право. – 1999. - № 2. - С. 84-88.
276. *Шило О., Маринів В.* Державний захист суддів, працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, як гарантія здійснення правосуддя у кримінальних справах // Вісник Академії правових наук України. – 2000. - № 2. – С. 157-166.
277. *Шинкарецькая Г.Г.* Сотрудничество государств СНГ в борьбе против международного терроризма // Международное публичное и частное право. – 2002. - № 2. – С. 2-5.
278. *Шпотаківська О.В.* Суспільні та особисті інтереси у кримінальному судочинстві: Автореф. дис... к.ю.н.: 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2005. – 16 с.
279. *Щерба С., Зайцев О.* Защита свидетеля в США // Юстиция. – 1994. - № 8. – С. 52-53.
280. *Щерба С., Зайцев О., Сарсенбаев С.* Потерпевший в беспомощном состоянии: особенности судебного разбирательства // Российская юстиция. – 1995. - № 5. – С. 19-21.
281. *Ярмиш О., Сироїд Т.* Реалізація універсальної юрисдикції Міжнародного кримінального суду: проблеми і перспективи // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 57-60.

ДОДАТКИ

Додаток А

Відомості про обсяг надання (отримання) правової допомоги правоохоронними і судовими органами України (у тому числі, правоохоронними і судовими органами Одеської області)

Показники звернень Генеральної прокуратури України до іноземних компетентних установ з питань міжнародного співробітництва та правової допомоги у кримінальних справах за 2003 рік

№	Країна	Виконання процесуальних дій	Передача кримінального переслідування	Видача (екстрадиція)	Всього
Країни СНД					
1.	Росія	164	41	232	437
2.	Білорусь	9	3	23	35
3.	Молдова	28	9	6	43
4.	Азербайджан	2	3	1	6
5.	Казахстан	4	1	12	17
6.	Туркменістан	4	1	-	5
7.	Узбекистан	5	-	2	7
8.	Грузія	2	1	-	3
9.	Вірменія	4	5	-	9
Країни Балтії					
10.	Латвія	93	-	-	93
11.	Литва	36	-	-	36
12.	Естонія	21	2	-	23
Інші Країни					
13.	Німеччина	102	-	4	106
14.	Угорщина	39	2	3	44
15.	Сполучені Штати Америки	66	-	-	66
16.	Великобританія	20	-	1	21
17.	Ізраїль	13	1	-	14
18.	Словаччина	30	-	-	30
19.	Туреччина	35	-	-	35
20.	Австрія	8	-	1	9
21.	Польща	42	-	6	48
22.	Кіпр	17	-	-	17
23.	Чехія	35	1	6	42

24.	Швейцарія	18	-	-	18
25.	Болгарія	10	-	-	10
26.	Китай	14	-	-	14
27.	Югославія	1	-	-	1
28.	Антигуа і Барбуду	1	-	-	1
29.	Македонія	2	-	-	2
30.	Віргінські острови	4	-	-	4
31.	Люксембург	2	-	-	2
32.	Нідерланди	15	-	-	15
33.	Швеція	4	-	-	4
34.	Данія	2	-	-	2
35.	Румунія	9	-	1	10
36.	Італія	21	-	2	23
37.	Ємен	1	-	-	1
38.	Іспанія	6	-	2	8
39.	Канада	4	-	-	4
40.	Норвегія	2	-	1	3
41.	Франція	7	-	-	7
42.	Греція	5	-	-	5
43.	Йорданія	1	-	-	1
44.	Фінляндія	4	-	-	4
45.	Еквадор	1	-	-	1
46.	Об'єднані Арабські Емірати	7	-	-	7
47.	Нігерія	1	-	-	1
48.	Бельгія	1	-	1	2
49.	Португалія	-	-	2	2
50.	Мальта	1	-	-	1
51.	Сінгапур	1	-	-	1
52.	Лівія	1	-	-	1
53.	Панама	1	-	-	1
54.	Хорватія	2	-	-	2
55.	Коста-Ріка	1	-	-	1
56.	Колумбія	1	-	-	1
57.	Сербія і Чорногорія	3	-	-	3
58.	Ірландія	2	-	-	2
59.	Єгипет	1	-	-	1
60.	Ліхтенштейн	1	-	-	1
61.	Британські	1	-	-	1

	Віргінські острови				
62.	Іран	2	-	-	2
63.	Індія	1	-	-	1
64.	Камбоджа	1	-	-	1
	Всього	942	70	306	1318

Показники звернень іноземних компетентних установ до Генеральної прокуратури України з питань міжнародного співробітництва та правової допомоги у кримінальних справах за 2003 рік

№	Країна	Виконання процесуальних дій	Передача кримінального переслідування	Видача (екстрадиція)	Всього
Країни СНД					
1.	Росія	273	28	63	364
2.	Молдова	78	17	34	129
3.	Білорусь	54	8	16	78
4.	Азербайджан	13	3	17	33
5.	Казахстан	24	-	12	36
6.	Грузія	13	-	13	26
7.	Вірменія	6	-	13	19
8.	Киргизія	2	-	-	2
9.	Узбекистан	4	2	3	9
10.	Туркменістан	3	-	-	3
Країни Балтії					
11.	Литва	32	1	1	34
12.	Естонія	4	1	-	5
13.	Латвія	6	-	-	6
Інші Країни					
14.	Угорщина	269	16	-	285
15.	Німеччина	82	3	2	87
16.	Кіпр	2	-	-	2
17.	Чехія	59	31	-	90
18.	Польща	36	26	-	62
19.	Словаччина	25	15	-	40
20.	Болгарія	22	-	-	22
21.	Сполучені Штати Америки	30	-	-	30
22.	Італія	4	-	-	4
23.	Туреччина	3	-	-	3
24.	Бельгія	5	-	-	5
25.	Португалія	1	-	-	1

26.	Великобританія	3	-	-	3
27.	Фінляндія	1	-	-	1
28.	Румунія	3	1	-	4
29.	Австрія	2	1	-	3
30.	Нідерланди	3	-	-	3
31.	Канада	1	-	-	1
32.	Аргентина	1	-	-	1
33.	Швейцарія	1	-	-	1
34.	Швеція	1	-	1	2
35.	Іспанія	1	-	-	1
36.	Сирія	1	-	-	1
37.	Франція	1	-	-	1
38.	В'єтнам	1	-	-	1
	Всього	1070	153	175	1398

Показники звернень Генеральної прокуратури України до іноземних компетентних установ з питань міжнародного співробітництва та правової допомоги у кримінальних справах за 2004 рік

№	Країна	Виконання процесуальних дій	Передача кримінального переслідування	Видача (екстрадиція)	Всього
Країни СНД					
1.	Азербайджан	3	-	-	3
2.	Білорусь	15	7	10	32
3.	Вірменія	5	2	1	8
4.	Грузія	8	-	1	9
5.	Казахстан	10	1	5	16
6.	Киргизія	1	-	-	1
7.	Молдова	104	12	5	121
8.	Росія	154	59	246	459
9.	Таджикистан	2	-	-	2
10.	Туркменія	1	-	-	1
11.	Узбекистан	5	1	1	7
Країни Балтії					
12.	Естонія	12	-	-	12
13.	Латвія	103	-	-	103
14.	Литва	39	-	-	39
Інші Країни					
15.	Австралія	4	-	-	4
16.	Австрія	19	-	-	19
17.	Андорра	1	-	-	1

18.	Аргентина	1	-	-	1
19.	Бельгія	15	-	-	15
20.	Болгарія	20	-	-	20
21.	Бразилія	1	-	-	1
22.	Британські Віргінські острови	7	-	-	7
23.	Буркіна Фасо	1	-	-	1
24.	Гана	1	-	-	1
25.	Великобританія	30	-	-	30
26.	Гібралтар	2	-	-	2
27.	Греція	5	-	-	5
28.	Данія	2	-	-	2
29.	Єгипет	-	-	1	1
30.	Ізраїль	13	-	1	14
31.	Індія	1	-	-	1
32.	Ірландія	2	-	-	2
33.	Іспанія	4	-	-	4
34.	Італія	26	1	-	27
35.	Камбоджа	1	-	-	1
36.	Канада	5	-	-	5
37.	Кіпр	25	-	-	25
38.	Китай	8	-	-	8
39.	Колумбія	1	-	-	1
40.	Корея	1	-	-	1
41.	Кот-д'Івуар	2	-	-	2
42.	Ліван	7	-	-	7
43.	Люксембург	2	-	-	2
44.	Македонія	2	-	-	2
45.	Мальта	2	-	-	2
46.	Нігерія	1	-	-	1
47.	Нікарагуа	1	-	-	1
48.	Нідерланди	17	-	-	17
49.	Німеччина	96	-	1	97
50.	Об'єднані Арабські Емірати	8	-	1	9
51.	Острів Мен	3	-	-	3
52.	Пакистан	2	-	-	2
53.	Панама	4	-	-	4
54.	Перу	1	-	-	1
55.	Польща	43	1	4	48

56.	Португалія	3	-	1	4
57.	Румунія	11	-	-	11
58.	Свазіленд	1	-	-	1
59.	Сербія і Чорногорія	6	-	-	6
60.	Сирія	3	-	-	3
61.	Сінгапур	1	-	-	1
62.	Словаччина	26	1	-	27
63.	Словенія	6	-	-	6
64.	Сполучені Штати Америки	80	-	1	81
65.	Туреччина	41	1	2	44
66.	Угорщина	55	1	3	59
67.	Фінляндія	6	-	-	6
68.	Франція	11	-	-	11
69.	Хорватія	3	-	-	3
70.	Чехія	28	1	6	35
71.	Швейцарія	12	-	-	12
72.	Швеція	3	-	-	3
	Всього	1149	87	283	1519

Показники звернень іноземних компетентних установ до Генеральної прокуратури
України з питань міжнародного співробітництва та правової допомоги у
кримінальних справах за 2004 рік

№	Країна	Виконання процесуальних дій	Передача кримінального переслідування	Видача (екстрадиція)	Всього
Країни СНД					
1.	Азербайджан	8	-	15	23
2.	Білорусь	44	4	22	70
3.	Вірменія	-	-	7	7
4.	Грузія	10	-	4	14
5.	Казахстан	9	3	3	15
6.	Киргизія	-	-	1	1
7.	Молдова	102	14	29	145
8.	Росія	428	36	53	517
9.	Таджикистан	1	-	-	1
10.	Туркменістан	2	-	-	2
11.	Узбекистан	9	-	7	16
Країни Балтії					
12.	Естонія	7	-	-	7

13.	Латвія	5	-	1	6
14.	Литва	28	-	3	31
Інші Країни					
15.	Албанія	1	-	-	1
16.	Алжир	1	-	-	1
17.	Антигуа і Барбуду	1	-	-	1
18.	Бельгія	6	-	-	6
19.	Болгарія	14	-	-	14
20.	Великобританія	2	-	-	2
21.	Італія	11	-	-	11
22.	Китай	1	-	-	1
23.	Ліхтенштейн	1	-	-	1
24.	Нідерланди	3	-	-	3
25.	Німеччина	60	1	-	61
26.	Норвегія	2	-	-	2
27.	Перу	3	-	-	3
28.	Польща	49	14	3	66
29.	Португалія	1	-	-	1
30.	Румунія	2	-	-	2
31.	Сербія і Чорногорія	1	-	-	1
32.	Словаччина	22	6	2	30
33.	Сполучені Штати Америки	32	-	-	32
34.	Туреччина	2	-	-	2
35.	Угорщина	237	2	-	239
36.	Франція	6	-	-	6
37.	Фінляндія	2	-	-	2
38.	Хорватія	1	-	-	1
39.	Чехія	57	35	-	92
40.	Швейцарія	3	-	-	3
41.	Швеція	1	-	-	1
	Всього	1175	115	150	1440

Показники звернень компетентних установ США до Генеральної прокуратури України (1) та звернень Генеральної прокуратури України до компетентних установ США (2) з питань надання (отримання) правової допомоги у кримінальних справах за період з 1999 по 2004 роки

Період	Виконання процесуальних дій (1)	Виконання процесуальних дій (2)
1999 рік	23	23

2000 рік	20	43
2001 рік	36	41
2002 рік	20	46
2003 рік	30	66
2004 рік	32	80
Всього	161	299

Показники звернень прокуратури Одеської області до компетентних органів іноземних країн з питань міжнародного співробітництва і правової допомоги у кримінальних справах за період з 2001 по 2004 роки

Період	Виконання процесуальних дій	Передача кримінального переслідування	Видача (екстрадиція)	Всього за період
2001 рік	40	2	10	52
2002 рік	65	3	16	84
2003 рік	27	5	23	55
2004 рік	24	4	17	45
Всього	156	14	66	236

Показники звернень компетентних органів іноземних країн до прокуратури Одеської області з питань міжнародного співробітництва і правової допомоги у кримінальних справах за період з 2001 по 2004 роки

Період	Виконання процесуальних дій	Передача кримінального переслідування	Видача (екстрадиція)	Всього за період
2001 рік	74	8	22	104
2002 рік	78	9	66	153
2003 рік	69	7	33	109
2004 рік	86	19	41	146
Всього	307	43	162	512

Показники звернень слідчого відділу Управління Служби Безпеки України в Одеській області до компетентних органів іноземних країн з питань правової допомоги у кримінальних справах за 2004 рік

№	Країна звернення	Характер запитів	Кількість запитів	Результат
1.	Австрія	виконання ПД ¹	1	не виконано
2.	Білорусь	виконання ПД	1	виконано
3.	Болгарія	виконання ПД	4	виконано – 2 (2) ²
4.	Германія	виконання ПД	3	виконано – 1 (2)
5.	Греція	виконання ПД	1	виконано

6.	Грузія	виконання ПД	1	виконано
7.	Індія	виконання ПД	1	не виконано
8.	Іспанія	виконання ПД	1	не виконано
9.	Камбоджа	виконання ПД	1	виконано
10.	Канада	виконання ПД	1	виконано
11.	Китай	виконання ПД	5	виконано – 3 (2)
12.	Колумбія	виконання ПД	2	виконано
13.	Коста-Рика	виконання ПД	1	виконано
14.	Латвія	виконання ПД	2	виконано – 1 (1)
15.	Молдова	виконання ПД	54	виконано – 44 (10)
16.	Об'єднані Арабські Емірати	виконання ПД	1	виконано
17.	Пакистан	виконання ПД	1	виконано
18.	Польща	виконання ПД	4	виконано – 2 (2)
19.	Росія	виконання ПД	18	виконано – 16 (2)
20.	Румунія	виконання ПД	4	виконано – 1 (3)
21.	Сполучені Штати Америки	виконання ПД	5	виконано – 2 (3)
22.	Туреччина	виконання ПД	7	виконано – 4 (3)
23.	Фінляндія	виконання ПД	1	не виконано
24.	Угорщина	виконання ПД	1	не виконано
25.	Уругвай	виконання ПД	1	не виконано
26.	Естонія	виконання ПД	1	виконано
	Всього	виконання ПД	123	виконано – 87 (36)

Примітки:

1. скорочення “ПД” – процесуальні дії
2. число в дужці – кількість невиконаних доручень

Показники звернень слідчого управління Управління Міністерства внутрішніх справ України в Одеській області до компетентних органів іноземних країн з питань правової допомоги у кримінальних справах за 2004 рік

№	Країна звернення	Характер запитів	Кількість запитів
1.	Азербайджан	виконання ПД*	1
2.	Білорусь	виконання ПД	2
3.	Вірменія	виконання ПД	1
4.	Грузія	виконання ПД	2
5.	Казахстан	виконання ПД	1
6.	Латвія	виконання ПД	4
7.	Молдова	виконання ПД	20

8.	Німеччина	виконання ПД	1
9.	Росія	виконання ПД	26
10.	Сполучені Штати Америки	виконання ПД	1
11.	Чехія	виконання ПД	1
12.	Узбекистан	виконання ПД	1
	Всього	виконання ПД	61

Примітка.

* скорочення “ПД” – процесуальні дії

Показники звернень слідчого відділу податкової міліції Державної Податкової Адміністрації України в Одеській області до компетентних органів іноземних країн з питань правової допомоги у кримінальних справах за 2004 рік

№	Країна звернення	Кваліфікація за статтями КК України	Характер запитів	Дата направлення запиту	Дата отримання запиту	Порядок передачі звернення	Результат
1.	Багами	ст. 212 ч. 3 та ст. 201 ч. 1 КК України	ВПД ¹	15.06.2004 р. за № 1172-26/09	16.07.2004 р. за № 13314/7/09-0013	ГПУ через СУ ПМ ДПАУ ²	-
2.	Італія	ст. 212 ч. 3 та ст. 201 ч. 1 КК України	ВПД	05.07.2004 р. за № 1356-26/09	22.07.2004 р. за № 13635/7/09-0013	ГПУ через СУ ПМ ДПАУ	-
3.	Королівство Бельгії	ст. 212 ч. 3 та ст. 201 ч. 1 КК України	ВПД	15.06.2004 р. за № 1176-26/09	21.07.2004 р. за № 13626/7/09-0013	ГПУ через СУ ПМ ДПАУ	-
4.	Королівство Нідерланди	ст. 212 ч. 3 та ст. 201 ч. 1 КК України	ВПД	15.06.2004 р. за № 1175-26/09	22.07.2004 р. за № 13636/7/09-0013	ГПУ через СУ ПМ ДПАУ	-
5.	Латвія	ст. 212 ч. 3 та ст. 201 ч. 1 КК України	ВПД	29.04.2004 р. за № 1356-26/09	30.07.2004 р. за № 1/1-8-251-04	ГПУ через СУ ПМ ДПАУ	В ³
6.	США (штат Вашингтон)	ст. 212 ч. 3 та ст. 201 ч. 1 КК України	ВПД	15.06.2004 р. за № 1174-26/09	16.07.2004 р. за № 13312/7/09-0013	ГПУ через СУ ПМ ДПАУ	-
7.	США (штат Орегона)	ст. 212 ч. 3 та ст. 201 ч. 1 КК України	ВПД	15.06.2004 р. за № 1171-26/09	16.07.2004 р. за № 13311/7/09-0013	ГПУ через СУ ПМ ДПАУ	-

8.	США (штат Теннессі)	ст. 212 ч. 3 та ст. 201 ч. 1 КК України	ВПД	15.06.2004 р. за № 1178-26/09	22.07.2004 р. за № 13703/7/09- 0013	ГПУ через СУ ПМ ДПАУ	-
----	---------------------	---	-----	-------------------------------------	--	----------------------------	---

Примітки:

1. скорочення “**ВПД**” – виконання процесуальних дій
2. скорочення “**ГПУ через СУ ПМ ДПАУ**” – Генеральною прокуратурою України через Слідче Управління Податкової Міліції Державної Податкової Адміністрації України
3. скорочення “**В**” – виконано

Додаток Б

**Міжнародні договори України з питань міжнародного співробітництва та
правової допомоги у кримінальних справах**

№	Назва міжнародного договору	Дата укладання
МІЖДЕРЖАВНІ БАГАТОСТОРОННІ ДОГОВОРИ		
1.	ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ ПРО ВИДАЧУ ПРАВОПОРУШНИКІВ ДОДАТКОВИЙ ПРОТОКОЛ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ВИДАЧУ ПРАВОПОРУШНИКІВ 1975 р. ДРУГИЙ ДОДАТКОВИЙ ПРОТОКОЛ 1978 р. (ратифікована разом з обома протоколами 16.01.1998 р. Законом № 43/98-ВР зі змінами і доповненнями, внесеними Законом від 15.12.1999 р. № 1299-XIV)	13.12.1957
2.	ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ ПРО ВЗАЄМНУ ДОПОМОГУ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ ДОДАТКОВИЙ ПРОТОКОЛ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ВЗАЄМНУ ДОПОМОГУ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ 1978 р. (ратифікована разом з протоколом Законом України № 44/98-ВР від 16.01.1998 р. зі змінами і доповненнями, внесеними Законом від 15.12.1999 р. № 1298-XIV)	20.04.1959
3.	ДРУГИЙ ДОДАТКОВИЙ ПРОТОКОЛ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ВЗАЄМНУ ДОПОМОГУ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ 2001 р. (підписаний від імені України 08.11.2001 р., не ратифікований)	08.11.2001
4.	ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ ПРО НАГЛЯД ЗА УМОВНО ЗАСУДЖЕНИМИ АБО УМОВНО ЗВІЛЬНЕНИМИ ПРАВОПОРУШНИКАМИ (приєднання України 22.09.1995 р. Законом України № 336/95-ВР)	30.11.1964
5.	ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ ПРО МІЖНАРОДНУ ДІЙСНІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ВИРОКІВ (ратифікована 26.09.2002 р. Законом України № 172-IV, вступ у дію 12.06.2003 р.)	28.05.1970
6.	ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ ПРО ПЕРЕДАЧУ ПРОВАДЖЕННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ (приєднання України 22.09.1995 р. Законом України № 339/95-ВР зі змінами і доповненнями, внесеними Законом від 15.12.1999 р. № 1300-XIV)	15.05.1972

7.	КОНВЕНЦІЯ ПРО ПЕРЕДАЧУ ЗАСУДЖЕНИХ ОСІБ (ратифікована 22.09.1995 р. Законом України № 337/95-ВР)	21.03.1983
8.	КОНВЕНЦІЯ ПРО ВІДМИВАННЯ, ПОШУК, АРЕШТ ТА КОНФІСКАЦІЮ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ (ратифікована 17.12.1997 р. Законом України № 738/97-ВР)	08.11.1990
9.	КОНВЕНЦІЯ ПРО ПРАВОВУ ДОПОМОГУ І ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ З ЦИВІЛЬНИХ, СІМЕЙНИХ І КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ (ратифікована 10.11.1994 р. Законом України № 240/94-ВР)	22.01.1993
10.	ПРОТОКОЛ ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ПРАВОВУ ДОПОМОГУ ТА ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ З ЦИВІЛЬНИХ, СІМЕЙНИХ І КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ від 22.01.1993 р. (ратифікований 03.03.1998 р. Законом України № 140/98-ВР)	29.03.1997
11.	КОНВЕНЦІЯ ПРО ПЕРЕДАЧУ ОСІБ, ЩО СТРАЖДАЮТЬ ПСИХІЧНИМИ РОЗЛАДАМИ, ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ПРИМУСОВОГО ЛІКУВАННЯ (ратифікована 11.01.2000 р. Законом України № 1372-XIV)	28.03.1997

МІЖДЕРЖАВНІ ДВОСТОРОННІ ДОГОВОРИ (чинні, також підписані, однак ще не набули чинності)

12.	ДОГОВІР між Україною і Азербайджанською Республікою про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання (ратифікований 21.11.1997 р. Законом України № 669/97-ВР; чинності набув 27.04.1998 р.)	24.03.1997
13.	ДОГОВІР між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про взаємну правову допомогу у кримінальних справах (ратифікований 06.03.2003 р. Законом України № 620-IV; підписаний, однак ще не набув чинності)	16.01.2002
14.	ДОГОВІР між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про видачу правопорушників (підписаний, однак ще не набув чинності)	21.10.2003
15.	ДОГОВІР між Україною і Республікою Вірменія про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання (ратифікований 15.11.2001 р. Законом України № 2798-III; чинності набув 01.09.2002 р.)	01.03.2001
16.	ДОГОВІР між Україною та Соціалістичною Республікою В'єтнам про правову допомогу і правових відносини у цивільних та кримінальних справах (ратифікований 02.11.2000 р. Законом України № 2080-III;	06.04.2000

	чинності набув 18.08.2002 р.)	
17.	ДОГОВІР між Україною та Гонконгом – Спеціальним Адміністративним Районом Китайської Народної Республіки про взаємну правову допомогу у кримінальних справах (ратифікований 20.11.2003 р. Законом України № 1320-IV; підписаний, однак ще не набув чинності)	02.04.2003
18.	ДОГОВІР між Україною і Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах (ратифікований 22.11.1995 р. Законом України № 451/95-ВР; чинності набув 05.12.1996 р.)	09.01.1995
19.	ДОГОВІР між Україною і Грузією про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання (ратифікований 21.11.1997 р. Законом України № 670/97-ВР; чинності набув 27.04.1998 р.)	14.02.1997
20.	ДОГОВІР між Україною і Естонською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах (ратифікований 22.11.1995 р. Законом України № 450/95-ВР; чинності набув 17.05.1996 р.)	15.02.1995
21.	ДОГОВІР між Україною та Республікою Індія про взаємну правову допомогу в кримінальних справах (ратифікований 06.03.2003 р. Законом України № 622-IV; підписаний, однак ще не набув чинності)	03.10.2002
22.	ДОГОВІР між Україною та Республікою Індія про видачу правопорушників (ратифікований 06.03.2003 р. Законом України № 622-IV; підписаний, однак ще не набув чинності)	03.10.2002
23.	ДОГОВІР між Україною і Республікою Казахстан про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання (ратифікований 18.05.2000 р. Законом України № 1738-III; чинності набув 22.06.2000 р.)	17.09.1999
24.	ДОГОВІР між Україною і Канадою про взаємну правову допомогу у кримінальних справах (ратифікований 17.12.1997 р. Законом України № 740/97-ВР; чинності набув 01.03.1999 р.)	23.09.1996
25.	ДОГОВІР між Україною і Китайською Народною Республікою про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах (ратифікований 05.02.1993 р. Законом України № 2996-XII; чинності набув 20.12.1993 р.)	31.10.1992

26.	ДОГОВІР між Україною і Китайською Народною Республікою про екстрадицію (ратифікований 21.10.1999 р. Законом України № 1184-XIV; чинності набув 13.07.2000 р.)	11.12.1998
27.	ДОГОВІР між Україною та Китайською Народною Республікою про передачу засуджених осіб для відбування покарання (ратифікований 07.03.2002 р. Законом України № 3106-III; чинності набув 12.10.2002 р.)	21.07.2001
28.	ДОГОВІР між Україною та Корейською Народно-Демократичною Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах (підписаний, однак ще не набув чинності)	13.10.2003
29.	ДОГОВІР між Україною та Республікою Куба про правові відносини та правову допомогу в цивільних та кримінальних справах (підписаний, однак ще не набув чинності)	27.03.2003
30.	ДОГОВІР між Україною і Латвійською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних, трудових та кримінальних справах (ратифікований 22.11.1995 р. Законом України № 452/95-ВР; чинності набув 12.07.1996 р.)	23.05.1995
31.	ДОГОВІР між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (ратифікований 17.12.1993 р. Законом України № 3737-XII; чинності набув 19.12.1994 р.)	07.07.1993
32.	ДОГОВІР між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах (ратифікований 10.11.1994 р. Законом України № 238/94-ВР; чинності набув 24.05.1995 р.)	13.12.1993
33.	ДОГОВІР між Україною і Монголією про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах (ратифікований 01.11.1996 р. Законом України № 471/96-ВР; чинності набув 04.12.1996 р.)	27.06.1995
34.	ДОГОВІР між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах (ратифікований 04.02.1994 Закон України № 3941 – XII; чинності набув 04.08.1994 року)	24.05.1993
35.	ДОГОВІР між Україною та Сполученими Штатами Америки про взаємну правову допомогу у кримінальних справах (ратифікований 10.02.2000 р. ВР України, обмін ратифікаційними	22.07.1998

	грамотами ще не відбувся, тимчасово застосовується з 30.09.1999 р.; чинності набув 27.02.2001 р.)	
36.	ДОГОВІР між Україною і Республікою Узбекистан про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання (ратифікований 19.03.1999 р. Законом України № 532-XIV; чинності набув 20.06.1999 р.)	19.02.1998

ДОГОВОРИ КОЛИШНЬОГО СРСР щодо яких Україною оформлено правонаступництво

37.	ДОГОВІР між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Фінляндською Республікою про правовий захист і правову допомогу по цивільних, сімейних і кримінальних справах	11.08.1978
38.	ДОГОВІР між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Республікою Кіпр про правову допомогу по цивільних і кримінальних справах	19.01.1984
39.	ДОГОВІР між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Угорською Народною Республікою про надання правової допомоги по цивільних, сімейних і кримінальних справах	15.07.1958
40.	ПРОТОКОЛ про зміни і доповнення до Договору між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Угорською Народною Республікою про надання правової допомоги по цивільних, сімейних і кримінальних справах, підписаному в Москві 15 липня 1958 року	19.10.1971

МІЖУРЯДОВІ ДОГОВОРИ З ПИТАНЬ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

41.	УГОДА між Урядом України та Урядом Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії про арешт і конфіскацію доходів та знарядь, пов'язаних зі злочинною діяльністю, за винятком незаконного обігу наркотиків (ратифікована 01.11.1996 р. Законом України № 473/96-ВР; чинності набула 01.04.1997 р.)	18.04.1996
42.	УГОДА між Урядом України та Урядом Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії про надання взаємодопомоги у боротьбі з незаконним обігом наркотиків (ратифікована 01.11.1996 р. Законом України № 472/96-ВР; чинності набула 01.04.1997 р.)	18.04.1996

Додаток В

Відомості про набуття чинності міжнародних багатосторонніх договорів з питань міжнародного співробітництва та правової допомоги у кримінальних справах

ТАБЛИЦЯ ЧИННОСТІ КОНВЕНЦІЇ ПРО ВІДМИВАННЯ, ПОШУК, АРЕШТ І
КОНФІСКАЦІЮ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ (1990)

ETS 141 станом на 1.06.2004

Держави – члени Ради Європи

№	Держави	Дата набуття чинності
1.	Албанія	01.02.2002
2.	Андорра	01.11.1999
3.	Вірменія	01.01.2004
4.	Австрія	01.11.1997
5.	Азербайджан	01.11.2003
6.	Бельгія	01.05.1998
7.	Боснія і Герцеговина	-
8.	Болгарія	01.10.1993
9.	Хорватія	01.02.1998
10.	Кіпр	01.03.1997
11.	Чехія	01.03.1997
12.	Данія	01.03.1997
13.	Естонія	01.09.2000
14.	Фінляндія	01.07.1994
15.	Франція	01.02.1997
16.	Грузія	-
17.	Німеччина	01.01.1999
18.	Греція	01.10.1999
19.	Угорщина	01.07.2000
20.	Ісландія	01.02.1998
21.	Ірландія	01.03.1997
22.	Італія	01.05.1994
23.	Латвія	01.04.1999
24.	Ліхтенштейн	01.03.2001
25.	Литва	01.10.1995
26.	Люксембург	01.01.2002
27.	Мальта	01.03.2000
28.	Молдова	01.09.2002
29.	Нідерланди	01.09.1993
30.	Норвегія	01.03.1995
31.	Польща	01.04.2001

32.	Португалія	01.02.1999
33.	Румунія	01.12.2002
34.	Росія	01.12.2001
35.	Сан-Марино	01.02.2001
36.	Сербія і Чорногорія	01.02.2001
37.	Словаччина	01.09.2001
38.	Словенія	01.08.1998
39.	Іспанія	01.12.1998
40.	Швеція	01.11.1996
41.	Швейцарія	01.09.1993
42.	колишня Югославська Республіка Македонія	01.09.2000
43.	Туреччина	-
44.	Україна	01.05.1998
45.	Великобританія	01.09.1993

Держави – не члени Ради Європи

46.	Австралія	01.11.1997
47.	Канада	-
48.	Монако	01.09.2002
49.	Сполучені Штати Америки	-

**ТАБЛИЦЯ ЧИННОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ПЕРЕДАЧУ
КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ (1972) ETS 073 станом на 1.06.2004**

Держави – члени Ради Європи

№	Держави	Дата набуття чинності
1.	Албанія	05.07.2000
2.	Андорра	-
3.	Вірменія	-
4.	Австрія	01.07.1980
5.	Азербайджан	-
6.	Бельгія	-
7.	Боснія і Герцеговина	-
8.	Болгарія	-
9.	Хорватія	-
10.	Кіпр	20.03.2002
11.	Чехія	01.01.1993
12.	Данія	30.03.1978
13.	Естонія	29.07.1997
14.	Фінляндія	-
15.	Франція	-

16.	Грузія	-
17.	Німеччина	-
18.	Греція	-
19.	Угорщина	-
20.	Ісландія	-
21.	Ірландія	-
22.	Італія	-
23.	Латвія	03.09.1997
24.	Ліхтенштейн	27.05.2003
25.	Литва	24.02.2000
26.	Люксембург	-
27.	Мальта	-
28.	Молдова	-
29.	Нідерланди	19.07.1985
30.	Норвегія	30.03.1978
31.	Польща	-
32.	Португалія	-
33.	Румунія	09.09.2000
34.	Росія	-
35.	Сан-Марино	-
36.	Сербія і Чорногорія	31.12.2002
37.	Словаччина	01.01.1993
38.	Словенія	-
39.	Іспанія	12.11.1988
40.	Швеція	30.03.1978
41.	Швейцарія	-
42.	колишня Югославська Республіка Македонія	-
43.	Туреччина	28.01.1979
44.	Україна	29.12.1995
45.	Великобританія	-

ТАБЛИЦЯ ЧИННОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ВИДАЧУ
ПРАВОПОРУШНИКІВ (1957) ETS 024, Додаткового протоколу до неї ETS 086 та
Другого додаткового протоколу до неї ETS 098 станом на 1.06.2004

Держави – члени Ради Європи

№	Держави	Дата набуття чинності		
		Конвенції ETS 024	Додаткового протоколу ETS 086	Другого додаткового протоколу ETS 098
1.	Албанія	17.08.1998	17.08.1998	17.08.1998
2.	Андорра	11.01.2001	11.01.2001	-

3.	Вірменія	25.04.2002	17.03.2004	17.03.2004
4.	Австрія	19.08.1969	-	31.07.1983
5.	Азербайджан	26.09.2002	26.09.2002	26.09.2002
6.	Бельгія	27.11.1997	16.02.1998	16.02.1998
7.	Боснія і Герцеговина	-	-	-
8.	Болгарія	15.09.1994	15.09.1994	15.09.1994
9.	Хорватія	25.04.1995	25.04.1995	25.04.1995
10.	Кіпр	22.04.1971	20.08.1979	12.07.1984
11.	Чехія	01.01.1993	17.02.1997	17.02.1997
12.	Данія	12.12.1962	20.08.1979	05.06.1983
13.	Естонія	27.07.1997	27.07.1997	27.07.1997
14.	Фінляндія	10.08.1971	-	30.04.1985
15.	Франція	11.05.1986	-	-
16.	Грузія	13.09.2001	13.09.2001	13.09.2001
17.	Німеччина	01.01.1977	-	06.06.1991
18.	Греція	27.08.1961	-	-
19.	Угорщина	11.10.1993	11.10.1993	11.10.1993
20.	Ісландія	18.09.1984	18.09.1984	18.09.1984
21.	Ірландія	31.07.1966	-	-
22.	Італія	04.11.1963	-	23.04.1985
23.	Латвія	31.07.1997	31.07.1997	31.07.1997
24.	Ліхтенштейн	26.01.1970	-	-
25.	Литва	18.09.1995	18.09.1995	18.09.1995
26.	Люксембург	16.02.1977	11.12.2001	-
27.	Мальта	17.06.1996	18.02.2001	18.02.2001
28.	Молдова	31.12.1997	25.09.2001	25.09.2001
29.	Нідерланди	15.05.1969	12.04.1982	05.06.1983
30.	Норвегія	18.04.1960	11.03.1987	11.03.1987
31.	Польща	13.09.1993	13.09.1993	13.09.1993
32.	Португалія	25.04.1990	25.04.1990	25.04.1990
33.	Румунія	09.12.1997	09.12.1997	09.12.1997
34.	Росія	09.03.2000	09.03.2000	09.03.2000
35.	Сан-Марино	-	-	-
36.	Сербія і Чорногорія	29.12.2002	21.09.2003	21.09.2003
37.	Словаччина	01.01.1993	22.12.1996	22.12.1996
38.	Словенія	17.05.1995	17.05.1995	17.05.1995
39.	Іспанія	05.08.1982	09.06.1985	09.06.1985
40.	Швеція	18.04.1960	20.08.1979	05.06.1983

41.	Швейцарія	20.03.1967	09.06.1985	09.06.1985
42.	колишня Югославська Республіка Македонія	26.10.1999	26.10.1999	26.10.1999
43.	Туреччина	18.04.1960	-	08.10.1992
44.	Україна	09.06.1998	09.06.1998	09.06.1998
45.	Великобританія	14.05.1991	-	06.06.1994

Держави – не члени Ради Європи

46.	Ізраїль	26.12.1967	-	-
47.	Південна Африка	13.05.2003	13.05.2003	13.05.2003

**ТАБЛИЦЯ ЧИННОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ВЗАЄМНУ ДОПОМОГУ
У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ (20.04.1959) ETS 030 станом на 20.09.2004**

Держави – члени Ради Європи

№	Держави	Підписання	Ратифікація	Набуття чинності
1.	Албанія	19.05.1998	04.04.2000	03.07.2000
2.	Андорра	15.06.2004	-	-
3.	Вірменія	11.05.2001	25.01.2002	25.04.2002
4.	Австрія	20.04.1959	02.10.1968	31.12.1968
5.	Азербайджан	07.11.2001	04.07.2003	02.10.2003
6.	Бельгія	20.04.1959	13.08.1975	11.11.1975
7.	Боснія і Герцеговина	30.04.2004	-	-
8.	Болгарія	30.09.1993	17.06.1994	15.09.1994
9.	Хорватія	07.05.1999	07.05.1999	05.08.1999
10.	Кіпр	27.03.1996	24.02.2000	24.05.2000
11.	Чехія	13.02.1992	15.04.1992	01.01.1993
12.	Данія	20.04.1959	13.09.1962	12.12.1962
13.	Естонія	04.11.1993	28.04.1997	27.07.1997
14.	Фінляндія	-	29.01.1981 а*	29.04.1981
15.	Франція	28.04.1961	23.05.1967	21.08.1967
16.	Грузія	27.04.1999	13.10.1999	11.01.2000
17.	Німеччина	20.04.1959	02.10.1976	01.01.1977
18.	Греція	20.04.1959	23.02.1962	12.06.1962
19.	Угорщина	19.11.1991	13.07.1993	11.10.1993
20.	Ісландія	27.09.1982	20.06.1984	18.09.1984
21.	Ірландія	15.10.1996	28.11.1996	26.02.1997
22.	Італія	20.04.1959	23.08.1961	12.06.1962
23.	Латвія	30.10.1996	02.06.1997	31.08.1997

24.	Ліхтенштейн	-	28.10.1969 а	26.01.1970
25.	Литва	09.11.1994	17.04.1997	16.07.1997
26.	Люксембург	20.04.1959	18.11.1976	16.02.1977
27.	Мальта	06.09.1993	03.03.1994	01.06.1994
28.	Молдова	02.05.1996	04.02.1998	05.05.1998
29.	Нідерланди	21.01.1965	14.02.1969	15.05.1969
30.	Норвегія	21.04.1961	14.03.1962	12.06.1962
31.	Польща	09.05.1994	19.03.1996	17.06.1996
32.	Португалія	10.05.1979	27.09.1994	26.12.1994
33.	Румунія	30.06.1995	17.03.1999	15.06.1999
34.	Росія	07.11.1996	10.12.1999	09.03.2000
35.	Сан-Марино	29.09.2000	-	-
36.	Сербія і Чорногорія	-	30.09.2002 а	29.12.2002
37.	Словаччина	13.02.1992	15.04.1992	01.01.1993
38.	Словенія	26.02.1999	19.07.2001	17.10.2001
39.	Іспанія	24.07.1979	18.08.1982	16.11.1982
40.	Швеція	20.04.1959	01.02.1968	01.05.1968
41.	Швейцарія	29.11.1965	20.12.1966	20.03.1967
42.	колишня Югославська Республіка Македонія	28.07.1999	28.07.1999	26.10.1999
43.	Туреччина	23.10.1959	24.06.1969	22.09.1969
44.	Україна	29.05.1997	11.03.1998	09.06.1998
45.	Великобританія	21.06.1991	29.08.1991	27.11.1991

Держави – не члени Ради Європи

46.	Ізраїль	-	27.09.1967 а	26.12.1967
-----	---------	---	--------------	------------

Примітка.

* “а” – приєднання

**ТАБЛИЦЯ ЧИННОСТІ ДОДАТКОВОГО ПРОТОКОЛУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
КОНВЕНЦІЇ ПРО ВЗАЄМНУ ДОПОМОГУ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ
(17.03.1978) ETS 099 станом на 20.09.2004**

Держави – члени Ради Європи

№	Держави	Підписання	Ратифікація	Набуття чинності
1.	Албанія	19.05.1998	04.04.2000	03.07.2000
2.	Андорра	-	-	-
3.	Вірменія	08.11.2001	23.03.2004	21.06.2004
4.	Австрія	17.03.1978	02.05.1983	31.07.1983
5.	Азербайджан	07.11.2001	04.07.2003	02.10.2003

6.	Бельгія	11.07.1978	28.02.2002	29.05.2002
7.	Боснія і Герцеговина	-	-	-
8.	Болгарія	30.09.1993	17.06.1994	15.09.1994
9.	Хорватія	15.09.1999	15.09.1999	14.12.1999
10.	Кіпр	27.03.1996	24.02.2000	24.05.2000
11.	Чехія	18.12.1995	19.11.1996	17.02.1997
12.	Данія	25.10.1982	07.03.1983	05.06.1983
13.	Естонія	03.05.1996	28.04.1997	27.07.1997
14.	Фінляндія	-	30.01.1985 а*	30.04.1985
15.	Франція	28.03.1990	01.02.1991	02.05.1991
16.	Грузія	07.11.2001	22.05.2003	20.08.2003
17.	Німеччина	08.11.1985	08.03.1991	06.06.1991
18.	Греція	18.06.1980	24.07.1981	12.04.1982
19.	Угорщина	19.11.1991	13.07.1993	11.10.1993
20.	Ісландія	27.09.1982	20.06.1984	18.09.1984
21.	Ірландія	28.11.1996	28.11.1996	26.02.1997
22.	Італія	30.10.1980	26.11.1985	24.02.1986
23.	Латвія	30.10.1996	02.06.1997	31.08.1997
24.	Ліхтенштейн	-	-	-
25.	Литва	09.11.1994	17.04.1997	16.07.1997
26.	Люксембург	09.12.1994	02.10.2000	31.12.2000
27.	Мальта	20.11.2000	-	-
28.	Молдова	26.06.1998	27.06.2001	25.09.2001
29.	Нідерланди	13.07.1979	12.01.1982	12.04.1982
30.	Норвегія	11.12.1986	11.12.1986	11.03.1987
31.	Польща	09.05.1994	19.03.1996	17.06.1996
32.	Португалія	12.08.1980	27.01.1995	27.04.1995
33.	Румунія	15.02.1996	17.03.1999	15.06.1999
34.	Росія	07.11.1996	10.12.1999	09.03.2000
35.	Сан-Марино	-	-	-
36.	Сербія і Чорногорія	-	23.06.2003 а	21.09.2003
37.	Словаччина	14.02.1996	23.09.1996	22.12.1996
38.	Словенія	04.03.1999	19.07.2001	17.10.2001
39.	Іспанія	12.04.1985	13.06.1991	11.09.1991
40.	Швеція	06.04.1979	13.06.1979	12.04.1982
41.	Швейцарія	17.11.1981	-	-
42.	колишня Югославська	28.07.1999	28.07.1999	26.10.1999

	Республіка Македонія			
43.	Туреччина	04.02.1986	29.03.1990	27.06.1990
44.	Україна	29.05.1997	11.03.1998	09.06.1998
45.	Великобританія	21.06.1991	29.08.1991	27.11.1991

Держави – не члени Ради Європи

46.	Ізраїль	-	-	-
-----	---------	---	---	---

Примітка.

* “а” – приєднання

**ТАБЛИЦЯ ЧИННОСТІ ДРУГОГО ДОДАТКОВОГО ПРОТОКОЛУ ДО
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ВЗАЄМНУ ДОПОМОГУ У КРИМІНАЛЬНИХ
СПРАВАХ (08.11.2001) ETS 182 станом на 20.09.2004**

Держави – члени Ради Європи

№	Держави	Підписання	Ратифікація	Набуття чинності
1.	Албанія	13.11.2001	20.06.2002	01.02.2004
2.	Андорра	-	-	-
3.	Вірменія	-	-	-
4.	Австрія	-	-	-
5.	Азербайджан	-	-	-
6.	Бельгія	08.11.2001	-	-
7.	Боснія і Герцеговина	-	-	-
8.	Болгарія	08.11.2001	11.05.2004	1.09.2004
9.	Хорватія	-	-	-
10.	Кіпр	08.11.2001	-	-
11.	Чехія	18.12.2003	-	-
12.	Данія	08.11.2001	15.01.2003	01.02.2004
13.	Естонія	26.11.2002	-	-
14.	Фінляндія	09.10.2003	-	-
15.	Франція	08.11.2001	-	-
16.	Грузія	-	-	-
17.	Німеччина	08.11.2001	-	-
18.	Греція	08.11.2001	-	-
19.	Угорщина	15.01.2003	-	-
20.	Ісландія	08.11.2001	-	-
21.	Ірландія	08.11.2001	-	-
22.	Італія	-	-	-
23.	Латвія	24.09.2003	30.03.2004	01.07.2004
24.	Ліхтенштейн	-	-	-
25.	Литва	09.10.2003	06.04.2004	01.08.2004

26.	Люксембург	-	-	-
27.	Мальта	18.09.2002	-	-
28.	Молдова	-	-	-
29.	Нідерланди	08.11.2001	-	-
30.	Норвегія	08.11.2001	-	-
31.	Польща	11.09.2002	09.10.2003	01.02.2004
32.	Португалія	08.11.2001	-	-
33.	Румунія	08.11.2001	-	-
34.	Росія	-	-	-
35.	Сан-Марино	-	-	-
36.	Сербія і Чорногорія	-	-	-
37.	Словаччина	12.05.2004	-	-
38.	Словенія	-	-	-
39.	Іспанія	-	-	-
40.	Швеція	08.11.2001	-	-
41.	Швейцарія	15.02.2002	-	-
42.	колишня Югославська Республіка Македонія	08.11.2001	-	-
43.	Туреччина	-	-	-
44.	Україна	08.11.2001	-	-
45.	Великобританія	08.11.2001	-	-

Держави – не члени Ради Європи

46.	Ізраїль	-	-	-
-----	---------	---	---	---

Додаток Д

Зразок запиту про надання правової допомоги у кримінальних справах

Відділ міжнародних справ
кримінально-правового управління
Департаменту юстиції Сполучених
Штатів Америки

Про допомогу в розслідуванні справи порушеної
стосовно Клебанова Івана Івановича або за фактом
скоєння шахрайства (якщо на час надання
Запиту не встановлена особа, яка скоїла злочин)

З А П И Т

Україна звергається із запитом про надання правової допомоги компетентними органам Сполучених Штатів Америки згідно з Договором Між Сполученими Штатами Америки і Україною про взаємну правову допомогу у кримінальних справах, підписаним 22 липня 1998 року в м. Києві.

(Назва органу, що проводить слідство) проводить розслідування діяльності директора компанії «Alfa Principals Ins.» Клебанова, який підозрюється в учиненні шахрайських дій щодо інвесторів, кошти яких було залучено нібито для утворення і забезпечення діяльності українського банку. Як пояснив інвестор Клебанов, частину коштів необхідно було депонувати для зберігання на рахунку в одному з банків США. Проте Клебанов мав намір перевести ці кошти для власного використання.

(Якщо цей запит пов'язаний з попереднім запитом, необхідно вказати номер і дату попереднього запиту).

Слідчому необхідна інформація:

1. Відповідна документація американського банку, щоб з'ясувати, чи інвестори внесли кошти на цей рахунок, і якщо так, то дані про такий вклад. Слідчому також необхідно організувати допит одного з уведених в оману інвесторів, який на даний час перебуває в США.
2. Враховуючи, що досудове слідство у цій справі має бути закінчене за 4 місяці, слідчий орган України просить надати термінову допомогу для виконання цього запиту.
3. Слідчий орган також просить, щоб відповідні органи США зберігали конфіденційність змісту цього запиту, наскільки це можливо згідно з законодавством США, оскільки розголошення відомостей з цього запиту може привести до витрачання Клебановим коштів інвесторів, а також ускладнити збір доказів його вини в скоєному злочині.

У свою чергу слідчий орган України запевняє компетентні органи США, що відомості та інформація, отримані в процесі виконання запиту, будуть використані лише для розслідування цієї кримінальної справи та її розгляду судом.

У 1998 році Клебанов, директор компанії «Alfa Principals Ins.», почав залучати кошти різних фізичних осіб у Києві для організації підприємницької діяльності.

Передбачалася організація створення банку «А Venture Bank», формування його капіталу і роботи в Києві. Капітал банку передбачалося сформувати за рахунок продажу акцій, яких в цілому мало бути 100. Кожен потенційний інвестор міг отримати 10 акцій вартістю 2 500 000 гривень кожна (приблизно \$). За словами Клебанова:

1) прибуток від продажу акцій мав бути переведений у долари США і депонований на рахунок у банку «Citibank», Нью-Йорк, штат Нью-Йорк;

2) кошти мали бути розміщені на депозитному рахунку приблизно під 20 відсотків, доки 100 акцій не будуть продані;

3) після цього кошти інвесторів мали бути розміщені на робочому рахунку в банку «Столичний» у м. Києві;

4) отримані проценти мали бути виплачені інвесторам.

Він надав кожному потенційному інвестору список адрес і рекомендаційних листів від кількох відомих банкірів – представників ряду провідних банків, які, як витікало з рекомендаційних листів, у минулому займалися бізнесом з Клебановим, вважали його надійною людиною, якій можна довіряти, і стверджували, що їхня співпраця була прибутковою. Насправді, банкіри не знали Клебанова, не займалися з ним спільним бізнесом і не давали йому рекомендацій.

Принаймні три особи, зокрема Ігор Боровський, який у цей час проживає за адресою 1234 Pennsylvania Avenue, Washington, D.C., придбав дев'ять акцій (на суму 22 500 000 гривень або приблизно \$). Діючи інструкціями Клебанова, ці особи перевели кошти Клебанову як директору компанії «Alfa Principals Ins.». Документи про здійснення переказів свідчать, що кошти було переведено до банку «Столичний» у Києві.

Приблизно 9 червня 1998 року кожен із трьох інвесторів отримав лист від компанії «Alfa Principals Ins.», підписаний Клебановим, разом з копією протоколу щорічного засідання директорів правління компанії «Alfa Principals Ins.». У листі зазначалося, що на кошти, які знаходилися на депозитному рахунку, було нараховано 19,7 відсотка, і що акції, які ще залишилися, будуть продані до 1 липня 1998 року. Після листа від 9 червня 1998 року інвестори нічого не отримували ні від Клебанова, ні від компанії «Alfa Principals Ins.». Вони не отримали своїх відсотків і не мали змоги встановити місцезнаходження своїх інвестицій або повернути їх. Клебанов зник у червні 1998 року і, як припускається, втік до Сполучених Штатів Америки.

(Викладається текст статті Кримінального кодексу України, яка встановлює кримінальну відповідальність за скоєний злочин)

Клебанов порушив цей закон, якщо він залучив інвестиції, які, як він знав, не будуть використані для створення банку, або іншим чином неправомірно використав кошти, виділені для створення банку.

Причетні фізичні особи

1. Іван Іванович Клебанов

Дата народження: 1 січня 1955 року

Місце народження: Одеса, Україна

Громадянство: громадянин України

Стать: чол.

Зріст: 180 см

Вага: 80 кг

Очі: зелені

Волосся: чорне

Номер паспорта: (Україна) серія СН № 012345

Адреса: вул. Ольжича, 33/45

Київ, Україна

2. «ALPHA PRINCIPALS, INC.»

Місце утворення: Київ, Україна

Адреси: вул. Ольжича, 33/45

Київ, Україна

Слідчий не володіє жодною додатковою інформацією щодо компанії «Alfa Principals Ins.» за винятком того, що вона почала свою діяльність у м. Києві у травні 1998 року.

НЕОБХІДНА ДОПОМОГА

Слідчий підозрює, що Клебанов взагалі ніколи не відкривав рахунок в банку «Citibank» у Нью-Йорку. Відсутність рахунку буде доказом того, що Клебанов ввів в оману інвесторів. Навіть якщо рахунок був відкритий, дані про рахунок покажуть, чи Клебанов укладав кошти так, як він стверджував, і чи ці кошти були переведені до створеного ним банку. Якщо на цьому рахунку залишаються значні суми, то інвестори будуть готові подати в суд з метою їх повернення.

НЕОБХІДНІ ДОКУМЕНТИ

Просимо надати повні відомості про будь-які рахунки в банку «Citibank» (Нью-Йорк, штат Нью-Йорк) та інших банках США, які можуть стосуватися цього запиту і бути пов'язаними з:

1. Іваном Івановичем Клебановим
2. Компанією «Alfa Principals Ins.»
3. Створеним банком

Необхідні відомості за період з _____ 200__ року по _____ 200__ року, зокрема:

1. Оригінальні зразки підписів;
2. Документація про відкриття рахунку;
3. Картки бухгалтерського обліку;
4. Відомості про всі документи (копії першої та останньої сторінок) і предмети, що депонувалися, забиралися або передавалися;
5. Періодичні виписки про стан рахунку;
6. Телеграфні (грошові) перекази;
7. Кореспонденція до, від або від імені власника рахунку;
8. Заяви чи листи, пов'язані з рахунком

НЕОБХІДНІ ПОКАЗАННЯ

Допитати Ігоря Боровського, який проживає за адресою: 1234 Pennsylvania Avenue, Washington, D.C., стосовно таких питань:

Перелік конкретних запитань, які необхідно поставити.

1.

2.

ПРОЦЕДУРА ВИКОНАННЯ ЗАПИТУ

Відносно банківських відомостей, просимо, щоб відповідний орган США (поясніть, яких процедур (якщо необхідно) повинні дотримуватися компетентні органи США при отриманні, засвідченні і передачі ділових відомостей та інших документів).

Відносно проведення необхідного допиту свідка і підготовки результатів допиту, слід звернутися до відповідальних органів США з проханням зробити наступне:

1. Почати допит свідка зі встановлення його повного імені, поточної адреси, дати та місця народження.

2. Повідомити свідку, що він не зобов'язаний відповідати на запитання щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів. Також слід повідомити свідку, що він може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за неправдиві відповіді на всі інші запитання.

3. Ставити ті запитання, на які необхідно отримати відповіді.

4. Оформити всю зазначену вище інформацію у формі протоколу допиту. Протокол повинен містити: 1) особисті дані, надані свідком; 2) вказівку на те, що компетентний орган США повідомив свідку про те, що він може не відповідати на запитання щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, але відповіді на всі інші запитання повинні бути правдивими, бо інакше його може бути притягнуто до кримінальної відповідальності; 3) запитання, які ставилися, і отримані на них відповіді.

5. Далі: 1) зачитати свідку запитання і відповіді, які були записані; або 2) попросити свідка самостійно ознайомитися з усіма занесеними в протокол запитаннями та відповідями на них.

6. Указати в протоколі допиту, чи представник компетентного органу США зачитував запитання та відповіді свідкові, чи свідок самостійно ознайомився з ним.

7. Кожний аркуш протоколу допиту свідка повинен бути підписаний особою, яка давала показання у якості свідка. Після цього протокол підписується представником компетентного органу США, який проводив допит.

КОНТАКТНА ОСОБА

У разі виникнення будь-яких запитань щодо цього запиту або його виконання, прошу зв'язуватися з (посада, прізвище, ім'я) за телефоном (), факсом (), електронною адресою: () або вказати інший технічний засіб комунікації.

Отримані в процесі виконання запиту документи прошу направити за адресою: (вказати адресу органу, який розслідує справу).

Посада, ім'я, прізвище

Гербова печатка органу, який розслідує справу

Підпис

До запиту долучаються засвідчені гербовою печаткою постанови про виїмку банківських документів, витяги законодавчих актів України, які регламентують проведення і процедуру виконання вказаних слідчих дій та інші документи, які, на думку слідчого, необхідні компетентним органам США для виконання цього запиту.

Додаток Е

Схема 1. Міжнародне співробітництво та правова допомога у кримінальних справах

Додаток Ж

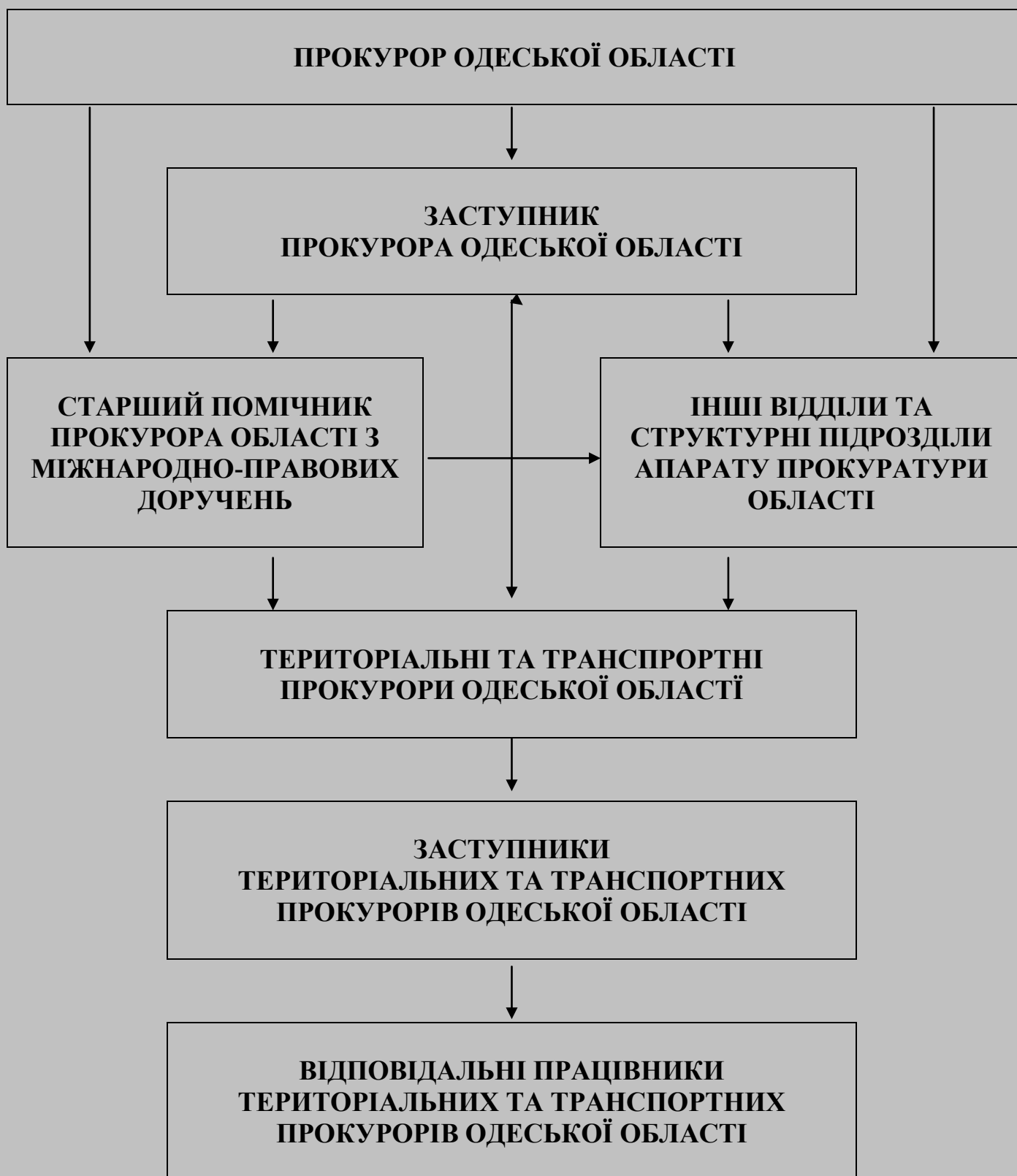

Схема 2. Міжнародне співробітництво та правова допомога у кримінальних справах (прокуратура Одеської області)

Додаток 3

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

- проведення процесуальних дій (судового розгляду) за допомогою методу відеоконференцзв'язку;
- забезпечення віддаленої присутності під час проведення процесуальних дій (судового розгляду) свідків, потерпілих, експертів, підозрюваних, обвинувачуваних, підсудних, засуджених та інших осіб;
- автоматизація інформаційних процесів безпосередньо в залі судового засідання;
- дослідження та демонстрація доказів в електронній формі;
- надання всім учасникам судового засідання усієї важливої інформації в режимі реального часу;
- фіксація ходу і результатів процесуальної дії (судового засідання) з застосуванням відеоконференцзв'язку за допомогою відеозапису

Схема 3. Процесуальні форми використання інформаційних технологій у кримінальному судочинстві

Додаток II

Схема 4. Форми застосування дистанційного провадження у кримінальних справах

Додаток К

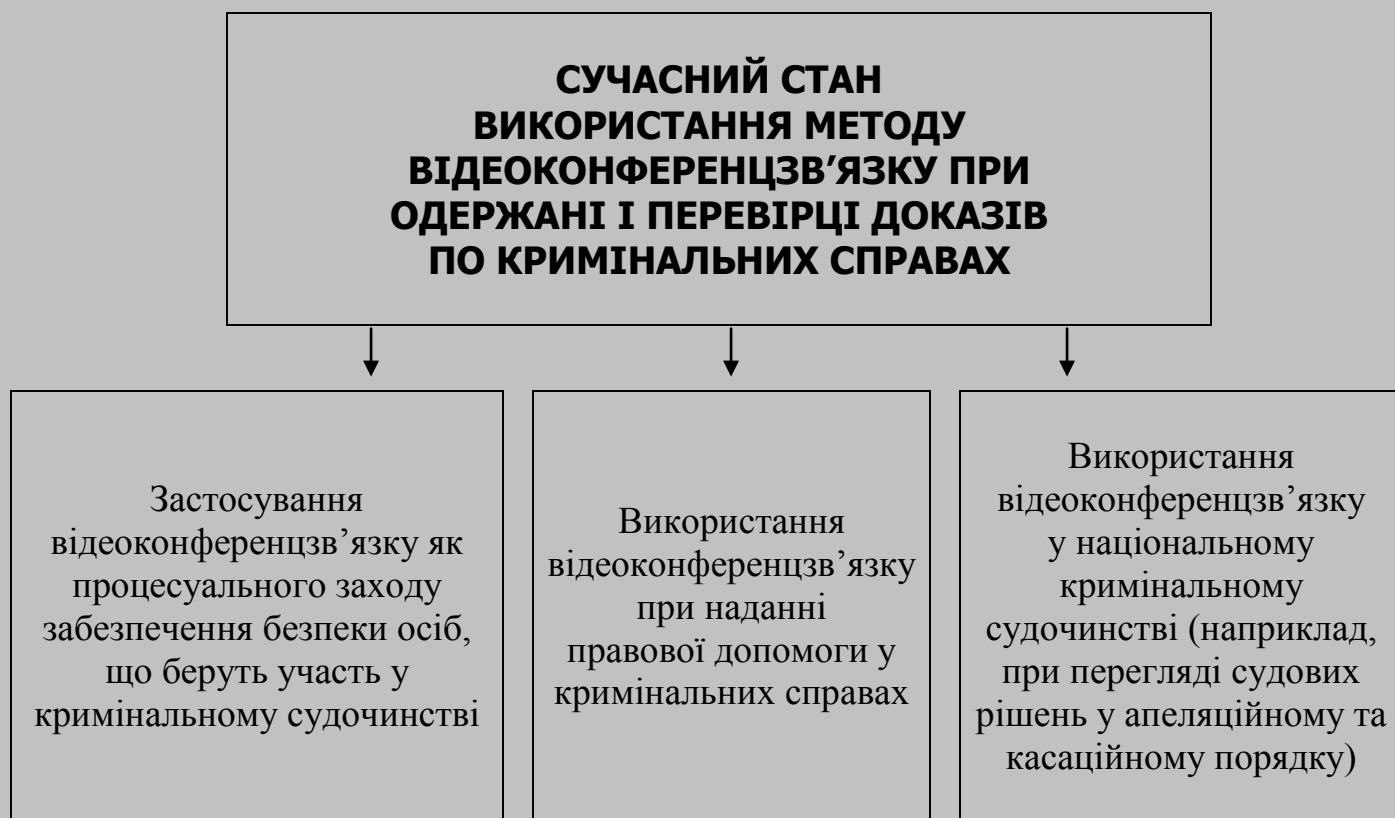
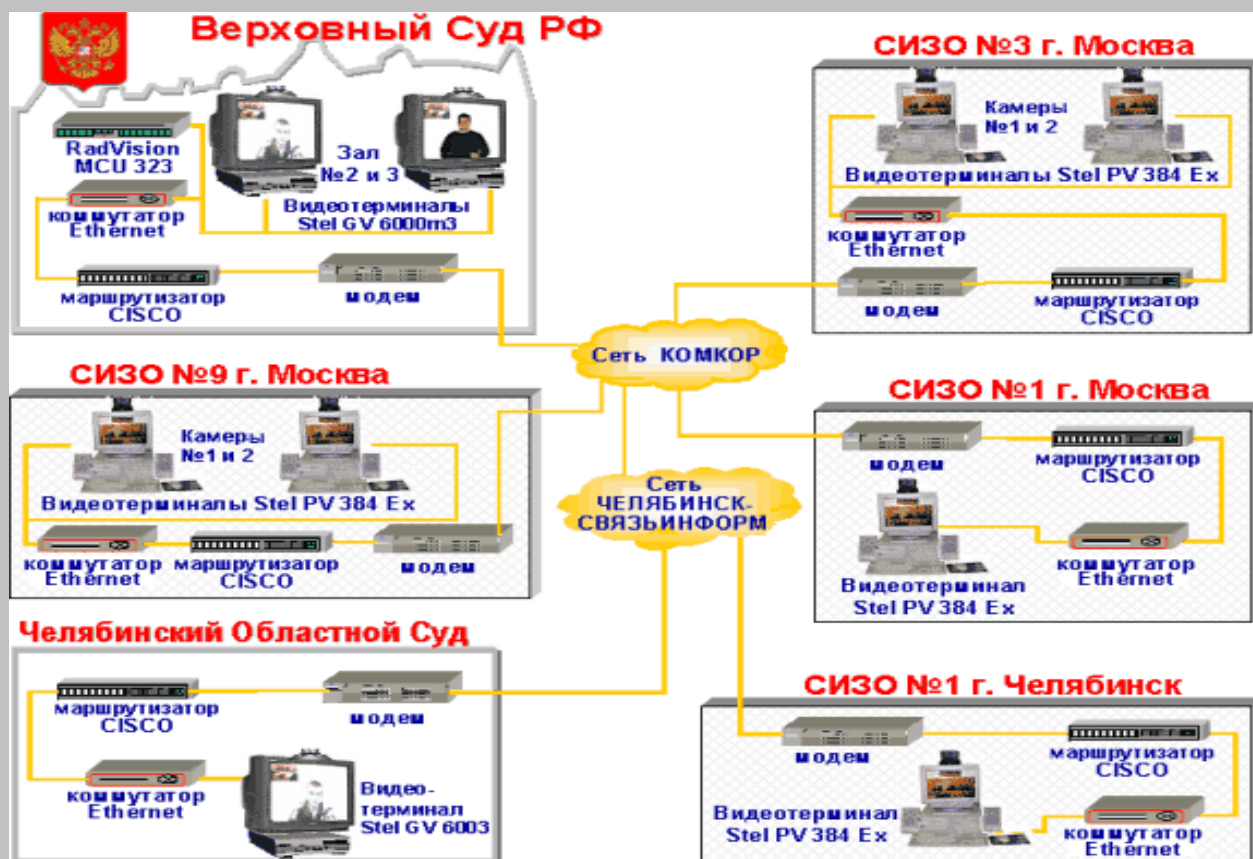

Схема 5. Сучасний стан використання методу відеоконференцзв'язку при одержанні і перевірці доказів у кримінальних справах

Додаток Л

Схема організації відеоконференцзв'язку Верховний Суд РФ – СІЗО м. Москви

Зал Президії Верховного Суду РФ

Зал Військової колегії Верховного Суду РФ

Приклады установки системы

Засідання обласного суду РФ
з використанням відеоконференцзв'язку

Устаткування термінальної
станції відеоконференцзв'язку

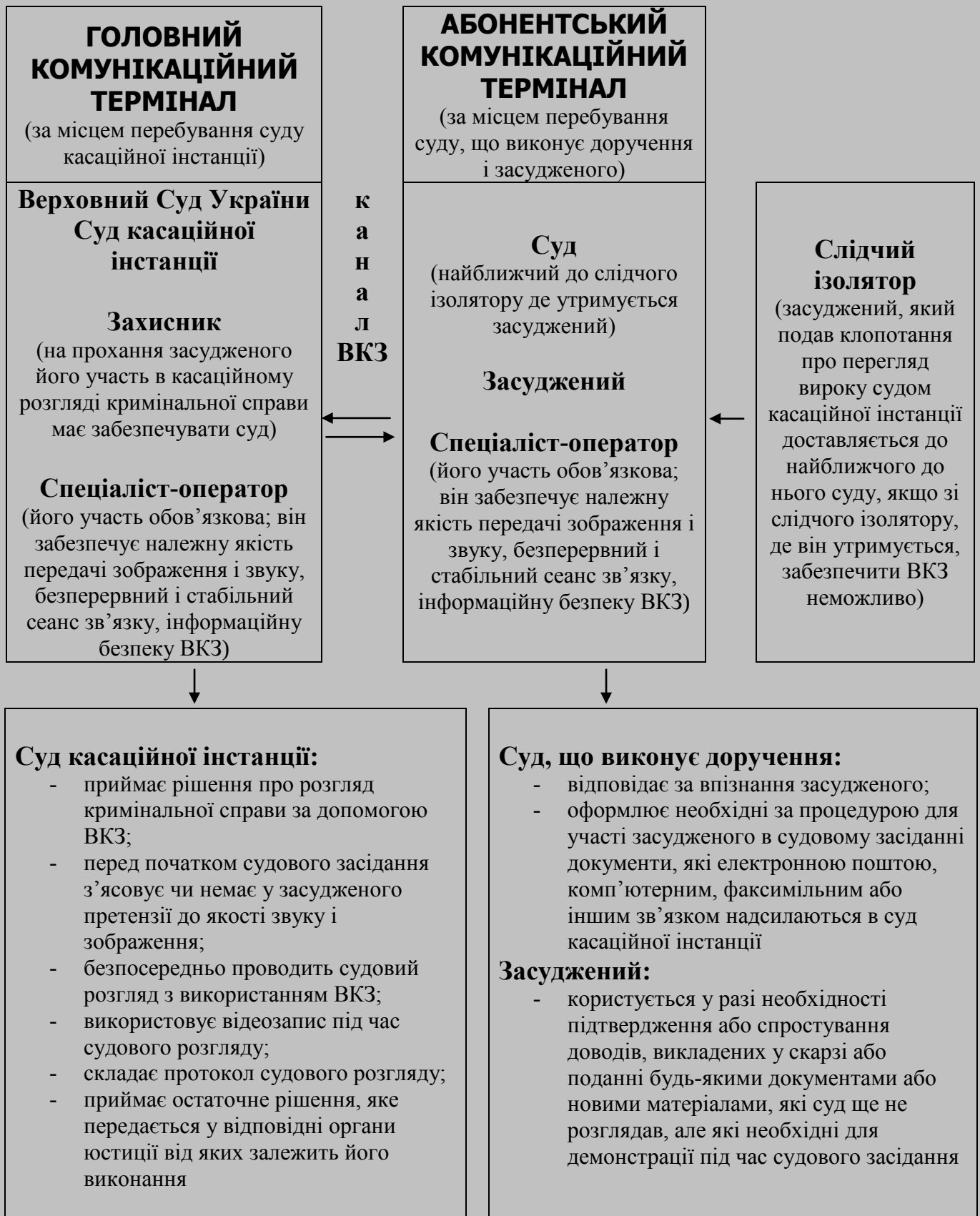

Документ-камера та великий екран для відображення документів
(речових доказів) і ознайомлення з ними

Схема 6. Використання відеоконференцзв'язку в судовій системі Російської Федерації

Додаток М

Суд касаційної інстанції та суд, що виконує доручення за взаємною згодою:

- вирішують питання про дату, час, технічні та інші умови проведення судового засідання за допомогою ВКЗ

Схема 7. Використання відеоконференцз'язку при перегляді судових рішень у касаційному порядку

Додаток Н

Схема 8. Проведення процесуальних дії (судового засідання) в порядку надання правової допомоги у кримінальних справах з використанням відеоконференцзв'язку

Додаток П

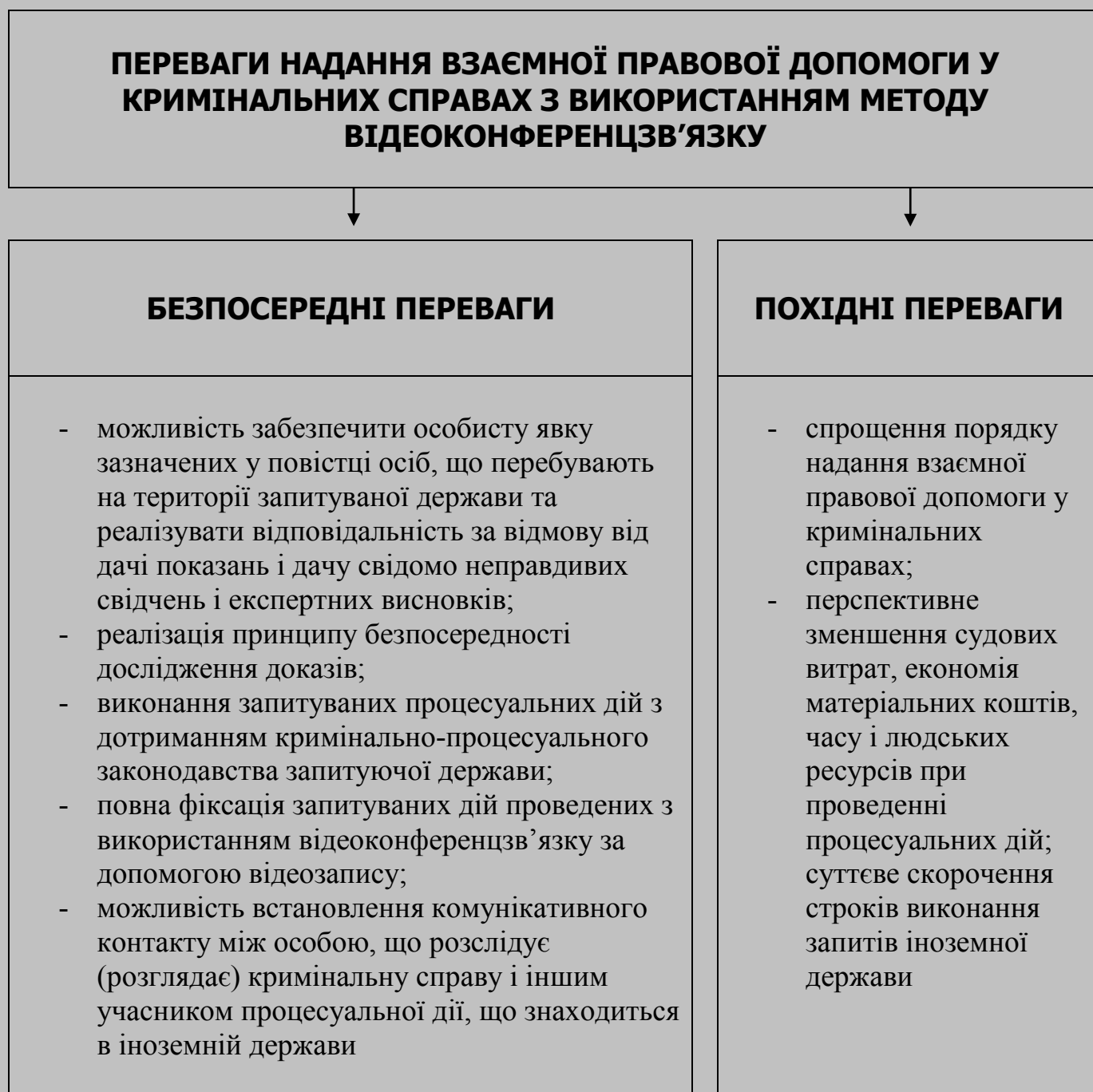

Схема 9. Переваги надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу відеоконференцзв'язку

Додаток Р

Пропозиції щодо правового регулювання використання відеоконференцзв'язку у кримінальному судочинстві

Стаття __. Використання відеоконференцзв'язку при перегляді судових рішень у касаційному порядку

1. Засуджений, який утримується під вартою і подав клопотання про бажання бути учасником розгляду справи, вправі взяти участь в судовому засіданні касаційної інстанції безпосередньо або викласти свою позицію щодо питань, які розглядає суд, і ознайомитися з матеріалами судового засідання з використанням методу відеоконференцзв'язку.

2. Форма участі засудженого в судовому засіданні вирішується судом, що розглядає справу в касаційному порядку. Суд касаційної інстанції вправі при наявності технічної можливості прийняти рішення про розгляд кримінальної справи за допомогою відеоконференцзв'язку з віддаленою присутністю засудженого.

3. Розгляд кримінальних справ судом касаційної інстанції за допомогою відеоконференцзв'язку здійснюється за загальними правилами кримінального судочинства.

4. При розгляді кримінальної справи із застосуванням відеоконференцзв'язку засуджений вправі на підтвердження або спростування доводів, викладених у скарзі або поданні, користуватися будь-якими документами або новими матеріалами, які суд ще не розглядав, але які необхідні для демонстрації під час судового засідання.

5. Розгляд кримінальних справ судом касаційної інстанції за допомогою відеоконференцзв'язку не здійснюється щодо осіб, які мають фізичні або психічні вади, не володіють мовою, якою ведеться судочинство, щодо неповнолітніх, а також у справах про злочини, за які як міра покарання може бути призначене довічне позбавлення волі.

6. Розпочинаючи судові засідання, суд зобов'язаний з'ясувати, чи немає в засудженого претензій до якості звуку і зображення; якщо ні – суд розпочинає розгляд справи.

Стаття ____. Підстави надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу відеоконференцзв'язку

Використання методу відеоконференцзв'язку у проведенні процесуальних дій при наданні взаємної правової допомоги допустиме при наявності наступних підстав:

1) необхідність одержання й дослідження доказів в умовах, що утрудняють або виключають за причин об'єктивного й (або) суб'єктивного характеру присутність першоджерел доказів (свідка, потерпілого, обвинувачуваного, експерта та ін.) у місці їхнього одержання й дослідження протягом тривалого чи невизначеного періоду часу, з метою забезпечення віддаленої присутності учасників процесуальної дії, досудового розслідування, судового розгляду, що знаходяться за межами України;

2) необхідність одержання показань від осіб, що утримуються під вартою, засуджених і що відбувають покарання на території іноземної держави;

3) необхідність одержання згоди засудженого на передачу його з однієї країни в іншу для виконання вироку;

4) необхідність забезпечення безпеки учасника процесуальної дії при наданні правової допомоги по кримінальних справах;

5) наявність заявленого клопотання обвинувачуваного про виклик і допит свідка, що викриває його у вчиненні злочину і що перебуває на території іноземної держави;

6) особлива важливість доказів по кримінальній справі, ускладненій іноземним елементом і неможливість або особлива складність їхнього одержання традиційним способом.

Використання методу відеоконференцзв'язку при наявності інших обставин допустиме при згоді сторін у справі чи по клопотанню обвинувачуваного і його захисника, а також, якщо це передбачено міжнародним договором України, міжнародною угодою чи на основі взаємності.

Стаття ____. Надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу відеоконференцзв'язку

1. Якщо при розслідуванні і розгляді кримінальних справ виникає необхідність проведення процесуальних дій на території іноземної держави, то про їхнє проведення за допомогою відеоконференцзв'язку суд, прокурор, слідчий вправі направити компетентним органам чи посадовим особам іноземної держави запит, якщо це передбачено міжнародним договором України, міжнародною угодою чи на основі взаємності.

2. Запитувана сторона при надходженні такого запиту повинна погодитися на застосування відеоконференцзв'язку, якщо це не суперечить фундаментальним принципам законодавства запитуваної держави і є технічна можливість її застосування. За узгодженням сторін при відсутності технічних засобів у запитуваної держави, вони можуть бути надані запитуючою стороною.

3. Час, організаційні, технічні й інші умови проведення процесуальних дій визначаються за узгодженням запитуваної і запитуючої держав. Таке узгодження з метою оперативності може здійснюватися за допомогою сучасних засобів зв'язку (електронна пошта, факс, телефон та ін.) з наступним взаємним письмовим підтвердженням по всіх погоджених умовах проведення процесуальних дій з використанням методу відеоконференцзв'язку.

4. Процесуальні дії проводяться безпосередньо чи під керівництвом судді, прокурора чи слідчого, що приймає рішення по провадженню процесуальної дії за допомогою відеоконференцзв'язку і відповідно до кримінально-процесуального законодавства запитуючої держави.

5. При проведенні процесуальної дії за допомогою відеоконференцзв'язку застосовуються процедури, що відповідають законодавству запитуючої держави в тій мірі, у якій це дозволяють закони запитуваної. При наявності серйозних колізій у процесуальному законодавстві запитуваної і запитуючої держав, у колізійній частини

повинне застосовуватися законодавство держави, на території якої знаходиться основний учасник процесуальної дії.

6. Посадові особи компетентних органів запитуваної держави повинні мати можливість бути присутніми при проведенні відеоконференцзв'язку. При необхідності їм повинні бути надані послуги перекладача. На них покладається обов'язок за встановлення особистості особи, що бере участь у процесуальній дії і за дотримання фундаментальних принципів законодавства власної держави.

Якщо в ході проведення процесуальної дії будуть порушені чи виникне погроза порушення фундаментальних принципів правової системи запитуваної держави, її представник, що є присутнім під час процесуальної дії, вправі негайно втручатися в його хід і прийняти всі необхідні міри для того, щоб гарантувати проведення процесуальної дії відповідно до зазначених принципів.

7. При проведенні процесуальних дій за допомогою відеоконференцзв'язку участь фахівця є обов'язковою.

8. Метод відеоконференцзв'язку може використовуватися при проведенні допиту, очної ставки, впізнання й інших процесуальних дій, якщо це передбачено міжнародним договором України, міжнародною угодою чи на основі взаємності.

9. Відомості про факти, установлені при провадженні процесуальних дій за допомогою відеоконференцзв'язку, поза залежністю від формальних особливостей закріплення, оцінюються за своїм фактичним змістом як відповідні джерела доказів, передбачені кримінально-процесуальним законодавством України.

10. Витрати, понесені в зв'язку з використанням відеоконференцзв'язку при наданні взаємної правової допомоги, підлягають відшкодуванню за рахунок запитуючої сторони, якщо тільки запитувана сторона не заявить про відмовлення від відшкодування всіх чи деяких з цих витрат. Якщо для застосування відеоконференцзв'язку вимагаються чи будуть потрібні суттєві витрати, сторони проводять консультації з метою визначення термінів і умов здійснення прохання, а також способу покриття цих витрат.

Стаття ____. **Допит з використанням методу відеоконференцзв'язку**

1. При необхідності проведення допиту особи, що знаходиться на території іноземної держави суд, прокурор, слідчий вправі направити компетентним органам чи посадовим особам іноземної держави запит про його провадження з використанням методу відеоконференцзв'язку, якщо це передбачено міжнародним договором України, міжнародною угодою чи на основі взаємності.

2. У запиті повинні бути приведені докази, що підтверджують виключні обставини справи, що вимагають одержання показань із застосуванням відеоконференцзв'язку.

3. Допит повинен бути проведений безпосередньо чи під керівництвом посадових осіб компетентних органів запитуючої сторони і відповідно до її кримінально-процесуального законодавства, що містить у собі право представника запитуючої держави задавати питання допитуваній особі.

4. Проведення допиту з використанням відеоконференцзв'язку повинне бути організоване таким чином, щоб було видно допитуваного, усе приміщення, де відбувається допит, а також усіх осіб, що беруть участь і є присутніми при допиті, з метою спостереження за їх реакцією на конкретні показання і питання.

5. Згода свідка, потерпілого чи експерта для одержання їхніх показань за допомогою відеоконференцзв'язку не потрібна. При допиті обвинувачуваного така згода повинна розглядатися як обов'язкова.

6. Перед початком допиту суд, прокурор, слідчий у порядку, погодженому з компетентними органами чи посадовими особами іноземної держави, вживають заходів до роз'яснення особам, що беруть участь у ньому, їхні обов'язки з'явитися у визначене місце для дачі показань і бути присутнім там до завершення процесуальної дії і підписання протоколу; відповідати на питання, поставлені в ході допиту.

7. Посадова особа компетентного органу запитуючої держави перед початком допиту повинна установити наявність чи відсутність претензій до якості звуку і

зображення у особи, що підлягає допиту. При відсутності таких претензій посадова особа компетентного органу починає допит.

8. Особі, що підлягає допиту, перед початком процесуальної дії з застосуванням відеоконференцзв'язку роз'яснюється її право не давати показання, якщо це передбачено законодавством запитуваної чи запитуючої держави.

9. Особа, що допитується як свідок, потерпілий чи експерт попереджається про відповідальність за ухилення чи відмовлення від дачі показань, дачу свідомо неправдивих показань, а також інше перешкоджання здійсненню процесуальної дії за допомогою відеоконференцзв'язку.

10. Запитувана сторона відповідно до власного законодавства вживає заходи, спрямовані на неприпустимість ухилення допитуваної особи від дачі показань, про відповідальність за дачу свідомо неправдивих показань, а також інше перешкоджання здійсненню процесуальної дії за допомогою відеоконференцзв'язку.

11. На прохання запитуючої сторони чи особи, що допитується, запитувана сторона повинна надати допомогу перекладача, якщо в цьому є необхідність.

12. Хід і результати допиту відображаються в протоколі слідчої дії чи протоколі судового засідання, з обов'язковою фіксацією шляхом відеозапису, що прилучається до відповідного протоколу. У протоколі, складеному посадовою особою компетентного органу запитуваної сторони, указуються: дата і місце проведення допиту з застосуванням відеоконференцзв'язку, дані про особистість допитаного, посадових осіб компетентних органів запитуваної сторони, а також інших присутніх особах чи тих, хто брав участь при проведенні допиту, їхньому правовому положенні, роз'яснення прав і обов'язків учасників слідчої дії, технічні умови відеоконференцзв'язку. Складений у відповідності зі статтями 84, 85² і 87¹ КПК України і підписаний зазначеними особами протокол спрямовується запитуючій стороні.

ПРИМІТКИ

До вступу

¹ Рекомендации группы старших экспертов «восьмерки». – Париж, 12 апреля 1996 г.

Розділ 1

До підрозділу 1.1.

² У той же самий час на міжнародному рівні деякі міжнародні договори передбачають механізм забезпечення зобов'язань держав. Так, наприклад, у тих випадках, коли держава-учасник у порушення положень Статуту Міжнародного Кримінального Суду не виконує прохання Суду про співробітництво, тим самим не дозволяє Суду виконати його функції й повноваження, Суд може винести висновок із цього приводу і передати питання Асамблеї держав-учасників або, у тих випадках, коли дане питання було передано суду Радою Безпеки – Раді Безпеки. Крім того, у тих випадках, коли держава, яка уклала спеціальну домовленість або угоду з Міжнародним Кримінальним Судом, відмовляється співробітничати у виконанні прохань, Міжнародний Кримінальний Суд може інформувати про це Асамблею держав-учасників або, у тих випадках, коли дане питання було передане суду Радою Безпеки – Раді Безпеки.

³ У сучасній юридичній літературі в поняття “боротьба зі злочинністю” включають саме широке коло питань: від попередження злочинів до виконання покарань. Тому в теорії розглядаються, як правило, окремі аспекти міжнародного співробітництва, наприклад, надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах, оцінки доказів, отриманих в іноземній державі, міжнародного співробітництва в боротьбі з тероризмом і інші важливі питання практики. Пальма першості належить дослідженню останньому із зазначених аспектів міжнародного співробітництва держав. Див.: Аленін Ю.П., Пашковський М.І. Міжнародне співробітництво у боротьбі з тероризмом: тенденції розвитку кримінально-процесуальних інститутів // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць. – Вип. 8 / Голов. ред. С.В. Ківалов. – Одеса: Юридична література, 2000. – С. 63-70; Аленін Ю.П., Пашковський М.І. Кримінально-процесуальні інститути у боротьбі з тероризмом: міжнародне співробітництво // Тероризм і боротьба з ним. – Том 19. – К.: Науково-дослідний інститут “Проблеми людини”, 2000. – С. 350-354; Хлобустов О.М. О международно-правовых основах противодействия современному терроризму // Международное публичное и частное право. – 2001. - № 2. – С. 35-41; Шинкаревая Г.Г. Сотрудничество государств СНГ в борьбе против международного терроризма // Международное публичное и частное право. – 2002. - № 2. – С. 2-5; Карлов А.И. О правовых основах сотрудничества в борьбе с терроризмом // Российский следователь. – 2003. - № 3. – С. 45-47; Глотова С.В. Международные проблемы борьбы с международным терроризмом // Вестник Московского университета. Серия 11 «Право». – 2004. - № 4. – С. 61-88.

⁴ Виноградова О. Принципи міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю // Право України. – 1999. - № 4. – С. 90.

⁵ У юридичній літературі переважає точка зору, відповідно до якої, міжнародне співробітництво органів юстиції держав обмежується питаннями боротьби зі злочинністю (загальнокримінальної, міжнародної). Див., наприклад, Меркушин В.В. Борьба с транснациональной организованной преступностью. – Минск: Амалфея, 2003; Мансуров Т.Т. Мировое сообщество в борьбе с преступлениями международного характера // Право и политика. – 2004. - № 2 (50). – С. 66-70; Пятчанина О.С. Загальні чинники міжнародно-правового співробітництва держав у протидії організованій транснаціональній злочинності // Часопис Київського університету права. – 2004. - № 4. – С. 99-106; Ходырев А. Международное сотрудничество в области борьбы с преступностью // Международное публичное и частное право. – 2003. - № 3. – С. 62-68; Грохольський В.Л. До питання про міжнародне співробітництво в боротьбі з організованою злочинністю // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 200 . - № . – С. 17-21; Крохин А.Н. Система международного уголовного правосудия: проблемы институционализации // Юрист. – 1999. - № 10. – С. 72-75; Виноградова О.І. Міжнародне співробітництво України у галузі боротьби зі злочинністю (кримінально-процесуальний аспект): Автореф. дис... к. ю. н. – Х., 2000; Перспективы международного сотрудничества в борьбе с организованной преступностью // Борьба с преступностью за рубежом. – 1999. - № 6. – С. 35-39; Усиление международного сотрудничества в борьбе с транснациональной организованной преступностью // Борьба с преступностью за рубежом. – 1999. - № 11. – С. 16-34. Тим часом таке розуміння міжнародного співробітництва не в повному обсязі відображає сучасний стан взаємодії, тим більше, коли мова йде про взаємодію судових органів. Крім того, розуміння співробітництва в аспекті боротьби зі злочинністю не у всіх випадках є юридично коректним, тому що відображає колишній, властивий тоталітарній системі підхід до суду й правосуддя. Якщо вважати суд одним з органів взаємодіючих у боротьбі зі злочинністю, то це не може означати нічого іншого, крім як його обов'язку боротися з останньою, діяти в одному ключі з обвинувальною владою, здійснювати обвинувальний ухил. Таким чином, уживаючи термін “міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю”, що є більш вузьким, ніж поняття “міжнародне співробітництво органів юстиції держав” необхідно вірно визначати, яке смислове навантаження несе цей термін у кожному конкретному випадку, тому що це важливо для правильного розуміння багатьох інститутів взаємодії органів юстиції держав по кримінальних справах.

⁶ Мансуров Т.Т. Мировое сообщество в борьбе с преступлениями международного характера // Право и политика. – 2004. - № 2 (50). – С. 66-70.

⁷ Відомості про обсяг надання (отримання) правової допомоги правоохоронними і судовими органами України (зокрема, правоохоронними і судовими органами Одеської області) приведені у додатках до дисертації.

⁸ Необхідно визнати обґрунтованість цього терміна, оскільки особливістю кримінально-процесуальних правовідносин, виникаючих у сфері міжнародного співробітництва держав, є наявність у кримінальній справі саме “іноземного” або “міжнародного” елемента. У юридичній літературі він введений у термінологічний оборот і широко використовується в практиці. При цьому деякі автори бачать розходження між термінами “міжнародний” і “іноземний” елемент. Ми вважаємо, що вони можуть вживатися як синоніми, у той же час термін “міжнародний” розглядається як більш широкий, поглинаючий у собі термін “іноземний”. Див.: Ахтырская Н. Оказание правовой помощи по уголовным делам в рамках Содружества // Российская юстиция. – 2002. – № 7. – С. 37-40; Михайленко К. Вопросы сотрудничества государств в области оказания международной правовой помощи // Право и политика. – 2002. – № 6. – С. 96; Ходырев А. Международное сотрудничество в области борьбы с преступностью // Международное публичное и частное право. – 2003. – № 3. – С. 62, 68; Васильчикова Н.А. Международный гражданский процесс как составная часть внутригосударственного гражданского процессуального права // Арбитражный и гражданский процесс. – 2003. – № 3. – С. 37-40; Исабеков Б. Формирование правовой основы международной правовой помощи по уголовным делам, связанным с организованной преступностью в Российской Федерации и Кыргызской Республике // Следователь. – 2004. – № 5. – С. 57-59.

⁹ Моліцький С. Правове регулювання міжнародного співробітництва органів прокуратури України // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 1 (31). – С. 6-7.

¹⁰ Смирнов М. Міжнародне співробітництво держав у сфері кримінального процесу // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 1 (31). – С. 10-14.

¹¹ Кибальник А.Г. Современное международное уголовное право: понятие, задачи и принципы / Под науч. ред. докт. юрид. наук А.В. Наумова. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. – с. 15; Большой юридический словарь / Под ред. А.Я. Сухарева, В.Е. Крутских. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА – М, 2002. – с. 323.

¹² Див.: Бирюков П.Н. Международное право: Учебное пособие. – М.: Юристъ, 1998. – с. 246; Панов В.П. Международное уголовное право: Учебное пособие. – М.: ИНФРА-М, 1997. – с. 160; Буроменский М.В. Значение международной уголовно-правовой юрисдикции в борьбе с организованной преступностью // Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. – Вип. 2. – Харків: Харківський Центр по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні, 2001. – с. 63.

¹³ Буроменський М. Деякі судження про поняття міжнародного кримінального права // Вісник до 10-річчя Академії правових наук України. – 2003. – № 2 (33) - № 3 (34). – С. 366.

¹⁴ Костенко Н.И. Судопроизводство Международного уголовного суда – основа международного уголовного процесса // Государство и право. – 2001. – № 2. – С. 64-70; Лобанов С.А. Международно-правовые аспекты уголовного судопроизводства по делам о военных преступлениях // Государство и право. – 1998. – № 5. – С. 76-84.

¹⁵ Панов В.П. Международное уголовное право: Учебное пособие. – М.: ИНФРА-М, 1997. – с. 160.

¹⁶ Тертишник В., Тертишник О. Проблеми міжнародного співробітництва у сфері правосуддя: екстрадиція та конфіскація // Юридична Україна. – 2003. – № 6. – С. 34.

¹⁷ Пашковський М.І. Особливості доказування у кримінальних справах, пов'язаних з наданням міжнародної правової допомоги: Автореф. дис... к. ю. н. – К., 2003. – С. 2.

¹⁸ Виноградова О.І. Міжнародне співробітництво України у галузі боротьби зі злочинністю: Автореферат дис... канд. юрид. наук. – Харків, 2000. – С. 5, 13. Необхідно вказати на суперечливість позиції автора в обґрунтуванні своїх висновків. Так, на сторінці 5 свого автореферата О.І. Виноградова, обґрунтовує висновок “щодо формування нової галузі міжнародного права – міжнародного кримінально-процесуального права”, а на сторінці 13 мова вже йде про формування і розвиток нової підгалузі (!) міжнародного публічного права – міжнародного кримінально-процесуального права.

¹⁹ Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2000. – с. 397.

²⁰ Общая теория права и государства: Учебник / Под ред. В.В. Лазарева. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 1999. – с. 211.

²¹ На думку М.І. Пашковського, іноземний (міжнародний) елемент в кримінально-процесуальних відносинах має місце коли: 1) об'єкт кримінально-процесуальних відносин знаходиться за межами країни, в якій провадиться кримінальна справа (на території іноземної держави або міжнародній території); 2) одним із суб'єктів кримінально-процесуальних відносин є іноземець, іноземна держава (іноземний державний орган), юридична особа – нерезидент, міжнародна організація; 3) фактичний зміст процесуальних правовідносин реалізується за межами країни; 4) юридичний факт, внаслідок якого виникають, змінюються або припиняються кримінально-процесуальні правовідносини, має місце за межами країни, органи якої здійснюють провадження у кримінальній справі; 5) для регулювання кримінально-процесуальних правовідносин застосовуються норми права іноземної держави чи міжнародної організації. Див.: Пашковський М.І. Особливості доказування у кримінальних справах, пов'язаних з наданням міжнародної правової допомоги: Автореферат дис... канд. юрид. наук. – К., 2003. – с. 4, 8.

²² Комплексний інститут права являє собою сукупність норм, що входять до складу різних галузей права, але регулюють взаємозалежні родинні правовідносини. Див.: Общая теория права и государства: Учебник / Под ред. В.В. Лазарева. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристь, 1999. – с. 211.

²³ Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: Учебник / Отв. ред. П.А. Лупинская. – М.: Юристь, 2004. – с. 702-703.

²⁴ Волеводз А.Г. Правовое регулирование новых направлений международного сотрудничества в сфере уголовного процесса. – М.: ООО Издательство «Юрлитинформ», 2002. – с. 51.

²⁵ Уголовно-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общей редакцией В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – Х.: ООО «Одиссей», 2003. – с. 112; Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: Учебник / Отв. ред. П.А. Лупинская. – М.: Юристь, 2004. – с. 729-737; Пашковский Н.И. Субъекты международной правовой помощи по уголовным делам // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць. – Вип. 6. Ч. II. – Одеса: Астропринт, 1999. – С. 261-267.

²⁶ Видача являє собою процедуру, відповідно до якої запитуюча держава, під кримінальною юрисдикцією якої переслідується особа, запитує цю особу із країни, де вона перебуває, і одержує її для притягнення до кримінальної відповідальності або забезпечення виконання вироку за умови, що діяння, у зв'язку з яким запитується видача, є кримінальним відповідно до внутрішнього законодавства взаємодіючих держав. Правові норми, що регулюють процесуальні питання видачі містяться в більшості міжнародних договорів. На думку В.М. Волженкіної, міжнародні договори є джерелом, що регулюють так зване “екстрадиційне право”. Див.: Волженкина В.М. Нормы международного права в Российском уголовном процессе. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – с. 183. Словосполучення “екстрадиційне право” навряд чи можна розцінити як коректне відповідно до юридичної термінології. Сукупність суспільних відносин, які регулюються нормами з питань видачі, є свідченням того, що на даний момент сформувався цілісний юридичний інститут видачі, який перебуває на стику міжнародного і внутрішньодержавного права. Однак не сформувалося “екстрадиційне право” зі своїм предметом і методом правового регулювання. Отже, юридично коректно говорити про існування інституту видачі, але не про “екстрадиційне право”. Актуальним проблемам видачі (екстрадиції) у юридичній літературі приділяється велика увага, присвячені численні роботи вітчизняних і іноземних вчених у тому числі, виконані на монографічному рівні. Див.: Вихрист С. До визначення екстрадиції // Український часопис міжнародного права. – 2001. - № 1. – С. 57-60; Тропин М.В. Задержание лиц, подлежащих экстрадиции на территории Российской Федерации // Следователь. – 2003. - № 8. – С. 60-62; Тертишник В., Тертишник О. Проблеми міжнародного співробітництва у сфері правосуддя: екстрадиція та конфіскація // Юридична Україна. – 2003. - № 6. – С. 34-39; Волженкина В. К вопросу о разработке закона «О выдаче (экстрадиции)» // Уголовное право. – 2002. - № 1. – С. 6-10; Волженкина В. Продолжая дискуссию о Проекте закона о выдаче (экстрадиции) // Уголовное право. – 2002. – № 2. – С. 11-13; Волженкина В.М. Выдача в российском уголовном процессе. – М.: ООО Издательство «Юрлитинформ», 2002; Валеев Р.М. Выдача преступников в современном международном праве (некоторые вопросы теории и практики). – Казань, 1976; Лукашук И.И., Наумов А.В. Выдача обвиняемых и осужденных. – М., 1998; Лукашук И.И. Выдача обвиняемых и осужденных // Журнал российского права. – 1999. - № 2. – С. 58-68; Сафаров Н.А. Передача лиц Международному уголовному суду и институт экстрадиции: трудный компромисс // Московский журнал международного права. - . - № . – С. 150-167; Буроменский М.В. Значение международной уголовно-правовой юрисдикции в борьбе с организованной преступностью // Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. – Вип. 2. – Харків: Харківський Центр по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні, 2001. – с. 59-62; Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: Учебник / Отв. ред. П.А. Лупинская. – М.: Юристь, 2004. – с. 708-725.

²⁷ Заслугує на увагу питання щодо можливості участі підозрюваного в процесі видачі відповідно до діючого КПК України. Підозрюваним, згідно зі ст. 43¹ КПК визнається: 1) особа, затримана по підозрінню у вчиненні злочину; 2) особа, до якої застосовано запобіжний захід до винесення постанови про притягнення її як обвинувачуваного. Затримання особи по підозрінню у вчиненні злочину не може тривати більше 72 годин (ст. 29 Конституції України і ст. 106 КПК України), а обраний в цей період запобіжний захід після закінчення 10 діб скасовується (відповідно особа перестає перебувати в процесуальному статусі підозрюваного) або відносно цієї особи виноситься постанова про притягнення її як обвинувачуваного (ч. 4 ст. 148 КПК). Беручи до уваги тривалість перебування особи в процесуальному статусі підозрюваного, процесуальні строки видачі, а також, зважаючи на те, що видача – це довгий процес, притягнення підозрюваного до екстрадиції має скоріше теоретичний характер. У той же час використання терміна “підозрюваний” відповідно до іноземного процесуального законодавства багатьох держав є юридично коректним. У зв'язку з цим доцільно не включати в національне процесуальне законодавство, що регламентує питання видачі, термін “підозрюваний”.

²⁸ Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: Учебник / Отв. ред. П.А. Лупинская. – М.: Юристь, 2004. – с. 725-729. Відповідно до міжнародних договорів, кожна держава зобов'язана за дорученням іншої держави здійснювати у відповідності зі своїм законодавством кримінальне переслідування власних громадян, які вчинили злочин на території іншої держави. Цей обов'язок виникає в країні, що відхилила прохання про видачу власного громадянина, відповідно до загальновизнаного принципу “aut dedere aut judicare”, що означає “видай або суди сам”. Початком формування в доктрині

міжнародного права поняття “здійснення кримінального переслідування” послужило теоретичне обґрунтування Гуго Гроція, викладене в трактаті “Про право війни і миру” (1625). У ньому, зокрема, він вказав, що держава, яка надала притулок, зобов'язана або повернути обвинувачуваного державі, яка направила прохання про видачу, або покарати його відповідно зі своїм законом. Правила, що регулюють кримінальне переслідування, закріплені в більшості міжнародних договорів.

²⁹ Колибаб К.Е. Институт передачи осужденных для отбывания наказания в другие государства // Журнал российского права. – 1999. – № 5/6. – С. 89-99; Давыдов Ф., Зимина И. Передача иностранцев для отбывания наказания в страну их гражданства // Преступление и наказание. – 2002. – № 11. – С. 26-28; Аношко В. Институт передачи осужденных в международной правовой практике // Ведомости уголовно-исполнительной системы. – 2002. – № 1. – С. 33-36.

³⁰ Проведений аналіз юридичної літератури і правових норм (міжнародних, внутрішньодержавних) дозволяє нам прийти до висновку щодо всебічної спрямованості взаємодії договірних сторін у розглянутій сфері, виділити наступні основні його напрямки: 1) укладання і реалізація міжнародних договорів з питань боротьби зі злочинністю; 2) регламентація питань національної або міжнародної кримінальної юрисдикції; 3) взаємодія з міжнародними організаціями; 4) розробка міжнародних норм обов'язкового або рекомендаційного характеру з питань захисту прав людини в сфері кримінального судочинства; 5) взаємодія в питаннях вивчення проблем боротьби зі злочинністю, обмін досвідом щодо їх вирішення; 6) взаємне інформування (обмін інформацією в т.ч. оперативною, криміналістичною, правовою); 7) взаємодія в питаннях надання матеріальної, технічної і експертної допомоги. Як видно, більшість перерахованих напрямків взаємодії (запропонований перелік не претендує на вичерпаність) не мають безпосереднього відношення до сфери кримінально-процесуального співробітництва. У зв'язку з цим принципово важливо розмежовувати властиво процесуальні напрямки взаємодії з іншими формами міжнародного співробітництва.

³¹ Меркушин В.В. Борьба с транснациональной организованной преступностью. – Минск: Амалфея, 2003. – с. 51-53.

³² Суть принципу взаємності полягає в тому, що держава, яка направляє запит, дає письмове зобов'язання надати в майбутньому правову допомогу іноземній державі у провадженні необхідних процесуальних дій.

³³ Підтвердженням того, що однією зі сторін у сфері надання правової допомоги може бути міжнародний інститут або міжнародна організація є положення міжнародних договорів, зокрема Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду, відповідно до якого Міжнародний Кримінальний Суд має право звертатися до держав-учасників із проханням про співробітництво. Крім того, в інтересах слідства Суд може запропонувати будь-якій державі, що не є учасником Статуту Міжнародного Кримінального Суду, надати відповідну допомогу Суду на основі спеціальної домовленості, угоди з такою державою або на якій-небудь іншій основі.

³⁴ Маляренко В.Т. Щодо міжнародного співробітництва у виконанні окремих процесуальних дій в кримінальних справах // Вісник Верховного Суду України. – 2001. – № 1. – С. 43-44.

³⁵ У науковій літературі немає загальновизнаного визначення міжнародного договору, різні автори пропонують різні дефініції. Див.: Мережка О. Поняття міжнародного договору в сучасній доктрині і практиці міжнародного публічного права // Українське право. – 2000. – № 1. – С. 121-127. Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р. визначає договір як міжнародну угоду, укладену між державами в письмовій формі і врегульоване міжнародним правом, незалежно від того, чи міститься така угода в одному документі, у двох або декількох пов'язаних між собою документах, а також незалежно від його конкретного найменування.

³⁶ Визнання Конституцією України пріоритету міжнародного права над національним правом припускає послідовне узгодження національного права з міжнародним. На думку Ю.В. Трунцевського, неухильне дотримання міжнародних зобов'язань в області прав людини і безумовний пріоритет норм міжнародного права над внутрішньодержавними нормами (останні можуть розходитися з міжнародними стандартами тільки у бік розширення і більшої гарантії прав і свобод) є необхідною умовою побудови правової держави. Див.: Трунцевский Ю.В. Соотношение международно-правовых норм и норм национального уголовного права (историко-правовой аспект) // История государства и права. – 2002. – № 5. – С. 35.

³⁷ Смирнов М. Поняття і сучасний стан інституту взаємної правової допомоги в кримінальних справах // Право України. – 2003. – № 10. – С. 40-43; Смирнов М. Інститут взаємної правової допомоги: діюча практика та перспективи розвитку // Юридична Україна. – 2003. – № 10. – С. 65-69.

³⁸ Волженкина В.М. Оказание правовой помощи по уголовным делам в сфере международного сотрудничества: Учебное пособие. – СПб., 1999. – с. 34.

³⁹ Милинчук В.В. Институт взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспективы развития. – М.: Юрлитинформ, 2001. – с. 27; Меркушин В.В. Борьба с транснациональной организованной преступностью. – Минск: Амалфея, 2003. – с. 47-48.

⁴⁰ Михайлов В.И. Противодействие легализации доходов от преступной деятельности: Правовое регулирование, уголовная ответственность, оперативно-розыскные мероприятия и международное сотрудничество. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – с. 286.

⁴¹ Российская юридическая энциклопедия. – М.: Издательский Дом ИНФРА - М, 1999. – с. 756.

⁴² Милинчук В.В. Институт взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспективы развития. – М.: Юрлитинформ, 2001. – с. 26-27.

- ⁴³ Милинчук В.В. Институт взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспективы развития. – М.: Юрлитинформ, 2001. – с. 20
- ⁴⁴ Волженкина В.М. Оказание правовой помощи по уголовным делам в сфере международного сотрудничества: Учебное пособие. – СПб, 1999. – с. 34;
- ⁴⁵ Кравчук С. Міжнародна правова допомога у кримінальних справах // Право України. – 1999. - № 12. – С. 60.
- ⁴⁶ Бирюков П.Н. Международное право: Учебное пособие. – М.: Юрист, 1998. – с. 264-275.
- ⁴⁷ Марышева Н.И. Международная правовая помощь по гражданским и уголовным делам: Диссертация в форме научного доклада на соискание ученой степени доктора юридических наук. – М., 1996. – С. 29-40.
- ⁴⁸ Борьба с отмыванием доходов от индустрии наркобизнеса в странах содружества / Б.С. Болотский, А.Г. Волеводз, Е.В. Воронова, Б.Ф. Калачев. – М.: Юрлитинформ, 2001. – с. 99; Противодействие торговле людьми: Учебное пособие. – А.М. Бандурка, В.Н. Куц (руководитель авторского коллектива), Е.Б. Левченко и др.; Под общ. ред. акад. АПрНУ А.М. Бандурки. – Харьков: Консум, 2003. – с. 138.
- ⁴⁹ Меркушин В.В. Борьба с транснациональной организованной преступностью. – Минск: Амалфея, 2003. – с. 51-53.
- ⁵⁰ Виноградова О.І. Міжнародне співробітництво України у галузі боротьби зі злочинністю: Автореф. дис... к. ю. н.. – Харків, 2000. – С. 13.
- ⁵¹ Вихрист С. До визначення екстрадиції // Український часопис міжнародного права. – 2001. - № 1. – С. 57-58.
- ⁵² Гавриш Т.С. Проблеми правової регламентації міжнародного співробітництва у галузі надання Україною правової допомоги по кримінальних справах // Держава і право. – 2001. - № 13. – С. 383-387.
- ⁵³ Киселев В.Г. Правовая помощь по уголовным делам в договорах СССР с другими социалистическими странами: Автореф. дис... к. ю. н.. – Л., 1978. – С. 16.
- ⁵⁴ Маланюк А. Перейняття кримінального переслідування як інститут правової допомоги у кримінальних справах // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали VIII регіональної науково-практичної конференції (13-14 лютого 2002 р.). – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. – С. 281-283.
- ⁵⁵ Михайленко К. Вопросы сотрудничества государств в области оказания международной правовой помощи // Право и политика. – 2002. - № 6. – С. 94, 98.
- ⁵⁶ Молицький С. Правове регулювання міжнародного співробітництва органів прокуратури України // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - № 1 (31). – С. 6.
- ⁵⁷ Тропин М.В. Заключение под стражу лиц, подлежащих экстрадиции // Российский следователь. – 2003. - № 3. – С. 13-14.
- ⁵⁸ Сизоненко А.С. Використання доказів, отриманих на території інших країн, в кримінальному процесі України: Автореф. дис... к. ю. н.. – Київ, 2004. – С. 10, 12.
- ⁵⁹ Милинчук В.В. Институт взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспектива развития. – М.: Юрлитинформ, 2001. – с. 19.
- ⁶⁰ Милинчук В.В. Институт взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспективы развития. – М.: Юрлитинформ, 2001. - с. 19.
- ⁶¹ Противодействие торговле людьми: Учебное пособие. – А.М. Бандурка, В.Н. Куц (руководитель авторского коллектива), Е.Б. Левченко и др.; Под общ. ред. акад. АПрНУ А.М. Бандурки. – Харьков: Консум, 2003. – с. 137-138.
- ⁶² Типовой договор о взаимной помощи в области уголовного правосудия // Резолюции и решения принятые Генеральной Ассамблеей ООН на сорок пятой сессии. Официальные отчеты. – Нью-Йорк, 1991. – Т.1. – с. 291-298.
- ⁶³ Назва цих дій може трохи відрізнятися у залежності від специфіки національного кримінального судочинства.
- ⁶⁴ Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 р. має дві головні цілі. Перша – усунути розходження національних правових систем, що блокують заходи для взаємної правової допомоги. Друга – встановити стандарти для національних законів для того, щоб вони могли ефективно застосовуватися в боротьбі з організованою злочинністю. Конвенція передбачає різні форми співробітництва держав, у тому числі і процесуальні: 1) укладання двосторонніх або багатосторонніх угод щодо передачі осіб, засуджених до позбавлення волі за злочини, охоплювані цією Конвенцією для того, щоб вони могли відбувати строк покарання на їхній території (ст. 17); 2) надання один одному взаємної правової допомоги в розслідуванні, кримінальному переслідуванні і судовому розгляді у зв'язку зі злочинами, що є транснаціональними за своїм характером, у тому числі, якщо потерпілі, свідки, доходи, кошти здійснення злочинів або докази перебувають в запитуваній державі-учаснику, а також, якщо до скоєння злочину причетна організована злочинна група (ст. 18); 3) створення органів по проведенню спільних розслідувань (ст. 19); 4) здійснення кожною державою-учасником таких спеціальних мір розслідування, як використання контрольованих поставок, електронної і іншої форм спостереження, агентурних операцій (ст. 20); 5) взаємна передача провадження з метою кримінального переслідування і відомостей про судимості (ст. 21-22); 6) вживання належних заходів по забезпеченню ефективного захисту свідків і потерпілих (ст. 24-25); 7) збір, аналіз і обмін інформацією про характер організованої злочинності (ст. 28); 8) підготовка кадрів і технічна допомога правоохоронних органів держав-учасників Конвенції (ст. 29); 9) вживання заходів для заохочення осіб, які беруть участь або брали участь у наданні інформації про організовані

злочинні групи, а також здійснювали фактичну, конкретну допомогу правоохоронним органам з метою позбавлення організованих злочинних груп їхніх доходів або ресурсів від злочинів (ст. 26); 10) тісне співробітництво між правоохоронними органами для ефективного застосування мір боротьби зі злочинами, охопленими цією Конвенцією (ст. 27). Див.: Конвенция ООН против транснациональной организованной преступности // Международное публичное и частное право. – 2001. – № 2. – С. 67.

⁶⁵ Згадування в Конвенції про надання будь-якого іншого виду правової допомоги, що не суперечить внутрішньому законодавству запитуваної держави, забезпечує перспективу розширення форм правової допомоги, яка може надаватися залежно від конкретних обставин справи. Справедливості заради, необхідно відзначити, що далеко не всі міжнародні договори забезпечують таку перспективу закріпленням у текстах договорів відповідних згадувань.

⁶⁶ Під “розслідуванням” у Палермовській конвенції розуміється попередня (непроцесуальна) діяльність правоохоронних органів, здійснювана з метою виявлення, припинення і розкриття злочинів.

⁶⁷ Контрольована поставка означає метод, при якому допускається вивіз, провіз або ввіз на територію однієї або декількох держав незаконних або зухвала підозра партій вантажу з відома і під наглядом їхнього компетентного органу з метою розслідування якого-небудь злочину і виявлення осіб, що беруть участь у вчиненні цього злочину.

⁶⁸ Ратифікована Законом України від 10.11.1994 р. № 240/94 – ВР, підписана в Мінську 21.01.1993 р. Україною, Росією, Беларуссю, Вірменією, Казахстаном, Киргизстаном, Таджикистаном, Молдовою, Туркменістаном, Узбекистаном. 22.09.1995 р. до неї приєднався Азербайджан, а 05.02.1996 р. – Грузія. Пізніше вона була доповнена протоколом від 28.03.1997 р.

⁶⁹ У відповідності зі ст. 6 Мінської конвенції, правова допомога полягає в складанні і пересиланні документів, проведенні обшуків, вилученні, пересиланні і видачі речових доказів, проведенні експертизи, допиті обвинувачуваних, свідків, експертів, порушенні кримінального переслідування, розшуку і видачі осіб, що вчинили злочини, визнанні і виконанні судових рішень по цивільних справах, вироків у частині цивільного позову, виконавчих написів, врученні документів. Таким чином, поняттям “правова допомога” у редакції Мінської конвенції охоплюється чи ледве не все міжнародне співробітництво держав у сфері кримінального судочинства.

⁷⁰ Нова редакція Конвенції СНД про правову допомогу і правові відносини з цивільних, сімейних та кримінальних справ була підписана 07.10.2002 в м. Кишиневі. Структурно Кишинівська конвенція складається із преамбули й 124 статей, об'єднаних в 5 розділів, 3 з яких поділені на частини. Обсяг правової допомоги країн СНД закріплений у ст. 6 Кишинівської конвенції. Див.: Конвенция о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам // Прокурорская и следственная практика. – 2002. - № 3-4. – С. 9-61.

⁷¹ Кареклас С., Пашковський М.І. Кримінальне право ЄС: Навчальний посібник. – Одеса: Одеська національна юридична академія, 2004. – с. 42.

⁷² Кареклас С., Пашковський М.І. Кримінальне право ЄС: Навчальний посібник. – Одеса: Одеська національна юридична академія, 2004. – с. 121.

⁷³ Мартенс Ф.Ф. Современное международное право цивилизованных народов (по изданию 1905 г.). Т. 2. – М.: Издательство «Юридический колледж МГУ», 1996. – с. 388.

⁷⁴ Мартенс Ф.Ф. Современное международное право цивилизованных народов (по изданию 1905 г.). Т. 2. – М.: Издательство «Юридический колледж МГУ», 1996. – с. 213.

⁷⁵ Табалдиева В.Ш. Уголовно-процессуальный статус следователя как субъекта применения норм права в процессе оказания международной правовой помощи по уголовным делам // Российский следователь. – 2004. - № 2. – С. 5.

⁷⁶ Пашковский Н.И. Субъекты международной правовой помощи по уголовным делам // Актуальные проблемы держави та права: Збірник наукових праць. – Вип. 6. Ч. II. – Одеса: Астропринт, 1999. – С. 261.

⁷⁷ Список міжнародних договорів України з питань міжнародного співробітництва та правової допомоги у кримінальних справах приведений у додатку до дисертації.

⁷⁸ Порядок укладання, виконання та припинення міжнародних договорів України (у тому числі у сфері надання правової допомоги у кримінальних справах) регулюється Законом України “Про міжнародні договори України” від 22 грудня 1993 р. Відповідно до ч. 1 ст. 2 цього закону вони можуть укладатися від імені України (міждержавні угоди), від імені Уряду України (міжурядові угоди) й від імені міністерств та інших центральних органів державної виконавчої влади України (міжвідомчі угоди).

⁷⁹ Для міжнародного співробітництва України в сфері кримінального процесу важливе значення мають двосторонні договори про взаємну правову допомогу у кримінальних справах. На сьогоднішній день Україна має оформлені відносини в цій сфері з Азербайджанською Республікою (договір від 24.03.1997), Федеративною Республікою Бразилія (договір від 16.01.2002 – підписаний, однак ще не набув чинності, а також від 22.10.2003 – підписаний, однак ще не набув чинності), Республікою Вірменія (договір від 01.03.2003), Соціалістичною Республікою В'єтнам (договір від 06.04.2002), Гонконгом - спеціальним адміністративним районом Китайської Народної Республіки (договір від 02.04.2003 - підписаний, однак ще не набув чинності), Республікою Грузія (договір від 09.01.1995, а також від 14.02.1997), Естонською Республікою (договір від 15.02.1995), Республікою Індія (договір від 03.10.2002 – підписаний, однак ще не набув чинності, а також від 17.09.1999 – підписаний, однак ще не набув чинності), Республікою Казахстан (договір від 17.09.1999), Канадою (договір

від 23.09.1996), Китайською Народною Республікою (договір від 30.10.1992, від 10.12.1998, а також від 21.07.2001), Корейською Народно-Демократичною Республікою (договір від 13.10.2003 – підписаний, однак ще не набув чинності), Республікою Куба (договір від 27.03.2003 – підписаний, однак ще не набув чинності), Латвійською Республікою (договір від 23.05.1995), Литовською Республікою (договір від 07.07.1993), Республікою Молдова (договір від 13.12.1993), Монголією (договір від 27.06.1995), Республікою Польща (договір від 24.05.1993), Сполученими Штатами Америки (договір від 22.07.1998 – обмін ратифікаційними грамотами ще не відбувся, тимчасово застосовується з 30.09.1999), Республікою Узбекистан (договір від 19.02.1998), Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії (угода від 18.04.1996), Фінляндською Республікою (договір від 11.08.1978), Республікою Кіпр (договір від 19.01.1984), Угорською Народною Республікою (договір від 15.07.1958, а також від 19.10.1971). Робота в даному напрямку продовжується. Список двосторонніх договорів з питань надання правової допомоги у кримінальних справах, у яких бере участь Україна та зведення про можливий обсяг надання правової допомоги для правоохоронних і судових органів України приведені у додатку до дисертації.

⁸⁰ Красюков В.Г. Криминальный интернационал и как с ним бороться // Российская газета. - 9 июня 2000 г.

⁸¹ Милинчук В.В. Институт взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспективы развития. – М.: Юрлитинформ, 2001. - с. 8.

⁸² Меркушин В.В. Борьба с транснациональной организованной преступностью. – Минск: Амалфея, 2003. – с. 48.

⁸³ Ініціатива її створення виходила від Комітету урядових експертів Ради Європи з питань розробки Європейської конвенції про видачу. У ході своєї роботи комітет вказав на відсутність багатосторонніх конвенцій з питань надання взаємної допомоги у кримінальному судочинстві і здійснення співробітництва в даній сфері виключно на основі окремих розрізнених двосторонніх договорів. Оскільки розроблення подібної Конвенції було визнано доцільним, у вересні 1956 р. комітету експертів було дано відповідне доручення про підготовку Конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах. 20 квітня 1959 року Конвенція була відкрита для підписання державами-членами Ради Європи. Відповідно до Європейської конвенції правова допомога надається з питань кримінального переслідування за злочини, покарання за які на момент прохання про допомогу підпадає під юрисдикцію судових органів запитуючої сторони. Відповідно до п. 2 ст. 1 Конвенція не застосовується до арештів, примусового виконання вироків, а також до військових злочинів, що не підпадають під юрисдикцію загального кримінального права.

⁸⁴ Мельникова Э.Б. Уголовный процесс и вопросы международного сотрудничества // Ларин А.М., Мельникова Э.Б., Савицкий В.М. Уголовный процесс России: Лекции-очерки / Под ред. В.М. Савицкого. – М., 1997. – с. 261.

⁸⁵ Шахметов И.С. Преступность не знает границ // Прокурорская и следственная практика. – 1999. - № 3-4. – С. 129.

⁸⁶ Грохольский В.Л. До питання про міжнародне співробітництво в боротьбі з організованою злочинністю // Вісник Одеського університету внутрішніх справ. – 2003. - № . – С. 19.

⁸⁷ Підписаний від імені України 08.11.2001 (не ратифікований).

⁸⁸ Смирнов М.І. Процесуальні особливості застосування відеозв'язку в наданні взаємної допомоги у кримінальних справах // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: Збірник наукових праць. – Донецьк, 2003. - № 1. – С. 142-156; Смирнов М.І. Процесуальні особливості проведення трансграничних обшуків і вилучення інформації, переданої через телекомунікаційні мережі // Підприємництво, господарство і право. – 2003. - № 10. – С. 133-136.

⁸⁹ Пашковский Н.И. Субъекты международной правовой помощи по уголовным делам // Актуальные проблемы держави та права: Збірник наукових праць. – Вип. 6. Ч. II. – Одеса: Астропринт, 1999. – С. 262-264.

⁹⁰ Договір між Україною та Сполученими Штатами Америки про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 22.03.1998 р. Показники звернень компетентних установ США до Генеральної прокуратури України та звернень Генеральної прокуратури України до компетентних установ США з питань надання (отримання) правової допомоги у кримінальних справах за період з 1999 по 2004 роки приведені у додатку до дисертації.

⁹¹ Норми міжнародних договорів містять особливі правила у відношенні зазначених учасників кримінального судочинства, що викликаються запитуючою державою для проведення процесуальних дій з їх участю. Встановлений міжнародними договорами строк в 15 діб, протягом якого особа має можливість покинути територію України без шкоди для себе, починає минати з того дня, коли суб'єкт правозастосування, що викликав таку особу, повідомить йому, що надалі в його присутності немає необхідності. У цей строк не зараховується час, протягом якого ці особи не зі своєї вини не могли покинути територію України.

⁹² Уголовно-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – Х.: Одиссей, 2003. – с. 112-113.

⁹³ Волеводз А.Г. Методика заявления ходатайств о международной правовой помощи по уголовным делам // Прокурорская и следственная практика. – 2001. - № 1-2. – С. 169.

⁹⁴ Пашковский М. І. Особливості доказування у кримінальних справах, пов'язаних з наданням міжнародної правової допомоги: Автореф. дис... к. ю. н.. – К., 2003. – С. 11.

⁹⁵ Кристофер Леманн Россия – США: правовое взаимодействие // Интерпол в России. – 2001. - № 1. – С. 45.

⁹⁶ Зразок запиту про надання правової допомоги у кримінальних справах приведений у додатку до дисертації.

⁹⁷ До введення в дію з 7.05.2004 р. Інструкції про порядок підготовки, передачі та виконання органами прокуратури України звернень про правову допомогу у кримінальних справах, Інструкції про організаційно-протокольне забезпечення заходів міжнародного співробітництва, які здійснюються органами прокуратури України діяли Накази Генерального прокурора України № 8 від 28.10.2002 р. “Про організацію роботи органів прокуратури України в галузі міжнародного співробітництва і правової допомоги”, № 8/1 від 28.10.2002 р. “Про введення в дію Інструкції про порядок підготовки, передачі та виконання органами прокуратури України звернень про правову допомогу у кримінальних справах”, № 8/2 від 28.10.2002 р. “Про введення в дію Інструкції про порядок виїздів працівників органів прокуратури України у закордонні службові відрядження”, що втратили чинність.

⁹⁸ Клопотання прокуратури м. Ізмаїла про надання компетентними органами Російської Федерації правової допомоги у кримінальній справі № 111200100009, прокуратури м. Іллічівська у кримінальних справах № 712200200047, № 712200200048, № 0120002079.

⁹⁹ Генеральна прокуратура України визначена як центральний орган, на який покладаються повноваження щодо здійснення міжнародного співробітництва у кримінальних справах на стадії досудового розслідування. На думку С. Моліцького “такий підхід законодавця до визначення установи, відповідальної за виконання положень міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах, є цілком виправданим і відповідає функції прокуратури зі здійснення нагляду за додержанням законів при провадженні дізнання та досудового слідства”. Див.: Моліцький С. Правове регулювання міжнародного співробітництва органів прокуратури України // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - № 1 (31). – С. 6.

¹⁰⁰ Основні принципи міжнародного права, зафіксовані у Статуті ООН, Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН, прийнятого Генеральною Асамблеєю ООН 24 жовтня 1970 р., Декларації принципів, якими держави-учасниці керуватимуться у взаємовідносинах, що містяться в Заключному акті Наради по безпеці і співробітництву в Європі від 1 серпня 1975 р. До них зокрема, належить: суверенна рівність держав, невтручання у внутрішні справи один одного, незастосування сили або погрози силою, територіальна цілісність, сумлінне виконання зобов'язань, прийнятих на себе міжнародним договором, повага прав людини.

¹⁰¹ Принципи розглянутої групи відносяться до всіх напрямків правової взаємодії різних держав у сфері кримінального судочинства. До них, зокрема, можливо віднести: невідворотність відповідальності за скоєний злочин, гуманність, обмеження співробітництва тільки справами про злочини загальнокримінального характеру.

¹⁰² Сфера дії цих принципів обмежується розглянутим інститутом. Вони не є загальновизнаними, оскільки одні держави дотримуються їх, інші – ні.

¹⁰³ Тертишник В., Тертишник О. Проблеми міжнародного співробітництва у сфері правосуддя: екстрадиція та конфіскація // Юридична Україна. – 2003. - № 6. – С. 34-35.

¹⁰⁴ Гасымов Н.Г. Международные принципы сотрудничества государств в борьбе с преступностью // Российский следователь. – 2002. - № 6. – С. 43.

¹⁰⁵ Волженкина В.М. Оказание правовой помощи по уголовным делам в сфере международного сотрудничества: Учебное пособие. – СПб, 1999. – с. 21-22.

¹⁰⁶ Виноградова О.І. Міжнародне співробітництво України у галузі боротьби зі злочинністю (кримінально-процесуальний аспект): Автореф. дис... к. ю. н.. – Харків, 2000. – С. 11-12.

¹⁰⁷ Волженкина В.Н. Нормы международного права в Российском уголовном процессе. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – с. 153; Волеводз А.Г. Концептуальные проблемы совершенствования регламентации уголовно-процессуальных аспектов международного сотрудничества в проекте УПК РФ // Юрист. – 2001. - № 1. – С. 70.

¹⁰⁸ Пашковский Н.И. Субъекты международной правовой помощи по уголовным делам // Актуальные проблемы держави та права: Збірник наукових праць. – Вип. 6. Ч. II. – Одеса: Астропринт, 1999. – С. 263.

¹⁰⁹ Ходырев А. Международное сотрудничество в области борьбы с преступностью // Международное публичное и частное право. – 2003. - № 3. – С. 63.

¹¹⁰ Миличук В.В. Институт взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспектива развития. – М.: Юрлитинформ, 2001. – с. 25.

¹¹¹ Так, наприклад, для інституту видачі характерним є дія принципу не видачі власних громадян.

До підрозділу 1.2.

¹¹² Лукашук И.И., Наумов А.В. Международное уголовное право: Учебник. – М.: Спарк, 1999. – с. 48; Смирнов М. Поняття і сучасний стан інституту взаємної правової допомоги в кримінальних справах // Право України. – 2003. - № 10. – С. 40-43; Смирнов М. Інститут взаємної правової допомоги: діюча практика та перспективи розвитку // Юридична Україна. – 2003. - № 10. – С. 65-69; Смирнов М. Норми іноземного права в національному кримінальному процесі // Вісник прокуратури. – 2003. - № 11 (29). – С. 51-56; Смирнов М.І. Застосування іноземного кримінально-процесуального права при наданні взаємної правової допомоги по кримінальних справах // Підприємництво, господарство і право. – 2004. - № 1. – С. 109-112; Смирнов М. Норми іноземного права в національному кримінальному процесі // Юридична Україна. – 2004. - № 1. – С. 72-76.

¹¹³ Усього 35 років тому, у 1969 р. відповідне положення було сформульовано в рішенні Римського апеляційного суду в наступній редакції: суд не вправі проводити допит осіб, що знаходяться на території іншої держави, навіть при згоді останньої, оскільки це буде порушенням права Італії і суверенітету іноземної держави.

¹¹⁴ Так, при розгляді кримінальної справи одного з керівників “солнцевського” злочинного угруповання С. Михайлова (Михася) у Женевському суді в 1997 р. одним з основних свідків на процесі був офіційний співробітник ФБР Р. Левінсон. Швейцарський судовий слідчий допитав його в Майами, при цьому привів його до присяги у відповідності зі швейцарським правом. Див.: Лукашук И.И., Наумов А.В. Международное уголовное право: Учебник. – М.: Спарк, 1999. – с. 47.

¹¹⁵ У практиці термін “застосування” використовується рідко, як правило, говорять про виконання зобов'язань. Застосування являє собою здійснення владних повноважень при вирішенні конкретних питань на основі юридичних норм. Застосування норм права до конкретних випадків полягає в наступному: 1) встановлення фактичних обставин; 2) правова кваліфікація фактичних обставин, тобто встановлення того, чи підпадають вони під дію норм міжнародного права, і якщо так, то яких саме; 3) визначення юридичних характеристик, що відносяться до справи норм, сфери їхньої дії, особливо у відношенні даних суб'єктів (спеціально-юридичне тлумачення норм); 4) з'ясування змісту норм, тобто загальне тлумачення; 5) ухвалення рішення про спосіб застосування норм до даних фактичних обставин; 6) дії по забезпеченню реалізації прийнятого рішення. Див.: Лукашук И.И. Международное право. Общая часть. Учебник. – М.: БЕК, 1997. – с. 188-189.

¹¹⁶ Бастрыкин А.И. Взаимодействие советского уголовно-процессуального и международного права. – Л., 1986. – с. 31-36.

¹¹⁷ Волженкина В.М. Нормы международного права в российском уголовном процессе. – СПб.: Юридический центр Пресс; Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры РФ, 2001. – с. 153-154.

¹¹⁸ Волеводз А.Г. Правовые основы новых направлений международного сотрудничества в сфере уголовного процесса: Автореф. дис... д. ю. н. – М., 2002. – С. 13.

¹¹⁹ Общая теория права и государства: Учебник / Под ред. В.В. Лазарева. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрист, 1999. – с. 232.

¹²⁰ Наприклад, у Швейцарській Конфедерації у відповідності зі ст. 12 “Федерального закону про міжнародну правову взаємодопомогу у кримінальних справах” від 20.03.1981 р., при виконанні прохань іноземних держав по кримінальних справах застосовується виключно законодавство Швейцарії. Див.: Волеводз А.Г. Правовое регулирование новых направлений международного сотрудничества в сфере уголовного процесса. – М.: Юрлитинформ, 2002. – с. 92-93.

¹²¹ Волженкина В.М. Нормы международного права в российском уголовном процессе. – СПб.: Юридический центр Пресс; Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры РФ, 2001. – с. 143.

¹²² Гавриш Т.С. Проблеми правової регламентації міжнародного співробітництва у галузі надання Україною правової допомоги по кримінальних справах // Держава і право. – 2001. - № 13. – С. 385.

¹²³ Сизоненко А.С. Використання доказів, отриманих на території інших країн, в кримінальному процесі України: Автореф. дис... к. ю. н. – Київ, 2004. – С. 6.

¹²⁴ Тим часом, ст. 466 КПК РФ передбачає обрання запобіжного заходу для забезпечення можливої видачі особи, інакше кажучи, мова йде про застосування відносно особи, яка підлягає видачі, запобіжного заходу – утримання під вартою. У юридичній літературі зазначено на невідповідність цієї норми положенням міжнародних договорів. У цьому випадку правомірно говорити лише про застосування або незастосування запобіжного заходу, обраного раніше компетентними органами або посадовими особами іноземної держави, у провадженні якого перебуває кримінальна справа. Див.: Тропин М.В. Заключение под стражу лиц, подлежащих экстрадиции // Российский следователь. – 2003. - № 3. – С. 13-15.

До підрозділу 1.3.

¹²⁵ Бирюков П.Н. Представитель правоохранительного органа иностранного государства – субъект российского уголовного процесса // Московский журнал международного права. – 2000. - № 3. – С. 4-6.

¹²⁶ Конвенция о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам // Прокурорская и следственная практика. – 2002. - № 3-4. – С. 9-61.

¹²⁷ Шахметов И.С. Преступность не знает границ // Прокурорская и следственная практика. – 1999. - № 3-4. – С. 129.

¹²⁸ Стаття 19 (“Спільні розслідування”) Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності передбачає, що “держави-учасники розглядають можливість укладання двосторонніх або багатосторонніх угод і домовленостей, у силу яких у зв'язку зі справами, що є предметом розслідування, кримінального переслідування чи судового розгляду в одній чи декількох державах, зацікавлені компетентні органи можуть створювати органи по проведенню спільних розслідувань. Під час відсутності таких угод чи домовленостей спільні розслідування можуть проводитися за згодою в кожному окремому випадку. Відповідні держави-учасники забезпечують повну повагу суверенітету держави-учасника на території якого повинне бути проведено таке розслідування”. Крім того, стаття 63 (“Створення і діяльність спільних слідчо-оперативних груп”) нової редакції Конвенції СНД про правову допомогу і правові відносини з цивільних, сімейних і кримінальних справ передбачає, що: 1) з метою швидкого і всебічного розслідування злочинів, вчинених однією чи декількома особами на територіях двох і більше Договірних Сторін або інтересів, що їх торкається, можуть створюватися спільні слідчо-оперативні групи; 2) пропозиція про створення спільної слідчо-оперативної групи оформляється в порядку,

передбаченому статтею 60 цієї Конвенції; 3) запитувана Договірна Сторона протягом 15 днів після одержання пропозиції про створення спільної слідчо-оперативної групи повідомляє запитувачу Договірну Сторону про прийняте рішення і у випадку згоди одночасно надає їй список посадових осіб, включених у таку групу; 4) члени спільної слідчо-оперативної групи безпосередньо взаємодіють між собою, погоджують основні напрямки розслідування, проведення слідчих дій, розшукових чи оперативно-розшукових заходів, обмінюються отриманою інформацією. Координацію їхньої діяльності за узгодженням здійснює ініціатор створення спільної слідчо-оперативної групи або один з її членів; 5) слідчі дії, розшукові чи оперативно-розшукові заходи здійснюються членами спільною слідчо-оперативною групою тієї Договірної Сторони, на території якої вони проводяться. Участь членів спільної слідчо-оперативної групи однієї Договірної Сторони в проведенні слідчих дій, розшукових чи оперативно-розшукових заходів на території іншої Договірної Сторони здійснюється в порядку, передбаченому статтею 8 цієї Конвенції. Див.: Конвенция о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам: Проект новой редакции. – М.: Секретариат Координационного Совета Генеральных прокуроров СНГ, 2002; Конвенция о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам // Прокурорская и следственная практика. – 2002. - № 3-4. – С. 9-61. Практично така ж редакція статті, що регламентує створення і діяльність міжнародних слідчо-оперативних груп, запропонована О.Г. Волеводзом. Див.: Волеводз А.Г. Концептуальные проблемы совершенствования регламентации уголовно-процессуальных аспектов международного сотрудничества в проекте УПК РФ // Юрист. – 2001. - № 1. – С. 77-78.

¹²⁹ Відповідно до п. 2 ст. 3 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності злочин визнається організованим і транснаціональним, якщо він: 1) вчинений більш ніж в одній державі; 2) вчинений в одній державі, але суттєва частина його підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі; 3) вчинений в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, що здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі; 4) вчинений в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі.

¹³⁰ Шахметов И.С. Преступность не знает границ // Прокурорская и следственная практика. – 1999. - № 3-4. – С. 129; Аленін Ю.П., Пашковський М.І. Міжнародне співробітництво у боротьбі з тероризмом: тенденції розвитку кримінально-процесуальних інститутів // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць. – Вип. 8 / Голов. ред. С.В. Ківалов. – Одеса: Юридична література, 2000. – С. 65-66; Каткова А.Г., Сивуляк П.М. Правове регулювання міжнародних слідчих та слідчо-оперативних груп при розслідуванні транснаціональних злочинів // Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць / Голов. ред. С.В. Ківалов; відп. за вип. В.М. Дрьомін. – Одеса: Фенікс, 2004. – Вип. 21. – С. 93-97.

¹³¹ Гордін Л.Я. Проблеми законодавчого забезпечення діяльності слідчо-оперативних груп // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2004. - № 1-2 (9-10). – С. 238.

¹³² Аленін Ю.П., Пашковський М.І. Міжнародне співробітництво у боротьбі з тероризмом: тенденції розвитку кримінально-процесуальних інститутів // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць. – Вип. 8 / Голов. ред. С.В. Ківалов. – Одеса: Юридична література, 2000. – С. 65.

¹³³ Аленін Ю.П., Пашковський М.І. Міжнародне співробітництво у боротьбі з тероризмом: тенденції розвитку кримінально-процесуальних інститутів // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць. – Вип. 8 / Голов. ред. С.В. Ківалов. – Одеса: Юридична література, 2000. – С. 66.

До підрозділу 1.4.

¹³⁴ Уголовно-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – Х.: Одиссей, 2003. – с. 223. У науковій літературі немає єдиного підходу до визначення поняття доказу. Переважної серед вчених позицією щодо поняття доказу є ототожнення останнього з фактичними даними. Див.: Кипнис Н.М. Допустимость доказательств в уголовном судопроизводстве. – М., 1995. – с. 12; Лукашевич В.З. О понятии доказательств в советском уголовном процессе // Правоведение. - 1963. - № 1. – С. 114-115, 118; Теория доказательств в советском уголовном процессе. Часть общая. – М., 1966. – с. 227-267; Уголовный процесс. – М., 1972. – с. 149; Советский уголовный процесс / Под ред. В.П. Божьева. - М., 1990. - с. 81-83; Научно практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу РСФСР/ Науч. ред. В.П. Божьев. - М., 1995. - с. 110; Уголовный процесс / Под ред. К.Ф. Гуценко. – М., 1997. – с. 110; Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу РСФСР / Науч. ред. В.Т. Томин. – М., 1996. – с. 127; Уголовный процесс. Общая часть / Под ред. В.П. Божьева. – М., 1997. – с. 120; Вышинский А.Я. Теория судебных доказательств в советском праве. – М., 1950. – с. 223. Ми не розділяємо позицію законодавця, який визначаючи поняття доказів, підкреслює їхню тотожність із фактичними даними. На недопустимість ототожнення доказів з фактичними даними одним з перших у теорії доказового права вказав Ф.Н. Фаткуллін. Див.: Фаткуллин Ф.Н. Общие проблемы процессуального доказывания. – Казань, 1976. – с. 116.

¹³⁵ Таке ж положення міститься в Декларація про державний суверенітет України, яка вказує ще на пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права над нормами внутрішнього права України. Відповідно до п. 32 ст. 85 Конституції України до компетенції Верховної Ради належить дача згоди на обов'язковість міжнародних договорів України. У той же час Конституція не вживає терміна “ратифікація” і не ототожнює його з “дачею згоди”. Згода на обов'язковість міжнародного договору може бути дана не тільки у формі ратифікації. Така згода може виражатися шляхом підписання, затвердження, прийняття, приєднання до договору, обміну документами. (Див.: стаття 17 Віденської

конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р.). Отже, міжнародний договір про надання правової допомоги є частиною національного законодавства України, якщо згода на його обов'язковість дана Верховною Радою в якій-небудь формі, передбаченої міжнародним правом. Необхідно звернути також увагу, що в Конституції (ст. 9) мова йде про діючі міжнародні договори. Це означає, що їхнє застосування в Україні можливе після вступу їх у чинність. Див.: Буроменський М. Застосування міжнародно-правових норм про права людини у внутрішньому правопорядку України // Вісник Академії правових наук України. – 1999. – № 1. – С. 88-89. Оскільки відповідно до ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів надання згоди можливе як шляхом ратифікації, так і шляхом “прийняття”, “затвердження”, “приєднання”, тому як частину внутрішнього законодавства слід розглядати не тільки ратифіковані міжнародні договори України, а і ті з них, згоду на обов'язковість яких було надано Верховною Радою в іншій формі.

¹³⁶ У вітчизняній міжнародно-правовій доктрині сформулювалося дві теорії приведення в дію норм міжнародного права в рамках внутрішньодержавного правопорядку: теорія трансформації і теорія імплементації (власне кажучи безпосередньої дії норм міжнародного права), які якісно відрізняються одна від одної.

¹³⁷ Ахтырская Н. Оказание правовой помощи по уголовным делам в рамках Содружества // Российская юстиция. – 2002. – № 7. – С. 58.

¹³⁸ Волеводз А.Г. Концептуальные проблемы совершенствования регламентации уголовно-процессуальных аспектов международного сотрудничества в проекте УПК РФ // Юрист. – 2001. – № 1. – С. 73.

¹³⁹ Колчевский И.Б., Нагаев Е.А., Спанов Б.И., Дудченко В.Л. Доказательственное значение материалов, полученных от правоохранительных органов иностранных государств при производстве предварительного следствия // Российский следователь. – 2003. – № 12. – С. 20.

¹⁴⁰ Проект Постанови Пленуму Верховного Суду України “Про деякі питання застосування законодавства, яке регулює порядок та строки затримання (арешту) осіб при вирішенні питань, пов'язаних з їх екстрадицією // Матеріали до третього пленарного засідання Науково-консультативної ради при Верховному Суді України. – Київ – квітень 2004 року.

¹⁴¹ Постанова Пленуму Верховного Суду України від 8.10.2004 р. № 16 “Про деякі питання застосування законодавства, яке регулює порядок і строки затримання (арешту) осіб при вирішенні питань, пов'язаних з їх екстрадицією”.

¹⁴² Табалдиева В.Ш. Уголовно-процессуальный статус следственного аппарата – субъекта применения правовых норм о международной правовой помощи по уголовным делам // Российский следователь. – 2003. – № 12. – С. 10-11; Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: Учебник / Отв. ред. П.А. Лупинская. – М.: Юрист, 2004. – с. 735-736.

¹⁴³ Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: Учебник / Отв. ред. П.А. Лупинская. – М.: Юрист, 2004. – с. 735-736. У цьому зв'язку становить інтерес позиція суду Російської Федерації при оцінці допустимості доказів, отриманих на території іноземної держави. Так, при розгляді в Савеловському районному суді м. Москви справи “Аерофлоту” сторона захисту заявила клопотання про визнання недопустимими доказами протоколів допитів свідків-іноземців і додатків до цих протоколів, отриманих Генеральною прокуратурою РФ зі Швейцарії в порядку надання правової допомоги. Захист обґрунтовував своє клопотання цілим рядом аргументів, головний з яких полягав в наступному: документи, що надійшли зі Швейцарії, добуті незаконним шляхом – при зверненні про надання правової допомоги від швейцарських колег були сховані деякий обставини справи і навіть допущені серйозні процесуальні порушення. Зокрема, на момент оформлення 5 травня 1999 р. міжнародного слідчого доручення існувало дві кримінальні справи у відношенні тих самих фігурантів: у січні 1999 р. після фінансових перевірок в “Аерофлоті” була порушена одна справа по факту шахрайства, а через місяць – друга справа у відношенні тих же осіб, але за обвинуваченням у незаконному підприємстві і відмиванні грошей. Потім ці дві справи були об'єднані в одне провадження, однак у запиті про правову допомогу фігурувала тільки справа щодо обвинувачення в шахрайстві. На той час КК Швейцарії не передбачав відповідальності за незаконне підприємництво і відмивання грошей. На цій підставі, вважали захисники, Швейцарія відмовила б Росії в наданні правової допомоги, якби вона була повністю інформована. Крім того, у супровідних листах зі швейцарської Генеральної прокуратури немає описів додатків, що дозволило захисту висловити сумнів у “швейцарському походженні” доданих документів. Представники державного обвинувачення заявили в суді, що швейцарська Генеральна прокуратура була повністю інформована щодо кримінальної справи в повному обсязі. Обговоривши клопотання захисту, суд визнав недопустимими доказами тільки додатки до протоколів допитів швейцарських свідків. Див.: Андреев Р. Российские прокуроры обманули швейцарских // Независимая газета. – 2002. – 9 августа; Андреев Р. Суд по делу “Аэрофлота” ушел от международного скандала // Независимая газета. – 2002. – 16 августа; Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: Учебник / Отв. ред. П.А. Лупинская. – М.: Юрист, 2004. – с. 736.

¹⁴⁴ Значення цього принципу для досягнення цілей міжнародного співтовариства знайшло відображення в Уставі ООН. Одне з головних завдань визначено так: створити умови, при яких може дотримуватися “повага до зобов'язань, що випливають із договорів і інших джерел міжнародного права”. Зміст принципу викладений у Декларації про принципи 1970 р. У цьому документі підтверджується його значення для підтримки миру і безпеки, а також для досягнення інших цілей ООН. Див.: Лукашук И.И. Международное право. Общая часть. Учебник. – М.: БЕК, 1997. – с. 289-290.

¹⁴⁵ Бирюков П.Н. К вопросу о правовом статусе доказательств по уголовным делам, полученных из источников в иностранном государстве // Правоведение. – 1999. – № 2. – С. 232.

¹⁴⁶ Сизоненко А. Деякі особливості використання доказів, отриманих за кордоном // Підприємництво, господарство і право. – 2002. - № 10. – С. 112.

¹⁴⁷ Баймуратов М. Актуальні проблеми національної імплементації Україною норм міжнародних конвенцій // Юридична Україна. – 2003. - № 1. – С. 33.

¹⁴⁸ Смирнов М. Міжнародне співробітництво держав у сфері кримінального процесу // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - № 1 (31). – С. 10-14; Смирнов М.І. Сутність і правова природа міжнародного співробітництва держав у сфері кримінального процесу // Підприємництво, господарство і право. – 2004. - № 4. – С. 112-116.

Розділ 2

До підрозділу 2.1.

¹⁴⁹ Алексеева Л. Видеоконференцсвязь в суде: технические проблемы решены, остались процессуальные // Российская юстиция. – 2000. - № 6. – С. 12; Брусницын Л.В. Обеспечение безопасности лиц, содействующих уголовному правосудию: российский, зарубежный и международный опыт XX века (процессуальное исследование). – М.: Юрлитинформ, 20001. – с. 199-200.

¹⁵⁰ Морозов А.В., Полопанова И.С. Результаты работы XIV Коллоквиума Комитета экспертов Совета Европы по информационным технологиям и праву // Информатизация правоохранительных систем. IX Международная научная конференция (7-8 июня 2000 г., Москва). Сборник трудов. – М., 2000. – С. 38-44.

¹⁵¹ Маляренко В. Про заочне провадження у кримінальному судочинстві // Право України. – 2004. - № 9. – С. 4.

¹⁵² Маляренко В. Про заочне провадження у кримінальному судочинстві // Право України. – 2004. - № 9. – С. 11-12.

¹⁵³ Вяткин Ф., Зильберман С. Высокие технологии в организации работы судов // Российская юстиция. – 2003. - № 6. – С. 65.

¹⁵⁴ Маляренко В.Т. Конституційні засади кримінального судочинства. – К., 1999. – С. 95.

¹⁵⁵ На жаль, такої позиції дотримується і Пленум Верховного Суду України. Так, у Проекті Постанови Пленуму Верховного Суду України “Про деякі питання, що виникають у судовій практиці при застосуванні і відтворенні технічного запису судового процесу” міститься положення, відповідно до якого фіксування судового процесу за допомогою звукозаписуючої апаратури чи інших технічних засобів у суді першої інстанції при розгляді справи по суті чи в апеляційному суді є обов'язковим на вимогу хоча б одного учасника судового розгляду справи або за ініціативою суду. Див.: Проект Постанови Пленуму Верховного Суду України “Про деякі питання, що виникають в судовій практиці при застосуванні і відтворенні технічного запису судового процесу” // Матеріали до третього пленарного засідання Науково-консультативної ради при Верховному Суді України. – Київ – квітень 2004 року.

¹⁵⁶ Процесуальні форми використання інформаційних технологій у кримінальному судочинстві приведені у додатку до дисертації.

¹⁵⁷ Полищук Д.А., Парфеньев А.В. Перспективы применения по новому УПК России научно-технических средств при раскрытии и расследовании преступлений // Прокурорская и следственная практика. – 2001. - № 3-4. – С. 164.

¹⁵⁸ Пашковський М.І. Дистанційне правосуддя: міф чи реальність? // Вісник Верховного Суду України. – 2001. - № 5. – С. 36-40. Відносна новизна проблеми “дистанційного правосуддя” викликає непідроблений інтерес, як у вчених-процесуалістів, так і у практичних працівників і вимагає докладного дослідження багатьох процесуальних аспектів, пов'язаних з охороною прав і законних інтересів особистості в кримінальному судочинстві.

¹⁵⁹ Гавриш Т.С. Проблеми допустимості доказів, отриманих в ході міжнародної правової допомоги в кримінальних справах: Автореф. дис... к. ю. н.. – Харків, 2004. – С. 6, 13.

¹⁶⁰ У діючому КПК України закріплений інститут заочного розгляду кримінальних справ, який допускається у виняткових випадках, якщо це не перешкоджає встановленню істини в справі (у випадках, коли підсудний перебуває поза межами держави-суду і ухиляється від явки в суд, а також коли в справі про злочин, за яке не може бути призначене позбавлення волі, підсудний сам заявляє клопотання про заочний розгляд справи). Судовий розгляд під час відсутності підсудного можливий, якщо він видалений за ухвалою суду із залу за повторне порушення порядку під час судового засідання або за невиконання розпоряджень головуючого, але в цьому випадку вирок оголошується підсудному. Див.: Большой юридический словарь / Под ред. А.Я. Сухарева, В.Е. Крутских. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА – М, 2002. – с. 203-204.

¹⁶¹ Рустамов Х.У. Уголовный процесс. Формы: Учебное пособие для вузов. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. – с. 288.

¹⁶² Пашковський М.І. Проблема допустимості показань осіб (обвинувачених та підозрюваних), які були доставлені на територію України з порушенням національного та міжнародного права // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць. – Вип. 10 / Голов. ред. С.В. Ківалов. – Одеса: 2001. – С. 92-93.

¹⁶³ Маляренко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті Європейських стандартів: теорія, історія і практика: Автореф. дис... д.ю.н.. – Харків, 2005. – С. 6, 21, 29.

¹⁶⁴ Лебедев Д.В. Тактичні особливості забезпечення безпеки потерпілого та свідка при розслідуванні кримінальних справ про торгівлю жінками з метою їх сексуальної експлуатації // Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць / Голов. ред. С.В. Ківалов; відп. за вип. В.М. Дрьомін. – Одеса: Фенікс, 2004. – Вип. 21. – С. 135.

¹⁶⁵ Криминалистика: Учебник / Отв. ред. Н.П. Яблоков. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрист, 1999. – с. 355.

- ¹⁶⁶ Сегай М. Концептуальні засади інформатизації судочинства // Вісник Академії правових наук України. – 2000. - № 4. – С. 193.
- ¹⁶⁷ Малярєнко В. Про заочне провадження у кримінальному судочинстві // Право України. – 2004. - № 9. – С. 11.
- ¹⁶⁸ Сегай М. Концептуальні засади інформатизації судочинства // Вісник Академії правових наук України. – 2000. - № 4. – С. 193-200; Сегай М. Сучасна парадигма інформатизації судочинства і питання захисту прав і законних інтересів учасників кримінального процесу // Вісник Академії правових наук України. – 2001. - № 4. – С. 191.
- ¹⁶⁹ Вяткин Ф., Зильберман С. Высокие технологии в организации работы судов // Российская юстиция. – 2003. - № 6. – С. 64.
- ¹⁷⁰ Мендкович А.С. Новая система международных видеоконференций. Разработка и апробация // Информационное общество. – 2000. - № 1. – С. 75.
- ¹⁷¹ Морозов А., Полопанова И. Россия в международном информационном пространстве // Российская юстиция. – 2000. - № 1. – С. 58.
- ¹⁷² Стран, где сегодня нет доступа к сети Интернет очень мало. См.: Засурский Я.Н. Информационное общество в рамках международного сотрудничества // Информационное общество. – 2000. - № 1. – С. 59.
- ¹⁷³ Монітор у клітинку // Урядовий кур'єр. – 2000. – 4 серпня.
- ¹⁷⁴ Халиулин А.Г. Использование телекоммуникаций в уголовно-процессуальной деятельности // Прокурорская и следственная практика. – 1999. - № 1-2. – С. 176.

До підрозділу 2.2.

- ¹⁷⁵ Проблеми захисту свідків, потерпілих і інших осіб, які сприяють кримінальному судочинству, в процесуальній літературі приділяється достатня увага, присвячені численні публікації, у яких пропонується реформувати систему кримінального судочинства під зазначеним кутом зору. Див.: Трунцевский Ю.В. Десятый Конгресс ООН о борьбе с транснациональной организованной преступностью // Международное публичное и частное право. – 2001. - № 1. – С. 33; Брусницын Л.В. Правовое обеспечение безопасности лиц, содействующих уголовному правосудию. – М.: Спарк, 2002. – с. 61-62; Щерба С., Зайцев О. Защита свидетеля в США // Юстиция. – 1994. - № 8. – С. 52-53; Щерба С., Зайцев О., Сарсенбаев С. Потерпевший в беспомощном состоянии: особенности судебного разбирательства // Российская юстиция. – 1995. - № 5. – С. 19-21; Ворожцов С. Обеспечение процессуальной безопасности потерпевшего и свидетеля // Российская юстиция. – 1996. - № 11. – С. 25; Квашиш В.Е., Вавилова Л.В. Зарубежное законодательство и практика защиты жертв преступлений. – М.: ВНИИ МВД России, 1996. – 128 с.; Петрухин И.Л. Человек и власть (в сфере борьбы с преступностью). – М.: Юрист, 1999. – с. 129-139; Гончаров В.Б., Кожевников В.В. Проблемы безопасности участников уголовного процесса // Государство и право. – 2000. - № 2. – С. 49-56; Хайруллин Ф.А. Опыт и рекомендации по обеспечению безопасности свидетелей и потерпевших в уголовном процессе // Прокурорская и следственная практика. – 2000. - № 1-2. – С. 116-124; Воробьев И.А. Защита свидетелей как одно из ключевых условий эффективной борьбы с организованной преступностью // Журнал российского права. – 1999. - № 2. – с. 133-136; Рашков П. В Молдове свидетели будут защищены // Прокурорская и следственная практика. – 1998. - № 3. – С. 99-100; Масягутова Г.Р. Государственная защита потерпевших: международно-правовые и уголовно-правовые аспекты // Российский юридический журнал. – 2001. - № 1. – С. 153-157; Агафанцев В.В. Организационно-правовые проблемы создания государственной программы защиты участников уголовного процесса: Автореф. дис... к. ю. н. – М., 1999. – 41с.; Зайцев О.А. Теоретические и правовые основы государственной защиты участников уголовного судопроизводства в Российской Федерации: Автореф. дис... д. ю. н. – М., 1999. – 50 с.; Колесник В. Як державі захистити свідка? // Право України. – 1997. - № 7. – С. 56; Смірський В.В. Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1999. – № 2. – С. 152-155; Бондаренко О., Сафронов С. Забезпечення безпеки суб'єктів кримінального судочинства // Право України. – 1999. - № 1. – С. 122-123; Гогусь О. Перспективи розвитку і шляхи вдосконалення законодавства про державне забезпечення безпеки суб'єктів кримінального судочинства // Право України. – 1999. - № 6. – С. 35-37; Весельский В. Питання захисту осіб, які мають інформацію про злочинну діяльність // Право України. – 1999. – № 7. – С. 58-61.
- ¹⁷⁶ Комиссаров В.И. Предъявление для опознания и допрос опознающих в уголовном судопроизводстве // Правоведение. – 2001. - № 4. – С. 175.
- ¹⁷⁷ Комиссаров В.И. Предъявление для опознания и допрос опознающих в уголовном судопроизводстве // Правоведение. – 2001. - № 4. – С. 175; Весельский В. Питання захисту осіб, які мають інформацію про злочинну діяльність // Право України. – 1999. - № 7. – С. 61; Шило О., Маринів В. Державний захист суддів, працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, як гарантія здійснення правосуддя у кримінальних справах // Вісник Академії правових наук України. – 2000. - № 2. – С. 165.
- ¹⁷⁸ Миличук В.В. Институт взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспективы развития. – М.: Юрлитинформ, 2001. – с. 133.
- ¹⁷⁹ Кількість міжнародних угод і документів, які містять принципи і стандарти забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, що мають загальне і часткове застосування в досліджуваній області досить велике. Деякі з них деякою мірою навіть дублюють один одного.

¹⁸⁰ Брусницын Л.В. Правовое обеспечение безопасности лиц, содействующих уголовному правосудию. – М.: Спарк, – с. 61-62; Волеводз А.Г. Правовое регулирование новых направлений международного сотрудничества в сфере уголовного процесса. – М.: Юрлитинформ, 2002. – с. 422-423; Рашков П. В Молдове свидетели будут защищены // Прокурорская и следственная практика. – 1998. - № 3. – С. 99; Лобанов С.А. Проблемы участия России в Римском Статуте международного уголовного суда // Международное право. – 2000. - № 3. – С. 110-111; Масягутова Г.Р. Государственная защита потерпевших: международно-правовые и уголовно-правовые аспекты // Российский юридический журнал. – 2001. - № 1. – С. 156; Милинчук В.В. Институт взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспективы развития. – М.: Юрлитинформ, 2001. – с. 133; Пашковский М.І. Особливості доказування у кримінальних справах, пов'язаних з наданням міжнародної правової допомоги: Автореф. дис... к. ю. н. – Київ, 2003. – 13-14; Лебедєв Д.В. Тактичні особливості забезпечення безпеки потерпілого та свідка при розслідуванні кримінальних справ про торгівлю жінками з метою їх сексуальної експлуатації // Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць / Голов. ред. С.В. Ківалов; відп. за вип. В.М. Дрьомін. – Одеса: Фенікс, 2004. – Вип. 21. – С. 131-137; Смірський В.В. Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1999. - № 2. – С. 154.

¹⁸¹ Резолюція ЕКОСОС 1990/22 від 24.05.1990 р. (Документ А/CONF.144/20, 7 June, 1990). В основу даного документа покладені принципи справедливого поводження з жертвами і свідками злочинів, закріплені “Законом про захист жертв і свідків злочинів” від 12 жовтня 1982 р. (США).

¹⁸² Выводы и рекомендации Совещания Специальной группы экспертов по уменьшению риска насилия в системе уголовного правосудия // Док. Е / CN.15 / 1994 / 4 / Add. 3.25 February. 1994. P.10.

¹⁸³ Док. А/CONF.169/7, 24 January, 1995, P. 35. Починаючи з 1955 року, один раз у шість років, проводяться Конгреси ООН по попередженню злочинності і поводженню із правопорушниками. Спочатку це були наради експертів в області боротьби зі злочинністю. Починаючи із шостого Конгресу, вони стали повноцінними міжурядовими всесвітніми конференціями за участю вищих державних керівників. До безумовних заслуг Конгресів варто віднести розробку і прийняття рішень і рекомендацій, які хоча і носять рекомендаційний характер, все-таки мають важливе значення для розширення міжнародного співробітництва в сфері кримінального судочинства, сприяють розробці і прийняттю нових міжнародних договорів і їхньої уніфікації в цій сфері. Див.: Ерохин А. Программа ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию // Прокурорская и следственная практика. – 1998. - № 3. – С. 187-191.

¹⁸⁴ Стратегии в области предупреждения преступности, в частности, в отношении преступлений в городских районах и преступности среди несовершеннолетних и преступлений с применением насилия, включая вопрос о потерпевших: оценка и новые перспективы // Доклад девятого Конгресса ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями. Каир, 1995. – с. 13.

¹⁸⁵ Senior Expert Group on Transnational Organized Crime. Senior Experts Group Recommendations. Paris. April 12, 1996 // G-8 Information Center. Information System by the University of Toronto Library and the G8 Research Group at the University of Toronto.

¹⁸⁶ Шевченко К.Д. Международно-правовые основы деятельности по защите потерпевших, свидетелей и других лиц, содействующих уголовному судопроизводству, в документах Организации Объединенных Наций // Международное публичное и частное право. – 2002. - № 5. – С. 41-44.

¹⁸⁷ Підписання в Римі 17 липня 1998 року Статуту Міжнародного Кримінального Суду дипломатичними представниками 120 держав без перебільшення є важливою подією. Свідченням цьому є численні публікації вітчизняних і іноземних авторів, які мають важливе значення для розуміння сучасного стану і перспектив співробітництва України з Міжнародним Кримінальним Судом. Див.: Лобанов С.А. Проблемы участия России в Римском Статуте международного уголовного суда // Международное право. – 2000. - № 3. – С. 106-112; Костенко Н.И. Международное сотрудничество Международного уголовного суда и судебная помощь // Право и политика. – 2000. - № 10. – С. 105-112; Геворгян К.Г. Учреждение Международного уголовного суда // Международное право. – 1998. - № 3. – С. 204; Уильям А. Шабас Международный уголовный суд: исторический шаг в деле борьбы с безнаказанностью // Московский журнал международного права. – 1999. - № 4. – С. 30; Кузьменков С.Ю. О принятии Статута Международного уголовного суда // Вестник Московского университета. Серия 11 «Право». – 1999. - № 4. – С. 61-66; Крохин А.Н. Система международного правосудия: проблемы институционализации // Юрист. – 1999. - № 10. – С. 72-75; Каракаш І. Римський договір про Міжнародний кримінальний суд // Українське право. – 2000. - № 1. – С. 180-188; Пфаннер Т. Возможности для укрепления сотрудничества государств с Международным уголовным судом // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 5-8; Грищенко К. Міжнародний кримінальний суд – універсальний механізм міжнародного карного правосуддя // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 9-13; Лавринович О. Основні проблемні питання імплементації положень Римського Статуту Міжнародного кримінального суду до законодавства України та шляхи їх вирішення // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 14-19; Селівон М. Проблеми конституційності Римського Статуту Міжнародного кримінального суду // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 20-25; Скомороха В. Римський Статут Міжнародного кримінального суду: питання конституційності // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 26-35; Коляда П. Ще раз до питання про Міжнародний Кримінальний Суд // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 36-38; Кулеба Д. Що сталося з Римським Статутом в Україні //

Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 39-56; Ярмиш О., Сироїд Т. Реалізація універсальної юрисдикції Міжнародного кримінального суду: проблеми і перспективи // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 57-60; Єрмак А. За яким правом буде засуджувати та виправдовувати Міжнародний кримінальний суд? // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 61-63; Семенов В., Маєвська А. Становлення Міжнародного кримінального суду // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 64-69; Мацько А. Міжнародний кримінальний суд (створення та напрям діяльності) // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 70-76; Дремина Н. Международный уголовный суд: проблемы юрисдикции // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 76-87; Зелинская Н. Международное преступление как основание международной уголовной ответственности индивидов // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 93-99; Базов В. Загальна характеристика чинного законодавства щодо кримінальної відповідальності за порушення законів та звичаїв війни (воєнні злочини) // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 100-104; Пилипенко В. Криміналізація злочину геноциду за Римським Статутом 1998 року // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 105-109.

Україна підписала Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду 20 січня 2000 р., що на думку О. Лавріновича покликане сприяти роботі щодо створення найоптимальнішого механізму дійового забезпечення адаптації законодавства України до положень Статуту. Див.: Лавринович О. Основні проблемні питання імплементації положень Римського Статуту Міжнародного кримінального суду до законодавства України та шляхи їх вирішення // Український часопис міжнародного права. – 2003. - № 4. – С. 14.

¹⁸⁸ Римский статут Международного Уголовного Суда // Документ ООН A/CONF.183/9.

¹⁸⁹ У ньому міститься правило 67, що говорить: що дачу свідком *viva voce* (усних) показань з використанням аудіо- чи відеотехніки Палата дозволяє за умови, що така техніка дозволяє Прокурору, захисту і самій Палаті спостерігати за свідком під час дачі ним показань; а місце, обране для дачі показань по каналах аудіо- чи відеозв'язку, повинне сприяти дачі правдивих показань і забезпечити безпеку свідка. Відповідно до правила 68 Судова палата може, керуючись п. 2 ст. 69 Статуту дозволити представити раніше записане за допомогою аудіо- чи відеотехніки показання свідка або запис чи інші документальні докази таких показань, коли: “(а) свідок, що дав записані раніше показання, не є присутнім у Судовій палаті, але і Прокурор, і захист мали можливість спостерігати за свідком під час запису; чи (б) свідок, що дав записані раніше показання, знаходиться в Судовій палаті, не заперечує проти представлення записаних раніше показань, а Прокурор, захист і Палата мають можливість спостерігати за свідком під час розгляду”. Відповідно до правила 87 (пункт 3) передбачена можливість “...в) представляти показання з використанням електронних чи інших спеціальних засобів, включаючи технічні засоби, що дозволяють змінювати голос, аудіовізуальну техніку, зокрема відеоконференції і закриті передачі, і виключне використання звукових засобів”. Див.: Доклад Подготовительной комиссии для Международного уголовного суда. Добавление. Часть I. Окончательный проект текста Правил процедуры и доказывания // Документ ООН PCNICC/2000/1/Add.1, 1 november, 2000.

¹⁹⁰ Трунцевский Ю.В. Десятый Конгресс ООН о борьбе с транснациональной организованной преступностью // Международное публичное и частное право. – 2001. – № 1. – С. 32.

¹⁹¹ Конвенция против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания // Ведомости Верховного Совета СССР. 1987. - № 45 (2431). ст. 747. Принята Генеральной Ассамблеей ООН. Резолюция 35/46. Вступила в силу 26 июня 1987 г.

¹⁹² п. 55 разд. «Обвинители, суды и слушания» в «Руководстве для сотрудников системы уголовного правосудия в отношении осуществления Декларации основных принципов правосудия для жертв преступлений и злоупотребления властью» (Док. А / conf. 144 / 20.1990. 7 June).

¹⁹³ Волеводз А.Г. Правовое регулирование новых направлений международного сотрудничества в сфере уголовного процесса. – М.: Юрлитинформ, 2002. – с. 407-408; Criminal Justice Act 1988. – Published by HMSO. – London, 1989. – P. 67.

¹⁹⁴ В Італії, наприклад, відповідно до Закону № 306 від 8 червня 1992 р. “Про внесення термінових змін у новий кримінально-процесуальний кодекс і заходах щодо боротьби з мафіозною злочинністю”. Новий закон цікавий не тільки своєю новизною, але і конкретністю програми боротьби держави з мафією. Див.: Законодательство Италии о борьбе с организованной преступностью // Законность. – 1993. - № 11. – С. 34-38.

¹⁹⁵ Шешуков И.Л. Латвийское законодательство о защите лиц, содействующих правосудию по уголовным делам // Государство и право. – 1999. - № 2. - С. 84-88.

¹⁹⁶ Як приклад приводиться процес, що відбувся 19 жовтня 1999 року, по якому вироком судової колегії по кримінальних справах Верховного Суду Республіки Татарстан Куклін і Акмалієв осуджені на 23 і 15 років позбавлення волі за “замовлене” вбивство при розподілі сфер впливу організованих злочинних формувань. Свідок був допитаний з використанням технічних засобів, який дав докладні показання про структуру організованого злочинного угруповання, взаєминах потерпілого і обвинувачуваних, мотивах злочину і т.п. У суду не виникло яких-небудь труднощів з ідентифікацією особистості допитуваного. Заперечень від захисту по цій процедурі не надходило. Крім розглянутої міри прийнятим у жовтні 1993 року Законом Республіки Татарстан “Про захист потерпілих, свідків і інших учасників кримінального процесу” передбачене проведення впізнання поза візуальним спостереженням того, кого впізнають. Див.:

Хайруллин Ф.А. Опыт и рекомендации по обеспечению безопасности свидетелей и потерпевших в уголовном процессе // Прокурорская и следственная практика. – 2000. - № 1-2. – С. 117-118, 121.

¹⁹⁷ Использование в Великобритании видеопознаний потерпевших при расследовании дел о преступлениях против детей // Борьба с преступностью за рубежом. – 1995. – № 12. – С. 4-5.

¹⁹⁸ В Італії, наприклад, відповідно до нового закону, не обов'язкова присутність осіб, що дали згоду співпрацювати з правосуддям, безпосередньо в залі судового розгляду. Вони можуть давати показання “на відстані” – за допомогою технічних засобів.

У КПК Латвії (глава 9) закріплена норма, що допускає допит на судовому слідстві з іншого приміщення, у тому числі і поза будинком суду, з використанням технічних засобів і можливістю іншим учасникам процесу чути питання, що задаються, і відповіді на них. При цьому, якщо є заборона на розголошення відомостей, що можуть ідентифікувати особу, яка захищається, допит може супроводжуватися створенням візуальних і акустичних перешкод, що не дозволяють іншим учасникам процесу ідентифікувати особу, що захищається.

У Великобританії відповідно до Закону про кримінальну юстицію 1988 р. можливе застосування ВКЗ для одержання показань від дітей, що знаходяться на території Об'єднаного Королівства, по справах про статеві злочини або злочини, скоєні з насильством і жорстокістю. Наступними доповненнями до Закону про кримінальну юстицію, введеними в дію в 1991 р., були встановлені дворічні обмеження на використання ВКЗ для допитів дітей: по справах про злочини, перерахованих у ст. 32(2) а і б, дитина повинна бути у віці не старше 14 років, а по справах про злочини, передбачених ст. 32(2) с, - не старше 17 років.

У Шотландії ВКЗ застосовується при допиті малолітніх свідків і потерпілих, а також так званих “уразливих людей”, таких як літні або легко збудливі люди.

У Республіці Татарстан при виборі мір забезпечення безпеки в стадії судового розгляду чинним законодавством суду надана можливість допиту свідка, що знаходиться в іншому приміщенні залу суду, з використанням технічних засобів, що змінюють голос.

¹⁹⁹ На жаль, вітчизняний законодавець не враховує потенційні можливості, які надає відеоконференцз'язок при розслідуванні і розгляді кримінальних справ, обмежуючи можливість його застосування тільки випадками забезпечення безпеки свідків і потерпілих. Сфера застосування відеозв'язку в кримінальному судочинстві України, безсумнівно, має потребу в розширенні, тому необхідна відповідна процесуальна регламентація цього питання в законодавстві.

²⁰⁰ В процесуальній літературі неоднозначно вирішується питання про допустимість використання в кримінальному процесі показань анонімних свідків (“anonymous witnesses”). Див.: Ковалев В. Анонимные свидетели в буржуазном уголовном процессе // Соц. законность. – 1983. - № 4. – С. 70; Комиссаров В.И. Предъявление для опознания и допрос опознающих в уголовном судопроизводстве: состояние и перспективы развития // Правоведение. – 2001. - № 4. – С. 176; Петрухин И.Л. Человек и власть (в сфере борьбы с преступностью). – М.: Юристъ, 1999. – с. 133-134; Карибов К.Ф. Проблема использования показаний анонимных свидетелей в уголовном процессе в свете решений Европейского суда по правам человека // Вестник Московского университета. – 2001. - № 5. – С. 83-90; Брусницын Л. Потерпевшие и свидетели под псевдонимом: национальное законодательство и прецеденты Европейского суда по правам человека // Уголовное право. – 2002. - № 2. – С. 125-127; Брусницын Л. Обеспечение безопасности участников процесса: возможности и перспективы развития УПК // Российская юстиция. – 2003. - № 5. – С. 50; Проверка показаний свидетеля «со слуха» // Борьба с преступностью за рубежом. – 2000. - № 9. – С. 18-22; Чанкова Д.И. Проблемы и тенденции в развитии болгарского уголовно-процессуального законодательства // Государство и право. – 2000. - № 10. – С. 100; Бояров В. Проблемні питання захисту свідків у законодавстві України // Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць / Голов. ред. С.В. Ківалов; відп. за вип. Л.І. Кормич. – Одеса, 2002. – Вип. 13-14. – с. 360-365. При цьому термін “анонімний свідок”, як правило, розуміється буквально, а саме як свідок, ідентифікація якого неможлива не тільки для учасників судового розгляду, але і для самого суду. Саме тому має місце негативне відношення до самого терміна “анонімний свідок”. Так, на перший варіант Закону про державний захист потерпілих і свідків, прийнятий Державною Думою РФ, наклали вето президент Єльцин Б.М., оскільки серед пунктів, які не сподобалися в законі попередньому президентові, виявилася, зокрема, стаття про анонімних свідків. Див.: Грим и маска для свидетеля // Аргументы и факты. – 2001. - № 44 (327). – с. 13; Палеев М. Почему Президент России отклонил закон о защите потерпевших и свидетелей // Российская юстиция. - 1998. - № 1. – с. 8.

²⁰¹ Петрухин И.Л. Человек и власть (в сфере борьбы с преступностью). – М.: Юристъ, 1999. – с. 131.

²⁰² Удалова Л. Деякі проблеми розвитку кримінально-процесуального законодавства // Право України. – 2002. - № 6. – С. 99; Бояров В.І. Проблемні питання захисту свідків у законодавстві України // Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць / Голов. ред. С.В. Ківалов; відп. за вип. Л.І. Кормич. – Одеса: Юридична література, 2002. – Вип. 13-14. – С. 363-363.

²⁰³ Схема організації відеоконференцз'язку в Російській Федерації приведена у додатку до дисертації.

²⁰⁴ Першим, хто брав участь у процедурі розгляду своєї скарги, не залишаючи місця позбавлення волі був засуджений Муртазін – злочинець зі стажем, колись уже двічі осуджений за крадіжки. Провини своєї у вчиненні злочину він не заперечував. Однак вирок Центрального районного суду м. Челябінська, яким він був засуджений до чотирьох років

позбавлення волі з відбуванням покарання в колонії строгого режиму, йому здався занадто суворим. Він оскаржив рішення районного суду в касаційній інстанції.

²⁰⁵ Постанова Конституційного Суду РФ була прийнята по скарзі громадянина М.А. Бароніна, на думку якого розгляд його справи Верховним Судом РФ без його участі і можливості особисто викласти свою позицію по розглянутим судом питанням є порушенням його права на захист.

²⁰⁶ Монітор у клітинку // Урядовий кур'єр. – 2000 р. – 4 серпня.

²⁰⁷ Маляренко В. Про заочне провадження у кримінальному судочинстві // Право України. – 2004. - № 9. – С. 11.

²⁰⁸ Запропонована нами схема використання відеоконференцз'язку при перегляді судових рішень у касаційному порядку приведена у додатку до дисертації.

²⁰⁹ Маляренко В. Про заочне провадження у кримінальному судочинстві // Право України. – 2004. - № 9. – С. 11.

²¹⁰ Під час кримінального судочинства виникають проблеми дотримання кримінально-процесуальних строків на будь-яких стадіях процесу. Одним із найпоширеніших недоліків у роботі органів дізнання і досудового слідства є порушення процесуальних строків. Див.: Маляренко В. Щодо строків кримінального процесу // Право України. – 2000. - № 1. – С. 16-23; Заїка С. Поняття та значення строків у кримінальному процесі // Підприємництво, господарство і право. – 2003. - № 7. – С. 125-129.

²¹¹ Міжнародне співтовариство виробило і закріпило в міжнародно-правових основні процесуальні гарантії, що задовольняють уявленням про справедливий судовий розгляд. До них у числі інших відноситься особливий захист учасників кримінального процесу, що об'єктивно не мають можливість здійснювати таку, зокрема неповнолітніх, осіб, що мають фізичні або психічні недоліки, що не володіють мовою, на якій ведеться кримінальне судочинство. Див: Рабцевич О.И. Международно-правовое и Российское закрепление права на справедливое судебное разбирательство // Право и политика. – 2003. - № 2. – С. 88.

²¹² Так, наприклад, у червні 1988 р. у Великобританії прийнятий Закон, який допускає дачу показань свідком за допомогою технічних засобів зв'язку з-за кордону.

²¹³ Биленчук П.Д., Еркенев С.Е., Кофанов А.В. Транснациональная преступность: состояние и трансформация: Учебное пособие / Под ред. акад. П.Д. Биленчука. – К.: Атика, 1999. – с. 170-171; Волеводз А.Г. Правовое регулирование новых направлений международного сотрудничества в сфере уголовного процесса. – М.: Юрлитинформ, 2002. – с. 390-428; Аленін Ю.П., Пашковський М.І. Міжнародне співробітництво у боротьбі з тероризмом: тенденції розвитку кримінально-процесуальних інститутів // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць. – Вип. 8 / Голов. ред. С.В. Ківалов. – Одеса: Юридична література, 2000. – 65-68; Пашковський М.І. Дистанційне правосуддя: міф чи реальність? // Вісник Верховного Суду України. – 2001. - № 5. – С. 36-40; Пашковський М.І. Особливості доказування у кримінальних справах, пов'язаних з наданням міжнародної правової допомоги: Автореф. дис... к. ю. н.. – К., 2003. – С. 13-14; Милинчук В.В. Использование видеосвязи при получении доказательств по уголовным делам в рамках международного сотрудничества // Вестник Московского университета. Серия 11 «Право». – 2001. - № 5. – С. 91-92; Милинчук В.В. Институт взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспективы развития. – М.: Юрлитинформ, 2001. – с. 128-147; Халиулин А.Г. Использование телекоммуникаций в уголовно-процессуальной деятельности // Прокурорская и следственная практика. – 1999. - № 1-2. – С. 175-178; Гавриш Т.С. Проблеми допустимості доказів, отриманих в ході міжнародної правової допомоги в кримінальних справах: Автореф. дис... к. ю. н.. – Харків, 2004. – С. 6, 12-14; Сизоненко А.С. Використання доказів, отриманих на території інших країн, в кримінальному процесі України: Автореф. дис... к. ю. н.. – Київ, 2004. – С. 14.

²¹⁴ Рекомендації групи старших експертів «восьмерки». – Париж, 12 апреля 1996 г.

²¹⁵ Трунцевский Ю.В. Десятый Конгресс ООН о борьбе с транснациональной организованной преступностью // Международное публичное и частное право. – 2001. – № 1. – С. 32.

²¹⁶ Венская декларация о преступности и правосудии: ответы на вызовы XXI века. Принята на Десятом Конгрессе ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями. – Вена, 10-17 апреля 2000 г.

²¹⁷ Милинчук В.В. Институт взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспективы развития. – М.: Юрлитинформ, 2001. – с. 128.

²¹⁸ Мартыненко С. Компьютерные преступления // Служба безопасности. – 2001. - № 1. – С. 13.

²¹⁹ У національному кримінально-процесуальному законодавстві право конфронтації знайшло своє відображення лише у відношенні права підсудного на виклик і допит свідків (ст. ст. 263 і 303 КПК), а у відношенні права підозрюваного й обвинувачуваного тільки в частині права заявляти клопотання про виклик і допит свідків і проведення з ними очної ставки у відповідності зі ст. ст. 43, 43¹ і 142 КПК. Право обвинувачуваного на допит свідків, що дають показання проти нього означає, що всі докази, які є в справі, повинні бути розглянуті в публічному судовому розгляді в присутності обвинувачуваного з дотриманням принципу змагальності. Використання в обґрунтуванні обвинувального вироку показань свідків отриманих на досудових стадіях процесу не є порушенням підпункту "d" п. 3 ст. 6 ЄКПЛ, якщо були дотримані права обвинувачуваного на захист. Це означає, що обвинувачуваному була надана адекватна можливість, заперечувати твердження і допитувати осіб, що дають свідчення проти нього, або коли вони дають показання в суді, або на більш пізній

стадії. Якщо ж обвинувачуваний на жодній зі стадій процесу не мав можливості допитати свідка, що дає показання проти нього особисто або через свого захисника, має місце порушення права конфронтації.

²²⁰ Так, наприклад, прокуратура однієї з областей Сибірського регіону Росії протягом півтора років не могла одержати дозвіл на виїзд слідчих у Гонконг для допиту проживаючого там свідка, показання якого мали дуже важливе значення для встановлення обставин розслідуваної події. Хоча Гонконг перебував під юрисдикцією Китайської Народної Республіки, з якої в Росії є угода про правову допомогу, на території Гонконгу ця угода фактично не діє.

²²¹ Халиулин А.Г. Использование телекоммуникаций в уголовно-процессуальной деятельности // Прокурорская и следственная практика. – 1999. – № 1-2. – С. 175.

²²² Аналогічні положення знайшли своє відбиття практично у всіх ратифікованих Україною міжнародних договорах про правову допомогу, у тому числі Європейською конвенцією про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 р.

²²³ Милинчук В.В. Институт взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспективы развития. – М.: Юрлитинформ, 2001. – с. 134.

²²⁴ Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах / Збірка договорів Ради Європи. – К., 2000. – с. 376-386.

²²⁵ Комплексному дослідженню теоретичних та практичних проблем пов'язаних з співвідношенням суспільних та особистих інтересів у кримінальному судочинстві присвячене дисертаційне дослідження О.В. Шпотаківської. На її думку, “об’єктивний характер інтересів і необхідність їх усвідомлення важливо враховувати при побудові оптимального співвідношення публічного і приватного начал у кримінальному судочинстві”. Див.: Шпотаківська О.В. Суспільні та особисті інтереси у кримінальному судочинстві: Автореф. дис... к. ю. н.. – К., 2005. – С. 6.

²²⁶ Європейською конвенцією про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 р. (ст. 8, 12) імунітет розглядається як звільнення від кримінальної і адміністративної відповідальності особи (незалежно від його громадянства, а також процесуального статусу), що прибула для участі в процесуальних діях на територію запитуючої держави по повістці-запрошенню.

²²⁷ Ивановский И. Взаимное содействие государств в производстве следствий по делам уголовным. – Одесса: Типография «Одесского вестника», 1989. – с. 116.

²²⁸ У юридичній літературі і міжнародних договорах немає єдності поглядів з питання про правову природу тимчасової передачі осіб, що утримуються під вартою. Так, тимчасова передача особи, що утримується під вартою розглядається як у рамках інституту видачі (екстрадиції), так і інституту правової допомоги.

²²⁹ Мінською конвенцією 1993 р. передбачені наступні підстави для відмови в тимчасовій передачі особи: якщо не отримана згода особи на таку передачу; якщо буде потреба його присутності на досудовому слідстві або судовому розгляді на території запитуваної держави; якщо така передача може спричинити порушення встановлених строків утримання цієї особи під вартою або відбування нею покарання у вигляді позбавлення волі. Аналогічні підстави для відмови в тимчасовій передачі особи, що утримується під вартою, передбачені новою редакцією Конвенції СНД про правову допомогу і правові відносини з цивільних, сімейних і кримінальних справ від 7.10.2002 р. (ст. 106).

²³⁰ Милинчук В.В. Институт взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспективы развития. – М.: ООО Издательство «Юрлитинформ», 2001. – с. 101.

До підрозділу 2.3.

²³¹ Резолюция ЭКОСОС 1990/22 от 24.05.1990 г. (Документ A/CONF.144/20, 7 June, 1990).

²³² Зустрічаються різні найменування даної міжнародної організації, такі як “Вісімка”, “Велика вісімка”. Однак у документах організації на її офіційній мові (англійській) вона іменується “G-8” (“Group the Eight”), що в перекладі на українську мову означає “Група Восьми”. У деяких документах вона іменується “the Eight” - “Вісімка”. Ця міжнародна організація була створена на економічному саміті в 1975 р. за ініціативою президента Франції Валери Жискар Дестена і спочатку включала крім Франції, Німеччину, Японію, Великобританію і США. Організація, яка спочатку одержала назву “Група П’яти”, повинна була відігравати роль неформального економічного форуму лідерів провідних індустріально розвинених держав світу. Протягом 1976-1977 р. до неї приєдналися Італія і Канада, після чого організація одержала назву “G-7” (“Група Семи”). На нарадах цієї організації в ті роки розглядалися в основному тільки економічні проблеми, а її статус зводився до неофіційного консультативного органу. В 80-х роках щорічні наради цієї організації стали носити усе більш офіційний характер. По завершенні нарад застосовувалися погоджені колективні заяви і комюніке, розширювалося коло обговорюваних питань. Поступово в її роботі стали брати участь лідери СРСР, а потім і Росії. Із прийняттям до неї в 1998 р. Російської Федерації організація одержала назву “G-8”.

²³³ Senior Expert Group on Transnational Organized Crime. Senior Experts Group Recommendations. Paris. April 12, 1996 // G-8 Information Center. Information System by the University of Toronto Library and the G8 Research Group at the University of Toronto.

²³⁴ Meeting of Justice and Interior Ministers of The Eight. December 9-10, 1997. COMMUNIQUE, Washington, D.C., December 10 // The Lyon Group. G8 Senior Expert Group on Transnational Organized Crime. Provisional Archive: June 1999. – Designed and Published by the Rule of Law Foundation for free distribution within the Lyon Group, with support from the U.S. Department of State. – Washington, DS USA. – Published: November 14, 1999. – 14 p.

²³⁵ Agreed Principles Relating to the Use of Video Links in Mutual Assistance Practice // The Lyon Group. G 8 Senior Expert Group on Transnational Organized Crime. November, 2000.

²³⁶ Ministerial Conference of the G-8 Countries on Combating Transnational Organized Crime (Moscow, October 19-20, 1999). Communiqué. // G-8 Information Centre. Information System by the University of Toronto Library and the G8 Research Group at the University of Toronto.

²³⁷ Second Additional Protocol to the European Convention on mutual assistance in criminal matters, 08.IX.2001. – Strasburg, 2001. – Art. 9. Неофіційний переклад.

²³⁸ Конвенция о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам от 7.10.2002 г. // Прокурорская и следственная практика. – 2002. – № 3-4. – С. 11-12; Конвенция о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам: Проект новой редакции. – М.: Секретариат Координационного Совета Генеральных прокуроров СНГ, 2002. – С. 52; Волеводз А.Г., Серов В.Е. Проект новой редакции Конвенции о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам. – М.: Секретариат Координационного Совета Генеральных прокуроров СНГ, 1999. – С. 42.

²³⁹ Матеріали міжнародного семінару “Актуальні проблеми надання правової допомоги та напрямки удосконалення договірно-правової бази у цій сфері”. – Київ, 9-10 грудня 2003 року.

²⁴⁰ У літературі по теорії права і держави термін “м’яке право” використовується в двох смислах: 1) як особливий вид міжнародно-правових норм і 2) як неправові міжнародні норми. На думку І.І. Лукашука, “специфіка змісту норм “м’якого права” визначає особливості механізму їхньої дії. Вони встановлюють не конкретні права й обов’язки, а загальні напрямки взаємодії (курсив наш. – М.С.) суб’єктів”. Норми “м’якого права”, що відносяться до другого виду правових норм містяться в неправових актах, у резолюціях міжнародних органів, спільних заявах, комюніке. Норми “м’якого права” другого виду взаємодіють з нормами міжнародного права, забезпечують попереднє, доправовое регулювання. Див.: Лукашук І.І. Международное право. Общая часть. Учебник. – М.: Издательство БЕК, 1997. – с. 104.

²⁴¹ Відомості Верховної Ради. – 2004. – № 29. – Ст. 367.

²⁴² Ті чи інші правові аспекти проблеми співвідношення права Європейського Союзу та внутрішньодержавного права розглядали у своїх дослідженнях В. Буткевич, Т. Гартлі, В. Денисов, В. Євінтов, А. Татам, П. Пескатор, Ж. Рідо. Незважаючи на розбіжності у поглядах на природу права Європейського Союзу, всі вони фактично одностайно визнають пріоритет права Європейського Союзу стосовно національного права держав-членів. Див.: Муравйов В.І. Взаємодія права Європейського Союзу з внутрішнім правом держав-членів // Часопис Київського університету права. – 2004. – № 4. – С. 90-99.

До розділу 3

²⁴³ Биленчук П.Д., Еркенов С.Е., Кофанов А.В. Транснациональная преступность: состояние и трансформация: Учебное пособие / Под ред. акад. П.Д. Биленчука. – К.: Атика, 1999. – с. 171; Аленін Ю.П., Пашковський М.І. Міжнародне співробітництво у боротьбі з тероризмом: тенденції розвитку кримінально-процесуальних інститутів // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць. – Вип. 8 / Голов. ред. С.В. Ківалов. – Одеса: Юридична література, 2000. – С. 67; Пашковський М.І. Дистанційне кримінальне правосуддя: міф чи реальність? // Вісник Верховного Суду України. – 2001. – № 5. – С. 38.

²⁴⁴ Милинчук В.В. Институт взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспективы развития. – М.: Юрлитинформ, 2001. – с. 131.

До підрозділу 3.1.

²⁴⁵ Кримінально-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За загальною редакцією В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – К.: Форум, 2003. – с. 511; Уголовно-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленына. – Х.: Одиссей, 2003. – с. 567; Громов Н.А. Уголовный процесс России: Учебное пособие. – М.: Юристь, 1998. – с. 390; Громов Н.А., Николайченко В.В. Принципы уголовного процесса, их понятие и система // Государство и право. – 1997. – № 7. – С. 38-39; Муравин А.Б. Уголовный процесс: Вопросы общей части: Учебное пособие. – Одесса: Бахва, 1998. – с. 92; Михеєнко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Либідь, 1999. – с. 357-358; Тертишник В.М. Кримінально-процесуальне право України: Підручник. – 4-те вид., перероб. і доп. – К.: А.С.К., 2003. – с. 759-760.

²⁴⁶ Савицкий В.М. Презумпция невиновности. – М.: Норма, 1997. – с. 63.

²⁴⁷ Див.: Ожегов С.И. Словарь русского языка: Ок. 57 000 слов / Под ред. докт. филол. наук, проф. Н.Ю. Шведовой. – 14-е изд., стереотип. – М.: Русский язык, 1983. – 360.

²⁴⁸ Вяткин Ф., Зильберман С. Высокие технологии в организации работы судов // Российская юстиция. – 2003. – № 6. – С. 65.

²⁴⁹ Проблемам змагальності, змісту і дії цього принципу при провадженні по кримінальній справі в науці кримінально-процесуального права традиційно приділяється значна увага, свідченням чому можуть бути численні роботи. Див.: Смирнов В.П. Проблемы состязательности в науке Российского уголовно-процессуального права // Государство и право. – 2001. – № 8. – С. 51-59; Лотыш Т.А. Проблемы гарантий принципа состязательности в уголовном судопроизводстве // Государство и право. – 2002. – № 6. – С. 104-109; Божьев В. К вопросу о состязательности в Российском уголовном

процессе // Уголовное право. – 2000. – № 1. – С. 47-55; Комарова Н.А., Лукашевич В.З. Принцип состязательности и равноправия сторон должен быть эффективным средством установления объективной истины в судебном разбирательстве // Правоведение. – 2001. – № 4. – С. 156-162; Маляренко В.Т. Про змагальність сторін у кримінальному судочинстві та функціональне становище суду (окремі аспекти) // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 6. – С. 6-10; Савицкий В.М. Презумпция невиновности. – М.: НОРМА, 1997. – с. 56-61. Змагальність полягає в тому, що сторона обвинувачення і сторона захисту мають рівні права в процесі доказування, що припускає рівні права в наданні доказів, участі в їхньому дослідженні, заяві клопотань. Рівноправність необхідно відрізняти від рівності сторін, тобто фактичній і юридичній рівності, якої у кримінальному процесі бути не може. У літературі цей принцип ще іноді називають принципом змагальності і рівноправності сторін, що невірно з погляду логіки, оскільки перше поняття повністю поглинає друге. Порушується логічний закон співвідношення цілого (змагальність) і частини (наявність сторін і рівних прав у процесі доказування). Якщо сторони не мають рівних прав у процесі доказування, говорити про змагальність не можливо.

До підрозділу 3.2.

²⁵⁰ Convention established by the Council in accordance with Article 34 of the Treaty on European Union, on mutual assistance in criminal matters between the Members States of the European Union // Official Journal of the European Communities, 17.7.2000. – P. 197/6.

²⁵¹ Смирнов М. Применение видеосвязи как мера обеспечения безопасности лиц, содействующих уголовному правосудию, и возможность реализации в уголовном судопроизводстве права конфронтации // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 5. – С. 118-119.

²⁵² В п. 19 постанови від 1.11.1996 року № 9 “Про застосування Конституції при здійсненні правосуддя” Пленум Верховного Суду України зазначив, що “докази повинні визнаватись такими, що одержані незаконним шляхом, наприклад, тоді, коли їх збирання й закріплення здійснено або з порушенням гарантованих Конституцією України прав людини і громадянина, встановленого кримінально-процесуальним законодавством порядку, або за допомогою дій, не передбачених процесуальними нормами”.

²⁵³ Пашковський М.І. Проблема допустимості показань осіб (обвинувачених та підозрюваних), які були доставлені на територію України з порушенням національного та міжнародного права // Актуальні проблеми держави та права: Збірник наукових праць. – Вип. 10 / Голов. ред. С.В. Ківалов. – Одеса: 2001. – С. 94.

²⁵⁴ Милинчук В.В. Институт взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспективы развития. – М., 2001. – с. 136.

²⁵⁵ Авербух В., Владимиров Д., Пуанов Г. Из кинозала суда. Рассмотрение дел ускорят мониторы в тюремных камерах // Известия. – 2000. – 11 июля. – № 126. – С. 2.

²⁵⁶ Встановлення психологічного контакту з допитуваним, є необхідною умовою досягнення мети допиту. Під психологічним контактом розуміється досягнення такої атмосфери допиту, при якій допитуваний переймається повагою до слідчого, розумінням його завдань і обов'язків, виключає будь-які особисті мотиви в його діях, усвідомлює необхідність сприяти своїми показаннями встановленню істини. Див.: Белкин Р.С. Профессия – следователь (Введение в юридическую специальность). – М.: Юристъ, 1998. – с. 63; Криминалистика: Учебник / Отв. ред. Н.П. Яблоков. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 1999. – с. 449.

²⁵⁷ Слідчі дії можуть бути класифіковані по методах відображення інформації. Так, якщо допит, очна ставка, пред'явлення для впізнання, перевірка показань на місці, слідчий експеримент спрямовані на одержання вербальної (вираженої в слові) інформації і опираються на метод розпиту і опису, то обшук, виїмка, огляд, відтворення, зняття інформації з каналів зв'язку, підготовка і призначення судової експертизи засновані на методі спостереження і спрямовані на відображення інформації про розслідувану подію, виражену в фізичних ознаках. Слідчі дії першої групи прийнято називати вербальними (словесними), а другий відповідно – невербальними. Див.: Аленин Ю.П. Процессуальные особенности производства следственных действий. – Одесса: Центрально-Украинское издательство, 2002. – с. 19-20; Криминалистика / Под ред. В.А. Образцова. – М.: Юристъ, 1995. – с. 280.

²⁵⁸ Мельниченко Р.Г. Правовое положение иностранных адвокатов в правовых системах разных государств // Адвокатская практика. – 2003. – № 1. – С. 36.

²⁵⁹ Правове положення (правовий статус) учасників кримінального судочинства визначається їхніми процесуальними правами і обов'язками, законними інтересами, процесуальною право- і дієздатністю, системою різних гарантій суб'єктивних кримінально-процесуальних прав. Див.: Кокорев Л.Д. Положение личности в советском уголовном судопроизводстве: Автореф. дис... д. ю. н. – Ленинград, 1975. – с. 7-8.

²⁶⁰ Уголовно-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – Х.: Одиссей, 2003. – с. 354-356, 588-589; Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – К.: ФОРУМ, 2003. – с. 323-325, 531-532; Аленин Ю.П. Процессуальные особенности производства следственных действий. – Одесса: Центрально-Украинское издательство, 2002. – с. 46-49.

²⁶¹ На думку М.М. Міхеєнко “при застосуванні науково-технічних засобів та апаратури у провадженні слідчих дій і в судовому засіданні використовується допомога так званого спеціаліста-оператора”. Див.: Міхеєнко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Либідь, 1999. – с. 110.

²⁶² Технічна фіксація судових процесів проводиться в судах таких країн, як США, Австралія, Канада, Англія і багатьох інших. Див.: Богданов Л., Радучький О. Технічна фіксація судових процесів: системний підхід до розвитку комп’ютерних технологій та інформаційних ресурсів // Юридичний журнал. – 2002. - № 2. – С. 84-85.

²⁶³ У порівнянні із прокурорським наглядом переваги судового контролю в умовах змагальності, гласності безперечні і очевидні. Норми багатьох основних міжнародно-правових актів містять, насамперед, право на судовий захист і забезпечення доступу до правосуддя, що відповідає уявленням про справедливий судовий розгляд. Тому, теоретична конструкція, закладена законодавцем у Конституції України (ч. 1, 2 ст. 55) відповідає загальновизнаним принципам і нормам міжнародного права, право на ефективне відновлення порушених прав і визнання суду діючим і безстороннім органом відновлення порушених прав.

²⁶⁴ Москалюк А. Видеоконференц-связь обретає второе дыхание // Компьютерное обозрение. – 2001. - № 37. – С. 52.

²⁶⁵ Мендкович А.С. Новая система международных видеоконференций. Разработка и апробация // Информационное общество. – 2000. - № 1. – С. 75.

²⁶⁶ Проблема дотримання строків у кримінальному судочинстві є досить актуальною. Див.: Маляренко В. Щодо строків кримінального процесу // Право України. – 2000. - № 1. – С. 16-23.

²⁶⁷ Колкутин В.В., Момот Д.В., Соседко Ю.И., Капустин Е.В. Телекоммуникационные системы в судебно-медицинской практике // Военно-медицинский журнал. – 2001. - № 9. – С. 13-14.